

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Rūta Brūzgienė
Irena Elžbieta Čekmonienė
Aušra Žemienė

SPECIALYBĖS KALBA

Vadovėlis psichologijos ir sociologijos
krypčių programų studentams

Vilnius
2013

UDK 811.172'276.6(075.8)
Br358

Recenzavo:

doc. dr. Vida Navickienė, Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla
dr. Jolita Urbanavičienė, Lietuvių kalbos institutas

Autorių indėlis:

doc. dr. Rūta Brūzgienė – (3,9 autorinio lanko)
doc. dr. Irena Elžbieta Čekmonienė – (3,5 autorinio lanko)
doc. dr. Aušra Žemienė – (3 autoriniai lankai)

Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto Kalbos kultūros katedros 2012 m. gruodžio 21 d. posėdyje (protokolo Nr. 1KKK-5) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto tarybos 2013 m. vasario 7 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-163) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos bakalauro studijų programos 2013 m. sausio 17 d. posėdyje (protokolo Nr. 3PSK-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2013 m. vasario 14 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-43) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Turinys

Pratarmė.....	6
Sutartiniai ženklai.....	7
1. Kalbos taisyklingumo reikšmė viešajai komunikacijai.....	9
(A. Žemienė)	
1.1. Bendrinės lietuvių kalbos susiformavimas. Kodifikavimas.....	9
1.2. Specialybės ir profesinė kalba.....	11
1.3. Valstybinės lietuvių kalbos įstatymas ir jo įgyvendinimas	12
2. Psichologijos ir sociologijos mokslų terminija ir specialioji	
leksika	17
(I. E. Čekmonienė)	
2.1. Leksika pagal kilmę.....	17
2.2. Vartotina, arba norminė, leksika.....	19
2.2.1. Savieji terminai – vidinis terminų šaltinis.....	21
2.2.2. Išoriniai terminų šaltiniai	22
2.3. Nevartotina, arba nenorminė, leksika	25
2.3.1. Barbarizmai ir hibridai.....	26
2.3.2. Morfologinė terminų vertyba	33
2.3.3. Semantinė terminų vertyba	36
3. Sudėtiniai institucijų, įstaigų, įmonių, dokumentų ir kiti	
pavadinimai	45
(R. Brūzgienė)	
3.1. Tiesioginiai pavadinimai.....	45
3.2. Simboliniai pavadinimai	48
3.3. Stilistinis didžiųjų raidžių vartojimas.....	49
4. Terminų tartis ir kirčiavimas.....	55
(R. Brūzgienė)	
4.1. Terminų tartis.....	55
4.1.1. Balsių tartis	55
4.1.2. Dvigarsių tartis.....	62

4.1.3. Priebalsių tartis	66
4.2. Terminų kirčiavimas.....	71
4.2.1. Žodžio galo kirčiavimas	71
4.2.2. Sudurtinių žodžių kirčiavimas	73
4.2.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė	75
4.2.4. Daugiskaitos naudininko taisyklė.....	78
4.2.5. Kirčiuotės	81
4.2.6. Įvardžiuotinių formų kirčiavimas.....	100
4.2.7. Būdvardžių su priesaga <i>-inis, -inė</i> kirčiavimas.....	105
4.2.8. Prieveiksmių su priesaga <i>-(i)ai</i> kirčiavimas	106
5. Terminų daryba.....	111
<i>(I. E. Čekmonienė)</i>	
5.1. Priešdėlių vediniai.....	112
5.2. Priesagų vediniai	118
5.2.1. Priesaginiai daiktavardžiai	119
5.2.2. Priesaginiai būdvardžiai	127
5.2.3. Priesaginiai veiksmažodžiai	133
5.2.4. Netinkamas prieveiksmių priesagos <i>-(i)ai / -in(i)ai</i> vartojimas	133
5.2.5. Dūriniai (sudurtiniai žodžiai)	136
6. Gramatinių formų ir kai kurių kalbos dalių vartojimas	143
<i>(A. Žemienė)</i>	
6.1. Giminė.....	143
6.2. Skaičius.....	146
6.3. Laipsniai.....	149
6.4. Įvardžiuotinės formos.....	150
6.5. Skaitvardžiai.....	152
6.6. Įvardžiai.....	153
6.7. Veiksmažodžiai.....	154
7. Sintaksinių konstrukcijų taisyklingumas	160
<i>(A. Žemienė)</i>	
7.1. Linksnų vartojimas	160
7.2. Prielinksnų vartojimas	174

7.3. Polinksnių vartojimas.....	186
7.4. Sakinių ir sakinio dalių jungimo klaidos	186
8. Apibendrinamieji pratimai.....	190
(A. Žemienė)	
9. Priedai.....	196
(I. E. Čekmonienė)	
9.1. Psichologijos ir sociologijos mokslų tarptautinių terminų ir jų lietuviškų atitikmenų žodynėlis.....	196
9.2. Pratimų atsakymai	210
9.3. Pratimai tarties ir kirčiavimo įgūdžiams lavinti	212
(R. Brūzgienė)	
Literatūra.....	220

Pratarmė

Vadovėlis skirtas aukštųjų mokyklų studentams, studijuojantiems pagal psichologijos ir sociologijos studijų kryptių studijų programas. Pagrindinis tikslas – padėti būsimiems specialistams susiformuoti taisyklingos specialybės ir profesinės kalbos įgūdžius.

Leidiny parengtas pagal Mykolo Romerio universiteto specialybės kalbos dalyko programą. Teorinė medžiaga išdėstoma septyniuose pagrindiniuose skyriuose, kurie yra apibendrinami kontroliniais klausimais ir praktinėmis užduotimis (pratimais). Paskutiniuose (aštuntame ir devintame) skyriuose pateikiami apibendrinamieji pratimai, tekstai tarčiai ir kirčiavimui lavinti, kai kurių pratimų atsakymai (prieduose). Pažymėtina, kad dauguma pateikiamų pavyzdžių yra išrinkti iš psichologijos ir sociologijos mokslų mokomosios literatūros arba iš šnekamosios profesinės kalbos.

Pirmame skyriuje supažindinama su bendrinės, valstybinės, specialybės ir profesinės kalbos sąvokomis, kalbos norminimo ir informaciniais šaltiniais, institucijomis, aprobuojančiomis valstybinės kalbos normas ir prižiūrinčiomis jų įgyvendinimą. Kiti skyriai skirti psichologijos ir sociologijos terminijos vartojimo klausimams: terminų tarčiai, kirčiavimui, rašybai, lietuviškų ir skolintų terminų vartosenos problemoms, specialybės terminų darybos ir tvarkybos principams, terminų konkurencinių formų ir sintaksinių jų konstrukcijų vartojimo aspektams.

Autoriai už pastabas ir patarimus dėkoja recenzentėms: socialinių mokslų daktarei Vidai Navickienei, Lietuvos edukologijos universiteto ir Tarptautinės teisės ir verslo aukštosios mokyklos docentei, ir humanitarinių mokslų daktarei Jolitai Urbanavičienei, Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centro vyresniajai mokslo darbuotojai. Taip pat nuoširdžiai dėkojame Mykolo Romerio universiteto Leidybos skyriui, Kalbos kultūros, Psichologijos katedros ir kitiems kolegoms, studentams.

Sutartiniai ženklai

- = rodo, kad yra taisoma kalbos klaida (didelė klaida), pavyzdžiui, *lygsvara* (= ***pusiausvyra***);
- – rodo, kad vertinamasis reiškiny s bendrinėje kalboje vengtinas (vidutinė klaida – geriau nevartoti) pavyzdžiui, *pasisakymas* (– ***kalba***);
- || rodo, kad vertinamasis reiškiny s bendrinėje kalboje gali būti vartojamas kaip šalutinis normos variantas (antrasis variantas laikomas geresniu už pirmąjį), pavyzdžiui, *opozicija* (|| ***priešprieša***);
- | rodo esant lygiaverčius bendrinės kalbos normos variantus, pavyzdžiui, *kaip žinoma* | *žinome*;
- < rodo, kad žodis pasiskolintas arba savo sandara ar vertyba kopijuoja kitos kalbos žodį, pavyzdžiui, rus. *благосостояние* > *gerbūvis* (= ***gerovė***), vadinasi, dvišaknis dūrinys *gerbūvis* yra sudarytas pagal rusų kalbos pavyzdį ir keičiamas terminu ***gerovė***;
- ↔ rodo, kad yra keli norminiai sinonimai ir turi tam tikrą vartojimo aplinką, pavyzdžiui, *modernus*, –i ↔ *šiuolaikiškas*, –a, *šiuolaikinis*, –ė; *naujoviškas*, –a;
- * rodo, kad pratimo atsakymai yra pateikti vadovėlio 9 priede.

1. Kalbos taisyklingumo reikšmė viešajai komunikacijai

1.1. Bendrinės lietuvių kalbos susiformavimas. Kodifikavimas

Lietuvių kalbos kultūros objektas – bendrinė lietuvių kalba, t. y. sunorminta kalbos sistema, visai tautai bendra viešojo bendravimo kalba.

Bendrinė lietuvių kalba pradėjo formuotis XVI a. kartu su pirmaisiais spausdintais religiniais lietuviškais raštais ir susiformavo XIX ir XX amžių sandūroje vakarų aukštaičių kauniškių tarmės pagrindu. Šios tarmės pasirinkimą lėmė ne jos senumas, o kitos priežastys. Suvalkija tuo metu buvo ekonomiškai stipriausia, kauniškių tarme šnekėjo dauguma to meto šviesuomenės, pavyzdžiui, *Aušros* redaktorius Jonas Basanavičius, *Varpo* – Vincas Kudirka. Šios tarmės atšaka buvo Mažosios Lietuvos lietuvių tarmė, todėl užteko tik perimti ir plėtoti tenykštes, nuo Mažvydo laikų nenutrūkusias raštijos tradicijas (Šukys, 2003, 14).

Susiformavusias lietuvių bendrinės kalbos normas galutinai įtvirtino Jono Jablonskio veikalai: *Lietuvių kalbos gramatika* (1901), *Lietuvių kalbos sintaksė* (1911), o ypač *Lietuvių kalbos gramatika* (1919, papildyta 1922) ir *Linksniai bei prielinksniai* (1928). Šiuose darbuose vakarų aukštaičių kauniškių tarmė įtvirtinta kaip bendrinės kalbos pagrindas, aptartas bendrinės kalbos ir tarmių santykis, nustatytos pagrindinės bendrinės kalbos normos, svarbios bendrinės lietuvių kalbos raidai ir lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos stabilizacijai.

Taigi bendrinės kalbos susiformavimą lėmė ne natūrali kalbos raida, o sąmoningas jos sureguliuavimas. Todėl esminis kokybinis bendrinės kalbos bruožas, palyginti su sąmoningai nereguliuojamomis kalbos atmainomis (tarmėmis, socialiniais ir profesiniais dialektais), yra jos

kodifikavimas, t. y. bendrinės kalbos normų įteisinimas (įtvirtinimas ir susisteminimas) raštu įvairiuose norminamuosiuose darbuose (Miliūnaitė, 2006, 50; Pupkis, 2005, 32).

Kalbos normos (*lot. norma* – matas) – tai nustatyti kalbos dėsniai, reikalavimai, pripažintos, nusistovėjusios ir bendrinei kalbai privalomos taisyklės. Kadangi kiekviena kalba turi savitą ir autentišką sistemą, buvo paisoma pagrindinių kalbos norminimo principų – kalbos grynumo ir autentiškumo. Svarbiausia – nepasiduoti svetimų kalbų įtakai, o pagrindinė kodifikavimo sąlyga – laikytis esamos kalbos sistemos. Kalbos normai būdingi požymiai: **stabilumas, istoriškumas, variantiškumas, visuotinumas** ir kt.

Normos stabilumas garantuoja, kad visa, kas sakoma ar rašoma, bus suprasta taip, kaip to nori kalbantis ar rašantis asmuo. Kalbos norma yra gana stabilus dalykas. Jeigu norma dažnai kaitaliojusi, žmonės paprasčiausiai negalėtų susikalbėti.

Normos istoriškumas yra susijęs su istorinės, politinės, ekonominės ir kultūrinės situacijos valstybėje pokyčiais ir jų įtaka kalbos raidai. Socialiniame gyvenime atsirado naujų realijų, o kalboje – naujų žodžių; kai kuriuos anksčiau vartotus žodžius pakeitė nauji sinonimai, pavyzdžiui, *kadrai* – *personalas*, *invalidas* – *neįgalusis* ir pan. Naujiems skoliniams reikėjo rasti tinkamų ir visuomenei priimtinių vartoti atitikmenų.

Normų variantiškumas suprantamas kaip galimybė kalboje lygiaagrečiai vartoti kelis variantus, pavyzdžiui: *kviesti pietų* ir *kviesti pietauti*, *prieiti išvadą* ir *prieiti prie išvados*, *gauta daugiau* kaip (*nei, negu*) *dvidešimt prašymų* ir *gauta per dvidešimt prašymų* ir pan.

Kalbos norma visuotinai priimama ir privaloma, t. y. jos turi būti laikomasi (Akelaitis ir kt., 2009, 32). Bet koks nukrypimas nuo kalbos normos, normos pažeidimas ar kalbos faktas, prasilenkiantis su bendrinės kalbos taisyklėmis, yra laikomas *kalbos klaida*.

Kalbos kultūra siaurąja prasme ir yra kalbos taisyklingumas. Šio mokslo teorija ir praktika padeda suformuoti gebėjimus reikšti savo mintis, bendrauti žodžiu ir raštu taisyklingai, t. y. nedaryti kalbos klaidų. Kalbos kultūra plačiąja prasme apima dar kalbos estetiką ir etiką. Taigi komunikacinis kalbos kultūros tikslas – ne tik išmokyti taisyklingai kalbėti, bet ir gražiai, kultūringai bendrauti, sudominti, daryti poveikį.

1.2. Specialybės ir profesinė kalba

Kai kurių autorių nuomone, terminai *profesinė kalba* ir *specialybės kalba* įvardija tik *dalykinės kalbos* atmainą. **Dalykinė kalba** – tai visuma kalbos priemonių, vartojamų dalyko apibrėžtoje komunikacinėje situacijoje ir leidžiančių specialistams pasikeisti informacija. Pažymėtina, kad dalykinė kalba egzistuoja ne greta nacionalinės kalbos, bet yra jos dalis (Kontutytė, 2007, 150–151, 157).

Taigi apibrėžiant terminus *specialybės kalba* ir *profesinė kalba*, būtina paaiškinti jų santykį su bendrine kalba. Specialybės kalba yra vienas iš bendrinės kalbos susiskaidymo atvejų, ji susijusi su funkciniais stiliais. Tačiau funkciniai stiliai apima visą bendrinę kalbą, o specialybės (specialybių) kalba yra tik dalis bendrinės kalbos; ji apima tiek bendrinės kalbos, kiek apima dalykiniai funkciniai stiliai: mokslinis, administracinis, iš dalies ir publicistinis.

Specialybės kalba – tai bendrinės kalbos sluoksnis, išskirtas ir suskaidytas pagal veiklos sritis, susijusias su atitinkamais mokslais; specialybės kalbos savitumą sudaro terminija, specialioji leksika, savita gramatinių formų vartoseną, saviti sakinio sandaros, viso teksto komponavimo požymiai, specifinio pobūdžio tekstai (Akelaitis ir kt., 2009, 19).

Profesinė kalba formuojasi specialybės kalbos, įgytos studijų laikotarpiu, pagrindu (Akelaitis ir kt., 2009, 20). Viena vertus, ji yra papildyta ir pakoreguota pagal atitinkamos praktinės (profesinės) veiklos poreikius specialybės kalba. Kita vertus, profesinės kalbos savitumą lemia jos laisvesnis vartojimas: ji būna dažniau sakytinė nei rašytinė, atitinkamos profesijos atstovai turi bendrauti ir su nespecialistais. Iš esmės profesinės kalbos kokybė priklauso nuo jos vartotojų (tam tikros profesijos atstovų) išprusimo. Pažymėtina, kad *profesinis žargonas* – profesinė kalba, kurioje gausu kalbos klaidų, – nepriklauso bendrinei kalbai.

Specializacijos kalba yra aukštesnio lygmens specialybės kalba. Ji įgyjama magistrantūros, ypač doktorantūros studijų pakopose, kai gilinamasi į siaurą atitinkamos specialybės sritį. Specializacijos kalba yra siauresnė negu atitinkamos specialybės kalba, tačiau jai reikalingi papildomi kalbos ištekliai (ypač – terminai). Specializacijos kalba – tai mokslo

kalba, turinti ar bent privalanti turėti geros specialybės kalbos pagrindą. (Akelaitis ir kt., 2009, 21).

1.3. Valstybinės lietuvių kalbos įstatymas ir jo įgyvendinimas

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, 1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje lietuvių kalba pirmą kartą paskelbta valstybine. Taigi lietuvių kalba oficialiai įtvirtinta visose viešojo gyvenimo srityse: valstybės valdymo įstaigose, teismuose, kariuomenėje, mokyklose. Lietuvių kalba valstybine buvo pripažinta ir 1928 m., ir 1938 m. Lietuvos Konstitucijose. Vokiečių ir sovietų okupacijų metais Lietuvos Respublikos Konstitucijos negaliojo, todėl lietuvių kalba buvo praradusi valstybinės kalbos statusą. Atkūrus nepriklausomybę, 1992 m. referendumu priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnis skelbia: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“.

1992 m. balandžio 30 d. nutarimu Nr. 314 Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Valstybinės kalbos mokymo programą ir valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacines kategorijas.

1995 m. sausio 31 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymą (*Žin.*, 1995, Nr. 15-334; 2002, Nr. 68-2761) – įstatymo aktuali redakcija galioja nuo 2002 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas nustatė pagrindines valstybinės kalbos vartojimo ir priežiūros nuostatas Lietuvoje, svarbiausias valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime sritis. Įstatyme reglamentuota valstybinės kalbos apsauga ir kalbos vartojimo kontrolė, teisinė atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą, taip pat išplėtotą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnio nuostata „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas nereglamentuoja Lietuvos gyventojų neoficialaus bendravimo kalbos.

Svarbus dokumentas – Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairės, kuriose išdėstyta lietuvių kalbos raidos skatinimo strategija. Gairių bendrosiose nuostatose teigiama, kad lietuvių kalba yra Lietuvos tauti-

nio ir kultūrinio savitumo pagrindas, ji yra valstybės valdymo – valstybės ir individo, valstybės ir visuomenės santykių kalba. Gairėse nusakomas pagrindinis valstybinės kalbos politikos tikslas – išsaugoti kalbos paveldą ir skatinti jos plėtrą, kad būtų užtikrintas lietuvių kalbos funkcionalumas visose viešojo gyvenimo srityse.

Valstybinės kalbos funkcionavimą dar reglamentuoja šie dokumentai: Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo“, Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas, Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymas, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo ir tvarkos įstatymas, Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinių kategorijų“ ir kt. (Akelaitis ir kt., 2009, 28–29).

Šiuo metu valstybine lietuvių kalba rūpinasi dvi valstybės institucijos:

- Valstybinė lietuvių kalbos komisija,
- Valstybinė kalbos inspekcija.

Valstybinės kalbos kryptis ir uždavinius nustato, kalbos normas aprobuoja Lietuvos Respublikos Seimo įsteigta valstybės įstaiga – Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK). Kalbos norminimo ir kodifikavimo klausimai registruojami *Lietuvių kalbos komisijos nutarimuose*. Šios institucijos interneto tinklalapyje (internetu prieiga – www.vlkk.lt) galima rasti kalbos vartotojui aktualios informacijos (žr. *Terminų bankas*, *Konsultacijų bankas*, *Didžiosios klaidos* ir kt.). Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimai (teisės aktai), priimti posėdžiuose, yra privalomi visoms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei masinės informacijos

priemonėms. Remdamasi Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu, VLKK tvarko ir pildo *Lietuvos terminų banką* (terminai.vlkk.lt). Į šį duomenų registrą iš pradžių buvo perkelta keliolika Lietuvoje išleistų įvairių mokslo sričių terminų žodynų, o dabar šiam bankui savo prižiūrimų sričių teisės aktų terminus įgaliotos teikti ministerijos, Vyriausybės įstaigos, Seimui atskaitingos institucijos. Banke esantys terminai turi būti aprobuoti atitinkamos srities specialistų ir kalbininkų terminologų, apsvarstyti ir patvirtinti Terminologijos pakomisės ir Kalbos komisijos posėdžiuose. Iki šiol *Terminų banke* sukaupta apie 80 tūkstančių terminų iš įvairių mokslo sričių (smulkiau apie Valstybinės lietuvių kalbos komisijos istoriją ir veiklą žr. <http://www.vlkk.lt/lit/apie/vlkk-istorija.html>).

Įstatymo vykdymą kontroliuoja prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 1990 m. įsteigta Valstybinė kalbos inspekcija (<http://vki.lrs.lt/>). Inspekcija turi teisę nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas už įvairius valstybinės kalbos vartojimo ar kalbos taisyklingumo pažeidimus. Valstybinės kalbos vartojimą ir taisyklingumą prižiūri ir savivaldybėse dirbantys kalbos tvarkytojai.

Už VLKK nutarimų valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo klausimais nesilaikymą, valstybinės kalbos nevartojimą atliekant tarnybines pareigas, dokumentų valdymo srityje ir susirašinėjant šalies viduje, Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnų nurodymų dėl valstybinės kalbos vartojimo nevykdymą ir kitus valstybinės kalbos vartojimo pažeidimus įmonių, organizacijų ir institucijų vadovams, pareigūnams ar nurodymų nevykdantiems asmenims skiriamos baudos (*Administracinių teisės pažeidimų kodekso* 91 str. – *Žin.*, 2000, Nr. 22-552; 2002, Nr. 75-3214):

- **už valstybinės kalbos nevartojimą (91⁽¹⁾ straipsnis)** antspauduose, spauduose, blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose viešuose užrašuose (bauda įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams nuo 300 iki 400 litų); Lietuvos Respublikos gaminių ir paslaugų pavadinimuose bei jų aprašuose, Lietuvoje parduodamų prekių vartojimo instrukcijose (bauda įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams nuo 300 iki 500 litų);
- **už Valstybinės kalbos komisijos nutarimų valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo klausimais ir Valstybinės kalbos**

inspekcijos pareigūnų nurodymų dėl valstybinės kalbos vartojimo nevykdymą (91⁽²⁾ straipsnis) skiriamas įspėjimas arba bauda **nuo 300 iki 600 litų** įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams ar kitiems nutarimų ar nurodymų nevykdantiems asmenims;

- **už valstybinės kalbos nevartojimą atliekant tarnybines pareigas (pagal nustatytą valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinę kategoriją) valstybinės valdžios ir valdymo įstaigose, taip pat įmonėse, įstaigose ir organizacijose** (91⁽³⁾ straipsnis) – įspėjimas arba bauda **nuo 200 iki 500 litų** įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams ar kitiems nutarimų ar valstybinės kalbos nevartojusiems asmenims;
- **už valstybinės kalbos nevartojimą raštvedyboje ir susirašinėjant šalies viduje** (91⁽⁴⁾ straipsnis) – bauda **nuo 300 iki 400 litų** įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams ir kitiems pareigūnams;
- **už dokumentų pateikimą nevalstybine kalba** arba be vertimo į valstybinę kalbą pateikimą valstybės valdžios ir valdymo įstaigoms, taip pat Lietuvos Respublikos įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei piliečiams, išskyrus įstatymų numatytus atvejus (91⁽⁵⁾ straipsnis), – bauda **nuo 400 iki 600 litų** dokumentus pateikusių įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams;
- **už autentiškų ir oficialių Lietuvos vietovardžių formų nevartojimą** teisės aktuose, kituose oficialiuose leidiniuose, kartografijoje, kelių bei gatvių rodyklėse, iškabose, antspauduose, komunikacijose, Lietuvos Respublikos gaminių dokumentuose, vadovėliuose (91⁽⁷⁾ straipsnis) – bauda **nuo 300 iki 400 litų** įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams.

Mokslinius ir taikomuosius lietuvių kalbos tyrimus atlieka Lietuvių kalbos institutas (www.lki.lt). Kalbos vartotojai gali remtis šio instituto parengtais virtualiais leidiniais, iš jų valstybinės kalbos vartotojui svarbiausi galėtų būti šie:

- *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas,*
- *Kanceliarinės kalbos patarimai,*
- *Kalbos konsultacijų bankas,*
- *Kalbos praktikos patarimai.*

⇒ Kontroliniai klausimai

---

1. Paaiškinkite, kokios pagrindinės priežastys lėmė, kad bendrinė lietuvių kalba susiformavo vakarų aukštaičių kauniškių tarmės pagrindu?
2. Paaiškinkite svarbiausius specialybės kalbos ir profesinės kalbos skirtumus.
3. Kada lietuvių kalba tapo valstybine kalba?
4. Kokie pagrindiniai dokumentai reglamentuoja valstybinės kalbos funkcionavimą?
5. Kada priimtas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas?
6. Kokios institucijos šiuo metu rūpinasi lietuvių kalbos apsauga?
7. Už kokius valstybinės kalbos vartojimo nusižengimus skiriamos nuobaudos?

2. Psichologijos ir sociologijos mokslų terminija ir specialioji leksika

2.1. Leksika pagal kilmę

Leksika, arba žodynas, yra kurios nors kalbos žodžių visuma (gr. *lexikos* – žodinis < *lexis* – žodis, posakis). Pagal kilmę leksiką sudaro **savieji žodžiai** ir **skoliniai**.

Lietuvių kalba beveik visais valstybingumo amžiais neturėjo valstybinės kalbos statuso. Istorinė ir geopolitinė Lietuvos situacija lėmė, kad platesni visuomenės sluoksniai, be gimtosios kalbos, vartojo ir svetimą kalbą. O tokiu atveju kaip tik sukuriama palankios sąlygos skoliniams plisti.

Bendrinės kalbos vartojimo normos pažeidimų priežastis dažniausiai ir būna dvikalbystės situacija, kai svetimos kalbos dėsniai suvokiami kaip savosios. Dvikalbystės (ar daugiakalbystės) sąlygomis kalbos veikia viena kitą. Ši sąveika vadinama *kalbų interferencija*. Dėl kitų kalbų poveikio atsiradusios klaidos yra didžiausios. Interferencijos procesas pirmiausia paveikia leksikos lygmenį (žodyną), nes svetimos kalbos (kuri tuo metu yra dominuojanti, dažniausiai – valstybinė) žodžiai dėl jos prestižo visais įmanomais būdais skverbiasi į juos priimančią kalbą.

Tokiomis sąlygomis lietuvių kalboje atsirado iš kitų kalbų, dažniausiai kaimynų slavų, be reikalo pasiskolintų žodžių – leksikos skolinių, vadinamųjų **barbarizmų**, kurie stūmė iš vartosenos toms pačioms realijoms (daiktams, reiškiniams ir kt.) pavadinti jau anksčiau vartotus lietuviškus žodžius, pavyzdžiui, *akuratnas*, *-a* (= *padorus*, *-i*, *tvarkingas*, *-a*), *biednas*, *-a* (= *neturtingas*, *-a*), *pletikai* (= *apkalbos*). Dabar lietuvių kalba yra veikiamą anglų kalbos – plinta naujieji skoliniai iš anglų kalbos (kitaip – anglybės): *dedlainas* (= *galutinė data*), *imidžas* (= *įvaizdis*), *skinas*, *-ė*

(= *skustagalvis*, -ė), *tyneidžeris*, -ė (= *paauglys*, -ė). Tai pirmasis kalbų interferencijos etapas.

Kol didžioji visuomenės dalis netampa dvikalbė, kalbų sąveika apima tik leksikos lygmenį. Tačiau, kai dvi ar kelias kalbas pradeda aktyviai vartoti daugelis krašto gyventojų, kalbų interferencijos padariniai palaipsniui ima skverbtis ir į gilesnius kalbos lygmenis – pradedami skolintis ne tik žodžiai, bet ir žodžių darybos elementai (priešdėliai, priesagos), sukuriamos sąlygos atsirasti antrajam kalbų interferencijos etapui, kurio padariniai formuojasi tam tikromis pakopomis (etapais):

- atsiranda **hibridų** – žodžių, turinčių kurį nors svetimą sandaros elementą, pavyzdžiui, *dabėgti* (= *pribėgti*), vyšniavas, -a (= *vyšninis*, -ė), žiemavoti (= *žiemoti*). Anksčiau lietuvių kalboje buvo vartojami dažniausiai dėl slavų kalbų įtakos susiformavę hibridai, tačiau pastaruoju metu jau esama ir anglišių žodžių elementų (kol kas tik svetimą šaknį) turinčių hibridų: *Norint nesunku atsiloginti* (= *išsiregistruoti*). *Reikės paguglinti* (= *pažiūrėti internete*), *galbūt kas gera yra apie sociologiją*. *Sutartu laiku sutarėm pačiatinti* (= *pasikalbėti*);

- atsiranda **vertinių**: greta norminių verstinių terminų (vertinių) vartojami be reikalo arba netinkamai išversti žodžiai ar sintaksinės konstrukcijos, kitaip – vertalai, pavyzdžiui, rus. *бездаромуца* < *bedarbystė* (= *nedarbas*), rus. *равновесие* < *lygsvara* (= *pusiausvyra*), rus. *состояние* < *stovis* (= *būklė*, *būsena*, *padėtis*). Be gausybės slaviškų vertalų, pastaruoju metu lietuvių kalboje imamas vartoti vienas kitas iš anglų kalbos netinkamai išverstas posakis: *Daktare, be problemų* (= *viskas gerai, nieko baisaus*), *pats rasiu išeitį*. *Šį savaitgalį turėjome gerą laiką* (= *gerai (smagiai, linksmai) leidome laiką*). *Malonu jus matyti, mielieji, sveiki visi* (= *sveiki*);

- atsiranda **semantizmų** – žodžių, vartojamų svetima, nebūdinga lietuvių kalbai reikšme, pavyzdžiui: *Lieka tik atidirbti* (= *ištobulinti*) *šių pratimų judesius*. *Terapeutas atsiprašo, kad turėjo pavesti* (= *apgauti, nuvilti*) *pacientus*. *Norint išsaugoti sveikatą, reikėtų išmokyti nepergyventi* (= *nesijaudinti, nesisieloti*) *dėl smulkmenų*.

Trečiojo kalbų interferencijos etapo rezultatas – dėl dvikalbystės įsiginčios verstinės konstrukcijos, įvairūs verstiniai posakiai, kurių vartojimas pažeidžia sintaksės lygmens kalbos normas, pavyzdžiui: *Paaugliai*

*buvo neblaiviams stovyje (= **neblaivūs**). Pacientas šoko būsenoje (– **ištik-tas šoko**) mėgino bėgti. Žmogus nevilties būsenoje (– **apimtas nevilties**) kreipiasi į psichologus. Paprastai pervargimo išdavoje (= **dėl pervargi-mo**) organizmas nusilpsta. Paprastai sintaksės lygmens klaidų atsiranda verčiant, t. y. beveik akiai kopijuojant publicistikos ar administracinės kalbos tekstus.*

Kadangi lietuvių ir slavų (tam tikru metu – lenkų ar rusų) dvikalbystės situacija Lietuvoje truko ilgai, slavų kalbų interferencija paveikė visus tris lietuvių kalbos lygmenis. Anglų kalbos interferencija, pasiekusi pirmąjį kalbų sąveikos (leksikos) lygmenį, tik pastaruoju metu po truputį pradeda veikti ir gilesnius (žodžių darybos) lygmenis.

⇒ Kontroliniai klausimai

---

1. Ką reiškia terminas *leksika* ir kas juo vadinama?
2. Į kokias grupes leksika skirstoma pagal kilmę?
3. Kada galima kalbėti apie šalies dvikalbystės, arba bilingvizmo, situaciją?
4. Kokie būna dvikalbystės padariniai?
5. Koks reiškinys yra vadinamas kalbų interferencija?
6. Kokie gali būti kalbų interferencijos lygmenys?
7. Kokiomis sąlygomis plinta barbarizmai, hibridai, vertalai ir semantizmai?

2.2. Vartotina, arba norminė, leksika

Bendrinės kalbos leksiką sudaro savi, paveldėti iš prokalbės, žodžiai, kitaip – **veldiniai**, ir iš jų padaryti nauji žodžiai – **dariniai**. Prie vartotinos, arba norminės, leksikos priskiriamos dvi svetimų leksikos grupės – **senieji skoliniai** ir **tarptautiniai žodžiai**.

Senieji skoliniai – tai žodžiai, kurių daugelis pasiskolinta iki XII a. Jie yra prisitaikę prie lietuvių kalbos sistemos ir neturi pakaitų, todėl yra aprobuoti (įrašyti į norminamuosius žodynus) ir vartotini. Iš kaimynų slavų kalbų paskolinti *cinamonas, dvaras, kalendorius, kapitonas, muilas, muitas, pipiras, ponas, popierius, statutas, šilkas, turgus* ir kt.; iš germanų – *gatvė, kunigas* (reikšme *kunigaikštis*), *pinigas* ir kt. Nemažai senųjų skolinių priklauso religinei leksikai. Kalbininkai yra nustatę, kad iš senosios baltarusių kalbos paskolinti žodžiai *angelas, bažnyčia, gavėnia, krikštas, poteriai, velykos, užgavėnės*; iš lenkų – *altorius, apaštalas, koplyčia, ceremonija, mišios, popiežius*.

Tarptautinių žodžių neišvengia nė viena kalba. Šių žodžių šaltinis dažniausiai yra senosios (graikų ir lotynų) kalbos: *apatija* (gr. *apatheia* – bejausmiškumas) – abejingumas, nejautrumas, interesų stoka; *konstruktivus* (lot. *constructivus*) – naudingas, duodantis teigiamų rezultatų problemos sprendimas; *interakcija* (lot. *inter* tarp + *actio* veiksmas) – dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis ryšys; *interferencija* (lot. *inter* tarp + *ferens* nešantis) – kalbot. sąveika; *psychol., med.* slopinimas, blokavimas; *pragmatikas* (gr. *pragmatikos*) – žmogus, kuris veikia vadovaudamasis praktiniais išskaičiavimais; *rekreacija* (lot. *recreatio* – atkūrimas) – med. sveikatos, jėgų atgavimas; *rigidiškumas* (lot. *rigidus* – sustingęs) – 1. med. sustingęs dėl raumenų įtampų; 2. *psychol.* nepakankamas gebėjimas pakeisti veiklos programą.

Be to, kai kurie terminai gali būti kilę ir iš kitų, dažniau vartojamų Vakarų Europos kalbų – prancūzų, vokiečių, anglų, italų: *šnicas* (lenk. *szkic*, vok. *Skizze* < it. *schizzo*) – laisvas piešinys, artimas eskizui; *širma* (vok. *Schirm*) 1. sulankstoma kilnojamoji kambario pertvara; 2. skraistė; *šezlongas* (pranc. *chaise longue* – ilga kėdė, sulankstomas krėslas, kuriame galima sėdėti pusiau gulomis; *štrichas* (vok. *Strich* – linija, brūkšnys) – 1. brūkšnys; 2. detalė, bruožas; *šokas* (pranc. *choc* – smūgis) – 1. med. sutrikimas; 2. *psychol.* sukrėtimas; 3. pasipiktinimas.

Taigi bendrinės kalbos leksiką sudaro **savi žodžiai** (paveldėti ir naujai padaryti), **senieji skoliniai** ir **tarptautiniai žodžiai**.

2.2.1. Savieji terminai – vidinis terminų šaltinis

Termininė leksika, arba terminai, yra žodžiai, pavadinantys specialias kurios nors srities (mokslo, technikos, meno ir kt.) sąvokas ir vartojami to mokslo šakos kalboje. Terminai gali būti sudaromi naudojantis vidiniais terminų šaltiniais. Jais tampa bendrinės kalbos žodžiai, kai praplečiama, susiaurinama turimoji ar jiems suteikiama nauja reikšmė. Toks procesas, kai bendrinės kalbos žodžiai (pirminiai arba dariniai) verčiami terminais, nevartojant jokių papildomų darybos būdų ar priemonių, vadinamas **terminizavimu**. Terminizavimas (bendrinės kalbos žodžių vertimas terminais) yra speciali mokslo sritis. Norint terminizuoti, reikia laikytis tam tikrų reikalavimų. Terminu gali būti žodis arba žodžių junginys, kuriuo įvardijama konkrečios mokslo srities sąvoka ir kuriam būdingi tam tikri požymiai: *tikslumas, sistemiškumas, vienareikšmiškumas, sinonimų vengimas, stilistinis neutralumas, patogumas, taisyklingumas*. Be to, kiekviena mokslo sritis, be bendrųjų, turi terminų, būdingų tik tam tikrai mokslo sričiai ar specialybei, todėl juos galima būtų pavadinti tos specialybės terminija. Visi šie terminai laikytini bendrinės kalbos leksikos dalimi – jie turi būti norminiai, kodifikuoti žodžiai ar žodžių junginiai.

Kartais žodis specialiąją termino reikšmę įgyja tik junginyje. Pavyzdžiui, žodis *reiškinys* virsta terminu, išreikštu junginiu *paranormalūs reiškiniai, parapsichologiniai reiškiniai*; žodis *miegas* ↔ *miego psichofiziologija*; žodis *vaistas* ↔ *psichotropiniai vaistai*; žodis *metodas* ↔ *psichosocialinio kalbos modifikavimo metodai*; žodis *su(si)daryti* ↔ *neuropsichinio kodo susidarymas*; žodis *sutrikimas* ↔ *psichosomatiniai sutrikimai*; žodis *slopinti, slopinimas* ↔ *nesąlyginis slopinimas*; žodis *pasitikėti, pasitikėjimas* ↔ *pamatinis pasitikėjimas*; žodis *santykis* ↔ *tarpasmeniniai santykiai*; žodis *pusiausvyra* ↔ *nervų sistemos pusiausvyra*; žodis *brendimas* ↔ *lytinis brendimas* ir t. t.

Vidiniams kalbos resursams priskiriama ir **terminų daryba**, kai terminai sudaromi iš savų žodžių panaudojant tam tikras darybos priemones ir būdus, t. y. specifinę termino reikšmę žodis įgyja tik tada, kai yra sudaromas naujas žodis (**vedinys** ar **dūrinys**), pavyzdžiui, *negalia, negalus* (: galia), *saviraiška* (: save reiškia), *savigarba* (: save gerbia), *silpnaprotystė* (: silpnas protas) ir pan. Be to, dar galima kalbėti ir apie vidinį ter-

minų skolinimąsi, kai vienos srities specialistai perima terminų iš kitos srities, pavyzdžiui, psichologijos ir sociologijos specialioji leksika turi nemažai bendrų sąsajų su medicinos terminija.

2.2.2. Išoriniai terminų šaltiniai

Ypač paplitęs terminų šaltinis yra skolinimasis iš kitų kalbų. Kadangi tiksliai nusakančių kokią nors konkrečią mokslinę sąvoką žodžių savoje kalboje dažnai nepakanka, nemaža įvairių mokslų terminijos dalis yra tarptautinė. Tarptautinių žodžių vartojimas labai priklauso nuo funkcinio kalbos stiliaus. Oficialiojo stiliaus (mokslinio, administracinio) tekstuose jų yra daugiau nei laisvojo stiliaus (šnekamojo, meninio, publicistinio). Tačiau net ir mokslinio stiliaus tekstuose, jeigu įmanoma (nėra reikšmių skirtumo), rekomenduojama tarptautinius terminus keisti savais žodžiais. Būdingesni kuriai nors mokslo sričiai terminai lietuviškų pakaitų gali ir neturėti, nes ne visada lengva rasti terminą atitinkantį žodį. Pavyzdžiui, ne visada žodis *pedagogas* reiškia *mokytojas*, o *problema* gali būti daugiau nei *rūpestis*, *klausimas*, *bėda* – lietuviško žodžio reikšmė gali būti siauresnė nei tarptautinio; be to, dažnai vartoti tarptautinį terminą yra tiesiog įprasčiau. Taigi kartais tarptautinis žodis geriau tinka nei lietuviškas, nes jo reikšmė paprastai yra abstraktesnė, o lietuviškų atitikmenų – konkretesnė. Todėl tarptautinis žodis gali turėti po kelis lietuviškus atitikmenis: *apatija* ↔ *abejingumas*, *nejautrumas*, *interesų stoka*; *barjeras* ↔ *kliūtis*, *kliuvinys*, *užvaras*, *riba*; *fundamentalus*, *-i* ↔ *tvirtas*, *-a*, *solidus*, *-i*, *patvarus*, *-i*, *svarbus*, *-i*, *esminis*, *-ė*; *konstruktyvus*, *-i* ↔ *naudingas*, *duodantis teigiamų rezultatų*. Laisvesniuose kalbos stiliuose, jeigu varžosi savas ir tarptautinis žodis ir nėra reikšmės skirtumo, pirmenybę siūloma teikti savajam: *aktyvus* (|| ***veiklus***, ***judrus***) *žmogus*; *charakteringa* (|| ***būdinga***) *savybė*; *koresponduoti* (|| ***susirašinėti***) ir pan.

Tačiau tarptautinio žodžio vartojimas nėra kalbos klaida. Visada reikia žiūrėti, kuris iš žodžių (tarptautinis ar lietuviškas) geriau tinka pagal prasmę. Kai kurie tarptautiniai žodžiai, tapę terminais, yra bendri, vartojami visose mokslo srityse, nes kuriant terminus skolintis kitos kalbos žodžius yra pats lengviausias būdas. Tačiau tokiu atveju gali likti neiš-

naudoti vidiniai kalbos resursai, todėl greta skolinčių terminų stengiamasi kurti savus tarptautinių terminų atitikmenis. Kadangi pastaraisiais metais ypač intensyviai kuriami tarptautinių terminų lietuviški atitikmenys, gau-sėja tarptautinių ir savųjų terminų sinonimika (žr. 9.1.).

2.2.2.1. Ten, kur tarptautinis terminas turi tapatų lietuvišką sino-nimą, tarptautinį terminą pakeiskite lietuvišku.

1. Humanistinės psichologijos baziniai postulatai remiasi teiginiu, kad žmogus yra aukščiausia vertybė. 2. Kūrybinio tipo uždaviniai ma-žina pralaimėjimo šansą. 3. Jei retrofleksija dažna, o slopinami impul-sai intensyvūs, ilgainiui pastebimai keičiasi žmogaus laikysena. 4. Psi-chologai pastebėjo, kad žmonėms charakteringa tendencija savo elgesio motyvus pateikti socialiai priimtina forma. 5. Dualizmas – tai filosofinė koncepcija, teigianti, jog egzistuoja dvi lygiagrečios, bet ne lygiavertės būrys – ideali ir materialinė. 6. Koreliaciniai tyrimai ne tik aprašo elgesį, bet ir gali padėti numatyti, kiek tam tikra reakcija yra susijusi su psichinės veiklos apraška. 7. Padėk klientui atskleisti būtinus resursus, kuriuos kas nors galėjo užblokuoti, ir jais pasinaudoti. 8. Patyręs specialistas moka teisingai perskaityti informaciją, kurią klientas perduoda neverbalinėmis išraiškos priemonėmis. 9. Stresą galima apibūdinti kaip stresorių, t. y. tam tikrų įvykių, mūsų laikomų grėsmingais bei sunkiais, sukeltą įtampą. 10. Kognityvinė psichologijos kryptis tiria, kaip apdorojame, laikome, atkuriamo informaciją ir kaip ją naudojame, protaudami ir sprenddami pro-blemas. 11. Frustracija trukdo pasiekti tikslą, todėl sukelia pyktį, kuris gali pasireikšti agresija. 12. Eksperimentas – tai tyrimo būdas, kai tyrėjas keičia vieną ar kelis veiksnius ir stebi, kaip jie veikia tam tikrą elgesį ar psichikos procesus. 13. Kai vaikai pradėjo studijuoti ir dirbti, šeimos tur-tinė padėtis kardinaliai pasikeitė. 14. Dėkingumą, kaip žmogaus dispozi-ciją, pabrėžia visos religijos, nes jis tiesiogiai koreliuoja su įgimtais bruo-žais. 15. Kalbėdamas iš skirtingų vaidmenų, žmogus geriau įsisąmonina savo ambivalenciją. 16. Specialistas turėtų laikytis nuostatos, kad klientas turi pakankamai resursų su juo bendradarbiauti. 17. Visas neverbalinės kalbos priemonės specialistas naudoja kaip informacijos apie klientą šaltinį, nes jos gali atspindėti sąsąmonės lygmenį. 18. Geram specialistui

būtina išmokyti skaityti neverbalinius pranešimus, kuriuos siunčia klientas. 19. Mokėdamas skaityti neverbalinius ženklus, specialistas gali įvairinti bendravimo procesą ir siekti užsibrėžtų tikslų. 20. Moksliniais tyrimais siekiama gauti empirinių faktų.

2.2.2.2. Sakiniuose, kuriuose nėra reikšmės skirtumų, tarptautinį terminą pakeiskite lietuvišku.

1. Dažnai apatija vertinama kaip išreikštos ir ilgalaikės afekto depriacijos ar sunkaus streso rezultatas. 2. Išoriškai apatija pasireiškia nusišalinimu – „atsisakymu“ objektyvaus pasaulio, tačiau analizė neretai parodo išlikusius nesąmoningus prieraišumus, kuriuos asmuo neigia ir maskuoja gynyba. 3. Būtina nuolat stebėti, kokiame proceso etape klientas yra kiekvienu konkrečiu interakcijos momentu. 4. Du „smegenų šturmo“ etapai – idėjų generavimas ir idėjų kritika – suteikia daug erdvės praktikai. 5. Susilaikymas nuo vertinimo, situacijos nagrinėjimas ne „kas kaltas?“ požiūriu, o iš pozicijos „ką daryti“ probleminėje situacijoje padeda rasti konstruktyvius sprendimus. 6. Svarbu, kad socialinis darbuotojas turėtų visą informaciją ir galėtų pateikti ją klientui, kad šis priimtų sprendimą ir ieškotų optimalių išeities kelių. 7. Aktyvus altruizmas gali virsti egoizmu, nes tokie žmonės gali pasijusti reikalingi, reikšmingi tik tuomet, kai veikia dėl kitų. 8. Savivertė neišvaduoja žmogaus nuo trūkumų, tiesiog keičia prioritetus. 9. Tokiu būdu teigiama reinterpretacija iš esmės yra stimulus klientui iš naujo įprasminti senas koncepcijas ir ieškoti prieinamų alternatyvių interpretacijų bei situacijos keitimo formų. 10. Protas leidžia transformuoti pojūčius. 11. Specialistas neturi būti savo klientui nei negailestingas, nei indiferentiškas. 12. Kuo greičiau puolusiam į depresiją pagyvenusiam žmogui sugebėsite rasti įdomų užsiėmimą, tuo sėkmingiau likviduosite potencialų žmogiškosios asmenybės krachą. 13. Nemanykite, kad jums toks kazusas negali atsitikti. 14. Mokėdami valdyti savo kūno kalbą, jūs galite kontroliuoti tuos neverbalinius ženklus, kurių klientui nepageidautina žinoti. 15. Bendravimo kalba – mimika, gestai, kūno padėtis – turi išreikšti jūsų norą dirbti su klientu, todėl reikia išmokyti suprasti neverbalinį elgesį. 16. Pradėjęs dirbti vadovu, jis kardinaliai pasikeitė. 17. Kadangi krūtinė įtraukta, o judesiai mažos amplitudės, buvo nuspręsta, kad būti plaukiku jis netinka. 18. Pasak E. Polsterio ir M. Polster, kaip

žmogus gali žinoti, kas jis yra, jei jis net minimaliai nežino, kas vyksta jo viduje. 19. Įvairios verifikacijos ir falsifikacijos tik siekia nustatyti teiginių prasmingumą. 20. Galima manyti, kad vienintelė substancija yra žmogaus prote esančios idėjos.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Į kokias grupes skirstoma savoji leksika?
2. Kokios dvi svetimos leksikos grupės priskiriamos prie vartotinos, arba norminės, leksikos?
3. Kaip bendrinės kalbos žodžiai gali būti verčiami terminais?
4. Kokie požymiai būdingi terminui?
5. Kada tarptautinį žodį geriau keisti savos kalbos žodžiu?
6. Prisiminkite ir parašykite po keliolika žodžių, galinčių virsti psichologijos ar sociologijos mokslų terminais.

2.3. Nevartotina, arba nenorminė, leksika

Nėra nė vienos kalbos, kuri neturėtų skolinių. Dažniausiai skoliniai atsiranda dėl kalbos, iš kurios skolinamasi, prestižo. Kita skolinių atsiradimo priežastis yra įvairūs nauji sukurti daiktai, reiškiniai ir jų pavadinimai, kai plinta tai, kas nauja, kartu su daiktą ar reiškinį įvardijančiais žodžiais. Be abejo, idealu būtų naujai sąvokai ar daiktui pavadinti rasti savų žodžių – išteklių semtis iš vidinių kalbos resursų, tačiau, kai kalbų kontaktai yra intensyvūs, priimančioji kalba dažnai nėra pajėgi greitai reaguoti į svetimybes ir pakeisti jas savais žodžiais. Dažniausiai sąlygas skoliniams plisti sudaro politinė šalies padėtis, kai valstybė yra įstojusi į kelių valstybių sąjungą. Dominuojanti tos sąjungos kalba paprastai ir būna skolinių šaltinis.

2.3.1. Barbarizmai ir hibridai

Skoliniai, kurie turi lietuviškų pakaitų, vadinami **barbarizmais**. Barbarizmas (gr. *barbarismos*) – svetimybė, bendrinės kalbos normoms prieštaraujantis žodis. Daugiausia barbarizmų į lietuvių kalbą pateko įvairiais būdais iš kaimynų slavų kalbų (rusų, lenkų, baltarusių), nemažai – iš germanų (vokiečių). Pažymėtina, kad kalbos vartotojai jau yra pripratinti vartoti norminius šių žodžių atitikmenis. Vis dėlto tai pasakytina tik apie rašytinę kalbą, tačiau sakytinėje kalboje jų ir dabar pasitaiko nemažai. Kai kurios svetimybės šnekamojoje kalboje yra tiesiog įprastos: *biškį, biskį* < vok. *bischofen* (= *truputį, šiek tiek*); *davai* < rus. *давай* skatinimo reikšmė *davai einam, davai užsisakom, davai pažiūrime, davai greičiau* (= *eime, einam (pagaliau, greičiau)*); *karoče* < rus. *короча* (= *tiesą sakant, trumpiau (tiksliau) sakant*), *ot, vot* < rus. *от, вот* (= *štai, va*). Senieji barbarizmai nuo naujųjų pirmiausia skiriasi tuo, kad vartotojai žino lietuviškus jų atitikmenis, tačiau sakytinėje kalboje juos vartoja iš įpročio, priartėdami prie žargono (pranc. *jargon* – 1. uždaros grupės; 2. svetimybėmis užterštos) kalbos. Minėtini tokie dažnai vartojami slaviški barbarizmai: *ačkarikas* < rus. *очкарик* (= *žmogus, nešiojantis akinius*), *čuju* < rus. *чую* (= *jaučiu*), *majakinti* < rus. *маячить* (= *signalizuoti*), *maladec* < rus. *малодец* (= *šaunuolis, -ė*), *nu* (*vsio, paka*) < rus. *ну (все, пока)* (= *na, viskas, iki*), *urodas* < rus. *урод* (= *išsigimėlis, išgama*), *zdorov* < rus. *здоров* (= *sveikas, labas*).

Hibridai – žodžiai, turintys kurį nors svetimą sandaros elementą, vadinamieji žodžiai mišrūnai. Dažniausiai pasitaikantys hibridai:

- priešdėlis *da-*: (*daeiti* (*važiuoti, dėti, mokėti*) (= *prieiti, privažiuoti, pridėti, primokėti*) iki...; *dabaigti* (= *baigti, pabaigti*) darbą; *dalaukti* (= *laukti, palaukti, išlaukti, sulaukti*) sekmadienio; *dapilti* (= *dar įpilti*) vandens; *dasiprotėti* (= *susiprotėti, susiprasti*) paskambinti; *dasižinoti* (= *sužinoti*) apie...; *davažiuoti* (= *nuvažiuoti, privažiuoti*) iki...; *nedadirbti* (= *ne viską padaryti, neišdirbti*) iki atostogų; *nedakepęs, -usi* (= *ne visai iškepęs, -usi, kvaištelėjęs, -usi*) pyragas, *žmogus; nedaleisti* (= *neleisti, nenumanyti, neįsivaizduoti*), kad

taip atsitiktų; nedanešti (= neprinešti, nenunešti) iki.; nedasiekti (= nepasiekti) knygos; nedaviręs, -usi (= ne visai išviręs, -usi) košė);

- priesaga **-ka**: *mobilka* (= **mobilusis telefonas**), *Efka* (= **Evaldas**), *Vycka, Vytka* (= **Vytas, Vytukas**);
- priesaga **-avoti**: *bėdavoti* (= **skūstis**), *meistravoti* (= **meistrauti**);
- priesaga **-avas, -a**: (kai kurioms spalvoms pavadinti): *ružavas* (= **rausvas, -a, rožinis, -ė**);
- ir atvirkščiai – lietuviška priesaga dedama prie svetimos šaknies *diedukas* (= **senelis**), *durniuoti* (= **kvailioti**).

Šiems seniesiems barbarizms ir hibridams būdinga tai, kad jie šnekamojoje kalboje perduodami iš kartos į kartą, tačiau vartotojų yra nesunkiai atpažįstami kaip kalbos klaidos. Kadangi vartotojai senuosius barbarizmus ir hibridus paprastai vartoja tik šnekamojoje ar žargono kalboje, bendrinės kalbos normai grėsmė nėra labai didelė. Tačiau bendrinės kalbos norma pažeidžiama tada, kai barbarizmai vartojami oficialiojo stiliaus kalboje kaip terminai arba lietuviškų terminų sinonimai, pavyzdžiui:

dūšia < lenk. *dusza*, blr., rus. *душа* (= **siela**): *Jau pirmųjų filosofų darbuose ne tik svarstoma apie žmogų, jo elgesį bei dūšią (= sielą), bet ir bandoma sudaryti aiškias žmogų apibūdinančias sistemas. Kai žmogus dirba iš dūšios (= nuoširdžiai, visas atsiduoda darbu), žmonės tai pajunta iš karto. Vart. frazeologizmuose: Kaip dūšia be vietos (blaškosi);*

koliojimas(is) < lenk. *kalanie* (= **plūdimas(is), koneveikimas**): *Dirbdama VA Caritas „Socialinėje tarnyboje“ pripratau prie koliojimosi (= plūdimosi);*

kolioti < lenk. *kalać* (= **plūsti, keikti, koneveikti**): *Socialinio centro darbuotojai, dirbantys su asocialiomis šeimomis, ne kartą jų buvo iškolioti (= išplūsti);*

kursuoti < rus. *курсуовать* (= **važinėti, vaikštinėti**; tarpt. žodis šia reikšme lietuvių kalboje išplito per rusų kalbą): *Vieną tokį benamį dažnai matydavau kursuojantį (= važinėjantį, vaikštinėjantį) Gedimino prospektu ar Senamiesčio gatvelėmis;*

maštabas < rus. *маушаб* (= **mastas**, **dydis**, **apimtis**): *Tapo įprasta, kad miesto socialinės pagalbos organizacijų veikla iš tiesų yra didelio maštabo* (= **didelės apimties**);

miera, mieravimai < lenk. *miara*, blr., rus. *мера* (= **dydis**, **matmenys**): *Gimusių kūdikių tiriamas kūno svoris, fiksuojami galvos mieravimai* (= **matmenys**), *tikrinama, ar jo trečiasis kojos pirštas ilgesnis už antrąjį, aiškinamasi, kokio amžiaus vaikas sėdi vienas*;

rolė < lenk. *rola*, blr., rus. *роль* (= **vaidmuo**): *Rolinis* (= **prisiimto vaidmens, vaidmeninis**) *lūkestis* <...> – *vos tik asmuo imasi vaidmens, tuoj pradeda funkcionuoti kontrolės mechanizmas, kurio metu grupės nariai stebi, ar rolinė* (= **vaidmeninė**) *elgsena atitinka rolinį* (= **vaidmens**) *lūkestį*.

Ypač daug slaviškos kilmės barbarizmų vartojama norint apibūdinti žmogų, jo ypatybes, elgesį ar elgesio pobūdį:

bagočius, -ė < lenk. *bogacz*, blr. *багач*, rus. *богач* (= **didžturtis, -ė, turčius, -ė, turtuolis, -ė**);

bagotas, -a < lenk. *bogaty*, blr. *багаты*, rus. *богатый* (= **turtingas, -a**); *bajavas, -a* < lenk. *bojowy*, blr. *баявы*, rus. *боявой* (= 1. **tvirtas, -a, stiprus, -i**; 2. **smarkus, -i**);

biednas, -a < lenk. *biedny*, blr. *бедны*, rus. *бедный* (= **neturtingas, -a, skurdus, -i, vargingas, -a**);

durnas, -a < lenk. *durny*, blr. *дурны*, rus. *дурной* (= 1. **paikas, -a, kvailas, -a**; 2. **žioplas, -a**);

kūdas, -a < lenk. *chudy*, blr. *худы*, rus. *худой* (= **liesas, -a**);

kūdinti(s) < lenk. *chudnąć*, blr. *худзець*, rus. *худеть* (= **liekninti(s), liesinti(s), mesti svorį**).

Neretai svetimžodžiai vartojami giminystės santykiams nusakyti:

baba < lenk. *baba*, blr., rus. *баба* (= **močiutė, senelė**);

diedas < lenk. *dziad*, blr. *дзеd*, rus. *дед* (= **senis**);

švogeris < lenk. *szwagier*, blr. *швагер* (= **sváinis, -ė**);

švogerka < lenk. *szwagierka*, blr. *швагерка* (= **sváinė, mōša, brólienė**).

Visi senieji barbarizmai ir hibridai iš bendrinės kalbos vartosenos yra kruopščiai šalinami, ir tai rodo *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* (DLKŽ) struktūros pokyčiai. Pavyzdžiui, DLKŽ₄ (2000 m.) nerasime daugiau nei kelių šimtų žodžių, kurie buvo laikomi norminiais DLKŽ₃ (1993 m.), leksikos kaitą rodo ir vėlesnės (elektroninės) DLKŽ versijos. Dabar kur kas daugiau sunkumų kelia **naujieji barbarizmai**, ateinantys daugiausiai iš anglų kalbos. Tai **skoliniai (anglybės)**, lietuvių kalboje turintys savų pakaitų, todėl laikytini barbarizmais, t. y. už norminės leksikos ribų esančiais žodžiais, pavyzdžiui:

alkotesteris (|| **alkoholio tikrintuvas, matuoklis**): Operacija buvo atidėta, nes pamatavus *alkotesteriu* (|| **alkoholio tikrintuvu, matuokliu**) neįgaliajam nustatytas dviejų promilių girtumo laipsnis;

atačmentas (= **duomenų paketas**): Pranešame, kad VA Caritas gavo jūsų įstaigos laišką, prie kurio buvo prisegtas *atačmentas* (= **duomenų paketas**) – nukopijuota knyga, aiškinanti, kaip veikia socialiniai centrai išsivysčiusiose šalyse;

blaklistas (= **juodasis sąrašas**): Regioniniai VA Caritas centrai turi sudarytus *blaklistus* (= **juoduosius sąrašus**) žmonių, kuriems reikalinga neatidėliotina pagalba. Europos Sąjungoje yra nustatytas piliečių draudžiamosios veiklos *blaklistas* (= **juodasis sąrašas**);

blogas (= **internetinis dienoraštis**): Neseniai teko perskaityti iš tiesų labai išsamų ir kūrybiškai sudarytą vienos lietuvės *blogą* (= **internetinį dienoraštį**);

blogeris, -ė (= **žmogus, rašantis į tinklaraščius**): Pastarųjų metų psichologų tyrimai rodo, jog 17% Švedijos *blogerių* (= **žmonių, rašančių į tinklaraščius**) sudaro nėščios moterys;

bosas, -ė (|| **viršininkas, -ė; vadovas, -ė; šefas, -ė**): Vaikų dienos centro „Vilties angelas“ *bosas* (|| **viršininkas, vadovas**) stovyklaujantiems vaikams buvo tarsi tikras pasakos stebukladarys;

čiatas (= **pokalbių svetainė**): Nustatyta, kad vienišų žmonių gyvenime vis svarbesnią vietą užima čiatai (= **pokalbių svetainės**), nes jose susirenka labai daug įvairių žmonių;

- flešmobas* (= **visuotinis šokis**): Psichologų nuomone, vis dažniau įvairiuose miestuose organizuojami flešmobai (= **visuotiniai šokiai**) ne tik teigiamai veikia žmonių nuotaiką, bet ir gydo tam tikrų psichosomatinių sutrikimų apraiškas;
- imidžas* (= **įvaizdis**): Kai stovyklautojai susidraugavo, niekas daugiau nesirūpino savo imidžu (= **įvaizdžiu**);
- lūzeris, -ė* (= **nevykėlis, -ė**): Stovyklaudami su Caritu, ir atsilikėliai nustojo jaustis lūzeriais (= **nevykėliais**);
- moderatorius, -ė* (= **vedėjas, -a, vadovas, -ė, pirmininkas, -ė, administratorius, -ė**): Apibendrindamas VA Caritas ir Vilniaus miesto savivaldybės diskusiją, konferencijos moderatorius (= **vadovas**) išsakė VA Caritas poziciją. Jeigu turite klausimų ar pasiūlymų, kreipkitės į Socialinės tarnybos tinklapio moderatorių (= **administratorių**);
- moderuoti* (= **vadovauti, pirmininkauti**): Konferencijai moderuoti (= **vadovauti**) kviečiama VA Caritas komunikacijos ir viešinio koordinatore;
- monitoringas* (– **priežiūra, stebėseną, tyrimas, kontrolė**): Stimulus organizuoti su elgetavimu susijusį monitoringą (– **stebėseną, tyrimą, kontrolę**) kilo po Vilniaus miesto savivaldybės priimto potvarkio, teigiančio, jog elgetavimas viešose vietose draudžiamas. Išvados apie visus metus vykusį Senamiesčio monitoringą (– **stebėseną, tyrimą, kontrolę**) buvo skelbtos DELFI portale;
- naulaiferis, -ė* (= **žmogus, kuris labai daug laiko praleidžia prie kompiuterio**): Kaip gali būti psichiškai sveikas žmogus, tapęs tikru naulaiferiu (= **žmogumi, kuris labai daug laiko praleidžia prie kompiuterio**), kiekvieną dieną sėdinčiu prie kompiuterio ir niekam kitam neturinčiu laiko;
- ofisas* (= **biuras, būstinė, kontora, įstaiga**): Atėjus į Socialinės tarnybos ofisą (= **biurą, būstinę, kontorą, įstaigą**), visuomet pasitinka net už durų vinguriuojanti eilė;
- parkuotis* (= **statyti automobilius**): Senamiestyje parkuotis (= **statyti automobilius**) bus leidžiama tik tiems vairuotojams, kurie turės vairuotojo neįgalumą žymintį ženklą;

party (= **pobūvis, vakarėlis**): Paramos akciją „Padėk mano vargstančiai mamai“ vainikavo linksmas *party* (= **pobūvis, vakarėlis**);
presingas (= **spaudimas**): Štai jau koks mėnuo, kai regioninių centrų vadovai patiria visuomenės *presingą* (= **spaudimą**);
singlas, -ė (= **viengungis, -ė**): Iš tolo buvo matyti, kad tai *singlas* (= **viengungis**), kuris turi psichologinių problemų. Ne paslaptis, kad šiuolaikiniai *singlai* (= **viengungiai**) neskuba keisti gyvenimo būdo;
skinas, -ė (= **skustagalvis, -ė**): Socialinės tarnybos darbuotojai venkia remti *skinus* (= **skustagalvius**). *Skinai* (= **skustagalviai**) nėra tokie nedraugiški, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio;
tyneidžeris, -ė (= **paauglys, -ė**): Rugpjūčio mėnesį keletas *tyneidžerių* (= **paauglių**) važiavo į Taizę kaimelį Prancūzijoje. Stovykloje su *tyneidžeriais* (= **paaugliais**) nelengva buvo rasti bendrą kalbą.

Vis daugiau anglybių skverbiasi ir į mokslo kalbą. Mokslininkai, rašydami ne tik straipsnius, bet ir vadovėlius, anglybes ima vartoti kaip terminus. Pavyzdžiui, *psichologijai* skirtose literatūroje kaip savotiški terminai pradėti vartoti angliški žodeliai *in* ir *out* bei kiti neversti angliški žodžiai, kurių galūnės kartais sulietuvinamos:

„*in*“ grupė (= **orientuota į save**): „*In*“ grupės nariui labiau padėtų asmuo, kuris jaučia stiprią savo identifikaciją su šia grupe;

„*out*“ grupė (= **orientuota į kitus**): „*Out*“ grupės nariui mieliau padėtų asmuo, kuris savo grupėje jaučiasi atskirtas.

Be abejonės, autoriui reikėtų ieškoti lietuviškų atitikmenų, pavyzdžiui, „*in*“ grupė galėtų būti **saviorientacijos grupė**, o „*out*“ grupė – **santykių su kitais grupė**.

Pateiksime dar vieną sulietuviną galūnę turintį neversto angliško žodžio, vartojamo termino reikšmę, pavyzdį – *pleibojus*: *Pleibojus* (angl. *playboy*) teikia su situacija nesusijusius pasiūlymus, visiems trukdo save demonstruodamas. Pagal bendrinės kalbos normas tai svetimybė, kuriai reikia rasti savų pakaitų. Žodį *pleibojus* galėtų keisti lietuviškas šio žodžio atitikmuo (pvz., **žaidėjas, -a | asmuo, turintis žaidėjo charakterį**).

Angliškas terminas įsigali tada, kai siūlomo lietuviško atitikmens reikšmė nėra adekvati, pavyzdžiui: *Medinių namų, pirčių ir kotedžų* (siūlyta **ištaigingų namų**) *statyba bei projektavimas*. (Plg.: *kotedžas* < angl. *cottage* – individualus vienbutis namas su žemės sklypu). Akivaizdu, kad tai nėra tas pat, ką reiškia samprata *ištaingingas namas*, todėl terminas *kotedžas* lietuvių kalboje imtas vartoti šiek tiek modifikuota reikšme – *individualus dviaukštis gyvenamasis namas su žemės sklypu*.

Psichologijos tekstuose dažnai vartojami tarptautiniai terminai, turintys lietuviškus sinonimus: *atribucija* (*priskyrimas*), *komutatorius* (*keitėjas*), *opozicija* (*priešprieša*), *netoleruotina* (*nepakenčiama*), *akceptuojami* (*priimami*), *ekspresyvesni* (*išraiškingesni*), *emocinį* (*išgyvenimų*), *introspekcija* (*savistaba*), *kognityvinį* (*supratimo, loginio vertinimo*), *vertikalūs* (*pavaldumo*), *horizontalūs* (*to paties lygmens*) *santykiai*. Matyt, autoriai turi tikslą savo skaitytojus išmokyti tarptautinių terminų, tačiau pagal bendrinės kalbos ir kalbos kultūros normas galima būtų juos siūlyti kaip vieną iš variantų: *atribucija* (|| **priskyrimas**), *komutatorius* (|| **keitėjas**), *opozicija* (|| **priešprieša**).

Kartais lietuviškas ir tarptautinis arba du tarptautiniai terminai (sinonimai) be reikalo rašomi per brūkšnelį: *Gynybos mechanizmų tikslai-funkcijos* (= **tikslas**) *yra padėti žmogui. Juos tikslinga atskleisti ir universaliu-altruistiniu* (= **nesavanaudiškumo**) *požiūriu*.

Paprastai svetimi žodžiai, atėję į kalbą, yra adaptuojami – garsinė jų sandara sulietuvinama. Kadangi lietuvių ir anglų kalbos nėra giminiškos, kyla iki šiol neįprastų šių svetimybų vartojimo variantų:

- žodžiai ir posakiai kartais gali būti vartojami be galūnių, t. y. nesulietuvinti;
- rašant gali būti laikomasi originalo raidyno, t. y. naudojama ne-lietuviška abėcėlė;
- originalo rašyba ir tarimas skiriasi.

Pavyzdžiui, *feilas* [fail] (= **nesėkmė**), *frykas*, -ė, *freak'as*, -ė, *freakas*, -ė [fryk] (= **keistas**, -a, **keistuolis**, -ė); *friendshipas*, *friendship'as* [frendšip] (= **draugystė**); *hapiendas*, *happy end'as* [hepi endas] (= **laiminga pa-baiga**); *kamon*, *come on*, *c'mon* [kamon] (= **nagi**); *LOL* (= **mirštu iš juo-ko**); *kurlis*, -ė, *curly'is*, -ė [karly] (= **garbanius**, -ė); *meet'as*, *mytas* [meet] (= **susitikimas**); *mūdas*, *mood'as* [mūd] (= **nuotaika**); *nūbas*, -ė, *noob'ė*,

[*nūbas*] (= *nevykėlis*, -ė); *ikspierensas*, *experience* 'as [*ikspierins*] (= *partirtis*); *stailas* [*stile*] (= *stilius*).

Kartais anglybės painiojamos su tarptautiniais žodžiais. Pasitaiko, kad įvairių sričių specialistai, norėdami pasakyti įmantresniu stiliumi ir manydami, kad vartoja tarptautinį žodį, į savo kalbą įterpia anglybę: *Socialinių tinklų paramos būstinėse apsilankančių dilerių* (= *prekybos tarpininkų (agentų), įstaigų atstovų*) reikėtų klausti, kieno ir su koku tikslu jie yra siunčiami. *VA Caritas spikeris* (= *kalbėtojas*) informavo, kad ši bendra *VA Caritas ir Baltic Media Alliance (BMA) akcija* – jau penktoji.

Nors abu žodžiai – ir *dileris* < angl. *dealer*, ir *spikeris* < angl. *speaker* – randami *Tarptautinių žodžių žodyne* (2001), lietuvių kalboje jie turi savų atitikmenų ir laikytini anglybėmis. Reikia būti atidžiam, norint atskirti tarptautinius žodžius nuo anglišių, nes turint savos kalbos žodį angliškas yra svetimybė – barbarizmas. Pavyzdžiui, žodis *maksimalus* (lot. *maksimalis* – didžiausias) yra tarptautinis, o *maksimum* (= *daugiausia*) laikytinas svetimybė, nes jis nėra sulietuvintas; analogiškai *minimum* (= *mažiausia*), nors sulietuvintas žodis *minimumas* (lot. *minimum* – mažiausia) vartojamas kaip tarptautinis žodis; lot. *super* – priešdėlis, reiškiantis *aukščiausias*, *geriausias*: *superego*, *superpozicija*; šnekamojoje kalboje *super* (lot. – virš) plinta reikšme *nepaprastai*, *puikiai*.

Skyrimo kriterijus, padedantis nustatyti, ar žodis tarptautinis, yra jo skolinimosi šaltinis – dažniausiai senosios (graikų ir lotynų) kalbos ir paplitimo geografija. Jei žodis yra paplitęs ir vartojamas ne mažiau kaip penkiose kalbose (šios nuomonės laikomasi dažniausiai), tai rodo, kad jis yra tarptautinis. Pastaruoju metu pagrindinis kalbininkų dėmesys skiriamas kaip tik šioms naujosioms svetimybėms (Rudaitienė, Vitkauskas, 1998; Rudaitienė, 2008; *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*, 2004).

2.3.2. Morfologinė terminų vertyba

Vertiniu vadinamas „paraidžiui“ išverstas žodis ar posakis, tai, kas sudaryta pagal svetimos kalbos pavyzdį. Vertiniai būna dviejų rūšių: papildantys pagrindinį žodyno fondą, išsiversti terminai, praturtinę bendrinę kalbą (*aplinkybė*, *asmenybė*, *ispūdis*, *įtampa*, *padėtis*, *pramonė*, *sąžinė*),

ir tiesiog netaisyklingai arba be reikalo iš kitos kalbos išversti žodžiai, atsiradę greta jau turimų žodžių. Specialioje literatūroje jie žymimi *n. vert.*, t. y. neteiktinas vertinys, dar kitaip vadinamas *vertalu*. Toks vertalas neturi nė vienos norminės reikšmės ir tuo skiriasi nuo *semantizmo* – žodžio, turinčio norminių reikšmių, bet pavartoto ne savo reikšme. Vertalai visada keičiami lietuviškais atitikmenimis. Pavyzdžiui, žodis *išsireikšti* > rus. *выразиться* (= *pasakyti, suformuluoti*), *išsireikšimas* > rus. *выражение* (= *žodis, pasakymas, posakis*); verstiniai žodžių junginiai *ir taip* > rus. *и так* (= *taigi, vadinasi | na štai, pagaliau, o dabar*) kaip *taisyklė* > rus. *как правило* (= *paprastai, daugiausia, dažniausiai*), *o taip pat* > rus. *а также* (= *taip pat*), *tuo pačiu* > rus. *тем самым* (= *kartu, drauge, taip pat, ir*), *vietoj to, kad* > rus. *в место того, чтобы* (= *užuot*); įvairūs junginiai su *tai*: *kažkada tai* > rus. *когда-то* (= *kažkada*), *kažkas tai* > rus. *кто-то* (= *kažkas*).

Dažniausiai „paradžiui“ išsiverčiamos tam tikros pastovios sintaksinės konstrukcijos, priskiriamos prie sintaksės klaidų, iš kurių ypač dažni vietininkai. Pavyzdžiui, verstiniai pasakymai: *tame skaičiuje (tarpe)* > rus. *в том числе* (= *tarp jų, taip pat, ir*), *pirmoje (paskutinėje) eilėje* > rus. *в первой (последней) очереди* (= *pirmiausia(i), pradžioje (paskiausiai, galiausiai, pabaigoje)*), verstiniai posakiai: *dalykas (reikalas) tame* > rus. *дело в том* (= *dalykas tas, svarbiausia, mat*), *daugelyje (eilėje) atvejų* > rus. *в большинстве случаев* (= *daugeliu atvejų, dažniausiai, paprastai*), *taip pat* prielinksniškai ar polinksniškai vartojami vietininkai: *bėgyje (eigoje, laikotarpyje)* > rus. *в течение* (= *per*), *to pasėkoje (pasekmėje, rezultate)* > rus. *в результате* (= *todėl, dėl to*), *esmėje (pagrinde)* > rus. *в сущности* (= *iš esmės, daugiausia*) (žr. 7.1. ir 7.2.).

Studentų kalboje dažniausiai vartojami šie neteiktini verstiniai terminai ir verstinės konstrukcijos:

a, b, d

ant kiek (ant tiek) (= *kiek (tiek), kaip (taip), toks, -ia*) nusigyventi, neturėti;

bedarbystė (= *nedarbas*) slegia, gąsdina;

betvarkė (= *netvarka*) visur;

betarpiškas (= *tiesioginis*, *-ė*, *nuoširdus*, *-i*, *atviras*, *-a*) pokalbis;

betarpiškai (= *tiesiogiai*, *akis į akį*) pasikalbėti;

didelis ačiū (= *labai*, *nuoširdžiai*) dėkoju visiems;

e, i, į

eilinį kartą (– *dar*, *kelintą kartą*) priminti, kviesti, įsitikinti;

iš vienos (kitos) pusės (= *viena (kita, antra) vertus*) viskas priklauso;

iš teigiamos (neigiamos) pusės (= *teigiamai (neigiamai)*) vertinti, atsiliepti;

iš psichologų (tėvų, mano) pusės (= *psichologų, tėvų, mano*) nuomone, požiūriu;

į sudėtį įeina (= *sudėtyje yra*) B grupės vitaminų;

išsireikšti (= *pasakyti, suformuluoti*) ne taip;

išsireiškimas (= *žodis, pasakymas, posakis*) nevartojamas;

ir taip (= *taigi, vadinasi, ir | na štai, pagaliau, o dabar*) apibendrinant, darant išvadą;

įtakoti (= *daryti įtaką, turėti įtakos, nulemti, veikti*) santykius, žmones;

įvairiapusis, -ė (= *išprusęs, -usi, išsilavinęs, -usi*) žmogus;

k

kalba (klausimas) eina (= *kalbama*) apie...;

kaip nekeista (= *kad | nors ir (kaip) keista, keista*) galima...;

kaip taisyklė (= *paprastai, daugiausia, dažniausiai*) vėluoja;

kaip papuola (papuolė) (= *bet kaip*) daro;

kaip pavyzdžiui (= *pavyzdžiui*) viešai kalbėti, išsakyti savo nuomonę;

kaip sykis (= *kaip tik, tinka pagal dydį*) norėjau eiti, tinka;

kaip žinia (– *kaip žinome | kaip žinoma*) galima laimėti;

kartas nuo karto (laikas nuo laiko) (= *kartais, retkarčiais*) reikia pasirodyti;

kas liečia (dėl, link) (= *o, o dėl, dėl*) manęs, (= *kas susiję su...*) manimi, (= *kalbant apie...*) mane;

kas (koks, kuris, kažkas, koks, kažkoks...) tai (= kas (koks, kuris, kažkoks)) žmogus, studentas;

l, n, o, p

lygsvara (= pusiausvyrą) turi būti;

lyg tai (= lyg ir) žadėjo;

ne tai (kad) (= lyg ir, tarsi) bijo;

nešti atsakomybę (= būti atsakingam, -ai) už...;

neužilgo (= greitai, netrukus, tuojau) grįšiu;

nežiūrint (į tai, kad) (= nors yra) sunkumų;

nė prie ko (= niekuo dėtas, -a) ji(s) čia;

o tai (= nes) žiūrėk, nes...;

o taip pat (= taip pat) ir kiti;

po to (kartais geriau *vėliau, paskui*) padarysiu;

s, t, v

stovis (= būklė, būseną, padėtis) sveikatos, karo;

(su) tikslu (= kad, norint) apsaugotų, apsaugoti;

taip kad (= taigi, vadinasi) galite tęsti;

taip vadinamas, -a (= vadinamasis, -oji) pridėtinė vertė;

tuo pačiu (= kartu, drauge, taip pat, ir) didėja;

vietoj to, kad... (= užuot) dirbė, žaidė;

viso (= iš viso) išleista;

vis tik, vis tikslai (= vis dėlto, visgi) pasiryžome.

2.3.3. Semantinė terminų vertybą

Semantizmais (gr. *sēmantikos* – reikšminis) vadinami lietuvių kalbos žodžiai, vartojami jiems nebūdinga, neturėta reikšmė arba keliomis reikšmėmis. Kad būtų galima atskirti semantizmą, būtinas kontekstas, kuris parodo, ar žodis vartojamas kalbai nebūdinga, t. y. skolinta, reikšmė. Semantizmų dažnai atsiranda esant dvikalbystei, kai taisyklingas lietuviškas

žodis perima atitinkamo svetimo žodžio dar vieną, platesnę reikšmę ir imamas vartoti ne tik savo, bet ir svetima reikšme.

Studentų kalboje dažniausiai vartojami šie semantizmai:

a

aplamai (= *apskritai, apskritai imant*) visi žino;
atidaryti (= *atkimšti*) butelį;
atidengti (= *atskleisti*) paslaptį;
atidirbti (= *ištobulinti*) judesius;
atskiras, -a (= *tam tikras, kai kuris, pavienis*) atvejis;
atspindėti (= *rodyti*) pakitimus;
atstatyti (= *atkurti, grąžinti*) valstybę, garbę;
atstatymas (= *atkūrimas, grąžinimas*) nepriklausomybės, sveikatos;
aukštas (= *didelis, geras*) atlyginimas;
aukštai (= *gerai*) vertinti;

b, d, e

bendrai (= *apskritai, iš viso*) darbas sekasi, padėtis nebloga;
biuletenis (– *nedarbingumo lapelis*) negalioja;
daviniai (= *duomenys*) buvo netikslūs;
dėkingas, -a (= *geras, -a, palankus, -i, patogus, -i*) padėtis, situacija;
dvigubai (– *perpus*) mažiau, daugiau, turtingiau;
eilė (= *daug, daugelis, nemažai, grandinė*) klausimų, reikalų, sutarčių;

g

gautis (= *atsitikti, išeiti, įvykti, pasidaryti, susidaryti*) gerai, taip;
gilus, -i (= *nuodugnus, -i, išsamus, -i*) analizė;
giliai (= *nuodugniai, išsamiai, labai, nepaprastai*) ištirti, išgyventi;
grubus, -i (= *šiurkštus, didelis*) žodis, klaida;
grubiai (= *šiurkščiai*) kalbėti;

i, į, y

išaugti (= **padidėti**) pajamoms;

išleisti (= **gaminti**) naują produkciją;

išsiplėsti (= **ilgai kalbėti**) labai, per daug;

iššaukti (= **sukelti, paskatinti**) įtampą, pyktį;

iššaukiantis, -i (= **įžūlus, -i**) elgesys, išvaizda;

išpildyti (= **atlikti, įvykdyti, patenkinti**) pareigą, norą, prašymą;

išpulti (= **būti, pasitaikyti**) šventės, atostogos, nedarbo diena;

įsisavinti (= **išmokti, suprasti**) kalbą, medžiagą;

į(si)jungti (= **į(si)traukti, įrašyti, įskaičiuoti**) į darbą, į sąrašą, į nuostolius;

įvesti (= **įrašyti, registruoti, įtraukti, įdėti**) pataisą;

ypatingai (– **ypač**) supratingas, pareigingas;

k, l, m, n

kraštutinis, -ė (= **blogiausias, -ia, galutinis, -ė**) atvejis, riba;

liesti (= **nagrinėti, kelti**) klausimus, temas;

maišytas, -a (= **mišrus, -i**) grupė;

matomai (regimai) įterp. (= **matyt, tikriausiai, turbūt**) (ne)galėsiu, (ne)spėsiu;

mylėti (= **mėgti**) knygas;

naudoti (– **vartoti**) vaistus, vitaminus, kalbą;

nepraeiti (= **nepatikti, nemėgti**) tokie žmonės, tokių žmonių;

neraminti (– **kelti nerimą**) gali, turi;

nuimti (= **atleisti, pašalinti, sumažinti**) iš darbo, dalį krūvio;

nusiimti (= **nusivilkti, išėiti**) palatą, iš darbo;

nukreipti (= **pasiųsti**) tyrimams, konsultuotis;

nukreipimas (= **siuntimas**) į ligoninę;

p

palaiykėti (kartais geriau **pritarti, užtarti, padėti, remti**) dainuojant, kalbant;

pasimesti (= **sutrikėti**) kalbant, stovint prieš auditoriją;

pasisakymas (– *kalba*) įdomi;
pasisakyti (– *kalbėti*), kas dar norėtų...;
pastebėti (= *pasakyti, pabrėžti, atkreipti dėmesį*) norėčiau...;
pašalinis (= *šalutinis*) poveikis;
pašvesti (= *paskirti, paaukoti*) gyvenimą, darbą;
patalpinti (= *įdėti, išspausdinti*) į internetą, straipsnį;
pastoviai (= *nuolat*) priminti;
pavesti (= *apgauti, nuvilti*) draugus, šeimą;
pergyventi (= *jaudintis, sielotis*) dėl darbo;
pernešti (= *pakelti, iškęsti, iškentėti, išverti*) šaltį, vargą;
pilnas, -a (= *visas, -a, visiškas, -a, išsamus, -i, geras, -a*) atsakymas;
pilnai (= *iki galo, visiškai, gerai*) išnagrinėti;
pravažiuojamas (= *mėnesinis, nuolatinis*) bilietas;

r

ratas (– *būrys, grupė, sritis, daug*) pažįstamų, klausimų;
reiškia įterp. (= *vadinas, taigi*) baigėsi gerai;
rastis (– *būti*) gatvėje;
rišti (= *sieti*) bendra veikla, tie patys interesai;

s

sekantis, -i (= *kitas, -a*) stotelė, klausimas;
smulkus, -i (= *nedidelis, -ė*) sukčius;
suvesti (= *susumuoti, suskaičiuoti, apibendrinti*) rezultatus;

t, u, v, ž

tamprus, -i (– *artimas, glaudus, tvirtas*) ryšys, santykis;
tampriai (– *artimai, glaudžiai, tvirtai*) susiję;
teisingas, -a (– *tinkamas, -a, taisyklingas, -a, tikslus, -i*) žodis, laikas;
tekti (nevert. r. *reikėti*) pripažinti;
užimti (= *sėsti į...*) vietas;

užsidėti (= *autis*, *mautis*, *vilkėti*, *rišti*, *segti*) batus, kelnes, marškinius, auskarus;
užvesti (= *paskatinti veikti*, *įkvėpti*, *suteikti energijos*, *supykinti*) dėl to, kad...;
vaizduoti (= *apsimesti*, *dėti*), kad nepastebi;
vedantis, *-i*, *vedantysis*, *-ioji* (= *svarbiausias*, *-ia*, *pagrindinis*, *-ė*; *vedėjas*, *-a*) mintis;
vesti (= *vadovauti*, *pirminkauti*) posėdžiui;
vieningas, *-a* (= *vienodas*, *-a*, *bendras*, *-a*, *vienas*, *-a*, *tas*, *-a*, *pats*, *-i*) projektas;
vykdyti (= *atlikti*) darbą, užduotį;
vystymas(is) (– *plėtra*, *plėtotė*, *raida*) psichikos, įstaigos;
vystyti (– *plėtoti*, *ugdyti*, *lavinti*, *tobulinti*) veiklą, gabumus;
žemas, *-a* (= *nedidelis*, *-ė*, *prastas*, *-a*, *menkas*, *-a*, *nepakankamas*, *-a*) intelektas;
žinoti (= *mokėti*, *išmanyti*, *suprasti*) kalbą, dalyką.

*2.3.1. Raskite ir ištaisykite semantizmus, neteiktinus vertinius ir kitas pasitaikančias leksikos klaidas.

1. A. Adleris sukūrė individualiosios psichologijos sistemą, atskleidė prigimties svarbą konkrečioms asmenybės bruožams, šalto atsinešimo ar lepinimo įtaką vaiko vystymuisi. 2. Kitaip tariant, diagnozuojant reikėtų skirti liguistą psichikos būseną nuo kritinės dvasinės būsenos, būtent – dvasinio prislėgtumo, kurį žmogui iššaukia neviltis ryšium su tariai beprasme jo būtimi. 3. Sunku pasakyti, kodėl taip gavosi, kad toks tylus, neišvaizdus žmogelis, visai ne tyrėjas, atėjo dėstyti sociologijos. 4. Gyvenimo stilius yra visuma būdų, kuriais žmogus save atskleidžia kitiems, tačiau, iš kitos pusės, jis visada priklauso nuo socialinės aplinkos. 5. Mada atlieka dvejopą funkciją: a) socialinę – veikia ir reguliuoja žmogaus socialinius santykius; b) psichologinę – įtakoja žmogaus sąmonę, jo elgesį bei vertybes. 6. Psichoterapija sėkminga tiek, kiek padeda žmogui realiai įveikti iškilusius sunkumus ir juos pergyventi, o kartas nuo karto, deja, ir susitaikyti su jų neišvengiamybe. 7. Norėdami, kad atsirastų ryšys su

žmogumi, pirmiausia su tuo žmogumi turime turėti kokį tai kontaktą. 8. Nežiūrint į tai, sociologijos siekiai išlieka tie patys. 9. Kaip bebūtų paradoksalu, bet kritikos S. Freudas susilaukė ir iš savo mokinių, kurie, atsiskyrę nuo jo, kūrė savo teorijas, šiandien priskiriamas neofreudistinei kryptčiai. 10. Jeigu žmogus nereaguoja į atsiradusius simptomus, reiškia, stresas yra patologinis. 11. Jei yra streso būseną, būtina kuo skubiau atkurti lygsvarą – gerai pailsėti, atsiriboti nuo nesibaigiančių, rutina tapusių darbų, įsipareigojimų bei reikalų. 12. Žmogui gera gyventi tada, kai jis jaučia savo būties vertę ir yra naudingas kitiems, įveikęs savo nepilnavertiškumo kompleksą. 13. Ugnis, kurią jūs nukreipiate į savo priešą, kaip taisyklė, labiau apdegina jus negu jį. 14. Kas liečia nepageidaujamas emocijas, tai norėdami jų atsikratyti, turime mokytis reikšti kitas emocijas – tas, kurias norime savyje ugdyti. 15. Kaip nekeista, bet žmogus savo paties nuomonę vertina mažiau negu kitų žmonių nuomonę. 16. Televizijos pasaulis, kuriame ant tiek daug smurto, o tikros meilės beveik nėra, gali paveikti mūsų mąstymą ir keisti sampratą apie tikrąjį pasaulį. 17. Kaip žinia, žmogaus protą labiausiai veikia tie dalykai, kurie iš karto ir staiga gali jį nustebinti bei užgriūti ir kurie iškart užpildo ir įkvepia jo vaizduotę. 18. Laikas nuo laiko būna tokių dienų, kai iš tiesų nenorima nieko matyti nei girdėti. 19. IQ testas sugalvotas tam, kad būtų galima numatyti mokymosi sėkmę, o su tikslu numatyti, kaip seksis gyvenime, reikėjo sukurti visiškai kitą testą. 20. Tinkamiausiu požiūriu į klientą laikytina taip vadinama griežta meilė.

*2.3.2. Raskite ir ištaisykite semantizmus, neteiktinus vertinius ir kitas leksikos klaidas.

1. Kiekvienas žmogus atlieka visą eilę vaidmenų, vieną vaidmenį atlieka geriau, kitą blogiau, vienus labiau patinka atlikti, kiti nesuteikia jokio pasitenkinimo. 2. Monistai išsireiškė, kad protas ir kūnas yra tik du skirtingi to paties dalyko aspektai ir tikėjo pomirtiniu gyvenimu. 3. Tragiškas herojus yra tas, kuris veda mažą, pasimetusią tautą prieš europinę galybę. 4. Psichofarmakologijos (mokslas apie vaistų poveikį psichikai ir elgsenai) laimėjimai giliai pakeitė sutrikusios psichikos žmonių gydymą, tūkstančius jų išlaisvino iš įkalinimo psichiatrijos ligoninėje. 5. Nereikia tikėtis, kad psichoterapija gali pakeisti jūsų gyvenimą ar asmenybę, tačiau

H. Eysencko pesimizmas, matomai, irgi neturi pagrindo. 6. Bendrai jude-sys yra žmogaus sielos veidrodis, nes jis niekada nemeluoja. 7. S. Freudas manė, kad dėl laisvųjų asociacijų iškyla eilė minčių, vedančių į paciento sąmonę. 8. G. Gallupas, apklausęs eilę amerikiečių, buvusių visai arti mirties, nustatė, kad iš jų 15% patyrė mistinių išgyvenimų, o atskiri teigė, kad prisimena, kas jiems buvo sakoma, kai jie gulėjo be sąmonės. 9. Po renginio kviečiame draugiškame rate pasišnekučiuoti prie kavos puodelio. 10. Pasak vieno iš garsiausių sėkmės trenerių pasaulyje, daugelis žmonių susitelkia į tai, kas, jų nuomone, jiems yra „neįmanoma“, vietoj to, kad susitelktų į tai, kas „įmanoma“. 11. Ar kada pagalvojote, kaip jūsų produktyvumą įtakoja oro temperatūra? 12. Nors priekaištų iš nukentėjusių žmonių pusės nebuvo, tačiau vis tik buvo iškelta baudžiamoji byla. 13. Čia neina klausimas apie pinigus, bet apie kokybę. 14. Taigi žmogaus elgesį lemia pastovi pažinimo, aplinkos ir elgesio veiksmų tarpusavio sąveika. 15. Tarp humanistinės ir transpersonalinės psichologijų egzistuoja tamprus prasminis ryšys. 16. Straipsnis apie televizijos įtaką vaikui patalpintas žurnale *Psichologija tau*. 17. Sociologų polinkį į psichologiją inspiravo, iš vienos pusės, socialinės politinės to meto visuomenės raidos sąlygos, sociologijos mokslo dinamika, iš kitos pusės, naujų filosofijos krypčių įtaka. 18. Atliekami socialiniai vaidmenys gali įtakoti asmens savijautą. 19. Seniausi teoriniai ginčai liečia klausimą, kada žmogus labiau išgyvena: ar, kaip teigė W. Jamesas ir K. Lange, tik pastebėjęs organizmo reakcijas, ar, kaip mano W. Cannonas ir Ph. Bardas, tuomet, kai organizmas reaguoja. 20. Psichikos sutrikimai apibrėžiami kaip nesėkmingas, nepavykęs streso įveikimas, kaip pavyzdžiui, užsisklendimas, atsiribojimas nuo kitų žmonių ir alkoholio vartojimas.

2.3.3. Raskite ir ištaisykite įvairias leksikos klaidas.

1. Matomai, socialinėms tarnyboms reikia aktyviau ieškoti būdų, kaip taip vadinamus „blogiečius“, esančius tarp mūsų, integruoti į visuomenės gyvenimą. 2. Nors Izraelis yra nepriklausoma šalis, tačiau dėl demografinės padėties ten charakteringas ne taikos, bet karo stovis. 3. Sakoma, kad stabilumas – tai lygsvara įvykių kupiname gyvenime, bet, iš kitos pusės, kartais tikroju džiaugsmu galima laikyti darbą, ypatingai tada, kai esi jo

netekęs. 4. Jeigu jaučiatės įžeisti, reiškia, esate pasimetę. 5. Vaikų savi-vertės vystymąsi įtakoja juos supantys suaugę žmonės, nes tų vaikų, kurie suaugusiųjų buvo vertinami aukštai, ir savęs vertinimas buvo aukštesnis. 6. Kaip aš beveikčiau kitus, gražos aš gausiu ekvivalentą: jei aš suteikiau laimės, man sugrįš laimė pagal posakį: „Ką pasėsi, tą ir pjausi“. 7. Į vaistų sudėtį įeina melisų lapelių, magnio ir B grupės vitaminų kompleksas, pa-dedantis sustiprinti nervų sistemą. 8. Nežodinės bendravimo priemonės, kaip pavyzdžiui, kūno judesiai, mimika, balso tonas, ne mažiau svarbios už žodžius. 9. Gyvenimo tobulėjimas yra tampriai surištas su žmogaus vertybių tobulėjimu. 10. Veiksmo žmonės gerokai mažiau linkę pergy-venti, tačiau kartais gaunasi, kad nemiga ir juos įveikia. 11. Psichologija ir sociologija domisi skirtingais asocialumo aspektais: psichologija labiau akcentuoja asmeninę ar vidinę kontrolę, o sociologija skiria dėmesį visuo-menės ar bendruomenės institucijoms, tiesiogiai įtakančioms išorinius socialinės kontrolės procesus. 12. Nesistebėkite, kad per sekančias ketu-rias savaites jūs patirsite daug naujovių, nes organizmas, stengdamasis apsaugoti ir išlaikyti savo vientisumą, kaip taisyklė, gyvybiniuose orga-nuose toksinių atliekų nekaupia. 13. Mes, racionaliai mąstantys žmonės, galime kurti nuostabiausius planus, tačiau turime suvokti, kad perdėtas gėris pažeidžia lygsvarą. 14. K. Horney nuomone, S. Freudas buvo teisus, teigdamas, kad žmogaus asmenybę smarkiai įtakoja ankstyvosios vaikys-tės metai. 15. F. Perlso nuomone, egzistencinė aklavietė yra situacija, kai klientas yra ant tiek pasimetęs, jog mano esąs negebantis savarankiškai susidoroti su gyvenimu. 16. Atspindėdamas kitus, veikėjas vysto savo sugebėjimą priimti besikeičiančius požiūrius ir jausmus. 17. Jei kas nori dirbti konsultantu ir padėti kitiems, reiškia, jis neturi baimės ir pykčio. 18. Kai kuriais atvejais vystėsi labai ūmi plaučių uždegimo forma, kuri, nežiūrint didelių medikų pastangų, pasibaigdavo mirtimi. 19. Svarbu su-daryti maišytas grupes, kad vienoje grupėje būtų skirtingų tautybių žmo-nės ir bendrautų tarpusavyje. 20. Laikas nuo laiko šių dalykų mokytis ypatingai naudinga kokiame nors mokymo centre.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Kokie skoliniai vadinami barbarizmais?
2. Kokie reikalavimai keliami į kalbą patekusiam skoliniui?
3. Kaip bendrinės kalbos ir kalbos kultūros požiūriu reikėtų vertinti anglybių rašymo variantų gausą?
4. Kodėl atsiranda vertiniai, kokios jų rūšys?
5. Remdamiesi pateiktu vertalų sąrašu, sudarykite savo žodynėlį ir skirtingomis spalvomis pažymėkite jų vartojimo dažnį, pvz., a) geltonai – *kartais*, b) žaliai – *dažnai*, c) mėlynai – (*beveik*) *visada*.
6. Įsidėmėkite taisyklingus dažniausiai vartojamų vertinių atitikmenis ir parašykite su jais po keletą savo specialybės kalbos sakinių.
7. Koks kalbos reiškinyje vadinamas semantine terminų vertyba?
8. Remdamiesi pateiktu semantizmų sąrašu, sudarykite savo žodynėlį. Įsidėmėkite dažniausiai vartojamų semantizmų taisyklingus atitikmenis ir parašykite su jais po kelis savo specialybės kalbos sakinius.

3. Sudėtiniai institucijų, įstaigų, įmonių, dokumentų ir kiti pavadinimai

3.1. Tiesioginiai pavadinimai

1. Įstaigų, įmonių, organizacijų, institucijų, juridinių dokumentų, partijų, architektūros paminklų, salių, istorinių įvykių, kai kurių epochų, švenčių, apdovanojimų pavadinimų, susidedančių iš dviejų ar daugiau bendrinės reikšmės žodžių, pirmasis žodis rašomas didžiąja raide, pvz.: *Sveikatos apsaugos ministerija, Aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Darbo kodeksas, Liberalų partija, Kongresų rūmai, Kolonų salė, Antrasis pasaulinis karas, Švietimo epocha, Visų šventųjų diena, Vyčio kryžiaus ordinas.*

2. Įstaigų, įmonių, organizacijų, institucijų, juridinių dokumentų, partijų, architektūros paminklų sudėtiniai pavadinimai po geografinio pavadinimo rašomi mažąja raide, pvz.: *Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, Lietuvos liberalų partija, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga, Vilniaus kongresų rūmai.*

3. Kai pavadinimuose yra tikrinis daiktavardis (taip pat ir architektūros paminklų pavadinimuose), jis rašomas didžiąja raide, pvz.: *Atviros Lietuvos fondas, Kauno Vytauto Didžiojo universitetas, Kauno Jono Jablonskio gimnazija, (Peterburgo) Ermitažas, (Paryžiaus) Luvras, (Romos) Koliziejus, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinas.*

4. Aukščiausiųjų valstybės, tarptautinių organizacijų, parlamentų ir ypatingos reikšmės dokumentų pavadinimai visada (net po geografinio pavadinimo) rašomi didžiosiomis raidėmis, pvz.: *(Lietuvos Respublikos) Seimas, (Didžiosios Britanijos) Lordų Rūmai, (Islandijos) Altingas, (Rusijos Federacijos) Valstybės Dūma, (Lietuvos Respublikos) Vyriausybė, (Lietuvos Respublikos) Konstitucinis Teismas, (Lietuvos Respublikos) Aukščiausiasis Teismas, Jungtinių Tautų Organizacija, Europos Sąjun-*

gos Parlamentas, (Lietuvos Respublikos) Konstitucija, Lietuvos Statutas, Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, Europos Žmogaus Teisių Teismas, Jungtinių Tautų Chartija.

5. Padalinių pavadinimų pirmasis žodis pradedamas rašyti didžiąja raide, pvz.: *Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedra, Lietuvių kalbos instituto Sociolingvistikos skyrius, Vilniaus miesto savivaldybės Socialinės rūpybos skyrius, Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos, socialinių reikalų ir darbo komitetas.*

6. Bendrine reikšme vartojamos įstaigų, įmonių ir organizacijų, visuotinai paplitusios padalinių (bibliotekų, cechų, kabinetų, laboratorijų ir pan.), bendrųjų įstaigų valdymo struktūrų pavadinimai rašomos mažosiomis raidėmis, pvz.: *Klaipėdos autobusų stotis, Kalvarijų vaistinė, Santariškių ligoninė, Lietuvos bankas, Vilniaus rotušė, Kauno arkikatedra bazilika, Vyriausybės kanceliarija, Vilniaus universiteto biblioteka, Simono Daukanto mokyklos raštinė, Mokslų akademijos prezidiumas, Vilniaus savivaldybės taryba, Kauno technologijos universiteto senatas ir rektoratas, Fabijoniškių seniūnijos valdyba, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto buhalterija, Vyriausiosios rinkimų komisijos sekretoriatas.*

7. Žodžiai *įsakymas, nutarimas, nurodymas, aktas, dekretas, statutas* ir pan. išskirtinės reikšmės neturinčiuose dokumentuose rašomi mažąja raide, pvz.: *Lietuvos Respublikos finansų ministerijos įsakymas, ministro pirmininko nurodymas, Vyriausybės dekretas, Užsienio reikalų ministerijos aktas, Lietuvos psichologų sąjungos statutas.*

8. Kai kuriuos pavadinimus galima trumpinti. Gimininis įstaigos pavadinimas, jei jis sutrumpintas iki rūšinės reikšmės žodžio (ypač dokumentuose, pabrėžiant įstaigą kaip juridinį asmenį), rašomas didžiąja raide (taip rašomas ir iš stilistinės pagarbos), nors spaudoje dažniau randame pavartotą mažąją raide. Analogiškai rašomi dokumentų, premijų ir kt. pavadinimų trumpiniai.

Lietuvos Respublikos darbo kodeksas – Darbo kodeksas – K(k)o-deksas; Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras – Nacionalinis operos ir baleto teatras – Operos ir baleto teatras – T(t)eatras; Lietuvos nacionalinė filharmonija – Nacionalinė filharmonija – F(f)ilharmonija; Vilniaus universitetas – U(u)niversitetas; Vilniaus savivaldybė – S(s)avivaldybė; Vilniaus rotušė – R(r)otušė; Lietuvos nacionalinė kultū-

ros ir meno premija – Nacionalinė kultūros ir meno premija – Kultūros ir meno premija – P(p)remija; Vilniaus (K)katedra – K(k)atedra; Lietuvos Respublikos kultūros ministerija – Kultūros ministerija – M(m)inisterija.

Pastaba. Žodis *savivaldybė* rašomas mažąja, kai reiškia ne tik gimininį įstaigos pavadinimą, bet ir konkrečios savivaldybės teritorinį vienetą, pvz.: *savivaldybės gyventojai, savivaldybės teritorija, savivaldybės centras* ir kt.

Pastaba. Oficialių įstaigų pavadinimų negalima taip trumpinti, pvz.: *Lietuvos Respublikos kultūros ministerija – LR kultūros ministerija* (trumpiname *Kultūros ministerija*), *Valstybinė visuomeninės sveikatos priežiūros tarnyba prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos – VVSPT prie LR SAM* (trumpiname *Valstybinė visuomeninės sveikatos priežiūros tarnyba*), *Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – SPPD prie LR SADM* (trumpiname *Socialinių paslaugų priežiūros departamentas*) ir kt.

9. Kai kurie žodžiai pradedami rašyti didžiąja raide, kai reiškia kultūros epochą, pvz., *Klasicizmo epocha, Romantizmo epocha, Šviečiamasis amžius, Baroko epocha*, o mažąja, kai kalbama apie stilių, pvz., *klasicizmo stilius, romantizmas, barokas, gotika*. Žodžius *Antika, Renesansas (Atgimimas)* linkstama rašyti didžiąja raide visais atvejais dėl ypatingos šių epochų ir stilių reikšmės Europos kultūrai. Tačiau kaip atsinaujinimo, atgimimo reiškiny s žodis *renesansas* rašomas mažąja raide (pvz.: *Jo gyvenime prasidėjo tikras renesansas*).

10. Geologinių, ypatingos reikšmės neturinčių istorinių epochų, pasaulėžiūrų pavadinimai rašomi mažosiomis raidėmis: *akmens amžius, žalvario amžius, neolitas, mezolitas, feodalizmas, viduramžiai, matriarchatas, patriarchatas, humanizmas, idealizmas*.

11. Apdovanojimų pavadinimai gali būti ir tiesioginiai, ir simboliniai: pvz.: *Garbės legiono ordinas, Žuvusiųjų gelbėjimo kryžius*, „*Laisvės varpo*“ *medalis, medalis „Už narsumą“, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Didysis kryžius, Vytauto Didžiojo ordino Didysis kryžius, Sausio 13-osios atminimo medalis*.

3.2. Simboliniai pavadinimai

1. Sudėtiniai simboliniai pavadinimai rašomi kabutėse, pirmasis žodis jose rašomas didžiąja raide, tikriniai pavadinimai – didžiąja raide, pvz.: *uždaroji akcinė bendrovė* (trumpiname *UAB*) „*Interneto vizija*“, *žurnalas* „*Socialinių mokslų studijos*“, *viešoji įstaiga* (*VŠĮ*) „*Europos vartotojų centras*“, *akcinė bendrovė* (*AB*) „*Grižulo Ratai*“, *valstybės įmonė* (*VI*) „*Regitra*“.

Pastaba. Simbolinio pavadinimo nesudaro vietovardis ar asmenvardis su gimininiu įmonės (jos bendrinį vardą reiškiančiu) pavadinimu, pvz.: *UAB Užupio kavinė*, *AB Šiaulių bankas*, *Rokiškio ligoninė*, *Antakalnio vaistinė*, *Širvintų autobusų stotis*, *VŠĮ Palaimintojo J. Matulaičio šeimos pagalbos centras*. Simbolinį pavadinimą gali sudaryti vietovardis, asmens vardas arba patikslinamasis daiktavardis kartu su kitu daiktavardžiu, išreiškiančiu veiklos sritis ar daiktų rūšį, pvz.: *UAB „Rokiškio sūris“*, *AB „Lietuvos draudimas“*, *UAB „Žemaitijos pienas“*, *UAB „Vilniaus prekyba“*, *UAB „Silvijos konsultacija“*, *AB „Kauno audiniai“*, „*Kuro aparatūros*“ *gamykla*, *UAB „Medicinos projektai“*, *UAB „SEB gyvybės draudimas“*.

2. Ypatingos reikšmės organizacijų sudėtiniai pavadinimai, kuriais apibūdinamos tos įstaigos funkcijos ir ypatybės, pradedami rašyti didžiąja raide, net jeigu jie turi simbolinį pavadinimą, pvz.: *Lietuvos kariuomenės Mechanizuotoji pėstininkų brigada* „*Geležinis Vilkas*“.

Pastaba. Lietuviškos kabutės atidaromos apačioje ir uždaromos viršuje, jos yra ne apgaubiančios, bet išgaubtos („“). Kabutes gali atstoti: pakeistas kitoks šriftas, pvz., kursyvas (skaičiau knygą *Socialinių mokslų metodologija*); didžiosios raidės (referatas ASMENYBĖS RAIDĄ); išretintas šriftas (referatas Asmenybės raida), nuspalvintos raidės ir pan., ypač reklamos tekste. Jei simbolinis pavadinimas rašomas citatos viduje, jis išskiriamas vieno kablelio kabutėmis arba kabutes atstoja kitas šriftas, pvz.: „Aš jums patariu perskaityti Aristotelio veikalą „Apie sielą“, nesigailėsite“ arba „Aš jums patariu perskaityti Aristotelio veikalą „Apie sielą“, nesigailėsite“. Jei citata pateikiama kursyvu, tikrinis pavadinimas jos viduje gali būti parašytas kabutėse arba pakeitus šriftą, pvz.: *Aš jums*

patariu perskaityti Aristotelio „Apie sielą“, nesigailėsite; Aš jums patariu perskaityti Aristotelio Apie sielą, nesigailėsite.

3.3. Stilistinis didžiųjų raidžių vartojimas

1. Didžiasias raides galima rašyti norint pabrėžti išskirtinės reikšmės sąvokas, pvz.: *Laisvė, Ištikimybė, Viltis, Tėvynė, Bažnyčia, Garbė, Motina, Nepriklausomybė, Tauta, Dievas, Žemė.*

2. Didžiasias raides taip pat rašome, kai norime parodyti pagarbą asmeniui, pvz.: *Rektorius, Jo Magnificencija, Jo Eminencija, Jūsų Karališkoji Prakilnybė, Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Seimo Pirmininkas, Premjeras, Dekanas, Bičiulis, Draugas.*

3. Iš pagarbos didžiosiomis raidėmis galima rašyti ir visuomeninių organizacijų, sąjūdžių, judėjimų pavadinimus, pvz.: *Lietuvos Sąjūdis, Vilniaus Taryba, Laisvės Lyga, Rezistencija.*

4. Prašymuose, pareiškimuose, kitų dokumentų kreipiniuose pareigūnų pavadinimus rašome didžiąja raide, pvz.: *Ministre, Rektoriau, Direktoriau, Dekane, Vedėjau.*

3.3.1. Pasirinkite didžiąją ar mažąją raidę, įrašykite kabutes.

1. Lietuvos P/psichologų S/sajungos O/organizacinės P/psichologijos K/komiteto P/pirmininkė apsigynė disertaciją S/suvertas O/organizacijos T/teisingumas. 2. Ministras P/pirmininkas V/vyčio K/kryžiaus O/ordiną skyrė buvusiam A/aukščiausiosios T/tarybos A/apsaugos S/skyriaus V/viršininkui. 3. Rusijos F/federacinė R/respublika ultimatyviai pareikalavo, kad J/jungtinės A/Amerikos V/valstijos duotų sutikimą jai įstoti į P/pasaulio P/rekybos O/organizaciją. 4. Vilniaus U/universiteto F/filosofijos F/fakulteto S/socialinio D/darbo K/katedros dėstytojai aptarė būsimo projekto gaires. 5. Delegacija susitiks su S/seimo, T/teisingumo M/ministerijos atstovais, lankysis Ž/žmogaus T/teisių centre, V/vyriausiojoje A/administracinių G/ginčių K/komisijoje. 6. Minima darbuotoja dirbo S/socialinio A/aprūpinimo M/ministerijoje K/kontrolės ir I/instrukavimo S/skyriaus kontroliere. 7. Europos S/socialinis F/fondas padeda Europos S/sajungoje įgyvendinti S/strateginę U/užimtumo P/politikos

P/programą. 8. Rugsėjomėnėsį U/universiteto delegaciją dalyvavo Europos T/tarybos konferencijoje T/tarptautinis T/teisingumas V/vaikams. 9. Lietuvos R/respublikos S/socialinės A/apsaugos ir D/darbo ministerija – tarpinė institucija, atsakinga už Lietuvos B/bendrojo P/programavimo D/dokumento pirmojo prioriteto S/socialinės ir E/ekonominės I/infrastruktūros P/plėtra planavimą, priemonių įgyvendinimą, priežiūrą.

3.3.2. Raskite ir ištaisykite klaidingai parašytus sakinius.

1. Žurnalo „Psichologija Tau“ ketvirtajame numeryje spausdintame interviu su Lietuvos Respublikos Seimo nariu B. D. paaiškėjo, kad Seimo narių darbo dienos paprastai būna labai įtemptos – gali prireikti net psichologo pagalbos. 2. Knygyne „Baltos Lankos“, esančiame Vilniaus prekybos ir pramogų centre „Akropolis“, pasirodė naujausias Amerikos lietuvės P. V. psichologinis romanas, kurio autorė yra pretendentė Nobelio premijai gauti. 3. Vyriausioji Rinkimų Komisija praneša Europos Sąjungos institucijoms apie būsimuosius Lietuvos Respublikos Parlamento narius. 4. Seimo Etikos ir Procedūrų komisija turės ištirti, ar Naujosios demokratijos partijos frakcijos nario veikla nepažeidė Viešųjų ir Privatųjų interesų derinimo Valstybės tarnyboje įstatymo. 5. Įstatymo inicijavimo, priėmimo ir įsigaliojimo tvarką reglamentuoja konstitucijos ir Seimo Statuto nuostatos, taip pat ir įstatymas dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo 1993 m. tvarkos. 6. Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucija gretinama su Vidurio ir Rytų Europos šalių konstitucijomis, ypač su panašiomis istorinėmis sąlygomis priimtomis totalitarinės epochos konstitucijomis. 7. Jungtinių Amerikos Valstijų leidyklos „Psichologijos Korporacija“ sukurtais testais gali naudotis tik Lietuvos Psichologų Sąjungos nariai, be to, jie privalo laikytis testavimo nuostatų Standartizuotų psichologinio įvertinimo metodikų reglamente, patvirtintų Lietuvos Psichologų Sąjungos valdybos posėdyje.

3.3.3. Raskite ir ištaisykite klaidingai parašytus sakinius.

1. Autoriai dėkingi Šiaulių universiteto Rektoriui ir Vadovybei už paskatinimą rašyti šį vadovėlį, taip pat Valstybiniam mokslo ir studijų fondui už paramą rengiant leidinį. 2. Buvęs Kūno kultūros ir Sporto de-

partamento direktorius paprašė Ministro pirmininko atidėti susitikimą. 3. Toliau buvo plėtojama 1993 m. Lietuvoje pradėta Europos Tarybos bei Pasaulio sveikatos organizacijos koordinuojama Europos sveikatą stiprinančių mokyklų veikla: 2012 m. Nacionaliniame sveikatą stiprinančių mokyklų tinkle dalyvavo 178 bendrojo lavinimo mokyklos. 4. 2012 m. buvo įgyvendinamos svarbios tęstinės investicinės programos: Kauno medicinos universiteto Kardiochirurgijos korpuso statybos, Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų medicinos technikos ir technologijų atnaujinimo, Lietuvos ligoninių sterilizacijos įrangos ir dezinfekcijos proceso atnaujinimo, Radiologinės pagalbos optimizavimo Lietuvoje ir kt. programos. 5. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos Aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių leidybos komisijos rekomenduota leidybai. 6. Europos Parlamente Briuselyje surengtoje Europos sąjungos Regionų komisijos plenarinėje sesijoje buvo pristatytas Vilniaus miestas. 7. Gražios sukakties proga buvo pasveikintas žymus Lietuvos teisininkas, Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjas, buvęs Konstitucinio teismo pirmininkas, profesorius S. P. 8. Nuspręsta Seimui teikti Referendumo Įstatymo pataisas dėl narystės Europos Sąjungoje. 9. Susitikime su UNESCO Pasaulio paveldo centro direktoriumi buvo aptartos Lietuvos užsienio ir aplinkos ministerijų ataskaitos dėl Lietuvos veiksmų siekiant apsaugoti Kuršių Neriją nuo užteršimo nafta. 10. Minint Juodojo Kaspino dieną, Lietuvos prezidentas penkis kovotojus už Lietuvos laisvę apdovanojo Vyčio Kryžiaus ordinais.

3.3.4. Pasirinkite reikiamas raides, įrašykite kabutes.

Trijų K/karalių Š/šventė, Š/šimto M/metų K/karas, Lietuvos N/nepriklausomybės A/akto S/signatarai, Lietuvos K/konservatorių P/partija, Vašingtono B/baltieji R/rūmai, Vilniaus R/rotušė, Kauno A/arkikatedra B/bazilika, Lietuvos S/socialinių D/darbuotojų E/etikos K/kodeksas, Lietuvos N/notarų R/rūmai, P/prezidentūra, Klaipėdos S/savivaldybės V/vaikų G/globos C/centras V/viltis, Š/švietimo M/ministro Į/įsaky-mas, V/valstybės ir S/savivaldybių T/turto P/privatizavimo Į/įstatymas, Mykolo Romerio U/universiteto R/rotondinė S/salė, V/visų Š/šventųjų D/diena, V/valstybinės M/mokesčių I/inspekcijos A/auditas, Lietuvos N/nacionalinio R/radijo ir T/televizijos V/vadovas, Lietuvos R/respubli-

kos V/valstybinių S/socialinio D/draudimo P/pensijų Į/įstatymas, Lietuvos R/respublikos K/konstitucinis T/teismas, Sporto H/halė, S/seimo E/etikos K/komisijos P/pirmininkas, R/renesanso E/epocha, R/renesanso S/stilius, Jungtinių A/arabų E/emyratų V/vadovas, Vilniaus R/rajono S/savivaldybės T/tarybos Š/švietimo R/reikalų K/komitetas, Valstybinio S/socialinio D/draudimo F/fondo V/valdybos Akmenės R/rajono S/skyrius, A/agentūros V/visos Lietuvos V/vaikai Klaipėdos F/fondas, Mielagėnų P/palaimintojo Jurgio Matulaičio P/parapiniai G/globos N/namai, Lietuvos Respublikos P/prezidento K/kanceliarija, Utenos F/filialo Panevėžio T/teritorinė L/ligonių K/kasa; L/laisvės V/varpo M/medalis, Lietuvos S/statutas, Lietuvos R/raudonojo K/kryžiaus D/draugija, V/vaiko T/teisių A/apsaugos T/tarnyba, P/pasaulio L/lietuvių J/jaunimo S/sąjunga, V/valstybinė L/lietuvių K/kalbos K/komisija, Lietuvos Respublikos A/aukščiausiasis T/teismas, Aušros V/vartai, Šv. K/kalėdos, Versalio T/taikos S/sutartis, Paryžiaus K/katedra, Panevėžio M/miesto S/savivaldybės T/taryba, T/tarptautinė S/socialinio D/darbo F/federacija, Baltijos T/tautų T/teisių D/deklaracija, Anglijos L/leiboristų partija, D/dienos D/darbinio U/užimtumo C/centras V/vaivorykštė, Šv. K/kryžiaus N/namai, Vilniaus P/priklausomybės L/ligų C/centras, V/viešoji Į/įstaiga Akmenės R/rajono S/socialinių P/paslaugų C/centras, Kauno N/neigaliojo J/jaunimo U/užimtumo C/centras, N/nepilnamečių A/apsaugos nuo N/neigiamo V/viešosios I/informacijos P/priemonių Į/įstatymas.

3.3.5. Sakiniuose, kur reikia, parašykite didžiąsias raides, kabutes. Paaiškinkite, kodėl jas rašote.

1. Europos parlamentas neigiamai įvertino Lietuvos Respublikos ūkio ir finansų ministerijos sprendimą siūlyti susikompromitavusį A. G. į tarptautinio žmogaus teisių teismo teisėjo postą. 2. Lietuvos valstybinis psichikos sveikatos centras, bendradarbiaudamas su kitomis organizacijomis: Vilniaus universitetu, mokymų, tyrimų ir vystymo centru – parengė ir pateikė Europos komisijai projektą vaikų ir paauglių psichikos sveikata padidėjusioje Europos sąjungoje: veiksmingų politikų ir strategijų plėtra. 3. R. Ž. knyga bendravimo psichologija – viena pirmųjų šios srities psichologų dovanų Lietuvos moksleiviams. 4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiojoje knygoje teigiama: vaikų, gimusių nesusituoku-

siems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios. 5. Įdomios tikslinės programos: neįgalieji vaikai, šeimos ir vaikų socialinio aptarnavimo plėtra, nepilnamečių nepriežiūros ir įstatymų pažeidimų profilaktika, kurios įeina į prezidento programos Rusijos vaikai sudėtį ir numato daugelio socialinio darbo problemų tyrimą. 6. Paramos vaikams centras kartu su vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos psichologinės pagalbos komitetu organizavo seminarą tėvų paramos svarba vaiko gyvenime, kuriame dalyvavo Lietuvos respublikos seimo švietimo, mokslo ir kultūros komiteto nariai, Vilniaus žemynos gimnazijos tarybos atstovai ir kiti. 7. Vilniaus universiteto filosofijos fakulteto dėstytojai drauge su Kauno Vytauto didžiojo universiteto socialinės gerovės fakulteto dėstytojais nusprendė atlikti tyrimus, kuriuos finansuoti įsipareigojo Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 8. 2006 metais seimas pritarė socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtam profesinių pensijų kaupimo įstatymui, kuriam vyriausybė pritarė jau prieš kelis mėnesius; pagrindinis įstatymo tikslas – įgyvendinti Europos sąjungos profesinių pensijų institucijų veiklos ir priežiūros direktyvą.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Kaip rašomi sudėtiniai įstaigų, organizacijų, institucijų, partijų, dokumentų, architektūros paminklų, salių, istorinių įvykių, švenčių, apdovanojimų pavadinimai?
2. Kaip rašomi sudėtiniai įstaigų, organizacijų, partijų, dokumentų, architektūros paminklų pavadinimai po geografinio pavadinimo?
3. Kaip trumpinami sudėtiniai įstaigų pavadinimai?
4. Kaip rašomi ypatingos reikšmės sudėtiniai įstaigų, organizacijų, institucijų ir dokumentų pavadinimai? Pateikite pavyzdžių.
5. Kaip rašomi įstaigų padalinių pavadinimai?
6. Kas būdinga įvairių šalių parlamentų pavadinimų rašybai?
7. Kaip rašomi vienažodžiai architektūros paminklų pavadinimai?

8. Kada tie patys pavadinimai rašomi iš didžiosios raidės, kada iš mažosios, pvz., *universitetas*, *savivaldybė*, *respublika* ir pan.? Sugalvokite sakinių su tokiais pavyzdžiais.
9. Kaip rašomi epochų, stilių, geologinių epochų ir pasaulėžiūrų pavadinimai?
10. Kas būdinga simbolinių pavadinimų rašybai?
11. Kokios yra lietuviškos kabutės? Kuo kabutes galime pakeisti?
12. Kokiais atvejais didžiosios raidės rašomos stilistiniais sumetimais?
13. Parinkite sakinių, kuriuose būtų sudėtinių pavadinimų pagal įvairias taisykles.

4. Terminų tartis ir kirčiavimas

4.1. Terminų tartis

Tartis – tai kalbos garsų artikuliacija, jų tarimo būdas. Bendrinės lietuvių kalbos tarties klaidų gali atsirasti dėl svetimų kalbų arba gimtosios tarmės poveikio, rašybos įtakos, dėl anatominių fiziologinių kalbos padargų ydų. Tartis yra fonetikos mokslo objektas, todėl jos klaidų išvengti turėtų padėti pagrindinių bendrinės lietuvių kalbos tarties reikavimų išmanymas.

Lietuvių kalbos abėcėlėje yra 32 raidės. Raidžių pavadinimai: A, a [a], Ą, ą [a nosinė], B, b [bė], C, c [cė], (Ch, ch [cha]), Č, č [čė], D, d [dė], (Dz, dz [dzė], Dž, dž [džė]), E, e [e], Ė, ę [e nosinė], Ē, è [ē], F, f [ef], G, g [gė], H, h [ha], I, i [i], Į, į [i nosinė], Y, y [i ilgoji], J, j [jot(as)], K, k [ka], L, l [el], M, m [em], N, n [en], O, o [o], P, p [pė], R, r [er], S, s [es], Š, š [eš], T, t [tė], U, u [u], Ū, ū [u ilgoji], V, v [vė], Z, z [zė], Ž, ž [žė]. Raidžių pavadinimus reikia prisiminti, kad galėtume skaityti raidinius sutrumpinimus, pvz.: *VRM* – *vė-er-em*, *JAV* – *jot-a-vė*. Raidėmis žymimi garsai. Lietuvių kalboje jie skirstomi į tris pagrindines grupes: **balsius, priebalsius ir dvigarsius**.

4.1.1. Balsių tartis

Garsas, kurio tarimo pagrindą sudaro tonas, vadinamas balsiu; jį tariant, oro srovė kalbos padargais eina laisvai. Kiekybės (trukmės ir kalbos padargų įtemptumo) atžvilgiu lietuvių kalbos balsiai skirstomi į **trumpuosius** *a, e, i, u* (tarptautinių žodžių *o* ir *e* taip pat tariami trumpai – pvz., *universitėtas, lōgika*, tačiau senuosiuose skoliniuose *o* tariamas ilgai, pvz., *alijōšius, Marijōnas, generōlas*) ir **ilguosius** balsius, žymimus raidėmis *a, q, e, ę, è, y, į, ū, u, o*. Ilgieji balsiai tariami įtemptais kalbos

padargais ir trukmės požiūriu ilgiau. Dviejų vienetų ar skirtingų balsių sandūrą (**hiata**) būtina ištarti labai aiškiai, atsižvelgiant ir į balsių ilgumą (*rudaâkis* [aa], *kooperûotis* [oo], *koordinuoti* [oo], *teâtras* [ea], *realizûoti* [ea], *vâkuumas* [uu]).

Balsiai taip pat skirstomi į **priešakinės eilės**, žymimus raidėmis *e, ė, i, į, y, é*, ir **užpakalinės eilės**, žymimus raidėmis *a, q, o, u, ū, ū*. Tariant priešakinės eilės balsius, liežuvis pasislenka į burnos priekinę dalį, tariant užpakalinės eilės – į užpakalinę. Priebalsiai prieš priešakinės eilės balsius arba minkštumo ženklą *i* tariami minkštai (*filme* – [l] yra minkštas), prieš užpakalinės – kietai (*filmas* – [l] kietas), (žr. 4.1.3).

Trumpųjų balsių tartis ir kirčiavimas

1. Balsiai *u, i*, kirčiuoti ir nekirčiuoti, tariami trumpai (*tù, kitì, visùs, einù, organizmas, korektiškùmas, indivìdas, religìja, aklùmas, tabù, žiurì, intervìu*).

2. Balsiai *a, e* kirčiuoti pailgėja ir yra tvirtagaliai (*motyvâcija, âsme-nį, gërajį, lëmia, gyvenìmas*).

3. Balsiai *a* ir *e* kirčiuoti tariami trumpai ir kirčiuojami kairiniu kirčio ženklu tokiais atvejais:

- žodžio gale (*rankàs, atrankà, perspektyvà, struktûràs, su psichologè, taisyklès, vertè*);
- viensiemeniuose žodžiuose (*âš, kàs, tàs, bêt, vès, nèš, nèt; iš-skyrus mës; bendrinėje kalboje galima tarti à, è, àk, èt ir ã, ĕ, ãk, ĕt*);
- savybiniuose įvardžiuose (*màno, tàvo, sàvo*);
- aukštesniojo ir aukštėlesniojo laipsnio žodžių priesagose (*gerèsnis, gerëlèsnis, pirmèsnis, savèsnis, mylimèsnis*);
- įvardžiuotinėse formose (*geràsis, savàsis, pirmàsis, mylimàsis*);
- dviskiemenėse veiksmažodžių bendratyse ir iš jų išvestose formose *ràsti* – *ràs-davo, ràs, ràstų, ràsk, ràs-damas, ràstinas; vèsti* – *vès-davo, vèstų, vèsk, vès-damas, vèstinas*). **Išimtis:** *ràstas, vèstas*.
- veiksmažodžių priešdėliuose (*àtneša, nèneša, pàneša, pràneša, tebèneša, tèneša*). **Pastaba.** Daiktavardžių priešdėliuose balsiai

a, e tariami ilgai (*ãtnašos, ãtsakas, nẽgalẽ, nẽganda, nẽtikša, pãmatas, prãnašas, prãgulq, prãvaikštq*). Priešdėlis *pér-* visuomet tariamas tvirtapradiškai (*pérneša, pértvara, pérbalęs*).

Išimtis: *per̃petẽ, per̃pietẽ, per̃snukis, per̃kaklis*;

- ištiktukuose ir iš jų padarytose veiksmažodžių formose (*bàkst – bàkstelėti; šàst – šàstelėti; lèpt – lèptelėti; tèkšt – tèkstelėti*);
- samplaikiniuose prievieksmiuose ir prielinksniuose (*šiàpus, anàpus*);
- balsis *e* tarptautiniuose žodžiuose (*tèchnika, ètika, etikètas, mèras, koncèpcija, akadèmija*).

4. Dviskiemenių veiksmažodžių būsimojo laiko 3-asis asmuo tariamas trumpai, jei veiksmažodžiai bendratyje turi baigmenį *-yti, -(i)ūti* (*gýti – gĩs, pūti – pũs*. **Išimtis:** *výti – vỹs, siúti – siũs*). Taisyklė netaikoma daugiaskiemeniams veiksmažodžiams ir tuo atveju, jei prieš *-ti* yra priešbalsis (*matýti – matỹs; túžti – tũš; pũsti – pũs; vỹsti – vỹs*).

Pastaba. Ilgos kirčiuotos dviskiemenių ir daugiaskiemenių veiksmažodžių būsimojo laiko 3-ojo asmens galūnės tariamos tvirtagališkai (*gyvẽnti – gyvẽnsiu, gyvẽnsi, gyvẽns; kláusti – kláusiu, kláusi, klaũs; réikšti – réikšiu, réikši, reĩkš; mąstýti – mąstýsiu, mąstýsi, mąstỹs; léis-ti – léisiu, léisi, leĩs*). Priegaidžių kaita giminiškuose žodžiuose vadinama metatonija (žr. 4.2.1., 4.2.2.).

Ilgųjų balsių tartis ir kirčiavimas

1. Ilguosius balsius, kirčiuotus ir nekirčiuotus, visuomet tariame ilgai (*sáqvoka, gvyvỹbẽ, dorovĩngajĩ, pastangũ, vỹstymqsi, jaunĩmq*).

2. Balsius *o, è* reikia tarti ilgai visose pozicijose, kirčiuotose ir nekirčiuotose (*núostoliuose, plètrõs*).

Pastaba. Tarptautiniuose žodžiuose *o* (kaip ir *e*) tariami trumpai (*sociològija, kontròlẽ, bistrò, dominò*). **Išimtis:** senieji skoliniai (*aksómas, kapeliõnas, Kristijõnas, dóleris, fortepijõnas, valerijõnas, tirõnas, puritõnas, musulmõnas, kardinõlas, inventõrius, salõtos, migdõlas* ir kt.).

3. Nekaitomų tarptautinių žodžių galūnėse *ẽ* yra ilgas (*fojẽ, dosjẽ, esẽ, ateljẽ, atašẽ, karatẽ* ir kt.).

4.1.1.1. Trumpuosius balsius pabraukite vienu brūkšneliu, ilguosius – dviem, mišriuosius dvigarsius ar dvibalsius – trimis. Balsius a, e, i, u sukirčiuokite.

Adaptacija, alternatyva, anketa, arterija, antitezė, argumentacija, aspektą, būsimasis, defektas, depresija, efektas, epizodas, etinis, **forumas**, sugestija, fonas, kontekstas, žargonas, genezė, geresnį, harmonija, hipotezę, institucija, interesą, dvejopas, užuojauta, kinezė, kinesteziją, kompleksas, laimingesnė, geradarystė, veiksmingumas, draugystė, avantiūrizmas, silpnybė, pastangos, manevras, mano, masė, meniu, medžiaga, metodas, **modelis, monologas, atpildas, paprotys, muzikinį, moralė, nervai**, stresą, objektas, optimizmas, visuomenė, organizuotumas, pasyvumas, trauma, pašaukimas, patologija, **pretekstas, procesą, procentas, profesinis**, prognozė, šedevras, psichologas, puikybė, refleksas, represija, savasis, save, skeptikas, standartinis, šokas, tabletė, vertybė, poetas.

4.1.1.2. Taisyklingai išstarkite trumpuosius balsius i ir u.

Akustiką, pažinimą, hedonistinis, egocentrizmas, ekspertizė, pozityvizmą, ribą, empirinis, determinizmas, klinikinis tyrimas, buvimas, saugumą, kartų, tikslinti, rengimąsi, mažiuką, interviu, taksį, tabų, bičiulį, mediciną, anonimiškumą, švietimas, sutikimą, savarankiškumą, klubas, berniuką, pliusas, skustūvas, krūvinas, grupė, gilumas, discipliną, patikimumą, jautrumą, kilnumas, sutrikimą, psichiką, jautiminį, instituciją, savivaldą, ugdymą, humanizmas, kitūs, tipūs, asocialūs, būvo, pūsė, vaikinas, troškimų, savikritika, popurį, kūrybiškumą, palikimas, liūdyti, religija, žiurį, kylų, šykščiu, tūri.

4.1.1.3. Iš šių veiksmažodžių sudarykite būsimąjo laiko viena-skaitos asmens formas, pvz.: kliūti – kliūsiu, kliūsi, kliūs; rašyti – rašysiu, rašys, rašys; laukti – lauksiu, lauksi, lauks. Taisyklingai perskaitykite.

Atslūgti, atvėlyti, atgėyti, bandyti, dalyti, gėdyti, gydyti, griūti, grūsti, įlūžti, klūsti, lūsti, liūdyti, mainyti, manyti, mąstyti, naršyti, nebesiūti, paūžti, pavyti, perskaityti, praryti, pražūti, prilūti, pūsti, pūti, siūlyti,

siūsti, skūsti, slýsti, smukdyti, vartýti, vỹkti, výsti, trỹpti, užkliúti, ūžti, žudýti, pỹkti, rýti, pelýti.

Apgąuti, apsálti, atsakýti, bárti, įkyrėti, išbálti, ištvérti, išvėngti, įgėlti, formuoti, galėti, galvóti, gąuti, gérti, gyvėnti, graudėnti, griąuti, kėlti, keliąuti, kląusti, ląukti, léisti, maitinti, marinti, nulėmti, prisėmti, pasėnti, parėikšti, prakėikti, prieštarąuti, privėlti, skėlbti, skubėti, rašýti, stąugti, stebėti, šálti, šąuti, tyrinėti, užgąuti, vėmti, važiuoti.

4.1.1.4. Taisyklingai perskaitykite trumpuosius ir ilguosius balsius [a], [e], [u], [i] ir kt.

Apnikti – nỹkų, būs – būstą, buvimą – būtis, būtyjė, didelis – dỹdis, duris – dũris, nudžiugo – džiūtis, gimimas – gỹmis, griuvo – griūtis, įgudo – įgūdimas, kląusimas – klaūsymas, kliuvinỹs – kliūtį, likti – klýsti, lis – lýja, lùbos – lũkestis, mastėlis – mąstė, nįstelėti – išnỹkti, nudžiugo – džiųgauti, skūsti – skųsti, pasiūsti – pasiũsti, pasviro – pusiąusvyra, rąsti – rądo, rąstas, skiria – skýrėsi, skyrýbos, susimųš – mũšis, sužiuro – žiũri, tesėti – tėsinį, truko – trũkti, tũri – stũmė, stũmõklis, vėžti – vėžė, žuvo – žũti, liũdi – liũdytojas, lùpos – lùpo.

4.1.1.5. Taisyklingai perskaitykite balsių sandūrą (hiatą).

Aeròbika, autooksidàcija, chaòsas, daoizmas, deaeràcija, dualizmas, eksploatacija, teàtras, ideològija, ideàlas, intelektuàlas, geogràfija, koadaptàcija, teòrija, koalìcija, kooperatývas, koordinuoti, neoidealizmas, neorealizmas, neutralizuoti, mikroorganizmas, paáískinti, paakỹs, paauglį, paausỹs, póodis, deontològija, reabilitàcija, reaguoti, reanimàcija, realizuoti, reemigràcija, rekreàcija, sàauga, situàcija, saviaktualizàvimas, stereotipas, teològiją, vàkuumas, virtuòzas, metaètika.

4.1.1.6. Taisyklingai ištarkite ilguosius (kirčiuotus ir nekirčiuotus) balsius.

Bėdą – bėdà, būdas – būdù, bũrį – bũriù, būti – būtyjė, dėkui – dėkóju, džiūti – džiūtis, édė – édrus, ėjo – ėjimas, gýrėsi – pagyrũnas, grūdosi – grũstyjė, gũdų – gũdù, įnašas – įniřšes, įvykis – įvỹko, įtũžta – įtũžis, kėslas – kėsinosi, kėdė – kėdès, kėlė – kėlimąsi, knỹgą – knygà,

krūvą – krūvomis, lyti – lytimi, mąstymą – mąstaū, ōrų – oriūs, ódą – odinį, palūžęs – palūžimą, pridėti – pridėjimūs, rėksnį – rėksnys, rūpestį – surūgimą, sáveika – sáveikauti, sėdi – sėdyně, stóti – stovésena, šála – šalù, tėsini – tėsinyš, ūžti – ūžesyjė, vėlų – vėlyvą, žiūri – žiurovūs.

4.1.1.7. Taisyklingai ištarkite ilguosius balsius.

Abejõnę, asmenybiskumą, atsiskýrėlį, atódūsį, būdų, būtinýbę, būtyjė, buvimą, dēmesį, drįstù, figūrą, galvósūkį, gyvūniją, ypatumą, įsimylėjėlį, įsisámoninimą, įstátymų, išorinį, įvadinį, įžangą, krūtinę, kūdikį, kūniškąjį, kūrybiskumą, ląstėlę, lėtinį, liūdesį, mąstýseną, mintysė, motinystė, nelygýbė, netikėlį, orumą, odinį, pasiryžimą, pažymėti, pykčiu, plėtotė, póbūdį, primitývųjį, procedūrą, protávimą, rėginį, ryšiūs, sálygiškumą, sámoningąją, sáveiką, siūlę, smūgiù, sūnūs, surūgėlį, susidūrimą, subjektyviuosė, šalį, tėsimą, trąšą, trynùkų, trūkumų, ūžesį, zyzimą, žuvusįjį, ūminis.

4.1.1.8. Parašykite, sukirčiuokite ir ištarkite veiksmažodžių rašyti, matyti, žiūrėti, kasti, mąstyti, pažinti, kęsti, skusti, išgyti, šalti, balti, gesti (gęsta), nešti, būti, rąžytis, tęsti, vežti, žūti, bręsti formas pagal pateiktą pavyzdį. Pvz.: pagrindinės veiksmažodžio formos: svarstýti, svaršto, svarštė.

Svarstýti – *svarstýdavo* (tiesioginė nuosaka, būt. dažn. I.), *svarstýš* (tiesioginė nuosaka, būs. I.), *svarstýtų* (tariamoji nuosaka), *svarstýk* (liepiamoji nuosaka), *svarstýdamas* (pusdalyvis), *svarstýtas* (neveikiamasis būtojo laiko dalyvis), *svarstýtinas* (reikiamybės dalyvis) (žr. Paulauskienė, 2000, 185-198).

Veiksma- žodžio forma	Esamasis laikas (daromas iš esamojo laiko 3-ojo asmens <i>svaršto</i>)	Būtabis (kartinis) laikas (daromas iš būtojo kart. laiko 3-ojo asmens <i>svarštė</i>)
Veikia- mieji dalyviai	<i>Svaršt-a-nt-linksniu galūnė</i> (<i>tyl-i-nt-linksniu galūnė</i>): <i>svarstantis, svarstąs, svarstanti,</i> <i>svarstantys, svarstą, svarstančios.</i>	<i>Svaršt(č)-(i)us-linksniu galūnė</i> (tik vyr. g. V. galūnės -ęs, -ę): <i>svarstęs, svarščiusi,</i> <i>svarstę, svarščiusios.</i>

Neveikiamieji dalyviai	<i>Svaršto-m-linksno galūnė:</i> <i>svarstomas, svarstoma, svarstomi, svarstomos.</i>	Būtas laikas (daromas iš bendraties <i>svarstýti</i>) <i>svarst-ý-t-linksno galūnė</i>) <i>svarstýtas, svarstýta, svarstýti, svarstýtos.</i>
Padalyvis	Daromas kaip veik. dalyvis, <i>tik be galūnės:</i> <i>svarstant.</i>	Daromas kaip veik. dalyvis, <i>tik be galūnės:</i> <i>svarščius.</i>
Veiksmažodžio forma	Būtasis dažninis laikas (daromas iš būt. dažn. l. (priesaga <i>-dav-</i>) ir būt. k. l. dalyvio (priesaga <i>-us-</i>) <i>su linksno galūne</i> , tik vyr. g. V. galūnės <i>-ęs, -ę</i>).	Būsimasis laikas (daromas iš būsimosio laiko 2-ojo asmens <i>svarstýsi</i>).
Veikiamieji dalyviai	<i>Svarstý-dav-us-linksno galūnė</i> <i>svarstýdavęs, svarstýdavusi, svarstýdavę, svarstýdavusios.</i>	<i>Svarstýsi-ant-linksno galūnė:</i> <i>svarstýsiantis, svarstýsias, svarstýsianti, svarstýsiačios.</i>
Neveikiamieji dalyviai	nėra	<i>svarstýsi-m-linksno galūnė:</i> <i>svarstýsimas, svarstýsima, svarstýsimi, svarstýsimos.</i>
Padalyvis	Daromas kaip veik. dalyvis, <i>tik be galūnės:</i> <i>svarstýdavus.</i>	Daromas kaip veik. dalyvis, <i>tik be galūnės:</i> <i>svarstýsiant.</i>

4.1.1.9. *Taisyklingai perskaitykite, aiškiai tardami ilgusius ir trumpuosius balsius. Balsius a, e, i, u sukirčiuokite.*

Entuziazmas – didelis dvasinis pakilimas, įkvėpimas, aistringas žavėjimasis *idėja, idealu*, pasiryžimas siekti aukščiausių vertybių, ypač dorovinių ir religinių; būseną, kai žmogui „išauga sparnai“ (I. Kantas). Nusigręžęs nuo idealų, žmogus netenka ir pakilaus entuziazmo, supilkėja, dvasiškai nuskursta. „Entuziazmo stoka atspindi žmogaus dvasinį sunykimą, paskęstant tik savo kasdiniuose rūpesčiuose, o entuziazmas išreiškia žmogaus dvasinį veržimąsi aukštin“ (J. Girnius).

Draugystė – intymi artimų žmonių bendravimo forma, pagrįsta pažiūrų ir interesų bendrumu. Artimos sąvokos: bičiulystė, meilė. Tikra

draugystė nesuinteresuota, ji nesiderina su egoizmu ir savanaudiškumu, nes pagrįsta doroviniu poreikiu bendrauti. Draugystės pagrindą sudaro abišalis draugų nuoširdumas ir atvirumas, ištikimybė ir pasitikėjimas, ji žmonių bendravimą praturtina, padaro laimingesnę ir prasmingesnę. Draugystė, Aristotelio nuomone, yra pati didžiausia vertybė: „Draugystė ir neįkainojama, ir nuostabi, mes garbstome tuos, kurie myli savo draugus, ir turėti daug draugų atrodo labai gražu, o kai kas mano, kad būti geru žmogumi ir draugu – tolygu“ (Žemaitis, 2005, 106, 95).

4.1.2. Dvigarsių tartis

Dvigarsiai – du to paties skiemens garsai. Jie skirstomi į grynuosius ir mišriuosius dvigarsius. Iš dviejų balsių sudėti dvigarsiai vadinami **dvibalsiais** (sudėtiniai *ai, au, ei, ui*; sutaptiniai *ie, uo*), o iš dviejų priebalsių – **afrikatomis**: (*c /ts/, č /tš/, dz, dž*); jos tariamos kaip vienas garsas, pvz., *cypsėti, cėlė, čia, džiaušmas, džiazas, džingtelėti*. Iš balsio (*a, e, i, u*) ir priebalsio (*l, m, n, r*) sudaryti dvigarsiai vadinami **mišriaisiais dvigarsiais** (*al, am, an, ar; el, em, en, er; il, im, in, ir; ul, um, un, ur*). Žodžio gale (vienskiemeniuose ar sudurtiniuose žodžiuose) susidaro **mišriųjų dvigarsių su ilgaisiais balsiais** *ė, y, o, ū + l, m, n, r*, pvz., *kõl, giesmėms, dailiõms, žvyrduobė, septynmėtis, dūmtraukis, sūrmaišis* ir kt.

Tarptautiniuose žodžiuose pasitaiko nelietuviškos kilmės dvibalsių [*eu*], [*oi*], [*ou*] (*Europà, boikòtas, klòunas*); mišriųjų dvigarsių *o, e, u, i + l, m, n, r* (*kõlba, pòmpa, remòntas, nõrma, resùrsas, ekspèrtas* ir kt.). Dvigarsių tarimas yra susijęs su priegaide.

Priegaidė – ilgojo kirčiuoto skiemens tarimo būdas, priklausantis nuo skiemens pagrindo. Jeigu ryškiau tariama skiemens pagrindo pradžia, priegaidė yra **tvirtapradė**. Ji paprastai žymima dešiminiu kirčio ženkle (*brólis, ýda, kėslas, būti, sáveika, įnašas, skýsti*), dvibalsiuose ar mišriuosiuose dvigarsiuose rašomu ant pirmojo dėmens (*káltinti, kėlti, láimė, láisvė, migrántas, sáulė, téisė, šáltas*). Tvirtapradė priegaidė žymima kairiniu kirčiu, kai mišriojo dvigarsio pirmasis dėmuo yra trumpas (*i, u* ir svetimos kilmės žodžiuose *e, o*), pvz.: *akìms, koncèrtas, absùrdas, nõrma, pùlti, sùnùms*. Tačiau tvirtapradė kirčiuojamuose dvibalsiuose *i* ar *u* gali būti žymimi dešiminiu kirčio ženkle (*geriẽms, alkaniẽms, iẽnos, vairiùoti, júosta, plúoštas, srúoga, brúožas* ir kt.).

Jeigu ryškiau tariamas skiemens pagrindo galas, priegaidė yra **tvirtagalė**, ji žymima riestiniu kirčio ženkle (*ąktas, mergėlė, mylės, svoris, troškulys, ūgis, šąla, išdrįstų, gęsta, nebeskūs*), dvibalsiuose ir mišriuosiuose dvigarsiuose rašomu ant antrojo dėmens (*jaūsmas, laikas, belaišvis, puikų, Saūlius, tuōj, žmogaūs, teismas, abstineñcija, argumeñtas, skuñdas, šaltis, giñčas, skuřdas, veřķė, kałtas, mełsti*). Nekirčiuoti dvigarsiai taip pat tariami tvirtagališkai.

Įsidėmėkite:

- priegaidę reikia ištarti aiškiai, nes kartais tik ji ir padeda skirti žodžių reikšmes (*kláusė – klaūsė, láuk – laūk*);
- nereikia ilginti pirmojo dvigarsio dėmens, kai tvirtapradė priegaidė yra pažymėta kairiniu kirčio ženkle (*širdį, būrtas, kultas, Vĩlnius, pĩrmas, ligũistas, mieguĩistas, fĩlmas, nòrma, pũltas, pũlsas, spòrtas*);
- nedera painioti priegaidės:
  - tariame tvirtapradiškai, o ne tvirtagališkai: *kĩlti, bĩrža, pĩlkas, tĩltas, mĩltai, stũmti, kũrti* (ypač tais atvejais, kai pirmasis dvigarsio garsas pažymėtas kairiniu kirčio ženkle);
  - tariame: *áutorius, aĩstrą, šáłmas, Klaĩpėda, vařpas, láiptai, šárvas, téisė, veřķė, skėłbti*.

4.1.2.1. Taisyklingai perskaitykite žodžių poras ir paaiškinkite jų reikšmę.

Áukštas – aūkštas, áusiu – aūsiu, ántis – añtis, áušti – aūšti, džiaukis – džiaūkis, kėltis – kełtis, lėnkė – leñkė, mėrkti – meřkti, mĩnti – miñti, káltas – kałtas, trikampis – trikañpis, dvĩratis – dviřatis, gėrimas – gėrimas, giñti – giñti, pasidžiauk – pasidžiaūk, pláukim – plaūkim, šáuk – šaūk, vértas – veřtas, téisė – teĩsė.

4.1.2.2. Taisyklingai ištarkite dvigarsius.

Ámžius – rañstis, dũmti – duñblinas, ilgas – iłgis, ĩniřšęs – panĩrti, ĩnkstas – ĩndėlis, grũmtis – gruñstas, gułti – gũltas, suiřzti – prairti, juñta – jũngti, kiñų – kĩlti, kiñšti – kĩmti, kuřčias – kũrti, liñkęs – liñkėioti, miřko – miřksnis, muĩstėsi – muĩtas, pasiũlgti – paiłsti, šĩldyti – šĩłtas, riĩmti – riĩbas, kiřšinti – kiřtis, užkĩmti – prikiĩšti, vĩrti – pavĩršti.

4.1.2.3. Palyginkite žodžių poras: taisyklingai ištarkite dvigarsius ir juos sukirčiuokite.

Augti – plaukti, austi – aušti, dangtis – langas, darbas – vartai, kaltinti – kaltas, kamštis – samtis, keltas – dvelksmas, laukti – laukas, laiškas – laikas, lempa – tempia, naują – saują, svarstis – artimas, sveikti – sveikinti, srautas – krauti, šalti – šaltis, ranką – kanda, rengia – lenkas, alkis – alkti, taukas – taupo, tarti – tardyti, veiksmas – meistras, verksmas – gerti.

4.1.2.4. Taisyklingai ištarkite o ir uo, é ir ie.

Aukščiáusiuosiuose, bendrúomenėje, búsimúosius, brúožai, dèmesinguosiuose, duomenų, gýdytojų, Giedrūtę, įbroliuose, įdėkluose, íetyje, iėšmuose, ilgúosius, išmintingosiomis, išpuolyje, įròdymų, Juòzo, Juozuką, kokiomis, kuriuosė, lietùvis, maloniòjoje, miestiečių, motyvúotųjų, nórimuoju, núobodulį, núodėmėje, núojautą, núomonę, núomotų, núosėdos, núostatomis, núotykiuose, obuoliuosė, ódą, odėlėmis, Onūtę, oriuosė, padúotų, pāpuošalus, póreikiuose, prímiestyje, príemokų, príemonė, púodą, puodukuose, santuokinį, síelojosi, suieškójo, švietimo, pàemė, spuogúotuosius, slúoksniuose, su Lítuva, šykštuòlį, šiúrúoti, šlúostymosi, svyrúojančiuosius, pagúodoje, rúožus, riestinis, tėsiniuosė, tokiuosė, uogienójuose, uogúotas, uolòjė, úostuose, uostinėtų, vaizdúotėje, vóketėmis, Vokietijoje, žemesniuòsiuose, žiemótų, žmonėmis.

4.1.2.5. Taisyklingai ištarkite pavadinimų santrumpas, paaškindite, ką jos reiškia.

ES, FM, LMA, LMTA, SNO, STT, ŠMM, MRU, VLKK, LKI, LLTI, LEU, LKTI, VU, ŠU, VDU, SKVC, LMT, LNOBT, LII.

4.1.2.6. Sukirčiuokite, remdamiesi bendrosiomis kirčiavimo taisyklėmis. Taisyklingai ir raiškiai perskaitykite, atkreipkite dėmesį į ilgųjų balsių ir dvigarsių tarimą.

Ištikimybė – dorovinė asmens nuostata, pasireiškianti pastoviu kam nors atsidavimu, išdavystės priešingybė. Ištikimi esame daug kam: draugams, šeimai, žmonėms, tėvynei, pagaliau savo įsitikinimams, principi-

pams, idealams, savo žodžiams, įžadams, sau pačiam. Asmens nesavikritiškumas, aklas principų laikymasis iškreipia ištikimybę ir paverčia ją dogmatine nuostata. Ištikimybė – viena kilniausių *dorovinių vertybių*, svarbi žmonių *bendravimo kultūros* prielaida. Ypatingą reikšmę ji įgyja sudėtingomis sąlygomis, iškilus kritiškai situacijai, kai laikas išbando žmones. „Ištikimybė yra tas pagrindas, kuriuo remiasi žmonių santykiai, ir drauge tas matas, kuris liudija moralinę žmogaus rimtį. Nebūtų įmanomi žmogaus santykiai su žmogumi, jeigu jų negaivintų pasitikėjimas vieno antram ištikimybė“ (J. Girnys), (Žemaitis, 2005, 159–160).

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Kaip tariami ir kirčiuojami trumpieji balsiai *u*, *i* kirčiuotose ir nekirčiuotose pozicijose?
2. Kaip tariami ir kirčiuojami *a* ir *e* kirčiuotose pozicijose?
3. Kokiais atvejais kirčiuoti *a* ir *e* tariami trumpai?
4. Kaip tariami ir kirčiuojami *o* ir *e* tarptautiniuose žodžiuose? Pateikite specialybės terminų.
5. Kaip tariami ilgieji balsiai kirčiuotose ir nekirčiuotose pozicijose? Pateikite specialybės kalbos pavyzdžių.
6. Kaip skirstomi dvigarsiai? Kokie garsai juos sudaro?
7. Kas yra priegaidė? Kaip tariame dvigarsius, kai jų priegaidė tvirtapradė, ir kaip – kai tvirtagalė?
8. Kokiais atvejais tvirtapradė priegaidė žymima kairiniu kirčio ženklu? Kada balsės *i* ir *u* gali būti žymimos dešiminiu kirčio ženklu?
9. Kokias žinote dvigarsių tarties klaidas? Pateikite specialybės terminų.

4.1.3. Priebalsių tartis

Garsai, kurių pagrindą sudaro ne balsas, o įvairaus pobūdžio triukšmai, vadinami priebalsiais. Tai kliūtiniai garsai, juos tariant, oro srovė burnos ertmėje sutinka kliūčių, todėl vyrauja šlamesys ar užesys. Priebalsiai skirstomi į **skardžiuosius** ir **dusliuosius**. Visi jie gali būti tariami **minkštai** (prieš priešakines eilės balse *e, ę, i, j, y, é* ar prieš minkštumo ženklą *i*) arba **kietai** (prieš užpakalinės eilės balse *a, q, u, ū, y, o*). Priebalsis *j* visuomet tariamas minkštai. Skardieji ir duslieji priebalsiai sudaro poras: *b-p, z-s, d-t, h-ch, g-k, dz-c, ž-š, dž-č*. Priebalsiai *l, m, n, r, j, v* vadinami **pusbalsiais**, jie dusliųjų porų neturi. **Pastaba.** Nelietuviškos kilmės duslusis priebalsis *f* su skardžiuoju *v* poros nesudaro. Iš priebalsių tarimo sunkumų aktualiausi yra šie:

- priebalsių asimiliacija (supanašėjimas);
- priebalsių palatalizacija (priebalsių kietinimas ir minkštinimas, ypač priebalsio *l*).

Priebalsių asimiliacija:

- dusliuosius priebalsius *p, t, k, s, š* prieš skardžiuosius *b, d, g, z, ž, dz, dž* tariame skardžiai (*sutrukdyti* [g], *spręsdamas* [z], *išdavė* [ž]);
- skardžiuosius priebalsius *b, d, g, z, ž* prieš dusliuosius *p, t, k, s, š, c, č* tariame dusliai (*vengti* [k], *apibrėžti* [š] *dirbtinas* [p]);
- iš dviejų supanašėjusių priebalsių *s, z, š, ž* reikia tarti tik antrąjį (*užsakyti* [s], *išskaičiuoti* [s], *užsienis* [s], *užšoko* [š]);
- priebalsis *s* prieš *č* tariamas kaip *š*, o priebalsis *z* prieš *dž* – kaip *ž* (*pėsčias* [š], *pavyzdžiui* [ž], *vamzdžiai* [ž]);
- iš susidūrusių dviejų vienodų priebalsių (**geminata**) tariamas tik vienas (*pusseserė* [s], *perrašė* [r]);
- iš dviejų gretimų priebalsių *kg, gk, td, dt, tč, dč* reikia tarti tik antrąjį (*atldaras* [d], *kad čia* [č], *bet čia* [č], *visad tas* [t], *sakyk gi* [g], *jog kels* [k]);
- žodžio gale priebalsiai suduslėja (*daug* [k], *kad* [t], *visad* [t], *jog* [k], *bemaž* [š]).

- priebalsis *n* prieš *k* ir *g* tampa nosinis (*anga*, *anglas*, *lenkas*, *ranka*, *rangas*, *penktas*).
- **Pastaba.** Nekaitomi viensiemeniai žodžiai kalbos sraute prišlyja prie daugiaskiemenių ir dažniausiai yra nekirčiuojami. Jeigu jie prišlyja prie tolesnių žodžių, yra vadinami **proklitika**is (*už_akių*, *iš_namų*, *ant_kelio*, *prie_stalo*), o jei prie ankstesnių žodžių, – **enklitika**is (*stotelės_link*, *rašom_gi*).

Priebalsių palatalizacija:

- priebalsius ir jų samplaikas prieš *priešakinės eilės balsius*, žymimus raidėmis *e*, *ę*, *i*, *į*, *y*, *ė*, šiais balsiais prasidedančius dvigarsius ir prieš minkštumo ženklą *i* tariame minkštai. Ši ypatybė dažniausiai pažeidžiama tarptautiniuose ar net savuose žodžiuose tariant priebalsį *l* (*buhalteris*, *delspinigiai*);
- priebalsius ir jų samplaikas prieš *užpakalinės eilės balsius*, žymimus raidėmis *a*, *ą*, *u*, *ų*, *ū*, *o*, ir jais prasidedančius dvigarsius tariame kietai. Atkreipkime dėmesį į *l* tarimą (*Izolda*, *filmas*, *kultūra*, *paltas*, *Silva*). **Išimtis:** *l* tariamas minkštai prieš užpakalinį balsį: *alfa* – „pirmoji graikų abėcėlės raidė“, *altas*, *kontraltas*, *salto mortale*, *voltas*. Žodžiuose *polka*, *valsas*, *altas* priebalsį *l* galima tarti dvejopai;
- žodžio gale priebalsiai tariami kietai (*ypač*, *todėl*, *eit*, *matyt*, **Išimtis:** *sol* (*l* tariamas minkštai).
- gomuriniai priebalsiai *k* ir *g* minkštai tariami tik tiesioginėse pozicijose prieš priešakinius balsius (*kelti*, *kėslas*, *kyla*, *gelia*, *gėris*, *gylis*). Jei *k*, *g* yra priebalsių sandūroje, tai prieš priešakinės eilės balsius priebalsiai *k* ir *g* ir prieš juos esantys priebalsiai tariami kietai, o minkštai tariami tik po jų einantys priebalsiai (*kanklės*, *suanglėjęs*). Priebalsių sandūroje *l* vis tiek linkstama tarti minkštai (*alksnis*, *smulkmena*, *valktis*); *k* čia yra kietas (Paulauskienė, 2004, 375).

Priebalsio *j* tarimo ir rašybos ypatumai

Lietuvių kalboje priebalsis *j* yra visad minkštas, po jo parašyta raidė *a* žymi garsą *e* (*jausmas* [eu], *jaukas* [eu]). Žodžio gale *j* rašomas, bet netariamas (*tuoj* [i], *rytoj* [i], *polikliniko* [i]).

Svarbiausios priebalsio *j* tarties ir rašybos taisyklės

<i>J</i> TARIAMAS IR RAŠOMAS	<i>J</i> TARIAMAS, BET NERAŠOMAS
I. Lietuviškuose žodžiuose	
Šaknies pradžioje	
1. Prieš dvibalsį <i>ie</i> (<i>jie</i> , <i>Jieznas</i> , <i>Jiesia</i> , <i>jieznietis</i>). 2. Po priebalsių <i>b</i> , <i>p</i> (<i>bjaurus</i> , <i>pjauti</i> , <i>spjauti</i> , <i>rugpjūtis</i> , <i>spjūvis</i> , <i>spjaudyklė</i> , <i>subjurti</i> , <i>bjaurybė</i> ir kt.).	1. Prieš dvibalsį <i>ie</i> (<i>ietis</i> [<i>jie</i>], <i>iešmas</i> [<i>jie</i>], <i>ienos</i> [<i>jie</i>], <i>Ieva</i> [<i>jie</i>], <i>ieškoti</i> [<i>jie</i>], <i>suieškoti</i> [<i>jie</i>], <i>paieška</i> [<i>jie</i>]).
II. Tarptautiniuose žodžiuose	
Žodžio viduryje	
1. Tarp balsių: • senuosiuose skoliniuose po balsės <i>i</i> prieš ilgąjį <i>o</i> arba <i>a</i> (<i>milijonas</i> , <i>fortepijonas</i> , <i>valerijonas</i> , <i>alijošius</i> , <i>Kristijonas</i> , <i>Marijonas</i> , <i>milijardas</i>); • prieš lietuviškas priesagas ir galūnes (<i>archajinis</i> , <i>archajiškas</i> , <i>diferencijuoti</i> , <i>diferencijavimas</i> , <i>herojiškas</i> , <i>herojus</i> , <i>herojinis</i> , <i>varijuoti</i> , <i>varijavimas</i> , <i>radijas</i> , <i>stojiškas</i> , <i>genijus</i>). 2. Po priebalsių (<i>barjeras</i> , <i>objektas</i> , <i>paviljonas</i> , <i>buljonas</i>).	1. Tarp balsių: • po balsės <i>i</i> prieš trumpąjį <i>o</i> ir kitas balses (<i>iniciatyva</i> [<i>ije</i>], <i>stadionas</i> [<i>ijo</i>], <i>čempionas</i> [<i>ijo</i>], <i>patriotas</i> [<i>ijo</i>], <i>klientas</i> [<i>ije</i>], <i>orientuotis</i> [<i>ije</i>], <i>biblioteka</i> [<i>ijo</i>], <i>abiturientas</i> [<i>ije</i>], <i>radiotechnika</i> [<i>ijo</i>], <i>pianinas</i> [<i>ije</i>], <i>biliardas</i> [<i>ije</i>]. • prieš svetimas priesagas (<i>archaika</i> [<i>aji</i>], <i>heroizmas</i> [<i>oji</i>], <i>variantas</i> [<i>ije</i>], <i>variacija</i> [<i>ije</i>], <i>prezidiumas</i> [<i>iju</i>], <i>specialus</i> [<i>ije</i>], <i>genialus</i> [<i>ije</i>], <i>diferencialas</i> [<i>ije</i>], <i>egoistas</i> [<i>oji</i>], <i>stoikas</i> [<i>oji</i>]). Pastaba. Jei balsis yra prieš <i>i</i> , žodį galima tarti ir be [<i>j</i>], bet tada turi būti išlaikytas hiatas: <i>archaizmas</i> , <i>heroika</i> , <i>egoizmas</i> .
Žodžio galo skiemenyje	
1. Po priebalsių žodžiuose (<i>ateljė</i> , <i>fojė</i> , <i>portjė</i> , <i>rantjė</i> , <i>atašė</i> , <i>portjė</i> , <i>mesjė</i>).	
Pastaba. Priebalsis <i>j</i> netariamas: • aiškos darybos žodžiuose: <i>polietilenas</i> , <i>triacetatas</i> , <i>triakis</i> , <i>priimti</i> , <i>prieiga</i> ; • žodžiuose, kur <i>i</i> yra minkštumo ženklas (nes čia nėra skiemenų sandūros): <i>interviu</i> , <i>jubilatas</i> , <i>kompiuteris</i> , <i>labiau</i> , <i>labiausiai</i> , <i>liapsusas</i> , <i>simuliantas</i> ir kt.	

4.1.3.1. Taisyklingai perskaitykite priebalsių sandūrą.

Anksčiau, išskaidyti, išseko, iššoko, išskrido, kelisysk, mokesčiai, perrašyti, švarraštis, iš gailėsčio, pėsčias, išsivaduoti, išsisuko ranką, išsi-
blaškymas, išsiskyrimas, kas čia toks, lūkesčiai, sudrumsčia, išsiskleidęs,
paprasčiausiai, per rankas, perrėžė, rūščiai, užsnigo, skysčiu, užsimesk,
išsvaidė, užsėsčiau, skruzdžių rūgštis, užspaudė tvarsčius, senamiesčio,
skaisčiai, svarsčių, pusšimtis, pusžalis, užsakymas, užstrigo, užsimerkęs,
užsiauginti, iš savo, už Šiaulių, už tvarsčio, taip pat, tas žodis, už sūnų,
užšalo, rūpesčiai, užsikirsdamas, vamzdžių, išskirtinis, išzirzti, perrėkda-
mi, perrūgęs, užsiauginti, užžėlęs, išskalbk rankšluosčius, nebeužsisklėsk,
mąsčiau, rūpesčiuose, užsispyrėlis, išsišokėlis.

4.1.3.2. Taisyklingai perskaitykite.

Absoliutas, atsidavimas, apgaudinėjimas, atgyvenęs, baigtis, bėg-
čiau, gerbk, pamiršdamas, jog kalbintų, kad čia, kasdienis, išdrįsti, išgy-
venimas, jog keltų, drumsdavo, ryžtingas, keikdavo, pusdienis, peraugti,
pusbrolis, svaigsta, versdavo, palaužtas, suprasdamas, tiesiog čia, visad
tokius, sutapdavęs, pavargs, trukdo, kviesdavo, netūžk, švėsdamas, išdi-
dumas, išdavystė, užtvaros, veikdamas, atbulas, bemaž, atgarsis, gaubtas,
lipdyti, mygtukas, apgauti, pabrangimas, linksmintis, baugštus, užmegzti,
daugmaž, apdirbti, šmeižtas.

4.1.3.3. Taisyklingai perskaitykite. Atkreipkite dėmesį į priebalsių n, k tarimą.

Apreikšdamas, užkliudė, išvengtų, ankstyvas, rengtis, užmegzti, kan-
kinti, pakenkti, dingstis, penkiolika, dangtis, vykdydamas, sulygti, lanks-
tyti, supykęs, atsikrenkščia, Anglija, aplenkti, kanklės, alkti, delspinigiai,
išrinkti, kranklys, kuklintis, kukliai, smulkmena, renka, žingsnis, linkęs,
virkdė, brangus, subrendęs, trenkė, gandas, langas.

4.1.3.4. Minkštai tariamą priebalsį l pabraukite vienu brūkšniu, kietai – dviem. Taisyklingai perskaitykite.

Algebra, altas, alfa, alternatyva, asfaltas, alkanas, baltai, Baltija, buhalteris, bulvaras, bulvės, bulvinis, delta, filmas, filme, filmukas, filtras, filtre, filtrus, kalkės, kaltas, kalkuliavimas, kol, konsultacija, konglomeratas, kultas, kulte, kultinis, kuklus, kultūra, malda, maldingas, paltas, paltelis, paltukas, polka, pulsas, impulsas, impulsyvus, implikacija, implanuoti, rezultatas, sol, šašlykas, valsas, voltas, kultūra, kuklumas, liautis, laukti, palpacija, miltai, miltinis, kukliai.

Alma, Almelė, Almutė, Alvydas, Albertas, Alfonsas, Alfredas, Aldona, Aldas, Ilma, Ilmeda, Silvija, Silva, Silvutė, Valdas, Valdelis, Valdukas, Vilma, Vilmelė, Voldemaras.

4.1.3.5. Jeigu reikia, įrašykite praleistas raides i, j, ij arba ji. Taisyklingai perskaitykite ir paaiškinkite, kodėl kai kurių žodžių rašyba ir tarimas skiriasi.

Bar( )eras, b( )ogenetinis, kar( )era, d( )agrama, fob( )a, gen( )alus, hero( )us, hero( )škas, hig( )ena, id( )otas, ko( )efic( )entas, interakc( )onizmas, inter( )orizac( )a, intu( )c( )a, ( )eško, inic( )atyva, interv( )u, per( )odas, man( )akinė depres( )a, pac( )entas, funkcc( )nalus, komp( )uteris, kondic( )onierius, mater( )alus, mil( )onierius, nac( )ionalinis, neofic( )alioji grupė, or( )entac( )a, pa( )eška, per( )odas, prezid( )umas, psichob( )ograf( )a, p( )ūvis, rac( )ionalizac( )a, rad( )as, rad( )atorius, rad( )ola, ra( )onas, redukc( )onizmas, reg( )onas, soc( )alinė adaptac( )a, spec( )alieji gabumai, var( )antas, vol( )untarizmas, altru( )zmas, soc( )iologija, d( )abetas, d( )alogas, fiz( )iologija, soc( )iograma, ego( )zmą, sto( )icizmą, egzistenc( )alizmą, d( )ialektiką, protekc( )onizmas, prometė( )zmas, or( )entalizmas, profes( )ionalas, spec( )ialistas, rad( )otechnika.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kaip skirstomi priebalsiai?
2. Kokie priebalsiai dalyvauja asimiliacijoje? Kokios svarbiausios priebalsių supanašėjimo taisyklės? Parinkite iš specialybės terminijos tinkamų pavyzdžių.
3. Kaip tariami viensiemeniai žodžiai?
4. Kas yra palatalizacija? Pateikite specialybės terminų.
5. Kaip priebalsiai tariami žodžio gale?
5. Kuo ypatingas priebalsių *k* ir *g* tarimas? Parinkite specialybės kalboje vartojamų pavyzdžių.
6. Kokios svarbiausios priebalsio *j* tarimo ir rašybos ypatybės? Pateikite tarptautinių sociologijos ir psichologijos terminų, kuriuose *j* būtų: a) rašomas ir tariamas; b) tik tariamas.

4.2. Terminų kirčiavimas

Kirtis – vieno skiemens išryškinimas žodyje. Lietuvių kalbos kirtis yra nepastovus. Kirčiuoti skiemenys gali būti ilgieji arba trumpieji. Ilgieji skiemenys turi priegaidę. Trumpųjų kirčiuotų skiemenų pagrindą sudaro trumpasis balsis (*a, e, i, u* ir tarptautinių žodžių *o, e*), žymimas kairiniu kirčio ženklu (*màno, manàsis, nèneša, bèt, sù, tìk, katalògas, efèktas*). Ilgųjų kirčiuotų skiemenų pagrindą sudaro ilgasis balsis (*a, q, e, e, é, i, y, u, ū, o* ir senųjų skolinių *o*), dvibalsis (*ai, au, ei, ui, uo, ie* ir kt.) ar mišrusis dvigarsis (*al, am, an, ar; el, em, en, er; il, im, in, ir; ul, um, un, ur* ir kt.). Ilgieji skiemenys turi tvirtapradę arba tvirtagalę priegaidę (žr. 4.1.2.).

4.2.1. Žodžio galo kirčiavimas

1. Tvirtagalę priegaidę žodžio gale turi:

- ilgieji kirčiuoti žodžio galo skiemenys (*ryšỹs, vertẽs, žymẽ, pareigũ, sũnaũs, aukštõs*);

- veiksmažodžių būs. I. 3-asis asmuo (*léisti* – *leĩš*, *žiūrėti* – *žiūrėš*, *tvarkyti* – *tvarkĩs*); tai metatonijos (priegaidžių kaitos giminiškuose žodžiuose) poveikis (žr. 4.1.1.);
- dauguma vienskiemenių žodžių, kuriuos sudaro ilgas skiemuo (*aĩr*, *iĩr*, *jaĩr*, *kaĩr*, *kaĩp*, *neĩ*, *vĩs*, *tĩs*, *jĩ*, *jiĩ*, *šũ* ir kt.). **Išimtis:** tik keliolika vienskiemenių nekaitomų žodžių yra tvirtapradžiai (*dár*, *jėi*, *jóg*, *gál*, *kėik*, *lĩg*, *máĩrš*, *nóĩrs*, *tėik*, *vėĩn*, *vėĩk* ir kt.);
- pagal žodžio galo taisyklę kirčiuojamos sutrumpėjusių vienas-kaitos ir daugiskaitos įnagininkų (*akimĩ* – *akimĩs*, *akimĩ*; *širdimĩ*, *širdimĩs* – *širdimĩ*; *sūnumĩ*, *sūnumĩs* – *sūnumĩ*; *galvomĩ* – *galvomĩ*) ir vietininkų galūnės (*tokiojė* – *tokiøj*, *geramė*, *geruosė* – *geramĩ*, *geruõs*; *pagarbojė* – *pagarbøj*, *namuosė* – *namuõs*).

2. Tvirtapradę priegaidę žodžio gale turi:

- visada daugiskaitos naudininko formos, net sutrumpėjusios, pvz.: (*tokiõm(s)*, *kitiẽm(s)*, *asmeniĩm(s)*, *pavyzdžiám(s)*, *varganõm(s)*, *sūnum(s)*);
- liepiamosios nuosakos veiksmažodžiai išlaiko bendraties kirčio vietą ir priegaidę, taigi veiksmažodžiai, priešpaskutiniame bendraties skiemenyje kirčiuoti tvirtapradiškai, liepiamojoje nuosakoje išlaiko šią priegaidę (*rašyti* – *rašĩk*, *kartoti* – *kartók*, *aktualizuoti* – *aktualizuók*, *lengvėti* – *lengvėk*);
- sutrumpėjusios bendraties formos, jeigu nesutrumpėjusi forma turėjo tvirtapradę priegaidę (*stót*, *sėst*, *gĩrt*, *grĩst*, *bũt*, *formuot*, *klausĩt*, *kũrėnt*, *pažĩnt*, *galvót*, *regėt*, *svajót*, *argumentuot*);
- sutrumpėjusios sangražinės veiksmažodžių formos (*prausiũos*, *rengiũos*, *mankštiniũos*);
- kai kurie nekaitomi prieveiksmai, dalelytės, jungtukai (*bevėĩk*, *tegũl*, *užũot*, *visáĩ*, *anót*, *tiesióg*, *galóp*, *vakaróp*, *rudenióp*, *porĩt*, *rytój*, *pusiáu*, *turbũt*, *žũtbũt*);
- įvardžiai, kurie baigiasi kirčiuotu **-õks** (*anõks*, *tõks*, *jõks*, *kazkõks*, *kitõks*, *visõks*, *vienõks* ir kt.);
- ištiktukai, kurie baigiasi **-t** ir **-áĩ** (*triókšt*, *pókšt*, *tabaláĩ*, *mataráĩ*).

4.2.2. Sudurtinių žodžių kirčiavimas

1. Sudurtiniuose žodžiuose kirčiuotas ilgasis jungiamasis balsis turi tvirtapradę priegaidę, jei jis nėra **-(i)a** (*žemėlapis, darbýmetis, pasaulėžiūra, galvósūkis, kojūgalis*, bet – *kraujągyslė, angliārūgštė*).

2. Jei kirčiuotas pirmasis sudurtinio žodžio dėmuo, jis išlaiko pamatinio žodžio priegaidę (*vėidrodis, laikrodis, dárbdavį*). Jei pirmajame dėmenyje susidaro antrinis dvigarsis, jo priegaidė tvirtapradė (*šúndaktaris, séntikis*, nors – *šuõ, sėnas*).

3. Jei sudurtinių žodžių kirčiuotas antrasis dėmuo, jo priegaidė dėl metatonijos dažniausiai būna tvirtagalė (*rėikšmė – daugiareĩkšmis, tėisė – lygiatėĩsis, pláukas – baltaplaũkis, véidas – tamsiaveĩdis, náudą – savanaũdis*). **Išimtis:** *pelėda, rugsėjis, rugpjūtis, rugiapjūtė, šienapjūtė*. **Pastaba.** Metatonija taip pat pasireiškia žodžiuose su priešdėliu **be-** (*láisvė – belaišvis, dárbas – bedařbis, tévą – betėvis, širdį – bešiřdis*), veiksmazodžių būsimąjo laiko 3-ajame asmenyje ir kt. (žr. 4.1.1.).

4.2.2.1. Kirčiuotus trumpuosius skiemenis pabraukite vienu brūkšniu, ilguosius – dviem, o dvigarsius – vingiuotai. Sukirčiuokite.

Darbo psichologija

Darbo psichologija yra taikomosios psichologijos šaka. Ji tiria dirbančio žmogaus psichinės veiklos ypatumus, lemiančius jo darbo našumą, ir padeda žmogui pasirinkti tinkamiausią profesiją, o įstaigoms ir įmonėms – sudaryti palankią aplinką gamybai, vengti žmogaus darbą neiigiamai veikiančių reiškinių, organizuoti gamybinį mokymą.

Darbuotojo savybėms ir jo santykiams su socialine aplinka atskleisti pradėta taikyti įvairių psichologinių tyrimų. Stebėjimai, anketos, eksperimentai, darbo metodų analizė, pokalbiai, testai padeda nagrinėti žmogaus psichikos procesus, jų ypatumus, būsenas, leidžia iširti, ar jie atitinka profesijai keliamus reikalavimus.

Nustatyta, jog žmogaus darbo rezultatai priklauso nuo jo psichikos procesų, tokių kaip emocinė įtampa, stresas, frustracija, darbo nuovargis, pervargimas, darbo funkcinis komfortas ar diskomfortas, darbo simpli-

fikacija. Visus šiuos procesus lemia darbo eiga, rezultatai, sąlygos. Modernesnė veikla, naudojant kompiuterius, kitas komunikacijos priemonės, naujas technologijas, keičia socialinių darbų pobūdį, dėl to didėja nervinė ir psichinė įtampa, žmonės dažniau serga somatinėmis ligomis.

4.2.2.2. *Sukirčiuokite.*

Kumpanosis, skystablauzdis, plikagalvis, kraujospūdis, ilgapirštis, raudonžandis, storakaklis, dykaduonis, savanoris, daugiadienis, žodlaužys, senbernis, rūgpienis, gyvenvietė, pėdsakas, saulėtekis, garbėtroška, aukštaūgis, ilgaamžis, galvūgalis, kilniaširdis, jautriasielis, minkštakūnis, saulėgrąža, kietasprandis, geltonplaukis, auksaburnis, gražiakalbis, storalūpis, lengvabūdis, mėlynbarzdis, veltėdis, savigarba, savivertė, palaidaliežuvis, trumpakojis, išverstakailis, tuščiagarbis, storžievis, veidmainys, širdgėla, mažareikšmis, sunkiasvoris, skaisčiaveidis, geltonodis, silpnavalis, bukalgalvis, didvyris.

4.2.2.2. *Sukirčiuokite, paiškinkite žodžio galo kirčiavimą.*

Gailestingumas – pagrindinė žmoniškumo emocinės raiškos forma, teigiama charakterio savybė. Artimos sąvokos – geraširdiškumas, užuojauta. *Gailestingumas* reiškiasi veiklia, užjaučiančia nuostata kito nelaimi ar kančiai, parodomas vienas kitą suprantant, užjaučiant ir atjaučiant. „*Gailestingumu* vadiname tokią *dorybę*, dėl kurios *meilė sau pačiam* skiriama *kitiems*, dažnai netgi nepažįstamiems, kuriems mes neturime jokių įsipareigojimų ir iš kurių nesitikime nieko gauti, nieko nelaukiame“ (B. Mandvilis). Ši savybė pagrįsta gebėjimu įsigyventi į kito žmogaus situaciją, jo nelaimę, ar kančią ir suvokti ją kaip savo: tik patys patyrę kančią galime suprasti ir kitą kenčiantį, jį atjausti ir užjausti. *Gailestingumas* skatina ne tik užjausti kitą žmogų, bet kartu jam nesavanaudiškai padėti, todėl jis glaudžiai susijęs su geradaryste. *Gailestingumas* dvasiškai išaukština žmogų, priartina jį prie aukščiausio gėrio. Šią savybę turintiems žmonėms būdingi tarpusavio supratimo ir atjautos jausmai, solidarumas ir altruizmas (Žemaitis, 2005, 125).

4.2.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė

Pavojingiausios kirčiavimo klaidos yra susijusios ne su pavienių žodžių kirčiavimu, bet su lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistemos pažeidimais. Kadangi daugelyje Lietuvos vietų linkstama atitraukti kirtį, gausėja kirčiavimo klaidų, griaunančių bendrinės kalbos kirčiavimo sistemą. Viena svarbiausių lietuvių kalbos kirčiavimo sistemos taisyklių yra priešpaskutinio skiemens (arba antrojo nuo galo skiemens) taisyklė, taikoma linksniuojamiems ir asmenuojamiems žodžiams.

Jeigu kaitomojo žodžio priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo yra tvirtagalys arba trumpas, jo kirtis tam tikrose to žodžio formose būtinai šoka į galinį skiemenį. Pagal šią taisyklę kirtis nušoka:

- į moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko galūnę *-a* (*kultūrą, triadą, Aldoną, Mariją, Europą*);
- į vardažodžių daugiskaitos galininko galūnes (*kultūrąs, gražiąs, taisyklės, psichologųs, šauniųs*);
- į vienaskaitos įnagininko galūnes *-(i)a, -e, -(i)u* (*kultūrą, gražią, taisyklę, psichologų, šaunių*; bet *– režisiėriumi, kontroliėriumi*);
- į vienaskaitos vietininko galūnę *-e* (*psichologė, konfliktė*);
- į veiksmažodžio esamojo ir būtojo kartinio laiko vienaskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmens galūnes (*rañda – randų, randį; rądo – radaų, radaį; eĩna – einų, einį; ėjo – ėjaų, ėjaį; skùba – skubų, skubiį; gỹja – gyjų, gyjį; gįjo – gijaų, gijaį*).

Pastaba. Vardažodžių kamieno kirčiavimą tikriname pagal vienas-kaitos galininko linksnį, o veiksmažodžių – pagal esamojo arba būtojo kartinio laiko 3-ąjį asmenį.

Įsidėmėkite:

- priešpaskutinio skiemens taisyklė netaikoma, jeigu:
  - antras nuo galo skiemuo yra tvirtapradis (*káimą – káimu, káime, káimus; laimìngą – laimìngu, laimìngus*);
  - kirčiuotas ne priešpaskutinis, o tolesnis nuo galo skiemuo (*pąskaitą – su pąskaita, pąskaitas; pozìciją – pozìcija, pozìcijas*);
- priešpaskutinio skiemens taisyklė tinka 2-osios ir 4-osios kirčiuočių žodžiams, ji neveikia 1-ojoje ir 3-ojoje kirčiuotėse, nes jose antrojo nuo galo skiemens priegaidė visuomet yra tvirtapradė.

Jeigu veiksmažodžio esamojo ar būtojo kartinio laiko 3-ojo asmens priešpaskutinis skiemuo yra tvirtagalis arba trumpas, tai 1-asis ir 2-asis asmuo visada kirčiuojami paskutiniame skiemenyje (*šaukia – šaukiù, šauki; tyli – tyliù, tylì; kùria – kuriù, kuri*), o jeigu veiksmažodžio esamojo ar būtojo kartinio laiko 3-ojo asmens priešpaskutinis skiemuo yra tvirtapradis, visi tų laikų asmenys kirčiuojami pastoviai (*táiko – táikau, táikai; táikė – táikiau, táikei; mýli – mýliu, mýli; mylėjo – mylėjau, mylėjai*).

Pastaba. Kartais veiksmažodžio 3-ojo asmens priešpaskutinio skiemens priegaidę sunku nustatyti, tuomet patogiau yra taikyti atvirkštinę taisyklę: jei veiksmažodžio esamojo ar būtojo kartinio laiko 1-as ir 2-as asmuo kirčiuojamas priešpaskutiniame skiemenyje, tas skiemuo visuose asmenyse tvirtapradis (*nóriu, nóri – nóri; dėsčiau, dėstei – děstė*), o jei veiksmažodžio esamojo ar būtojo kartinio laiko 1-as ir 2-as asmuo kirčiuojamas paskutiniame skiemenyje, tai 3-ojo asmens priešpaskutinis skiemuo yra tvirtagalis arba trumpas (*žiūriù, žiūri – žiūri; lėkiaù, lėkei – lėkė; skubù, skubi – skùba*).

Pastaba. Dviskiemenės bendraties priegaidę galima nustatyti, remiantis esamojo arba būtojo kartinio laiko 3-ojo asmens priegaide. **Jei nors vienoje iš šių formų priegaidė yra tvirtapradė (o ją nustatome pritaikę priešpaskutinio skiemens taisyklę), tai ir bendraties priegaidė yra tvirtapradė** (*dúoti – dúodu, dúodi, dúoda (daviaù, davei, dāvė); sėsti – sėdžiu, sėdi, sėdi (sėdau, sėdai, sėdo); bėgti – bėgu, bėgi, bėga (bėgau, bėgai, bėgo); skiesti – skiedžiu, skiedi, skiedžia (skiedžiau, skiedei, skiedė); lįsti – lendù, lendì, leñda (lindaù, lindaĩ, liñdo); blōgti – blogstù, blogstì, blōgsta (blōgau, blōgai, blōgo)*).

Dviskiemeniai veiksmažodžiai, kurie būtajame kartiname laike su trumpėja, bendratyje dažniausiai turi tvirtapradę priegaidę (*bùvo – būti; kliùvo – kliùti; gýjo – gýti; siùvo – siùti*).

Kirčiuotos daugiaskiemenių veiksmažodžių bendraties priesagos visuomet yra tvirtapradės (*mylėti, vaizdúoti, tapšnóti, kedėnti, gaivinti, rašýti, klajóti, keliáuti*).

4.2.3.1. Raskite žodžius, kuriems tinka priešpaskutinio skiemens taisyklė, ir parašykite pavojingas jų formas, pvz.: sociològą – sociologù, sociologè, sociologùs.

Ekspertą, lygį, simptomą, momentą, naujieną, stresą, notarą, periodą, pamatinį, kontrolę, plotą, procesą, ryšį, poreikį, savybę, dinamiką, evoliuciją, socialinį, kompleksą, toną, progresą, perfekcionizmą, realistą, nihilizmą, etiketą, plepumą, etišką, filantropą, pažinimą, abejonę, cinizmą, teoriją, valandą, blogį, euforiją, pašaukimą, agresiją, tendenciją, kančią, valią, empatiją, intrigą, utopiją, reputaciją, logoterapiją, situaciją, tradiciją, literatūrą, psichiką, schemą, eigą, snobizmą, maniaką, malonumą, gėrį, sindromą, sveiką, elgesį, kilnų, taurų, besąlygišką, veiklą, fondą, troškimą, perspektyvą, intuiciją, remontą, idealą, mimiką, simpatiją, garbę.

4.2.3.2. Pritaikykite priešpaskutinio skiemens taisyklę, sukirčiuokite vienaskaitos vardininką ir parašykite kitus pavojingus linksnius, pvz.: kal̃bą – kalbà, su kalbà, kalbàs.

Biržą, idėją, daňgą, riňką, júostą, kabìną, aĩstrą, ýdą, dõrą, lentýną, naujieną, skõlą, stìgmą, klìzmą, manièrą, nõrmą, temperatūrą, vìzą, afèrą, alternatývą, káiną, ódą, òlą, uõlą, alèrgiją, kãktą, lûpą, aksiòmą, raňką, diagrámą, knýgą, sékłą, podãgrą, ãstmą, fòrmą, tãrą, bámabą, kóją, stýgą, pũgą, vétřą, aũdrą, prógą, kreĩdą, dróbę, struktūrą, sistèmą, antèną, sòfą, sáuną, epòchą, pãstą, arèną, pòzą, reklámą, žmóną, pėdą, srúogą, gýslą, kõvą, lóvą, pórá, spýną, puõtą, býlą, portjèrą, angìną, ikòną.

4.2.3.3. Sukirčiuokite vienaskaitos vardininką ir įnagininką, pvz., Rìtą – Rità, su Rità.

Aldõną, Beatą, Daĩną, Daivą, Dianą, Jovitą, Kristiną, Liudą, Ramìntą, Renatą, Romą, Sandrą, Vilmą, Vidą, Violetą, Kristiną, Aušrą, Audrą, Brigitą, Elvýrą, Gabiją, Eleną, Ingridą, Vaivą, Violetą, Mildą, Ingą, Almą, Astą, Editą, Rũtą, Rasą, Mariją, Norą, Ireną, Dalią, Laimą, Liną, Emą, Daną, Mariją, Elžbiètą.

Adõmą, Aistę, Álfredą, Aloýžą, Arũną, Audrõnę, Joną, Šarũną, Mantą, Tomą, Laurýną, Gabrièlę, Gediminą, Giėdrių, Ròką, Ramũną, Iną, Īndrę (ir Īndrę), Eglę, Ūrtę, Martýną, Danguõlę, Jũrgį, Jũratę.

Angolą, Aliaską, Boną, Bratislavą, Čikagą, Europą, Garliavą, Ignaliną, Kanadą, Kopenhagą, Maljorką, Nidą, Prahą, Prancūziją, Romą, Ukrainą, Varną, Ženevą, Havaną, Kamčiatką, Odesą, Otavą, Sacharą, Gvatemalą, Narvą, Vokietiją.

4.2.3.4. Sukirčiuokite veiksmažodžio 3-ąjį asmenį. Parašykite ir sukirčiuokite formas, kurios padeda nustatyti pateikto asmens priegaidę, pvz.: juokiausi, juokeisi – juokėsi. Parašykite ir sukirčiuokite šių veiksmažodžių bendratis.

Slėgė, klykė, šoko, suuodė, miega, mąsto, įtūžo, rėkė, puošė, guodė, vystė, sėdo, stvėrė, sugėlė, sulygo, plyšo, rūko, pūtė, trūko, šviečia, groja, rėkia, teigia, ryja, gerbia, neigia, klaupia, žnybė, kliūva, vyksta, smogė, blogsta, trykšta, džiūvo, lūžo, kviečia.

4.2.3.5. Parašykite ir sukirčiuokite formas, kurias padeda nustatyti pateiktosios formos priegaidė pvz.: šypsosi – šypsausi, šypsaįsi, nurimsta – nurimstu, nurimsti. Parašykite ir sukirčiuokite šių veiksmažodžių bendratis.

Tėšė, rąžėsi, pliekia, bāla, pažįsta, lėmė, klaūsė, róvė, dūsta, spiėgia, gýnė, kýla, pastúmė, plúdo, rūpi, kliūva, dirba, trykšta, króvė, liėčia, druńsčia, vųpso, ūžia, lőšia, skęsta, puőšia, suvókia, lőbsta, réžia, klója, sugrúdo, nuťiso, tųpė, liėpia, kóšia, trókšta.

4.2.4. Daugiskaitos naudininko taisyklė

Kirčio atitraukimo klaidų galima išvengti, laikantis kito labai svarbaus kirčiavimo dėsnių – daugiskaitos naudininko kirčio vietos taisyklės. Daugelio linksniuojamų žodžių tam tikrų linksnių kirčio vieta visuomet sutampa su jų daugiskaitos naudininko (dgs. N.) ir kilmininko (dgs. K.) kirčio vieta. **Jei daugiskaitos naudininko (arba daugiskaitos kilmininko) linksnis kirčiuojamas žodžio galiniame skiemenyje, kai kurie to žodžio linksniai taip pat kirčiuojami galiniame skiemenyje.** Dažniausiai klystama kirčiuojant vienaskaitos kilmininką, vietininką, daugiskai-

tos kilmininką, įnagininką ir vietininką (*skolóms – skolōs, skolojè, skolū, skolomìs, skolosè*).

Vienaskaita	Daugiskaita
V. (kai nesibaigia -(i)as)	V. (kai nesibaigia -s)
K. (kai baigiasi -s)	K. visuomet
N. (kai baigiasi -ám)	N. galiniame skiemenyje
G. –	G. –
Įn. (4-osios kirčiuotės žodžiams, o 3-osios, kai baigiasi -imì, -umì)	Įn. visuomet
Vt. visuomet	Vt. visuomet
Š. (kai baigiasi -ỹ, -iẽ, -aũ)	Š. (kai baigiasi -aiĩ)

Vienaskaita	Daugiskaita
<i>V. sūnūs, ryšỹs, aikštẽ, gėras</i>	<i>V. sūnūs, ryšiaiĩ, aikštės, gerì</i>
<i>K. sūnaūs, ryšio, aikštės, gėro</i>	<i>K. sūnų, ryšių, aikščių, gerų</i>
<i>N. sūnui, ryšiui, aikštei, gerám</i>	<i>N. sūnūms, ryšiáms, aikštėms, geriems</i>
<i>G. netinka</i>	<i>G. netinka</i>
<i>Įn. sūnumì, ryšiù, áikšte, gerù</i>	<i>Įn. sūnumìs, ryšiaiĩs, aikštėmìs, geraiĩs</i>
<i>Vt. sūnujè, ryšyjè, aikštėjè, geramè</i>	<i>Vt. sūnuosè, ryšiuosè, aikštėsè, geruosè</i>
<i>Š. sūnaũ, ryšỹ, áikšte, gėras</i>	<i>Š. sūnūs, ryšiaiĩ, áikštės, gerì</i>

Pastaba. Jei daugiskaitos N. kirčiuojamas kamienne, minėtų linknių kirtis lieka kamienne. Bet vns. Vt., kai jis baigiasi vienskiemene galūne *-e* (tai vyr. g. žodžiai, kurie vns. V. turi galūnę *-as*), gali būti taikomos ir priešpaskutinio skiemens, ir dgs. N. (K.) taisyklės. Pavyzdžiui, žodžio *lángas* neveikia priešpaskutinio skiemens taisyklė (*lángą – lángu, lángus*), bet jį veikia dgs. N. kirčio vietos taisyklė (*langáms – langè*), todėl vns. Vt. jis kirčiuojamas gale. Toks vns. Vt. kirčiavimas būdingas visiems 3-osios kirčiuotės žodžiams, kurie vienaskaitos vardininke baigiasi galūne *-as* (žr. 4.2.3.).

4.2.4.1. Pritaikykite daugiskaitos naudininko taisyklę, parašykite ir sukirčiuokite šių žodžių vns. Vt. ir dgs. K., In., Vt. formas, kirčiuojamas gale.

Koncèrtams, žaidimams, aikštėms, rūšims, mēdžiagoms, parlamēntams, plēntams, plūoštams, riņkliavoms, populiariems, konkursams, kabinėtams, šeimómams, vertybėms, pareigómams, atramómams, galimybėms, vaidmenims, pozityviems, kaltėms, priešybėms, teisėms, jėgómams, universitėtams, sėkmėms, paaugliams, materialėms, leidiniams, raĩdėms, motyvams, pavyzdžiams.

4.2.4.2. Parašykite ir sukirčiuokite šių žodžių vns. In., Vt., dgs. G., In., Vt. linksnius. Pritaikykite priešpaskutinio skiemens ir daugiskaitos naudininko taisykles.

Stresas, centras, etiketė, biuras, absolventas, cenzas, labilus, grafa, jausmas, kodas, kultūra, darbas, momentas, nota, perspektyva, intuityvus, pacientas, funkcija, periodas, reikšmė, aktas, stereotipas, tarpsnis, neurozė, paradoksas, hipotezė, sritis, pastanga, paltas, padalinys, forma.

4.2.4.3. Sukirčiuokite žodžių junginius. Taisyklingai ištarkite.

Ugdymo procese, kilo konfliktas, tiksliai pateikė sociologo argumentus, su rankiniu bagažu, pristatytu reglamentu, šitas organizacines struktūras, išnagrinėjo pagrindines problemas, pasižymėjo alerginiu jautrumu, susitikau su advokatu, patenkintas ekspertizės rezultatu, mokiausi du semestrus, su tokia grupe, maloniame kolektyve, teroro aktas, atvažiavo automobiliu, pateikti tiksliai skaičius, aptarė naujas grupuotes, objektyvi nuomonė, remiantis pozityviu mąstymu, aptarti socialinės rūpybos klausimai, skubi iniciatyva, **paskambino psichologinės pagalbos telefonu**, kompleksinis tyrimas kartu su sociologijos institutu, išreiškia poelgio motyvus, subjektyviu požiūriu, surinkta medžiaga, minėtuosius komponentus, bendravimo taisykles, fiktyvius dokumentus, su mikrosistema, su šitokiu asmenybės tipu, nustatėme priimtinus būdus.

4.2.4.4. Sukirčiuokite. Suraskite žodžius, kuriems tinka priešpasakutinio skiemens taisyklė, parašykite ir sukirčiuokite pavojingus linksnius.

Konfliktai – tai natūrali ir neišvengiama mūsų gyvenimo dalis. Dėl ko kyla konfliktų, žinome, bet kokie jų padariniai, turbūt nepagalvojame. Konfliktai neretai formuojasi įtampos, streso ir emocinių protrūkių laikotarpiais. Jų metu mes reaguojame fiziškai: pakeliame balsą, pradeda smarkiau plakti širdis, drebame iš pykčio, išbąlame ir t. t. Mūsų reakcija paveikia ir kitą konflikte dalyvaujančią asmenį. Pavyzdžiui, jeigu aš pakeliu balsą, jis irgi pakelia balsą. Kai kitas pakelia balsą, aš imu kalbėti dar garsiau.

Kažkas yra pajuokavęs, kad pasaulyje konfliktų daugiau nei smilčių pajūryje. Dauguma mūsų konfliktų kyla dėl pamatinių priežasčių: gyvybinių poreikių, skirtingų vertybių, suvokimo, interesų ir psichologinių poreikių. Kartais konfliktuojantys žmonės neatskleidžia savo tikrųjų jausmų, nes bijo, kad kiti nesužinotų konflikto smulkmenų. Be to, atskleidęs savo jausmus, žmogus tampa lengviau pažeidžiamas, nes kiti sužino, kaip jis iš tikrųjų jaučiasi. Reikia suprasti ir pripažinti, kad ir kitas žmogus gali turėti savo nuomonę, nesvarbu, ar ta nuomonė mums priimtina, ar ne. Tačiau nereiškia, jog konfliktų išvis niekada nekils. Ne visada pavyks juos deramai išspręsti, nes būna situacijų, kai esi bejėgis. Ne visada gali nuspėti ir kito žmogaus reakciją.

4.2.5. Kirčiuotės

Pagal kirčio šokinėjimo dėsningumus linksniuojami žodžiai skirstomi į kirčiuotes. Jų yra keturios, todėl jos žodynuose nurodomos skaitmenimis 1, 2, 3, 3^a, 3^b, 3^a, 3^b, 3^{5b}, 3^{6b}, 4, parašytais žodžių gale, pvz., *láisvė* (1), *rāštas* (2), *galvà* (3), *leidinys* (3^a), *paraiškà* (3^b), *nuobodulỹs* (3^{4a}), *padarinỹs* (3^{4b}), *sumà* (4) ir kt.

Skaičius 3 reiškia, kad 3-ojoje kirčiuotėje kirčiuojamas 2-asis nuo galo skiemuo (koks skiemuo kirčiuojamas kamiene, patikriname vns. G. linksniu), o jis šioje kirčiuotėje turi tvirtapradę priegaidę (*gálvą*). Skai-

čius 3^a reiškia, kad kamienne kirčiuojamas 3-asis nuo galo skiemuo turi tvirtapradę priegaidę (*léidinį*), 3^b – kamienne kirčiuojamas 3-asis nuo galo skiemuo yra tvirtagalis (*pāraišką*); 3^{4a} – kamienne kirčiuojamas 4-asis nuo galo skiemuo yra tvirtapradis (*núobodulį*); 3^{4b} – kamienne kirčiuojamas 4-asis nuo galo skiemuo tvirtagalis (*pādarinį*). Analogiškus kirčiavimo principus reiškia nuorodos 3^{5b} (*Parudaminys – Pārudaminį*), 3^{6b} (*pageležinkelė – pāgeležinkelę*).

Kirčiuotės nustatomos remiantis dgs. N. ir dgs. G. linksnio kirčio vieta; kirčiuočių požymius galima apibendrinti vadinamąja „M raidės“ schema.

dgs. N.	I	II	III	IV
dgs. G.				
	<i>výrams</i> (1)	<i>draudímams</i> (2)	<i>kalnám</i> s (3)	<i>bausméms</i> (4)
	<i>výrus</i>	<i>draudímùs</i>	<i>kálnus</i>	<i>bausmès</i>
	I	II	III	IV
dgs. N.	kamienas	kamienas	žodžio galinis sk.	žodžio galinis sk.
dgs. G.	kamienas	žodžio galinis sk.	kamienas	žodžio galinis sk.

Pastaba. Kadangi 1-osios ir 3-osios kirčiuočių žodžių neveikia priešpaskutinio skiemens taisyklė, antrojo nuo galo skiemens priegaidė yra tvirtapradė, o 2-ojoje ir 4-ojoje kirčiuotėse priešpaskutinis skiemuo yra tvirtagalis arba trumpas.

Kirčiuojami skiemenys kirčiuotėse

	2-as skiemo nuo galo – tvirtapradis (<i>láisvė, ekspėrtas, dárbas, mókslas, dúona, šlóvę, viltį</i>);
I, III kirčiuotė	6, 5, 4, 3-as skiemo nuo galo – galimi visi kirčiai (<i>kélrodė, viřšininkas, téisininkas, sùtartį, tìkintį</i>); I kirčiuotėje kirčiuojamas kuris nors vienas skiemo, o III – kirtis iš galūnės šokinėja į kurį nors vieną skiemenį kamienne.
II, IV kirčiuotė	2-as skiemo nuo galo – trumpas arba tvirtagalys (<i>bùtas, kâklas, būrį, aūką, mîklų</i>). Kirtis šokinėja iš galūnės į 2-ąjį skiemenį nuo galo.

Tarptautiniai žodžiai paprastai būna 1-osios arba 2-osios kirčiuotės. Dalis tarptautinių žodžių, turinčių 2-ajame nuo galo skiemenyje dvigarsį arba ilgąjį balsį, yra 1-osios kirčiuotės (*bažnýčia, bîntas, fîlmas, fîrma, fôrma, ekspėrtas, kôlba, kûrsas, spôrtas, nôrma, ûrna, lýga, mûza*), o turintys šaknyje ilgą kirčiuotą *a*, trumpąjį balsį *u, i, e, o* arba ilgąjį senųjų skolinių *o*, yra 2-osios kirčiuotės (*bâlas, dramà, dòzė, fônas, temà, kôdas, lìtras, admirôlas, kapeliônas, paranojà*). Tik kai kurie tarptautiniai žodžiai yra 3-osios kirčiuotės (*chalvà, tûbà, dâktaras, lûbinas, vỹskupas*) arba 4-osios (*gumà, madà, natà, pâsas, plânas, streĩkas, vatà*), (žr. 4.2.5.1.–4.2.5.4.).

Pastaba. Kai kuriuos tarptautinius žodžius galima kirčiuoti dvejopai, pvz., egzãminas (1) ir (3^b), teĩminas (1) ir (3^b) ir kt. Pavyzdžiui: egzãminas, egzãmino, egzãminui, egzãminą, egzãminu, egzaminė; egzaminai, egzaminų, egzamináms, egzaminaĩs, egzaminuosė (3^b); teĩminas, teĩmino, teĩminui, teĩminą, teĩminu, terminė; terminaĩ, terminų, termináms, teĩminus, terminaĩs, terminuosė (3^b) ir kt.

Priešpaskutinio skiemens ir daugiskaitos naudininko taisyklių taikymas kirčiuotėse

Taisyklės	Kirčiuotės			
	I	II	III	IV
Priešpaskutinio skiemens taisyklė		taikoma		taikoma
Daugiskaitos naudininko taisyklė			taikoma	taikoma

Būdvardžiai, skaitvardžiai, įvardžiai, dalyviai turi savitų kirčiavimo ypatybių, pvz., vyriškosios giminės vns. N. turi galūnę **-am** (*gerám, lòginiam, kitóniškam, savám, kuriám, pirmám, trečiam, ketvirtám, lauktám, mąstančiam, būsimám, mylimám*). Atitinkamų kalbos dalių moteriškosios giminės žodžių vns. N. (išskyrus kai kuriuos įvardžius, pvz., *jái, kuriái, katrái* ir kt.) visuomet kirčiuojamas kamienne (*gėrai, báltai, áiškiai, lýgiai, sóčiai, kreĩvai, normáliai, subjektỹviai, kókiai, anókiai, tókiai, jókiai, pĩrmai, trėčiai, ketviĩrtai, septiĩntai, lòginei, sávai, kitóniškai, pĩrmai, mąstančiai, mylimai, búsimai, láuktai*). Galiniame vns. N. skiemenyje nekirčiuojami ir aukštesniojo laipsnio moteriškosios giminės vardažodžiai (*gerėsnei, logiškėsnei, savėsnei, kitoniškėsnei, pirmėsnei, mylimėsnei*), (žr. 4.2.5.1.–4.2.5.4.).

4.2.5.1. Pirmoji kirčiuotė

Šios kirčiuotės žodžių kirčiavimas yra pastovus, t. y., visuose linkniuose kirčiuojamas tas pats kamieno skienu (priešpaskutinis arba tolesnis nuo galo). Šioje kirčiuotėje kirčiuoto antrojo nuo galo skiemens priegaidė visada yra tvirtapradė (*atsakomybė, doróvė*); jei kirčiuojami kiti skiemenys, jie gali būti įvairūs (*mókslas, mēdžiaga, savivertė, pójūtis, kláusimas*), (žr. 4.2.5.4.). Tarptautinių terminų, kurių kirčiuoto antrojo nuo galo skiemens pagrindą sudaro mišrieji dvigarsiai *el, em, en, er; il, im, in, ir; ol, on, om, or; ul, um, un, ur*, tvirtapradė priegaidė žymima kairiniu kirčio ženklu (*ekspértas, birža, transpórtas, konkursas*), kaip ir

lietuviškų žodžių dvigarsiuose *il, im, in, ir; ul, um, un, ur* (*nerimastingas, smūrtas*).

Vienaskaita	Daugiskaita
V. <i>ląptas, dėsnis, mēdžiaga, dróbė, mōteris</i>	V. <i>ląptai, dėsniai, mēdžiagos, dróbės, mōterys</i>
K. <i>ląpto, dėsnio, mēdžiagos, dróbės, mōters</i>	K. <i>ląptų, dėsnių, mēdžiagų, dróbų, mōterų</i>
N. <i>ląptui, dėsnui, mēdžiagai, drōbei, mōteriai</i>	N. <i>ląptams, dėsniams, mēdžiagoms, drōbėms, mōterims</i>
G. <i>ląptą, dėsnį, mēdžiagą, drōbę, mōterį</i>	G. <i>ląptus, dėsnius, mēdžiagas, drōbes, mōteris</i>
Įn. <i>ląptu, dėsniu, mēdžiaga, drōbe, mōterimi</i>	Įn. <i>ląptais, dėsniais, mēdžiagomis, drōbėms, mōterimis</i>
Vt. <i>ląpte, dėsnyje, mēdžiagoje, drōbėje, mōteryje</i>	Vt. <i>ląptuose, dėsniuose, mēdžiagoje, drōbėse, mōteryse</i>
Š. <i>ląpte, dėsnį, mēdžiaga, drōbe, mōterie</i>	Š. <i>ląptai, dėsniai, mēdžiagos, drōbės, mōterys</i>

Pirmosios kirčiuotės žodžiams būdingi priešdėliai, priesagos, tarptautinių žodžių baigmenys

Priešdėliai	
apý- : <i>apýskaita, apýbraiža;</i> āt- : <i>ātlygis, ātvejis;</i> atā- : <i>atāskaita, atātranka;</i> į- : <i>įstaiga, įtaiga, įtampa;</i> iš- : <i>išmoka, ištuoka, išvada;</i> núo- : <i>núomonė, núostata;</i>	pér- : <i>pérgalė, pérmaina, pérnoka;</i> pó- : <i>pójūtis, pólinkis, pómėgis, pótyris;</i> príe- : <i>príetaisas, príetaras, príevarta;</i> są- : <i>sąskaita, sąlygos;</i> sán- : <i>sántykis, sántuoka;</i> ųž- : <i>ųžmokestis, ųžsienis.</i>

Priesagos	
<p>-(i)ava: <i>páiniava, žāliava;</i> -ena: <i>būsena, eļgsena, vartósena;</i> -estis: <i>gaīlestis, mókestis, ūžmokestis;</i> -ėja, -ėjas: <i>idėja, vedėjas;</i> -ėta, -ėtas: <i>paveldėtas, kaukėtas;</i> -ýba, -ýbė: <i>dorýbė, vadýba, vertýbė;</i> -ėja: <i>naujėja;</i> -imas: <i>aprápinimas, aukójimas, vartójimas</i> (jeigu priesaga yra kirčiuota, terminas yra ne 1-osios, o 2-osios kirčiuotės ir paklūsta priešpaskutinio skiemens taisyklei, pvz.: <i>draudimas – draudimù, draudimùs, draudimė;</i></p>	<p>-ýnas, -ýna: <i>kainýnas, lentýna;</i> -inis, -inė: <i>avārinis, eurīstinis, fundameñtinis;</i> -inė: <i>rāštinė;</i> -ingas, -a: <i>išmintingas, turtingas;</i> -ininkas: <i>ākcíninkas, tárpíninkas</i> (jeigu priesaga yra kirčiuota, vad., terminas padarytas iš 3-osios ar 4-osios kirčiuotės pamatinio žodžio, tada jis yra ne 1-osios kirčiuotės, o 2-osios: <i>šaliniñkas – šalininkù, šalininkė, šalininkùs, valandiniñkas – valandininkù, valandininkė, valandininkùs;</i> -óvė: <i>bendrówė, dorówė, gerówė, naujówė;</i> -tojas: <i>káltintojas, mókytojas.</i></p>
Tarptautinių žodžių baigmenys	
<p>-ācija: <i>frustrācija, diskriminācija, globalizācija, integrācija;</i> -ānsas: <i>disbalānsas, finānsai;</i> -(i)ántas: <i>emigrántas, konsultántas;</i> -eñcija: <i>kompeteñcija, konkureñcija;</i> -eris: <i>charākeris;</i> -ertas: <i>ekstravertas, introvertas;</i></p>	<p>-ėrvas: <i>rezėrvas, konsėrvas;</i> -ėzė: <i>genėzė, enurėzė;</i> -ija: <i>fōbija, fīkcija, emōcija, empātija, eufōrija, intuīcija, reākcija, terāpija;</i> -ikas: <i>flegmātikas, cholėrikas;</i> -istika: <i>eurīstika, statīstika;</i> -lōgija: <i>psicholōgija, sociolōgija;</i> -òrtas: <i>diskomfòrtas, impòrtas;</i> -ūrsas: <i>ekskūrsas, resūrsas.</i></p>

Tarptautiniai žodžiai su baigmeniu **-ija** kirčiuojami pagal 1-ąją kirčiuotę (*agrėsija, diskreditācija, distāncija, kompensācija, chirūrgija, psihiātrija, provokācija, sánkija, integrācija*), lietuviški su šiuo baigmeniu – pagal 2-ąją (*augmeniją, gyvūniją, draugiją, bendriją, studentiją*).

Sunkiau kirčiuojami terminai:

būklė – su *būkle*, *būklėje*, *būklės*; *būsena* – su *būsena*, *būsenoje*, *būsenas*; *eišena* – su *eišena*, *eišenoje*, *eišenas*; *fòndas* – su *fòndu*, *fònde*, *fòndų*, *fòndus*; *fòrma* – su *fòrma*, *fòrmoje*, *fòrmų*, *fòrmas*; *galimybė* – su *galimybė*, *galimybėje*, *galimybės*; *káina* – su *káina*, *káinoje*, *káinų*, *káinas*; *lėšos* – *lėšų*, *lėšas*; *neįkáinojamas* – su *neįkáinojamu*, *neįkáinojamame*, *neįkáinojamų*, *neįkáinojamus*; *nòrma* – su *nòrma*, *nòrmoje*, *nòrmų*, *nòrmas*; *núoma* – su *núoma*, *núomoje*, *núomų*, *núomose*; *rūšis* – su *rūšimi*, *rūšyje*, *rūšių*, *rūšis*; *smurtas* – su *smurtu*, *smurte*; *plėntas* – su *plėntu*, *plėnte*, *plėntus*; *priešas* – su *priešu*, *prieše*, *priešus*; *tárpas* – su *tárpu*, *tárpe*, *tárpus*; *kařštinė* – su *kařštine*, *kařštinėje*, *kařštines*; *malónė* – su *malónė*, *malónėje*, *malónės*.

Pagal pirmąją kirčiuotę kirčiuojami **daugiaskiemieniai būdvardžiai**, paprastieji ir įvardžiuotiniai, su priesagomis **-ét-** (*kaulėtas*, *-a*, *kaulėtasis*, *-oji*), **-úot-** (*plaukiotas*, *-a*, *plaukiotasis*, *-oji*), **-ót-** (*galvotas*, *-a*, *galvotasis*, *-oji*), **-ing-** (*išmintingas*, *-a*, *išmintingasis*, *-oji*), **-jv-** (*senývas*, *-a*), **-jřkt-** (*vakarykřtis*, *-ė*), **-ók-** (*didókas*, *-a*), **įvardžiai** (*anóks*, *-ia*, *kitóks*, *-ia*, *kitóniškas*, *-a*, *řitoks*, *-ia*, *vienóks*, *-ia*, *visóks*, *-ia* ir kt.), **skaitvardžiai** (*tūkstantis*, *milijárdas*, *vienúolika* – *devyniólika*), **dalyviai** (žr. 4.2.5.2.–4.2.5.4, 4.2.6.).

Veikiamieji dalyviai išlaiko pamatinio žodžio kirčio vietą ir priegaidę (*kaľba* – *kaľbantis*, *kaľbanti*; *kalbéjo* – *kalbéjės*, *kalbéjusi*; *kalbédavo* – *kalbédavęs*, *kalbédavusi*; *kalbési* – *kalbėsiantis*, *kalbėsianti*; *týli* – *týlintis*, *týlinti*; *tylėjo* – *tylėjės*, *tylėjusi*; *tylédavo* – *tylédavęs*, *tylédavusi*; *tylési* – *tylésiantis*, *tylésianti*; *rāšo* – *rāšantis*, *rāšanti*; *rāšė* – *rāšęs*, *rāšiusi*; *rašýdavo* – *rašýdavęs*, *rašýdavusi*; *rašýs* – *rašýsiantis*, *rašýsianti*).

Neveikiamieji esamojo laiko dalyviai, paprastieji ir įvardžiuotiniai (žr. 4.2.5.4.), kirčiuojami pagal 1-ąją kirčiuotę, jeigu jie padaryti iš dviskiemenių **o** asmenuotės veiksmažodžių arba iš daugiaskiemenių veiksmažodžių (priešdėlis neskaičiuojamas), pvz.: *taũpo* – *taũpomas(is)*, *taũpoma*, *taũpomoji*, *káltina* – *káltinamas(is)*, *káltinama*, *káltinamoji*, *skátina* – *skátinamas(is)*, *skátinama*, *skátinamoji*. (Neveikiamieji dalyviai, padaryti iš dviskiemenių **(i)a** ir **(i)** asmenuočių veiksmažodžių,

kirčiuojami pagal 3^a, pvz., *mýlimas*, -à arba 3^b kirčiuotę, pvz.: *něšamas*, -à.) Įvardžiuotinės šių dalyvių formos yra nepastovaus kirčiavimo, pvz., *kalbamàsis*, *kalbamóji*, *mylimàsis*, *mylimóji*, *nešamàsis*, *nešamóji* (žr. 4.2.5.3. – 4.2.6.).

Sunkiau kirčiuojami vietovardžiai:

Kėdàiniai – *Kėdàinių*, į *Kėdàinius*, *Kėdàiniuose*; *Klaipėda* – *Klaipėdos*, į *Klaipėdą*, *Klaipėdoje*; *Marijampolė* – *Marijampolės*, į *Marijampolę*, *Marijampolėje*; *Rasėiniai* – *Rasėinių*, į *Rasėinius*, *Rasėiniuose*; *Višaginas* – *Višagino*, į *Višaginą*, *Višagine*; *Báltupiai* – *Báltupių*, į *Báltupius*, *Báltupiuose*; *Justiniškės* – *Justiniškių*, į *Justiniškes*, *Justiniškėse*; *Pilaitė* – *Pilaitės*, į *Pilaitę*, *Pilaitėje*; *Rūkantiškės* – *Rūkantiškių*, į *Rūkantiškes*, *Rūkantiškėse*; *Sántariškės* – *Sántariškių*, į *Sántariškes*, *Sántariškėse*; *Vėrkiai* – *Vėrklių*, į *Vėrklius*, *Vėrkliuose*; *Viršuliškės* – *Viršuliškių*, į *Viršuliškes*, *Viršuliškėse*; *Būivydiškės* – *Būivydiškių*, į *Būivydiškes*, *Būivydiškėse*; *Karvėlišės* – *Karvėlišių*, į *Karvėlišes*, *Karvėlišėse*; *Maišiagala* – *Maišiagalos*, į *Maišiagalą*, *Maišiagaloje*; *Pikeliškės* – *Pikeliškių*, į *Pikeliškes*, *Pikeliškėse*; *Valākampiai* – į *Valākampius*, *Valākampiais*, *Valākampiuose*; *Aĩrija* – *Aĩrijos*, į *Aĩriją*, *Aĩrijoje*; *Lėipcigas* – *Lėipcigo*, į *Lėipcigą*, *Lėipcige*.

4.2.5.2. Antroji kirčiuotė

Šiai kirčiuotei priklauso daugiausia psichologijos ir sociologijos mokslų terminų. **Antrąja kirčiuote kirčiuojami žodžiai, kurių daugiskaitos naudininkas kirčiuojamas kamiene (priešpaskutiniame skiemenyje), o daugiskaitos galininkas – galiniame skiemenyje.** Kirčiuotas antrasis nuo galo skienuo turi tvirtagalę priegaidę (*žōdis*, *dekānas*, *vaikēlis*, *mažutēlis*, *argumeñtas*, *perspektīvą*, *vařgšē*) arba yra trumpas (*hipotēzē*, *tyrimas*, *sociolōgas*, *panašūmas*). Antrosios kirčiuotės žodžius veikia priešpaskutinio skiemens taisyklė, todėl pavojinguose linksniuose – vns. V. (tik su -a), vns. Įn. (su galūnėmis -(i)a, -e, -(i)u, vns. Vt. (tik su galūne -e) ir dgs. G. – kirtis nušoka į galinį skiemenį (*lengvātą* – *lengvatà*, *su lengvatà*, *lengvātoje*, *lengvatàs*; *tipāžą* – *su tipažū*, *tipažē*, *tipažūs*).

Vienaskaita	Daugiskaita
V. <i>psichologas, rodiklis, kontroliėrius, diagnozė, struktūra</i>	V. <i>psichologai, rodikliai, kontroliėriai, diagnozės, struktūros</i>
K. <i>psichologo, rodiklio, kontroliėriaus, diagnozės, struktūros</i>	K. <i>psichologų, rodiklių, kontroliėrių, diagnozių, struktūrų</i>
N. <i>psichologui, rodikliui, kontroliėriui, diagnozei, struktūrai</i>	N. <i>psichologams, rodikliams, kontroliėriams, diagnozėms, struktūroms</i>
G. <i>psichologą, rodiklį, kontroliėrių, diagnozę, struktūrą</i>	G. <i>psichologus, rodiklius, kontroliėrius, diagnozės, struktūras</i>
Įn. <i>psichologų, rodiklių, kontroliėriumi, diagnozė, struktūra</i>	Įn. <i>psichologais, rodikliais, kontroliėriais, diagnozėmis, struktūromis</i>
Vt. <i>psichologė, rodiklyje, kontroliėriuje, diagnozėje, struktūroje</i>	Vt. <i>psichologuose, rodikliuose, kontroliėriuose, diagnozėse struktūrose</i>
Š. <i>psichologė, rodikli, kontroliėriau, diagnozė, struktūra</i>	Š. <i>psichologai, rodikliai, kontroliėriai, diagnozės, struktūros</i>

Sunkiau kirčiuojami terminai:

abipùsis – su abipusiù, abipùsiame, abipùsių, abipusiùs; biudžetas – su biudžetù, biudžetė, biudžetùs; būdas – su būdù, būdė, būdùs; ceňzas – su cenzù, cenzė, cenzùs; dýdis – su dydžiù, dydžiùs; dokumeňtas – su dokumentù, dokumentė, dokumentùs; doceňtas – su docentù, docentė, docentùs; dvišális – su dvišaliù, dvišaliùs; fąktas – su faktù, faktė, faktùs; giňčas – su ginčù, ginčė, ginčùs; kabinėtas – su kabinetù, kabinetė, kabinetùs; kiėkis – su kiekì, kiekìs; konfliktas – su konfliktù, konfliktė, konfliktùs; plòtis – su pločiù, pločiùs; prodekąnas – su prodekanù, prodekanė, prodekanùs; prótas – su protù, protė, protùs; rinkà – su rinkà, rinkàs; sferà – su sferà, sferàs; svòris – su svoriù, svoriùs; tyrìmas – su tyrimù, tyrimė, tyrimùs; valiutà – su valiutà, valiutàs; vizà – su vizà, vìzų, vizàs.

Antrajai kirčiuotei būdingi priešdėliai, priesagos ir tarptautinių žodžių baigmenys

Lietuviški žodžiai	
<p>be-: <i>bedařbis, beteiřsis;</i> -atà: <i>lengvatà, sveikatà;</i> -iētis: <i>vilniētis, pasvaliētis;</i> -yklà: <i>blaivyklà, valgyklà;</i> -ỹklė: <i>narřỹklė, svarstỹklės;</i> -iklis: <i>rodiklis, jutiklis;</i> -imas: <i>draudimas, suvokimas,</i> <i>tyrimas</i> <i>(řiai kirčiuotei priklauso tik</i> <i>žodžiai, turintys kirčiuotà</i> <i>priesagà!);</i> -inė: <i>rinktinė, řimtinė;</i> -inis: <i>atsarginis, lytinis;</i></p>	<p>-ỹnė: <i>rungtỹnės, tėvỹnė;</i> -ỹstė: <i>jaunỹstė, partnerỹstė;</i> -iniřkas, -ė: <i>saviniřkas, valdiniřkas</i> <i>(řiai kirčiuotei priklauso žodžiai,</i> <i>turintys kirčiuotà priesagà!);</i> -(i)ōnė: <i>abejōnė, keliōnė, svajōnė;</i> -ōvas, -ė: <i>atsakōvas, -ė, atstōvas, -ė;</i> -ūmas: <i>uřimtūmas, stropūmas;</i> -(i)ūnas: <i>pareigūnas, -ė, seniūnas-ė;;</i> -uōklis, -uōklė: <i>matuōklis, spyruōklė;</i> -uōlis, -ė: <i>jaunuōlis, turtuōlis;</i> -uōtė: <i>grupuōtė, vaizduōtė;</i> -tūvas: <i>vořtūvas.</i></p>
Tarptautiniai žodžiai	
<p>-ālas: <i>ideālas, potenciālas,</i> <i>skandālas;</i> -āras: <i>notāras, parlamentāras,</i> <i>semināras;</i> -ātas, -ātė: <i>aparātas, koordinātė;</i> -āžas: <i>tipāžas, metrāžas;</i> -ėksas: <i>reflėksas;</i> -ėktas: <i>intelekktas, objėktas,</i> <i>subjėktas;</i> -ėntas: <i>argumeņtas, temperameņtas;</i> -ėsas: <i>interėsas, procėsas;</i> -ėstas: <i>protėstas;</i> -ėstras: <i>semėstras;</i> -ėtas: <i>autoritėtas, internėtas;</i></p>	<p>-ėzė: <i>hipotėzė, tėzė;</i> -inas, -inė: <i>bagařinė, benzinas;</i> -istas: <i>humanistas, artistas;</i> -istras: <i>ministras, registras;</i> -itas: <i>deficitas, kreditas;</i> -yvà: <i>direktyvà, iniciatyvà;</i> -izas, -izė: <i>devizas, ekspertizė;</i> -izmas: <i>autizmas, egoizmas, fanatizmas,</i> <i>feminizmas, humanizmas;</i> -lōgas: <i>dialōgas, sociolōgas;</i> -mėtras: <i>centimėtras, kilomėtras;</i> -ōdas: <i>metōdas, epizōdas;</i> -ōlis: <i>alkohōlis, metanōlis;</i> -ōmas, -omà: <i>atōmas, aksiomà;</i></p>

- fõnas : telefonas;	- õnas : rajõnas, regiõnas;
- grãfus : paragrãfus;	- õras : terõras;
- gramà : elektroencefalogramà;	- òrtas : impòrtas, ekspòrtas;
- idas : individas;	- òtas : idiòtas;
- ifas : tarifas;	- òzė : diagnòzė, hipnòzė;
- iktas : konfliktas, reliktas;	- ūrà : kultūrà, procedūrà, struktūrà.

Pagal 2-ąją kirčiuotę kirčiuojami tokie **įvardžiai**: *niẽkas, jũsĩškis, -ė, maniškis, -ė, taviškis, -ė, saviškis, -ė*, **skaitvardžiai**: *miliõnas, bilijõnas, triliõnas*, **daugiaskiemieniai būdvardžiai** su priesagomis: **-inis, -ė**, jei ji kirčiuota (*medĩnis, -ė, gelminĩs, -ė*), **-ėlis, -ė** (*grazutėlis, -ė*), **-ũkas, -ė** (*mažučiũkas, -ė*), **-ũtis, -ė** (*sveikũtis, -ė*), **-utĩnis, -ė** (*paskutĩnis, -ė*) ir kt.

Pagal šią kirčiuotę kirčiuojami **sudurtiniai būdvardžiai** (*aiškia-rėgis, -ė, gerašiřdis, -ė, greitakãlbis, -ė, lygiatėisĩs, -ė, ilgakõjis, -ė, viena-reĩšmis, -ė, skustagalvis, -ė, ilgapiřstis, -ė, ilganõsis, -ė*); **būdvardžiai su priešdėliu be-** (*betuřtis, -ė, betėvis, -ė, bevaĩkis, -ė, beduõnis, -ė, betvarĩkis, -ė, belaĩsvis, -ė*), (žr. 4.2.2.–4.2.5.4.).

Sunkiau kirčiuojami vietovardžiai:

Akmėnė – Akmėnės, ties Akmenė, Akmėnėje; Keĩmė – Keĩmės, į Keĩmę, ties Kelmė; Lazdijai – Lazdijų, į Lazdijũs, Lazdijuose; Mažeikiai – Mažeikių, į Mažeikiũs, Mažeikiuose; Nidà – Nĩdos, ties Nidà, Nĩdoje; Skuõdas – ties Skuodũ, Skuodė; Trãkai – Trãkų, į Trakũs, ties Trãkais, Trãkuose (plg. bãtai – bãtų, į batũs, bãtais, bãtuose); Kalvarijõs – Kalvarijų, į Kalvarijàs, Kalvarijose; Kirtĩmai – Kirtĩmų, į Kirtimũs, Kirtĩmuose; Naujiniĩkai – Naujiniĩkų, į Naujininkũs, Naujiniĩkuose; Šeškĩnė – ties Šeškĩnė, Šeškĩnėje; Avižiėniai – į Avižieniũs, Avižiėnių, Avižiėniuose; Saliniĩkai – į Salininkũs, Saliniĩkuose; Visõriai – į Visoriũs, Visõriuose; Čikagà – ties Čikagà, Čikãgoje; Europà – ties Europà, Eurõpoje; Kanadà – ties Kanadà, Kanãdoje; Kopenhagà – ties Kopenhagà, Kopenhãgoje; Prahà – ties Prahà, Prãhoje; Prancũzijà – Prancũzijõs, į Prancũziją, ties Prancũzijà, Prancũzijoje; Romà – ties Romà, į Ròmą, Ròmoje; Ukrainà – ties Ukrainà, Ukraĩnoje; Ženevà – ties Ženevà, Ženėvoje.

4.2.5.3. Trečioji kirčiuotė

Šiai kirčiuotei priklauso žodžiai, kurių daugiskaitos naudininkas kirčiuojamas galiniame skiemenyje, o daugiskaitos galininkas kirtį turi kamiene (antrame ar tolesniame nuo galo skiemenyje). Kadangi šios kirčiuotės žodžių neveikia priešpaskutinio skiemens taisyklė, tai vns. Įn. (išskyrus žodžius su baigmeniu *-mi*) ir dgs. G. kirtį turi kamiene (*su pārama, pāramas; su žmóna, žmónas*, bet – su *sūnumi, su patirtimi*), o dėl daugiskaitos naudininko dėsnio poveikio vns. K. (jei baigiasi *-s*), vns. Vt. ir dgs. Vt., dgs. K., dgs. Įn. linksniuose kirtis nušoka į galinį skiemenį (*darbdaviáms – darbdavyjė, darbdaviuosė, darbdavių, darbdaviai*). 3-osios kirčiuotės žodžių gali būti kirčiuota galūnė ir kuris nors (visa-da tas pats) kamieno skienuo. Jeigu šios kirčiuotės žodžių kirčiuojamas 2-asis nuo galo skienuo, jis turi tvirtapradę priegaidę (žr. 4.2.5.–4.2.5.4.).

Vienaskaita	Daugiskaita
V. <i>vókas, paaugl̃ys, galṽa, at̃vaizdas</i>	V. <i>vokaĩ, paaugliaĩ, gálvos, at̃vaizdaĩ</i>
K. <i>vóko, p̃aauglio, galṽs, at̃vaizdo</i>	K. <i>vokĩ, paaugliũ, galvũ, at̃vaizdĩ</i>
N. <i>vókui, p̃aaugliui, gálvai, at̃vaizdui</i>	N. <i>vokáms, paaugliáms, galvóms, at̃vaizdáms</i>
G. <i>vóką, p̃aauglį, gálvą, at̃vaizdą</i>	G. <i>vókus, p̃aauglius, gálvas, at̃vaizdus</i>
Įn. <i>vóku, p̃aaugliu, gálva, at̃vaizdu</i>	Įn. <i>vokaĩs, paaugliaĩs, galvom̃s, at̃vaizdaĩs</i>
Vt. <i>vokė, paauglyjė, galvojė, at̃vaizdė</i>	Vt. <i>vokuosė, paaugliuosė, galvosė, at̃vaizduosė</i>
Š. <i>vóke, paaugl̃, gálva, at̃vaizde</i>	Š. <i>vokai, paaugliaĩ, gálvos, at̃vaizdaĩ</i>

Trečiajai kirčiuotei būdingi priešdėliai ir baigmenys

Priešdėliai	Baigmenys
ap- : <i>apsaugà, aplinkà;</i> at- : <i>atmintis, atrankà, atsargà;</i> pa- : <i>paklaidà, paramà, pastabà;</i> pra- : <i>prabangà, pražangà;</i> su- : <i>sukaktis, sumaištis.</i>	-atìs : <i>senatìs, graužatìs, gaišatìs;</i> -esýs : <i>liūdesýs, ilgesýs, šnabždesýs;</i> -inýs : <i>padarinýs, reiškinyš, leidinyš;</i> -menà : <i>staigmenà, laikmenà;</i> -muõ : <i>asmuõ, lygmuõ, atitikmuõ.</i>

Sunkiau kirčiuojami terminai:

atžalà – *atžalõs, su atžala, atžalojè, atžalỹ, atžalosè; atrankà* – *atrankõs, su atranka, atrankojè, atrankỹ, atrankosè; elgesýs* – *su elgesiu, elgesyjè; dèmesýs* – *su dèmesiu, dèmesyjè; reikšmẽ* – *reikšmẽs, su réikšme, reikšmėjè, reikšmiũ, réikšmes, reikšmèsè; tévas* – *su tévu, tèvè, tèvỹ, tévus; pastangà* – *pastangõs, su pãstanga, pastangojè, pastangỹ, pastangosè; pravaikštà* – *pravaikštõs, su prãvaikšta, pravaikštỹ, pravaikštojè, pravaikstosè; pagarbà* – *pagarbõs, su pãgarba, pagarbojè; pãjamos* – *pa-jamỹ, pajamose; paskolà* – *paskolõs, su pãskola, paskolojè, paskolỹ, paskolosè; pasiuntinỹs* – *pasiuntinyjè, pasiuntiniũ, pasiuntiniuosè; valandà* – *valandõs, su vãlanda, valandojè, valandỹ, valandosè.*

Pagal 3-ąją kirčiuotę kirčiuojami **įvardžiai**: *jóks, -ià, kóks, -ià, šióks, -ià, tóks, -ià, kažkóks, -ià, kiekv́ienas, -à, abejì, àbejos, kelerì, kèlerios.* Svarbu įsidėmėti, kad moteriškosios giminės įvardžiai vns. N. ir vns. Įn. nekirčiuojami galūnėje (*jókiei, su jókia, kókiei, su kókia, šiókiai, su šiókia, kažkókiai, su kažkókia, kiekv́ienai, su kiekv́iena*), (žr. 4.2.5.4).

Kiekinių skaitvardžių *víenas, vienà, dũ, dvì, trỹs, keturi, kèturios, septynì, septýnios, astuonì, astúonios, devynì* ir **dauginių skaitvardžių** *vienerì, vienerios, ketverì, kètverios, penkerì, peñkerios, šešerì, šėšerios, septynerì, septýnerios, astuonerì, astúonerios, devynerì, devýnerios* vyr. g. V. kirčiuojamas galūnėje (išskyrus *víenas*), o mot. g. G. – *kamiene (víenerias, kèturias, kètverias, peñkerias, šėšerias, septýnias, septýnerias, astúonias, astúonerias, devýnias, devýnerias)*. Kelintinio skaitvardžio *pìrmas, -à, kaip ir kiekinio vienà, mot. g. N. kirčiuojamas kamiene (víenai, pìrmai)*, (žr. 4.2.5.4.).

Šiai kirčiuotei priskiriama nemažai ir **neveikiamųjų esamojo laiko dalyvių**, kurie padaryti iš **(i)a** ir **i** asmenuotės veiksmažodžių (*baigia – baigiamas, -à, tãria – tãriamas, -à, stẽbi – stẽbimas, -à, skẽlbia – skẽlbiamas, -à, žiũri – žiũrimas, -à*); įvardžiuotinės jų formos kirčiuojamos nepastoviai (*baigiamàsis, baigiamóji, tariamàsis, tariamóji, stebimàsis, stebimóji, žiũrimàsis, žiũrimóji*). **Kai kurie neveikiamieji būtojo laiko dalyviai**, ypač priešdėliniai, taip pat kirčiuojami pagal 3-ąją kirčiuotę (*lauktiẽms, -óms – láuktus, -as; atliktiẽms, -óms – àtliktus, -as; aptartiẽms, -óms – àptartus, -as; pabaigtiẽms, -óms – pàbaigtus, -as; suprastiẽms, -óms – sùprastus, -as; paveiktiẽms, -óms – pàveiktus, -as*) (žr. 4.2.5.4. ir 4.2.6.).

Pagal 3-ąją kirčiuotę kirčiuojami **dviskiemeniai būdvardžiai** (*šál-tas, -à, brangùs, -ì*), būdvardžiai, vienaskaitos vardininke išlaikantys senovinį šakninį kirtį (*áiškus, -i, lýgus, -i, smũlkus, -i, sódrus, -i, tán-kus, -i*). **Daugiaskiemenių 3-osios kirčiuotės būdvardžių** dažniau pasitaiko tokios priesagos: **-anas, -à** (*vaĩrganas, -à*), **-imas, -à** (*svẽtimas, -à*), **-inas, -à** (*kùpinas, -à*), priešdėliai: **-ãt, atã-** (*ãtviras, -à, atãtupstas, -à*), **ãp-** (*ãpskritas, -à*), **ĩ-** (*ĩstrižas, -à*), **ĩš-** (*ĩštisas, -à*), **nũo-** (*nũosavas, -à*), **pã-** (*pãdrikas, -à*), **prã-** (*prãviras, -à*), **ũž-** (*ũždaras, -à*).

Sunkiau kirčiuojami vietovardžiai:

Anykščiaiĩ – Anykščiaiũ, į Anykščius, Anykščiuosẽ; Jonavà – Jonavõs, į Jõnavą, ties Jõnava, Jonavojẽ; Kretingà – Kretingõs, į Krẽtingą, ties Krẽtinga, Kretingojẽ; Neringà – Neringõs, į Nẽringą, ties Nẽringa, Neringojẽ; Širvintos – Širvintũ, į Širvintas, ties Širvintomĩs, Širvintosẽ; Telšiaiĩ – Telšiaiũ, į Tėlšius, Telšiuosẽ; Varènà – Varènõs, į Varéną, ties Varéna, Varénøjẽ; Pavilnỹs – Pãvilnio, į Pãvilnį, ties Pãvilniu, Pavilnyjẽ; Vaidotaĩ – Vaidotũ, į Vãidotus, ties Vaidotaĩs, Vaidotuosẽ.

4.2.5.4. Ketvirtoji kirčiuotė

Šiai kirčiuotei priklauso žodžiai, kurių daugiskaitos naudingas ir daugiskaitos galininkas kirtį turi galiniame žodžio skiemenyje. Kadangi šios kirčiuotės žodžius veikia priešpaskutinio skiemens ir dau-

giskaitos N. (K.) taisyklės, pavojuose linksniuose kirtis būna tik žodžio gale (*su jausmù, jausmè, jausmĩ, jausmùs, jausmaĩs, jausmuosè*). Šios kirčiuotės žodžiai kirčiuojami arba galiniame skiemenyje, arba 2-ajame nuo galo skiemenyje; bendriniai daiktavardžiai būna tik dviskiemieniai (*drausmẽ, globà, glėbỹs, imtis, veiklà, žalà, bũrys, ribà*).

Vienaskaita	Daugiskaita
V. <i>veĩksmas, ryšỹs, aukà, žymẽ, akĩs</i>	V. <i>veĩksmaĩ, ryšiaĩ, aũkos, žỹmės, ākys</i>
K. <i>veĩksmo, ryšio, aukòs, žymės, akiės</i>	K. <i>veĩksmũ, ryšiũ, aukĩ, žymiũ, akiũ</i>
N. <i>veĩksmui, ryšiui, aũkai, žỹmei, ākiai</i>	N. <i>veĩksmąms, ryšiąms, aukòms, žỹmėms, ākims</i>
G. <i>veĩksmą, ryšĩ, aũką, žỹmę, ākį</i>	G. <i>veĩksmùs, ryšiùs, aukàs, žỹmės, akĩs</i>
Įn. <i>veĩksmù, ryšiù, aukà, žymè, akimĩ</i>	Įn. <i>veĩksmaĩs, ryšiaĩs, aukomĩs, žỹmėmĩs, akimĩs</i>
Vt. <i>veĩksmè, ryšỹjè, aukojè, žymėjè, akỹjè</i>	Vt. <i>veĩksmuosè, ryšiuosè, aukosè, žỹmėsè, akysè</i>
Š. <i>veĩksmè, ryšỹ, aũka, žỹme, akiẽ</i>	Š. <i>veĩksmaĩ, ryšiaĩ, aũkos, žỹmės, ākys</i>

Sunkiau kirčiuojami terminai:

dõras – su dorù, doramè, doriũ, dorùs, doruosè; globà – globòs, su globà, globojè, globũ, globàs, globomĩs, globosè; skolà – skolòs, su skolà, skolojè, skoliũ, skolàs, skolomĩs, skolosè; vertè – vertès, su vertè, vertèjè, verčiũ, vertès, vertèmĩs, vertèsè; kartà – kartòs, su kartà, kartojè, kartũ, kartomĩs, kartosè; ribà – ribòs, su ribà, ribojè, ribũ, ribomĩs, ribosè; veiklà – veiklòs, su veiklà, veiklojè, veiklũ, veiklomĩs, veiklosè; gaujà – gaujòs, su gaujà, gaujojè, gaujiũ, gaujomĩs, gaujosè; slaugà – slaugòs, su slaugà, slaugojè, plètrà – plètròs, su plètrà, plètrojè; privatùs – privačiamè, privačiùs, privačiuosè; įdomùs – įdomiũ, įdomiamè, įdomiũ, įdo-

miaĩs, įdomiuosė; minià – miniõs, su minià, miniojė, miniũ, miniosė; maksimalūs – maksimaliamė, maksimaliuosė; agresyvūs – su agresyviũ, agresyviàmė, agresyviũ, agresyviaĩs, agresyviuosė; perspektyvūs – su perspektyviũ, perspektyviàmė, perspektyviũ, perspektyviaĩs, perspektyviuosė; objektyvūs – su objektyviũ, objektyviàmė, objektyviũ, objektyviaĩs, objektyviuosė; klastà – klastõs, klastojė, klastũ, klastomĩs, klastosė; klaidà – klaidõs, su klaidà, klaidojė, klaidomĩs, klaidosė; tiesà – su tiesà, tiesojė, tiesũ, tiesàs, tiesomĩs, tiesosė.

Pagal 4-ąją kirčiuotę kirčiuojami **kiekiniai skaitvardžiai** (*penki, peñkios, šeši, šėšios; šimtas; kelintiniai* (*šimtas, -à, añtras, -à, nuo dešimtas, -à iki devyniasdešimtas, -à*), **dauginiai** (*dvejì, dvėjos, trejì, trėjos*), (žr. toliau lentelę). Taip pat pagal ją kirčiuojami **įvardžiai** (*keli, kėlios, višas, -à, keliñtas, -à, anàs, -à, kažkàs, kitas, -à, kažkuris, -i*), dviskiemeniai ir daugiaskiemeniai **būdvardžiai** (*gėras, -à, piktas, -à, sėnas, -à, baisūs, -i, narsūs, -i, subjektyvūs, -i, apdairūs, -i, nuoširdūs, -i, normalūs, -i*), kai kurie **būtojo laiko dalyviai** (*skleĩstas, -à, nėštas, -à, rāstas, -à, dėgtas, -à, vėžtas, -à, kāstas, -à*).

Ši kirčiuotė taikoma ir **aukštesniojo laipsnio žodžių formoms**: būdvardžiams (*aukštėsnis, -ė, jautrėsnis, -ė, šviesėsnis, -ė*), įvardžiams (*savėsnis, -ė, kitoniškėsnis, -ė*), skaitvardžiams (*pirmėsnis, -ė*), dalyviams (*mylimėsnis, -ė, laukiamėsnis, -ė*). Moteriškosios giminės žodžių aukštesniojo laipsnio formose vns. N. linksnyje kirčiuojama priesaga **-ėsn-**, o ne galūnė (*aukštėsnei, jautrėsnei, šviesėsnei, savėsnei, kitoniškėsnei, pirmėsnei, mylimėsnei, laukiamėsnei*).

Sunkiau kirčiuojami vietovardžiai:

Alytūs – ties Alytumì, Alytaũs, Alytujė; Garliavà – ties Garliavà, Garliavõs, į Garliāvą, Garliavojė; Giruliaĩ – ties Giruliaĩs, Giruliũ, į Giruliūs, Giruliuosė; Šakiaiĩ – Šakiũ, į Šakiūs, ties Šakiaiĩs, Šakiuosė; Šeštokaĩ – ties Šeštokaĩs, Šeštokiũ, į Šeštokūs, Šeštokuosė; Bukčiaiĩ – ties Bukčiaiĩs, Bukčiũ, į Bukčiūs, Bukčiuosė; Galgiaĩ – ties Galgiaĩs, Galgiũ, į Galgiūs, Galgiuosė; Riešė – ties Riešė, Riešės, į Riėšė, Riešėjė.

Apibendrinamosios kirčiuočių lentelės

Įvardžių kirčiuočių lentelė

1-oji kirčiuotė	<i>Anóks, -ia, kitóks, -ia, vienóks, -ia, visóks, -ia</i> (kaip <i>vienódas, -a</i>), <i>šítoks, -ia</i> (kaip <i>vísiškas, -a</i>), <i>kítkas, víškas, keleriópas, kitóniškas, kēletas</i> (kaip <i>dvējetas</i>), <i>keliólíka</i> (kaip <i>penkiólíka</i>), <i>šítas, -a</i> (ir pagal 4-ąją kirčiuotę – <i>šítas, -à</i>).
2-oji kirčiuotė	<i>Niēkas</i> (kaip <i>bātas</i>), <i>maniškis, -ė, taviškis, -ė, saviškis, -ė, mūsiškis, -ė, jūsiškis, -ė</i> (kaip <i>namiškis, -ė</i>).
3-oji kirčiuotė	<i>Jóks, -ià, kóks, -ià, šiósks, -ià, tóks, -ià, túlas, -à, kažkóks, -ià, kiekvíenas, -à</i> (kaip <i>šáltas, -à</i>), <i>abejì, ābejos</i> (kaip <i>šešeri, šešerios</i>), <i>keleri, kēlerios</i> (kaip <i>artimì, arťimos</i>).
4-oji kirčiuotė	<i>Anàs, -à, katràs, -à, kažkàs, kurìs, -ì, kažkurìs, -ì, jìs, jì, šìs, šì, tàs, tà, kelì, kēlios, kítas, -à, pàts, -ì, vísas, -à, mānas, -à, tāvas, -à, sāvas, -à, keliñtas, -à</i> .

Skaitvardžių kirčiuočių lentelė

1-oji kirčiuotė	Kiekiniai: nuo <i>vienúolikos</i> iki <i>devyniólikos, túkstantis, milijárdas</i> . Kelintiniai: nuo <i>vienúoliktas, -a</i> iki <i>devynióliktas, -a</i> .
2-oji kirčiuotė	Kiekiniai: <i>milijōnas, bilijōnas, trilijōnas</i> .
3-oji kirčiuotė	Kiekiniai: <i>víenas, -à, keturì, kēturios, septynì, septyñios, áštuonì, áštuonios, devynì, devýnios, dešimtìs</i> . Kelintiniai: <i>pìrmas, -à</i> . Dauginiai: <i>vienerì, vínerios, ketverì, kēterios, penkerì, peñkerios, šešeri, šešerios, septynerì, septyñerios, áštuonerì, áštuonerios, devynerì, devýnerios</i> .
4-oji kirčiuotė	Kiekiniai: <i>penkì, peñkios, šeši, šēšios, šiñtas</i> . Kelintiniai: nuo <i>añtras, -à</i> iki <i>dešiñtas, -à</i> , nuo <i>dvidešiñtas, -à</i> iki <i>devyniasdešiñtas, -à; šiñtas, -à</i> . Dauginiai: <i>dvejì, dvējos, trejì, trējos</i> .
Pastaba	Indivualiai kirčiuojama: <i>dù, dvì, dviejų, dvíem, dù, dvì, dvíem, dviejuosė, dviejosė; trys, trijų, trims, tris, trimis, trijuosė, trijosė</i> .

Būdvardžių kirčiuočių lentelė

1-oji kirčiuotė	Daugiaskiemieniai būdvardžiai, paprastieji ir įvardžiuotiniai	
	Su kirčiuotomis priesagomis	
	<p>-áusias, -ia: <i>didžiáusias, -ia, išmintingiáusias, -a;</i></p> <p>-éatas, -a: <i>skyléatas, -a, teiséatas, -a, kauléatas, -a, pelkéatas, -a, sauléatas, -a, seiléatas, -a;</i></p> <p>-ýkštis, -ė: <i>pernykštis, -ė ir vakarykštis, -ė (tačiau – užvakarykštis, -ė, užpernykštis, -ė);</i></p> <p>-íngas, -a: <i>laimíngas, -a, sąmojíngas, -a, sąmoníngas, -a (bet – priešíngas, -a, pėrgalíngas, -a, dievobáimíngas, -a, pėrmainíngas, -a);</i></p> <p>-ýlas, -a: <i>akýlas, -a, ausýlas, -a (bet – akylásis, akylólji);</i></p> <p>-iñtelis, -ė: <i>naujiñtelis, -ė, vieniñtelis, -ė;</i></p>	<p>-ýtas, -a: <i>dantýtas, -a, akýtas, -a;</i></p> <p>-ývas, -a: <i>ankstývas, -a, senývas, -a (bet – ankstyvásis, -óji);</i></p> <p>-ókas, -a: <i>vėlókakas, -a, jaunókakas, -a;</i></p> <p>-ónas, -a: <i>geltónas, -a, raudónas, -a, mėlynas, -a (ir 3-osios kirčiuotės: mėlynà, geltonà, raudonà);</i></p> <p>-ópas, -a: <i>dvejópas, -a, abejópas, -a, ketveriópas, -a, keleriópas, -a;</i></p> <p>-ótas, -a: <i>barzdótas, -a, kuprótas, -a;</i></p> <p>-úotas, -a: <i>plaukuótas, -a, sluoksniúotas, -a;</i></p> <p>-ùistas, -a: <i>ligùistas, -a; miegùistas, -a;</i></p> <p>-ũstas, -a: <i>miegũstas, -a, ligũstas, -a.</i></p>
	Su nekirčiuotomis priesagomis	Su kirčiuotais priešdėliais
	<p>-inis, -ė: <i>mókslinis, -ė, kultūrínis, -ė;</i></p> <p>-iškas, -a: <i>lietuvíškas, -a, vaikiškas, -a, smulkmeniškas, -a.</i></p>	<p>apý-: <i>apýsunkis, -ė, apýgeris, -ė;</i></p> <p>pó-: <i>póaukštis, -ė, pólinksmis, -ė;</i></p> <p>príe-: <i>príekurtis, -ė, príetrupis, -ė.</i></p>
2-oji kirčiuotė	Su kirčiuotomis priesagomis	
	<p>-aĩnis, -ė: <i>apvalaĩnis, -ė, ketvirtaĩnis, -ė;</i></p> <p>-ėlis, -ė: <i>mažėlis, -ė, gerutėlis, -ė;</i></p> <p>-iėnis, -ė: <i>avižiėnis, -ė;</i></p> <p>-ýlis, -ė: <i>mažýlis, -ė, jaunýlis, -ė;</i></p> <p>-inis, -ė, jei ji kirčiuota: <i>naktinis, -ė (bet – viėtinis, -ė, senóvinis, -ė);</i></p> <p>-iškis, -ė: <i>vilniškis, -ė, kretingiškis, -ė;</i></p> <p>-õnis, -ė: <i>vilnõnis, -ė, marškõnis, -ė;</i></p>	<p>-ùjis, -ė: <i>laukùjis, -ė, vidùjis, -ė;</i></p> <p>-ũkas, -ė: <i>mažũkas, -ė, trumpučũkas, -ė;</i></p> <p>-ùlis, -ė: <i>didžiùlis, -ė, gražùlis, -ė;</i></p> <p>-ùtis, -ė: <i>sveikutis, -ė, baltùtis, -ė;</i></p> <p>-utinis, -ė: <i>paskutinis, -ė, pirmutinis, -ė, šalutinis, -ė;</i></p> <p>-uõklis, -ė: <i>svyruõklis, -ė.</i></p>

	Sudurtiniai būdvardžiai	Būdvardžiai su priešdėliu <i>be-</i>
	<i>Kilniaširdis, -ė, lėtapėdis, -ė, visaverfėtis, -ė, kietagalvis, -ė.</i>	<i>Bekojis, -ė, begalvis, -ė, betėsis, -ė (bet – begėdis, -ė (1) ir kt.).</i>
3-oji kirčiuotė	Dviskiemeniai būdvardžiai	
	<i>Šáltas, -à, sūrūs, -ì, brangūs, -ì</i> ir kt.; būdvardžiai, vienaskaitos vardininke išlaikantys senovinį šakninį kirtį (<i>áiškūs, -i, lýgūs, -i, smúlkūs, -i, sódrūs, -i, sótus, -i, tánkūs, -i</i> ir kt.).	
	Daugiaskiemeniai būdvardžiai	
	Su priesagomis	Su priešdėliais
	<i>-anas, -a: álkanas, -à (3^a), vařganas, -à (3^b); -imas, -a: tólimas, -à (3^a), svėtimas, -à (3^b); -inas, -a: ámžinas, -à, (3^a), puřvinas, -à, kùpinas, -à (3^b); -zganas, -a: bałzganas, -à, žałzganas, -à (3^b);</i>	<i>āp-: āpskritas, -à, āplamas, -à (3^b); āt, atā-: ātviras, -à, atātupstas, -à, ātbulas, -à (3^b); ī-: įstrižas, -à, įkypas, -à (3^b); iš-: išstis, -à, išdrikas, -à (3^b); núo-: núosavas, -à (3^a); pā-: pādrikas, -à, pāsklidas, -à (3^b); prā-: prāviras, -à, prāstis, -à (3^b); ūž-: ūždaras, -à, ūžkilas, -à (3^b).</i>
4-oji kirčiuotė	Dviskiemeniai ir daugiaskiemeniai būdvardžiai	
	<i>Gėras, -à, piktas, -à, skubūs, -ì, žālias, -ià, baisūs, -ì, narsūs, -ì, opūs, -ì, drąsūs, -ì, mąslūs, -ì, tįsūs, -ì, liñksmas, -à; subjektyvūs, -ì, normalūs, -ì.</i>	
	Daugiaskiemeniai (<i>i</i>)u linksniuotės būdvardžiai su priešdėliais	
	<i>ap-: apdairūs, -ì, apsukrūs, -ì; at-: atkaklūs, -ì, atsargūs, -ì; į-: įdomūs, -ì, įmantrūs, -ì; iš-: išdidūs, -ì, išlaidūs, -ì; nuo-: nuolaidūs, -ì, nuolankūs, -ì; pa-: padorūs, -ì, palankūs, -ì;</i>	<i>pra-: pranašūs, -ì, pravartūs, -ì; prie-: priekabūs, -ì, prieraišūs, -ì; san-: sandarūs, -ì, santūrūs, -ì; su-: sumanūs, -ì; už-: užgaulūs, -ì, užmaršūs, -i, užgaidūs, -ì.</i>

Dalyvių kirčiuočių lentelė

1-oji kirčiuotė	<p>Veikiamieji dalyviai: esamojo, būtojo kartinio, būtojo dažninio, būsimomo laiko: <i>mylintis, -i, mylėjęs, -usi, mylėdavęs, -usi, mylėsimas, -a; mātantis, -i, mātęs, -usi, matydavęs, -usi, matysiantis, -i.</i></p> <p>Neveikiamieji dalyviai:</p> <ul style="list-style-type: none"> esamojo laiko, padaryti iš dviskiemenių <i>o</i> asmenuotės arba daugiaskiemenių veiksmažodžių: <i>mātomas, -a, skātinamas, -a;</i> būtojo laiko, padaryti iš daugiaskiemenės bendraties: <i>matýtas, -a, skātintas, -a, mylétas, -a;</i> būsimojo laiko, padaryti iš daugiaskiemenės bendraties: <i>mylėsimas, -a, skātinsimas, -a, matýsimas, -a.</i> <p>Reikiamybės dalyviai:</p> <ul style="list-style-type: none"> padaryti iš daugiaskiemenės bendraties: <i>mylétinas, -a, skātintinas, -a, matýtinas, -a.</i>
2-oji kirčiuotė	Nėra
3-oji kirčiuotė	<p>Neveikiamieji dalyviai:</p> <ul style="list-style-type: none"> esamojo laiko, padaryti iš dviskiemenių (<i>i</i>)<i>a</i> ir <i>i</i> asmenuotės veiksmažodžių: <i>láukiamas, -à, mýlimas, -à, tāriamas, -à, šaũkiamas, -à, žiũrimas, -à;</i> būtojo laiko, padaryti iš dviskiemenės bendraties, turinčios tvirtapradę priegaidę: <i>láuktas, -à, klāustas, -à;</i> būsimojo laiko, padaryti iš dviskiemenės bendraties: <i>láuksimas, -à, gėrsimas, -à, tařsimas, -à, šaũksimas, -à;</i> <p>Reikiamybės dalyviai:</p> <ul style="list-style-type: none"> padaryti iš dviskiemenės bendraties: <i>láuktinas, -à, tařtinas, -à, klāustinas, -à, šaũktinas, -à, nēštinas, -à, rāstinas, -à, lūptinas, -à.</i>
4-oji kirčiuotė	<p>Neveikiamieji dalyviai:</p> <ul style="list-style-type: none"> būtojo laiko, padaryti iš dviskiemenės bendraties, turinčios tvirtagalę priegaidę arba trumpąjį skiemenį: <i>nēštas, -à, rāstas, -à, lūptas, -à, šaũktas, -à, tařtas, -à.</i>

4.2.6. Įvardžiuotinių formų kirčiavimas

Įvardžiuotiniai būdvardžiai kirčiuojami pastoviai, jeigu jie padaryti iš 1-osios kirčiuotės būdvardžių (*dēmėtasis, -oji, sąmonīgasis, -oji, taukuótasis, -oji, galvótasis, -oji, aukščiáusiasis, -oji*). **Išimtis:** *raudo-nasis, -oji, mėlynasis, -oji, ankstyvąsis, -oji, akýlasis, -oji* (žr. 4.2.5.1.,

4.2.5.4.). Jei įvardžiuotiniai būdvardžiai padaryti iš kitų, t. y. 2-osios, 3-osios, 4-osios kirčiuotės būdvardžių, jie kirčiuojami nepastoviai.

Kitų linksniuojamųjų kalbos dalių (kai kurių įvardžių, neveikiamųjų dalyvių, skaitvardžių) įvardžiuotinės formos taip pat yra pastovaus ir nepastovaus kirčiavimo, pvz.: *vienioliktasis, -oji – devynioliktasis, -oji, tūkstantasis, -oji*.

Įvardžiuotiniai veikiamieji dalyviai išlaiko paprastųjų dalyvių kirčio vietą ir priegaidę. **Įvardžiuotiniai neveikiamieji dalyviai**, padaryti iš **o** asmenuotės dviskiemenių ir daugiaskiemenių veiksmažodžių, kirčiuojami pastoviai (*rāšomasis, -oji, rašýtasis, -oji, skātinamasis, -oji*), o padaryti iš (**i**)**a** ir **i** asmenuotės dviskiemenių veiksmažodžių, kirčiuojami nepastoviai (*kalbamāsis, -óji, mylimāsis, -óji*), (žr. 4.2.5.1–4.2.5.4).

Vienaskaita

V., Š.	<i>gerāsis, geróji, mylimāsis, mylimóji, trečiāsis, trečióji</i>
K.	<i>gērojo, gerōsios, mýlimojo, mylimōsios, trēčiojo, trečiōsios</i>
N.	<i>gerájam, gērajai, mylimájam, mýlimajai, trečiájam, trēciajai</i>
G.	<i>gērąjį, gērają, mýlimąjį, mýlimąją, trēčiajį, trēciają</i>
Įn.	<i>gerúoju, gerája, mylimúoju, mylimája, trečiuoju, trečiaja</i>
Vt.	<i>gerājame, gerōjoje, mylimājame, mylimōjoje, trečiājame, trečiōjoje</i>

Daugiskaita

V., Š.	<i>geríejį, gērosios, mylimíejį, mýlimosios, tretíejį, trēčiosios</i>
K.	<i>gerųjų, gerųjų, mylimųjų, mylimųjų, trečiųjų, trečiųjų</i>
N.	<i>geríesiems, gerósioms, mylimíesiems, mylimósioms, tretíesiems, trečiósioms</i>
G.	<i>gerúosius, gerąsias, mylimúosius, mylimąsias, trečiuosius, trečiausias</i>
Įn.	<i>gerašiais, gerōsiomis, mylimašiais, mylimōsiomis, trečiašiais, trečiōsiomis</i>
Vt.	<i>geruōsiuose, gerōsiose, mylimuōsiuose, mylimōsiose, trečiuōsiuose, trečiōsiose</i>

Įvardžiuotinių kirčiuotų galūnių priegaidė

Vienaskaita		Daugiskaita	
Vyr. g.	Mot. g.	Vyr. g.	Mot. g.
V., Š. - <i>asis</i> , - <i>ysis</i> , - <i>ūsis</i>	-(i) <i>óji</i>	- <i>íejį</i>	
K.	-(i) <i>óšios</i>	-(i) <i>ųjų</i>	-(i) <i>ósių</i>
N. -(i) <i>ąjam</i>		- <i>íesiems</i>	-(i) <i>ósioms</i>
G.		-(i) <i>uosius</i>	-(i) <i>ąsias</i>
Įn. -(i) <i>úoju</i>	-(i) <i>ąja</i>	-(i) <i>ašiais</i>	-(i) <i>ósiomis</i>
Vt. -(i) <i>ąjame</i>	-(i) <i>ójoje</i>	-(i) <i>uósiuose</i>	-(i) <i>ósiuose</i>

4.2.6.1. Nustatykite kirčiuotes ir išrinkite žodžius, kuriems taikyti na priešpaskutinio skiemens taisyklė.

Mitai yra skirtingos sąmonės išraiškos formos. Prancūzų mokslininkas E. Cassieris prieina, mūsų nuomone, prie teisingos išvados, jog „Menas – intuicijos vienovė, mokslas – minties vienovė, religija ir mitas – jausmų vienovė... Menas atveria gyvų formų, mokslas – dėsnių ir principų pasaulį, religija ir mitas remiasi į fundamentalaus gyvenimo vienovės universalią sąmonę“. Taigi mitas gyvybingas tuo, kad jis, nesiremdamas nei intuicija, nei dėsniais ar principais, keisdamas žinias, suteikia universalios gyvenimo vienovės vaizdinį, skatina fantaziją, yra neadekvatus socialinės tikrovės atspindys. Mitų kūryba, jų idėjų patrauklumas gali nuvesti ir vieną žmogų, ir kolektyvą į iracionalizmą, iliuzijas, žadinti fantaziją. Tačiau mito kūryba gali būti ir sąmoninga, racionali, apmąstyta politiniams tikslams pasiekti. Ją gali sugalvoti lyderis, ideologas, iniciatorius arba grupė asmenų, atstovaujančių tam tikrai partijai ar politiniam susivienijimui. Taigi mitu galima tikslingai kurti herojiškumo, vado išmintingumo iliuziją, kartu skatinant pasyvumą („už mus galvoja, mumis rūpinasi“) (Tidikis, 2003, 92-93).

4.2.6.2. *Sukirčiuokite tekstą. Raskite 1-osios ir 2-osios kirčiuotės žodžius, parašykite jų vns. Įn., Vt., dgs. K., Įn., Vt. linksnius ir sukirčiuokite.*

Apie grožio fenomeną

Pasiklausius šiandieninės kasdieniškos kalbos, būtų neabejojama, kad grožio supratimas priklauso nuo asmeniško skonio – grožis randasi „stebėtojo akyje“. Tokiu atveju visi rašantieji šia tema išreiškia jų asmenines pažiūras. Bet toks teiginys negali būti visuotinis, nes ir jis atskleidžia kasdieniškos kalbos asmenišką „pažiūrą“. Tačiau egzistuoja visai kitos grožio suvokimo plotmės, kurios turi platesnes ir gilesnes reikšmes, peržengiančias siaurą asmeniškumą. Net ir dabartiniai polinkiai viską socializuoti arba psychologizuoti rodo pastangas grožio patirtį išaiškinti „moksliškai“ ir „objektyviai“. Tokie išaiškinimai yra laikomi visuotiniais, nors sociologiškai kalbant kiekviena bendruomenė turi specifinius matus, kurie nurodo, kas yra gražu ir kas ne. Tas pats matosi ir psichologinėse teorijose, kur grožis išreiškia bendrus psichologinius išgyvenimus, dažniausiai glūdinčius sąmonėje. Sąmonė kartais yra interpretuojama plačiau: pavyzdžiui, postmodernistai praplečia jos sampratą iki simboliinių kultūros struktūrų, kurios mums net „nežinant“ nulemia grožio matus (Mickūnas, 2012, 5).

4.2.6.3. *Sukirčiuokite pavadinimus. Taisyklingai perskaitykite ir įsidėmėkite.*

Baltupių (1), Buivydiškių (1), Riešėje (4), Justiniškėmis (1), Naujininkus (2), Karveliškės (1), Pavilnyje (3), Santariškių (1), Pikeliškėse (1), Rokantiškėse (1), Avižienius (2), Veliuona (3), Puntuku (1), Kalvarijas (2), Verkių (1), Bačkonyse (3), Viršuliškių (1), Preila (1), Veisiejuose (3), ties Dainava (3^b), Švenčionių (3), į Seirijus (2), Plateliose (1), Šiluvoje (1), Skuodu (2), Šeštokuose (4), ties Palanga (3^b), Šilute (2), ties Pabrade (3^b), Maišiagaloje (1), su Kretinga (3^b), Dubingiai (3^b), Simne (2), Liškiaiva (1), Jurbarko (3^a), Jiezne (2), Telšius (3), Šalčininkuose (1).

Balkanus (2), Himalajus (2), Baikale (2), Kanada (2), Irane (2), Kabulu (2), Teherane (2), Arizona (2), Kaukaze (2), Narvoje (1), Liepoja (1), Egiptu (2).

4.2.6.4. *Išlinksniuokite ir sukirčiuokite.*

Sąžiningoji mąstytoja, sąmojingasis pažįstamasis, aukščiausioji rūšis, vyriausiasis gydytojas, kaukėtasis drąsuolis, atsakingasis klausimas, mįslingasis įvykis, neteisėtas konkursas, apgalvotas pasiryžimas, nerimastingasis pacientas; juostuotas drabužis, senyvas vyriškis, pernykštė diagnozė, mėgstamesnė rūšis, įžūlusis valkata, pirmesnis bėgikas, klastingesnė kolegė, efektyvusis sprendimas, modernesnė kryptis, tradiciškesnis valdymas, kompetentingas lyderis, nuoširdi keleivė.

4.2.6.5. *Sukirčiuokite.*

Migdomieji vaistai, raminamoji arbatėlė, miegamasis kambarys, apmokestinamoji sąskaita, įspėjamoji nuobauda, draudžiamieji kelio ženklai, bandomasis laikotarpis, atidėtosios išlaidos, rašomasis stalas, keliamasis krautuvai, atsakomasis veiksmai, laukiamasis kambarys, samdomasis darbuotojas, skatinamosios priemonės, mušamasis instrumentas, mylimasis žmogus, būsimasis sutuoktinis, nešiojamas kompiuteris, nagrinėjamas klausimas, atsiskaitomoji kortelė.

4.2.6.6. *Pažymėkite kirčiuotes, išlinksniuokite ir sukirčiuokite.*

Anokia laimė, koks ryžtas, kokia tąsa, šitokia graža, joks būdas, viena sritis, kiekvienas pasiryžėlis, ketverius metus, aštuntas paragrafas, dvejų pratybos, milijonas gyventojų, antras bandymas, trečia ekspertizė, visokie atvejai, kažkoks benamis, kitokia pagalba, tokia patirtis.

4.2.6.7. *Sukirčiuokite. Parašykite linksniuojamųjų žodžių kirčiuotes. Išrinkite žodžius, kirčiuojamus pagal 3-qją ir 4-qją kirčiuotę. Kelis iš jų išlinksniuokite ir sukirčiuokite.*

Laimė – pamatinė etikos kategorija, išreiškianti tokią žmogaus būseną, kai jis patenkintas savo būties sąlygomis ir gali pajusti gyvenimo prasmę. *Laimė* – įvairialypis, prieštaringas ir sunkiai nusakomas reiškiny. Ji nusakoma ne vien žmogaus pasitenkinimu dabartine būtimi, bet apima ir gyvenimo vaizdinius, vertus žmogaus. Todėl *laimės* sąvoka glaudžiai susijusi su gyvenimo prasmės ir tikslo sampratomis. Atsižvelgiant į tai,

koks žmogaus dorovinis idealas, kaip įsisąmonintas jo gyvenimo tikslas, toks bus ir laimės siekinys. Kartais laimė suprantama tariamai arba primityviai. Puotavimas, dykinėjimas, egoistinių poreikių tenkinimas negali padaryti žmogaus gyvenimo laimingo. Žmogaus, neapimto darbo ar visuomeninės veiklos patoso, kovos už aukštesnius tikslus entuziazmo, gyvenimo tuštumos niekas neužpildys. Laimė galų gale pasireiškia gebėjimu įveikti sunkumus, pasipriešinti nepalankioms aplinkybėms, išskentėti nemalonumus, nuslopinti neigiamas emocijas ir nuotaikas, atsisakyti tenkinti net kai kuriuos savo asmeninius poreikius dėl aukštesnių tikslų ir idealų. Kilnus, idėjinis gyvenimas, kova už kitų laimę padaro žmogų laimingą (Žemaitis, 2005, 189).

4.2.7. Būdvardžių su priesaga *-inis*, *-inė* kirčiavimas

Būdvardžių su priesaga *-inis*, *-inė* kirčiavimą reikėtų sieti su pamatinio žodžio (daiktavardžio) daugiskaitos naudininko formos (dgs. N.) kirčio vieta:

- jeigu pamatinio žodžio dgs. N. (K.) linksnyje kirtis yra 2-ajame nuo galo skiemenyje, būdvardis išlaiko pamatinio žodžio kirčio vietą ir priegaidę (*litr̃ams – lit̃rinis*, *parlameñtams – parlameñtinis*, *teãtras – teãtr̃inis*). Tokie būdvardžiai yra 1-osios kirčiuotės. **Išimtis:** *elektr̃inis*, *centr̃inis*, *kart̃inis*, *šiaur̃inis*, *gir̃inis*, *drabuž̃inis* (nors – *elèktroms*, *ceñtrams*, *kařtams* ir t. t.);
- jeigu pamatinio žodžio dgs. N. (K.) linksnyje kirtis yra paskutiniame arba tolesniame nei 2-asis nuo galo skiemenyje, būdvardis kirtį turės priesagoje *-iñis*, *-iñė* (*lyt̃ims – lyt̃iñis*, *sąveikoms – sąveik̃iñis*) ir bus 2-osios kirčiuotės. **Išimtis:** *skōlint̃inis*, *pérkelt̃inis*, *pértvar̃inis*, *pādal̃yviñis*, *pūsdãlyviñis*, *l̃ygiñis*, *póriñis*;
- medžiagą reiškiantys būdvardžiai visada kirčiuojami priesagoje (*būlṽėms – bulṽiñis*, *mēdž̃iagoms – medž̃iag̃iñis*, *drób̃ėms*, *drob̃iñis*). **Išimtis:** *aliēj̃inis*, *cùkr̃inis*, *brōnz̃inis*;
- būdvardžiai, padaryti iš tarptautinių daiktavardžių su priesagomis *-ij-*, *-ik-* (kai ji atmetama), išlaiko pamatinio žodžio kirtį (*administr̃acija – administr̃aciñis*, *inform̃acija – inform̃aciñis*,

simbòlika – simbòlinis, matemàtika – matemàtinis, paràpija – paràpintis, bìblija – bìblinis). **Išimtis:** *ántika – antikinis, mùzika – muzikinis, fìzika – fizikinis, kolònija – kolonijinis, sèrija – serijinis*), (žr. 5.2.2.);

- būdvardžiai, padaryti išrieveiksmių, kirčiuojami priesagoje: *atgaĩ – atgalinis, šiañdien – šiandieninis, žutbút – žūtbutinis, víenkart – vienkartinis, ligšiòl – ligšiolinis, tuomèt – tuometinis*.

Išimtis: *saváime – saváiminis, tiesióg – tiesióginis*;

- dvejopai kirčiuojami tokie būdvardžiai: *kasmėtinis – kasmėtinis, apliñkinis – aplinkinis, keleiñvinis – keleivinis, keliñtinis – kelininis, pagálbinis – pagalbinis, pasáulinis – pasaulinis, proceñtinis – procentinis, sályginis – sąlyginis, sámplaikinis – samplaikinis, sántykinis – santykinis, šiemėtinis – šiemėtinis, šiųmėtinis – šiųmetinis, tarpmiėstinis – tarpmiestinis, tiėsinis – tiesinis* (Kazlauskienė, 2012, 72).

4.2.7.1. Pabraukite kirčiuotą skiemenį. Padarykite būdvardžius su priesagomis -inis, -inė ir sukirčiuokite (galite pabraukti kirčiuotą skiemenį).

Akcija, adaptacija, alkūnėms, akceleracija, apytakoms, asmenims, buitims, buitims, chirurgija, dienoms, integracija, izoliacija, kalboms, įvadams, klimatams, konkursams, laiškams, frustracija, krūtinėms, plaučiams, kliūtims, liežuviams, ląstelėms, socializacija, kmynams, grikiams, žiedams, vaizdams, garsams, sezonams, metrams, motorams, operacija, organizacija, orientacija, pagalboms, periodizacija, planams, psichiatrija, sąjungoms, santykiams, savaitėms, sublimacija, tautoms, žymėms, valandoms, visuomenėms, vertybėms, signalams, serijoms, šakoms, riboms.

4.2.8. Prieveiksmių su priesaga -(i)ai kirčiavimas

Šių prieveiksmių pamatinis žodis yra būdvardis, todėl jie vadinami būdvardiniais. **Daugiaskiemieniai prieveiksmai**, padaryti iš daugiaskieminių pastoviai kirčiuojamų būdvardžių, išlaiko būdvardžio kirčio vietą ir priegaidę (*reikšmingai, brangiáusiai, galvótai, nevýkusiai, apýgeriai*,

pósveikiai). Prieveiksmiai, padaryti iš daugiaskiemenių nepastoviai kirčiuojamų būdvardžių, kirtį turės gale (*agresyviai, impulsyviai*).

Dvejopai kirčiuojamirieveiksmiai: *įdomiai – įdōmiai, maloniai – malōniai, nepadoriai – nepadōriai, nešvankiai – nešvañkiai, padoriai – padōriai, patogiai – patōgiai* ir kt.

Pastaba. Prieveiksmiai nedaromi iš santykinų būdvardžių (*medinis, -ė, esminis, -ė, fizinis, -ė*). Nepainiokime šių formų su būdvardžio daugiskaitos vardininko linksniu (*mediniai langai, esminiai klausimai, fiziniai duomenys*).

Dviskiemeniųrieveiksmių kirčiavimas:

- jeigurieveiksmiai padaryti iš dviskiemenių kokybinių būdvardžių su galūne *-as, -a*, jie kirčiuojami gale (*báltas – baltaĩ, márgas – margai, mázas – mažai, lėtas – lėtai, tvirtas – tvirtai, juodas – juodai, šiltas – šiltai, rimtas – rimtai*). **Išimtis:** *greĩtas, bet – greĩtai*;
- jeigurieveiksmiai padaryti iš dviskiemenių kokybinių būdvardžių su galūne *-us, -i*, turinčių trumpąjį skiemenį šaknyje, jie kirčiuojami gale (*gudrũs – gudriaĩ, stiprũs – stipriaĩ, statũs – staciaĩ, giliũs – giliaĩ, smagũs – smagiaĩ*);
- jei dviskiemenio būdvardžio su galūne *-us, -i* šaknis ilga (jos skiemens pagrindą sudaro ilgasis arba nosinis balsis, dvibalsis arba dvigarsis),rieveiksmiai kirčiuojami šaknyje (*opũs, ōpų – ōpiaĩ; skaudũs, skaũdų – skaũdžiai; vangũs, vañgų – vañgiaĩ; drąsũs, drąsų – drąsiaĩ*);

Išimtis: šeši „skonio“ reikšmės veiksmazodžiai, kurie kirčiuojami gale: *gardũs – gardžiaĩ, kartũs – karčiaĩ, riebiũs – riebiaĩ, rūgstũs – rūgščiaĩ, saldũs – saldžiaĩ, sūrũs – sūriaĩ*.

4.2.8.1. Iš šių žodžių padarykiterieveiksmius su priesaga *-(i)ai* ir sukirčiuokite (*galite pabraukti kirčiuotą skiemenį*).

Absolūtus, adekvatus, aiškus, aktualus, apmaudus, aštrus, atkaklus, atsargus, atsakingas, bailus, banalus, blogas, brangus, budrus, dailus, depresyvus, dėsningas, doras, drąsus, dvasingas, ekspresyvus, gardus, godus,

grubus, formalus, įdomus, intymus, intuityvus, išmintingas, įtarus, ypatingas, įžūlus, įtaigus, įžeidus, jautrus, juodas, kartus, karštas, klusnus, lygus, malonus, mandagus, modernus, narsus, natūralus, nervingas, orus, nuolankus, nuoširdus, padorus, pagarbus, pakantus, palankus, pasyvus, paslaugus, patogus, pavydus, pigus, piktas, puikus, punktualus, raudonas, riebus, rūgštus, rūstus, saldus, santūrus, vaisingas, nesąmoningas, skaisčius, skaudus, skubus, stiprus, stropus, objektyvus, sūrus, šaltas, šiltas, šiurkštus, šykštus, šventas, talpus, teisingas, tikslus, tuščias, užgaulus, uolus, vaizdus, valdingas, vulgarus, žiaurus, žvalus, vaikiškas, galvotas.

4.2.8.2. *Sukirčiuokite žodžių junginius.*

Sulaukę paauglius, agresyviai elgėsi, skubiai atvežė, dieninės valandos, subjektyviai įvertino, socialiai maitino, keleiviniame autobuse, tokius pedagogus, racionaliai atliko eksperimentus, važiavo visuomeniniu transportu, mokėsi aname universitete, susipažino su statutu, savaitinis vaikų darželis, paskelbė rezultatus, aptarėme lėšas su vadovu, skubiai nupirko produktą, valandinis atlygis, ataskaitiniame susirinkime, nesąžiningai dirbo, buitines traumas, neteisėtai pasisavino, pigiai kainavo, aiškiai suformuota, klimatinė juosta, su konfliktine situacija, brangiai įvertino, su depresijos sindromu, mikliai nusisuko, informacinius pranešimus, su kokia rūšimi, mokymo medžiaga, agresyviai kalbėjo, Vaiko teisės komitete, psichologinius metodus, visuomenines problemas, organizacinis padalinys, intensyviai bendravo su psichologu, maloniai ir oriai kalbėjo, padoriai elgėsi, lygiateisiai pagrindai, efektyviai funkcionuoja, operacinis mąstymas, lytinis brendimas, tiksliai užbaigti projektą, normaliai jautėsi, buitinė trauma, planinis darbas.

4.2.8.3. *Sukirčiuokite. Raiškiai intonuodami, perskaitykite.*

Žmonės būna neprotingi, nelogiški ir egoistiški. – Vis dėlto mylėkite juos! Jeigu darote gera, žmonės jums priskiria egoistinius arba savanau-diškus motyvus. – Vis dėlto darykite gera! Jeigu Jums pasisekė, įsigysite netikrą draugą ir tikrą priešų. – Tegul Jums vis dėlto sekasi! Gerieji Jūsų darbai bus užmiršti rytoj. – Vis dėlto darykite gerus darbus! Sąžiningumas ir nuoširdumas daro Jus pažeidžiamą. – Vis dėlto būkite sąžiningi ir

nuoširdūs! Tai, ką Jūs kūrėte metais, gali būti sugriauta per trumpą laiką. – Vis dėlto kurkite! Vargšams tikrai reikia pagalbos, bet kai kurie žmonės gali Jus be perstojo atakuoti, jei šioms padėsite. – Vis dėlto padėkite! Atiduodami pasauliui, ką turite geriausia, rizikuojate likti nuogi. – Vis dėlto duokite tai, ką turite geriausia! (Motina Teresė)

4.2.8.4. Sukirčiuokite ir raiškiai perskaitykite tekstą.

Žmonės ieško vienatvės, bėga į kaimą, į kalnus, prie jūros, ir tu įpratai užvis labiau geisti šito. Tačiau neprotingi yra tokie norai, juk bet kur ir bet kada panorėjus galima pasitraukti į patį save. Ir niekur žmogui nėra nei ramiau, nei maloniau kaip savo sieloje, ypač jeigu joje yra tai, į ką įsižiūrėjęs, žmogus iš karto pasijunta visiškai ramus. Ramybe aš vadinu sielos pusiausvyrą. Taigi kuo dažniau pasišalink į šį prieglobstį ir atsinaujink. Tegu būna trumpos ir esminės šios taisyklės, kurių pakanka išsklaidyti liūdesiui, kad grįžtum susitaikęs su tais dalykais, prie kurių grįžti. Ir kuo tau piktintis? Žmonių sugedimu? Pagalvok dar kartą apie tai, kad protingos būtybės yra sukurtos viena kitai, kad pakantumas yra teisingumo dalis, kad žmonės klysta prieš savo valią ir kad daugybė tų, kurie pykosi, įtarinėjo, nekętė, varžėsi, galų gale numirė ir pavirto dūlėsiais, ir nusiramink.

Tie, kurie nesirūpina tuo, kas dedasi kitų žmonių sielose, retai būna nelaimingi. Tačiau tie, kurie nepaiso savo pačių balso, neišvengiamai turi būti nelaimingi (Markas Aurelijus, 2010, 56).

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Kas yra kirtis ir priegaidė?
2. Kokie priešpaskutinio skiemens kirčiavimo taisyklės linksniai yra pavojingi? Parinkite specialybės terminų, kuriems galima pritaikyti šią taisyklę.
3. Kokiems linksniams taikoma daugiskaitos naudininko taisyklė?
4. Kaip nustatomos kirčiuotės? Pateikite savo specialybės terminų.

5. Kaip kirčiuojamas pirmosios ir trečiosios kirčiuotės antrasis nuo galo skiemuo? Kaip gali būti kirčiuojami kiti šitų kirčiuočių skiemenys?
6. Kaip kirčiuojamas antrosios ir ketvirtosios kirčiuotės antrasis nuo galo skiemuo?
7. Kaip kirčiuojami veikiamieji ir neveikiamieji dalyviai?
8. Kokios būdvardžių kirčiavimo ypatybės?
9. Kaip kirčiuojami įvardžiai? Kokie įvardžiai kirčiuojami pagal pirmąją, o kokie – pagal trečiąją kirčiuotę?
10. Kuo savitas skaitvardžių kirčiavimas? Išlinksniuokite ir sukirčiuokite skaitvardžius *du, dvi, dveji* ir *trys, treji, trejos*.
11. Kaip kirčiuojami būdvardiniai dviskiemeniai ir daugiaskiemeniairieveksmiai su priesaga *-(i)ai*?
12. Kokios būdvardžių su priesaga *-inis, -inė* kirčiavimo taisyklės? Pateikite savo specialybės terminų pavyzdžių.
13. Kokios kirčiavimo ypatybės būdingos vietovardžiams? Pasakykite savo krašto vietovardžių pavyzdžių.

5. Terminų daryba

Visi žodžiai, pagal tai, kaip jie sudaryti, yra skirstomi į **pamatinius**, arba **pirminius**, ir **išvestinius**, arba **darinius**. Pamatiniai žodžiai nėra padaryti iš kitų žodžių, o išvestiniai, arba dariniai, yra pasidaryti iš kitų žodžių.

Pagal darybos būdą **dariniai** gali būti dvejopi:

- padaryti iš vieno pamatinio žodžio – jie vadinami **vediniais**,
- padaryti iš dviejų pamatinių žodžių – jie vadinami **sudurtiniais žodžiais**, arba **dūriniais**.

Vediniai gali būti:

- priešdėlių,
- priesagų,
- galūnių.

Pavyzdžiui, **sveikti** (pamatinis, arba pirminis, žodis) → *pasveikti* (priešdėlio vedinys) → *sveikas*, *-a* (galūnės vedinys) → *sveikata* (priesagos vedinys); **šviesti** (pamatinis, arba pirminis, žodis) → *švietėjas*, *-a* (priesagos vedinys) → *savišvieta* (: *save šviesti*, dūrinys); **šelpiti** (pamatinis, arba pirminis, žodis) → *sušelpiti* (priešdėlio vedinys) → *šalpa* (galūnės vedinys) → *pašalpa* (priešdėlio vedinys) → *savišalpa* (: *save šelpiti*, dūrinys); **ugdyti** (pamatinis, arba pirminis, žodis) → *išugdyti* (priešdėlio vedinys) → *ugdymas* (priesagos vedinys) → *saviugda* (: *save ugdyti*, dūrinys).

Darant išvestinius žodžius, pasitaiko įvairių kalbos normos pažeidimų. Priešdėlių ir priesagų vartojimo normos pažeidimų priežastis paprastai būna dvikalbystės situacija, kai svietimos kalbos dėsniai suvokiami kaip savieji. Todėl daugiausia dėmesio kreipsime į žodžių darybos negetroves – į netinkamą sandarą arba netinkamai vartojamus formantus, ypač priešdėlių ir priesagų vedinius, nes juos sudarant ir vartojant klaidų pasi-

taiko daugiausia. Šiek tiek klystama sudarant ir vartojant dūrinius, ypač tais atvejais, kai imituojamas svetimos kalbos darybos modelis, ir beveik nėra jokių sunkumų sudarant galūnių vedinius.

5.1. Priešdėlių vediniai

Kiekvienas priešdėlis konkrečioje kalboje vartojamas tam tikromis gramatinėmis reikšmėmis. Prie pamatinio žodžio pridėjus priešdėlį sukuriamas naujas daikto ar reiškinių pavadinimas. Jeigu pamatinis žodis yra daiktavardis, pridėjus priešdėlį paprastai kinta ir žodžio galūnė: *kaklas* – *apykaklė*, *trauka* – *potraukis*. Daiktavardžių priešdėlių (*ant-*, *apy-* (*ap-*, *api-*), *at-* (*ata-*, *ato-*), *be-*, *i-*, *iš-*, *ne-*, *nuo-*, *pa-*, *per-*, *po-*, *pra-*, *prie-*, *prieš-*, *pro-*, *sq-* (*sam-*, *san-*), *už-* (*užu-*, *užuo-*)) vartojimo klaidų nėra daug. Dažniausiai kalbos norma pažeidžiama tik vartojant priešdėlį *be-*: *betvarkė* (= *netvarka*), *bedarbystė* (= *nedarbas*). Nenorminis kai kurių priešdėlių vartojimas su daiktavardžiais yra atsiradęs iš analogiškų veiksmažodžių: *atstatymas* (= *atkūrimas*, *grąžinimas*), *praėjimas* (= *įėjimas*, *perėja*), *pramatymas* (= *numatymas*), *praplaukimas* (= *plaukimas*), *užmanymas* (= *sumanymas*, *mintis*, *idėja*).

Lietuviški veiksmažodžių priešdėliai *ap(i)-*, *at(i)*, *i-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *par-*, *per-*, *pra-*, *pri-*, *su-*, *už-* yra prielinksninės kilmės (*pereiti per gatvę*, *praeiti pro šalį*), juos vartojant gana dažnai pažeidžiama kalbos norma. Priešdėlių vartojimo normos pažeidimų priežastis yra gana ilgai trukusi dvikalbystės situacija, kurios natūralus padarinys – vertinių gausa. Galima sakyti, kad beveik kiekvienas veiksmažodžio priešdėlio vedinys turi daugybę vertinių su svetima tam priešdėliui reikšme.

Priešdėlių vartojimo normos pažeidimai būna trejopi:

- priešdėlio visai nereikia,
- reikia kito priešdėlio,
- reikia kito žodžio ar posakio.

Priešdėlio nereikia, kai žodis ir be priešdėlio reiškia tą patį, pavyzdžiui: *Vaikinas studijuoja ir dirba saugos (ne apsaugos) tarnyboje. Neįgalaus žmogaus gebėjimai (ne sugebėjimai) menkėja. Sergančio*

žmogaus galimybės tampa ribotos (ne apribotos). Turime du kvietimus (ne pakvietimus) į koncertą.

Priešdėlis būtinas tada, kai jis keičia žodžio prasmę, pavyzdžiui: *Jaunos merginos mėgsta dirbti kirpėjomis. Mados namuose ji daug metų dirbo sukirpėja.* Dėl tos pačios priežasties priešdėlis reikalingas ir prietaisams pavadinti, pavyzdžiui: *Be atsuktuvo nieko nepadarysime. Reikėtų pakeisti jungiklį (išjungiklį, perjungiklį).* Tačiau, kai priešdėlis žodžio reikšmės nekeičia, jis neturėtų būti vartojamas, pavyzdžiui, *prailgintuvas (= ilgintuvas, ilginamasis laidas).*

Kai kalbama apie trunkantį, o ne apie baigtą veiksmą, geriau tinka nepriešdėliniai veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *Romėnai visose šalyse statė (ne pastatė) pirčių kompleksus. Augdamas (ne užaugdamas) žmogus išgyvena nežinią. Kai žmogus atleidžia, jis liudija (ne paliudija) meilę. Kyla (ne iškyla) klausimas, ar tikrai žmogaus galimybės beribės. Neabejojama, kad ne tik žmonės geba (ne sugeba) mylėti.*

Priešdėlio vedinys, kai geriau tiktų nepriešdėlinis žodis, nėra klaida, tačiau pažymėtina, kad tais atvejais, kai priešdėlis aiškus iš konteksto arba kai paties žodžio reikšmė rodo baigtinį veiksmą (pvz., *gimė, mirė, baigė*), reikėtų paisyti kalbos gyvumo ir glaustumo reikalavimų ir rinktis nepriešdėlinį veiksmažodį (ypač – oficialiųjų stilių tekstuose). Abejojant, reikia priešdėlio ar ne, reikėtų tikrinti: jeigu vietoj neklaidingo priešdėlinio žodžio gali tikti nepriešdėlinis, rekomenduojama rinktis nepriešdėlinį.

Kartais vieną priešdėlį reikia keisti kitu, pavyzdžiui: *Žmonės turi visokių pergyvenimų (= išgyvenimų). Nors išsiuntėme užklausimą (= paklausimą), bet atsakymo nesulaukėme. Pradirbęs (= išdirbęs) šitiek metų, tikrai išmanau savo amatą. Paciento manymu, jo tuščiai pragyventas (= nugyventas) gyvenimas. Manoma, kad joks žmogus neturėtų prasižengti (= nusிžengti, nusikalsti) dorovei.* Visais šiais atvejais priešdėliai yra lietuviški, tačiau jie pavartoti nenorminėmis reikšmėmis. Tokio pobūdžio klaidų, kai žodžio dalis yra vartojama svetimomis (tai kalbai nebūdingomis, nenorminėmis) reikšmėmis, yra daugiausia.

Kai žodis ar visa pavartota konstrukcija yra vertinys, reikia keisti visą junginį: *Reikėtų praveisti tyrimą (= iširti) ir išsiaiškinti, kieno tai kaltė. Buvo pravesta ekspertizė (= atlikta ekspertizė) ir nustatyta mirties*

priežastis. Dėl šio incidento nutarta visose miesto vaistinėse praveisti vaistų patikrinimą (= patikrinti vaistus).

Toliau abėcėlės tvarka apžvelgiami priešdėliai, turintys vienokių ar kitokių vartojimo normos pažeidimų:

ap(i)-

apiforminti (= įforminti, apipavidalinti) dokumentus, auditoriją;

apmokėti (= mokėti, sumokėti) už darbą; bet **apmokėti sąskaitą**;

apmokyti (= mokyti, išmokyti), bet: šiek tiek, trumpai **apmokyti**;

(ap)mokymas;

apšildyti, apšildymas (= šildyti, šildymas) butą, patalpų;

at(i)-

atidirbti (= išdirbti, išstbulinti) daug metų, metodiką;

atreguliuoti (remontuoti) (= sureguliuoti, suremontuoti) prietaisus, skalbyklę;

pa-, pra-

paskaičiuoti (= apskaičiuoti, suskaičiuoti) kiek, tiksliai, išlaidas;

praanalizuoti (= išanalizuoti, paanalizuoti truputį) situaciją, atvejį;

praeiti (= atlikti, pereiti, išeiti) apžiūrą, temą;

praėjimas (= įėjimas, perėja) per gatvę, į kitą korpusą;

prakomentuoti (= komentuoti, pakomentuoti) padėtį;

prakonsultuoti (= konsultuoti, pakonsultuoti) darbuotojus;

prakontroliuoti (= kontroliuoti, pakontroliuoti) įstaigos veiklą;

prastudijuoti (= išstudijuoti, pastudijuoti) vadovėlį;

praklausti (= išklausti, klaustis) paskaitą; bet **praklausiau**, ką sakė;

pramatyti (= numatyti) pasekmes;

praplaukti (= plaukti, nuplaukti, perplaukti) gerai, 100 metrų, kelis ežerus;

praplauti (= **išplauti**) skrandį;
prasižengti (= **nusižengti, nusikalsti**) dorovei, nors sporte **pražanga**;
praskambėti (= (**nu**)**skambėti, suskambėti**);
pravaryti (= **pavaryti iš...**, **neišlaikyti**) egzamino;
pravažiuoti (= **važiuoti, nuvažiuoti**) be bilieto, daug kilometrų;
pravažiavimas (= **įvažiavimas**) į kiemą, į garažą;
pravesti (= **atlikti, organizuoti, turėti, vesti**) pratybas, paskaitas, tyrimą;

pri-

priimti priemones (= **imtis priemonių**) norint pašalinti trūkumus;
priduoti (= **duoti, teikti**) jėgų, drąsos;
prisilaikyti (= **laikytis**) režimo, įstatymų;

prieš-

priešgripinis, -ė (– **nuo gripo**) vaistas, skiepas;
priešparazitinis, -ė (– **antiparazitinis**) preparatas, priemonė;

su-

sudalyvauti (= **dalyvauti, padalyvauti, būti, pasirodyti**) konferencijoje, renginyje;
sutepti (= **tepti, patepti, aptepti, užtepti**) odą, žaizdą, duoną;

už-

užinteresuoti (= **suinteresuoti, sudominti**) klientus, pacientus;
užintriguoti (= **suintriguoti, sudominti**) tyrimo eiga;
užmanyti (= **sumanyti, sugalvoti**) kažką naują;
užskaityti (= **įskaityti**) darbus;
užslaptinti (= **įslaptinti**) gautas išvadas;
užkrauti (= **įkrauti**) akumuliatorių;
užsipilti (= **įsipilti, prisipilti**) benzino.

5.1.1. Raskite ir ištaisykite priešdėlių vartojimo ir kitas klaidas.

1. Kai skydliaukės veikla sutrikusi, žmogaus sugebėjimai menkėja ir tampa apriboti. 2. Analizuodami kiekvieną pragyventą dieną, galime prieiti prie išvados, kad visos dienos yra prasmingos. 3. Knygoje pasakojama apie vieną pabėgėlį, kuris sėdėjo prislėgtas savo vėjo perpučiamoje lūšnelėje dar po vienos dienos, bergždžiai praleistos beieškant darbo. 4. Nors žmogus yra veikiamas visų gyvenimo įvykių ir pergyvenimų, bet nemanau, kad kas nors būtų padaręs itin didelių prasižengimų. 5. Kepenys yra pats didžiausias detoksikatorius – jos nukenksmina, filtruoja ir išvalo kraują. 6. Prieš mėnesį išsiuntėme užklausimą į JAV ambasadą, dabar laukiame atsakymo. 7. Bedarbystė negąsdina bedarbių. 8. Kad ir kaip keista, bet betvarkė kur kas labiau vargina žmogų nei griežta disciplina. 9. Atvykę į Angliją, romėnai pastatė pirčių kompleksus, kurie kelis šimtmečius prabuvo po žeme ir tik XX a. buvo atrasti ir atrestauruoti. 10. Studijos – tai pakvietimas į naują, dar nepatirtą pasaulį. 11. Vaikų neprižiūrintys tėvai sunkiai įvertina mažųjų atsiekimus. 12. Be jau paminėtų C. G. Jungo ir A. Adlerio, psichoterapeuto kabinete kabo ir humanistinės psichoterapijos pradininko Carlo Rogerso portretas. 13. Jei nesutiksite, tik prailginsite kovą. 14. Skautai kitiems padaro įspūdį, nes jie yra labai džiaugsmingi ir linksmi. 15. Užaugdamas kiekvienas žmogus pergyvena nežinią, panašią į tą, kurią jaučia pasirinkdamas naują amatą ar profesiją. 16. Norint gauti asmens sveikatos pasą, reikia praeiti apžiūrą. 17. Nėra duomenų, kad A. Adleris religiją perprato lygiai taip pat, kaip kiti to laiko psichologai. 18. Jei šio užplanuoto darbo neatliksiu, jo niekas kitas jau nebeatliks. 19. Prieš pradėdant rašyti išvadas, reikia įdėmiai praanalizuoti visas svarstytas problemas.

5.1.2. Atkreipkite dėmesį, kur reikia kito, o kur visai nereikia jokio priešdėlio, ir ištaisykite.

1. Kiekvienas žmogus turi įsitikinimų, kurie nulemia visą jo elgesį ir jausmus. 2. Psichologų patvirtinta tiesa, jog kito asmens sukontroliuoti neįmanoma, todėl geriau iš karto atsisakykite šito įpročio. 3. Pradirbęs

šitiek metų, puikiai išmanau psichoterapiją. 4. Vaikystė yra tas gyvenimo tarpsnis, kai paklojamas žmogaus asmenybės ir tolesnio gyvenimo pagrindas. 5. Anglijoje maži miesteliai apsijungia į sąjungas – aglomeracijas. 6. Paminėjote, jog visą laiką bandėte eiti savo gyvenimo keliu. 7. Mūsų nepamokė duoti ir gauti, mus mokė vien pasiimti, ką galime. 8. Kartą suradus meilę, tiesą, ramybę ir laimę, į visus santykius žiūrima kaip į galimybę kūrybiškai juos suformuoti ir pasidalinti jų teikiamu džiaugsmu. 9. Pradėdami ką nors organizuoti, pirmiausia tiksliai paskaičiuokite visas išlaidas. 10. Kai jūs einate gailesčio keliu, jūs paliudijate meilę, ir tada galimybė išgyti padidėja. 11. Gabrielis Marcelis rašė, jog pasakyti žmogui „aš tave myliu“ yra tas pat, kas sakyti „tu gyvensi amžinai“. 12. Jei spręščiau pagal savo pacientus, su kuriais bendrauju, tai tik kokie penki procentai žmonių sugeba mylėti kantriai ir niekad nesibaigiančia meile. 13. Žmogus, kurį myliu, neišvengiamai pasikeičia, aš pats pasikeičiu, o ištikimybė suteikia meilei stuburą ir yra jos atrama. 14. UAB „Vilniaus skydas“ – tai viena seniausių privačių apsaugos tarnybų Lietuvoje. 15. Iš Latvijos klubo „Autopilots“ gautas pakvietimas į renginį. 16. Tačiau iškyla klausimas, ar tik žmogui būdinga kalba. 17. Tačiau tai, ką užrašė A. Gesellas, galioja tik motorikai. 18. Socialinių tarnybų pareiga – padėti ligoniams ir visiems tiems, kurie šiandien pergyvena krizių ir sunkumų laikotarpį. 19. Žinau, kad direktorius man turi nemažai planų ir yra pramatęs svarbių uždavinių. 20. Iki kito mėnesio pradžios prašytume apiforminti visus reikiamus dokumentus.

5.1.3. Kur reikia, įrašykite tinkamą priešdėlį.

1. Pastaruoju metu jis vengė susitikti, tarsi būtų kuo _sikaltęs. 2. Pjesė ne tik labai įdomi, bet ir sudėtinga, kadangi joje _sipynę įvairūs herojų jausmai. 3. Referentė kasdien _siunčia įvairios informacijos. 4. Dokumentui _forminami pagal priimtą standartą. 5. Dabar madingi visokie _jungimai, susivienijimai. 6. Turiu du _kvietimus į Operos ir baleto teatrą. 7. _ėjęs namo dar ilgai negalėjau užmigti. 8. Ukrainos kaime yra tokia tradicija: pavasarį _remontuoti namą ir nudažyti jį baltai. 9. Į teismo salę _leidžiami ir žurnalistai. 10. Gal sėkmė ir būtų _keitusi jo gyvenimą, tačiau jis jos nesulaukė. 11. Vienoje įstaigoje _dirbau 25 me-

tus. 12. Reguliariai kiekvieną mėnesį _moku visas sąskaitas. 13. Prietaisų inventORIZACIJA reikalinga tam, kad nustatytume jų _sidėvėjimo laipsnį. 14. Tiems, kurie iki liepos 1 d. _draus nekilnojamąjį turtą, taikoma 30 % nuolaida. 15. Kelių policija kasmet _svarsto kelių taisyklių pažeidimų priežastis. 16. Mūsų lėktuvas _stovėjo pakilimo take 45 minutes. 17. Ir kuo dažniau tenka _gyventi tokią situaciją, tuo didesnė graužatis kamuoja sielą. 18. _vaikščiodami Vilniaus senamiesčiu, turistai žavisi _restauruotais pastatais. 19. _važiuojant į tolimą kelią, reikia _sipilti pilną baką benzino. 20. Nuo liepos 1 d. darbuotojų atlyginimai _skaičiuojami taikant naują tarifą.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Kaip skirstomi žodžiai pagal žodžių darybos būdą?
2. Kokių rūšių gali būti vediniai?
3. Kokie gali būti priešdėlių vartojimo normos pažeidimai?
4. Remdamiesi pateiktu priešdėlių sąrašu, sudarykite savo taisytinių priešdėlių žodynelį.
5. Įsidėmėkite taisytinių priešdėlių taisyklingus atitikmenis ir parašykite su jais po keletą savo specialybės kalbos sakinių.

5.2. Priesagų vediniai

Priesagos parodo, kokiai kalbos daliai priklauso žodis:

- su priesaga **-ininkas**, **-ė** sudaromi daiktavardžiai: *keliauninkas*, *-ė*, *mokslininkas*, *-ė*, *talkininkas*, *-ė*;
- su priesaga **-inis**, **-ė** sudaromi būdvardžiai: *medinis*, *-ė*, *paskutinis*, *-ė*, *darbinis*, *-ė*.

Daugiausia priesaginių vedinių turi daiktavardis. Dabartinėje lietuvių kalboje priskaičiuojama per 600 daiktavardžio priesagų. Tačiau, jeigu ly-

gintume su priešdėlių vartojimo normos pažeidimų gausa, ne ta reikšme vartojamų daiktavardžio priesagų rastume tik vieną kitą atvejį.

Būdvardžių ir veiksmažodžių priesaginė daryba nėra gausi; išrieveiksmių tik *-(i)ai / -in(i)ai* dariniams būdingi priesagų normos pažeidimai, taigi, palyginti su priešdėliais, tik nedidelė priesagų dalis vartojama netinkamai. Netaisyklingai gali būti vartojami daiktavardžiai ir su lietuviškomis, ir su svetimomis priesagomis. Dažniausiai netaisyklingai vartojamos priesagos: *-ėjas, -a, -tojas, -a, -inis, -ė, -iškas, -a, -ietis, -ė, -ininkas, -ė, -istas, -ė, -iklis, -ovas, -ė, -tukas, -tuvas*.

Pagal kalbos dalis šios priesagos skirstomos į šias grupes:

- daiktavardžių: *-ėjas, -a, -tojas, -a, -ietis, -ė, -ininkas, -ė, -istas, -ė, -iklis, -ovas, -ė, -tukas, -tuvas*;
- būdvardžių: *-inis, -ė, -ingas, -a, -iškas, -a*;
- veiksmažodžių: *-inėti / -dinėti*;
- rieveiksmių: *-(i)ai / -in(i)ai*.

Socialinių mokslų terminai dažniausiai turi tokias priesagas:

-acija: *aktyvacija, asimiliacija, fiksacija, socializacija*;

-ija: *antipatija, agresija, depresija, fobija, isterija, terapija*;

-avimas: *demonstravimas, registravimas, konsultavimas, schematizavimas*;

-inis, -ė: *autogeninė treniruotė, pamatinis pasitikėjimas, psichologinis konsultavimas*;

-izmas: *altruizmas, autizmas, humanizmas*;

-umas: *atvirumas, humaniškumas, imlumas, raiškumas, subjektyvumas, tapatumas*.

5.2.1. Priesaginiai daiktavardžiai

- Priesagos, vartojamos asmeniui (veikėjui) pavadinti: *-tojas, -a, -ėjas, -a, -ininkas, -ė, -ietis, -ė, -iškis, -ė, -ovas, -ė*.

- Priesagos, vartojamos daiktams (įrankiams, priemonėms) pavadinti: **-iklis, -oklis, -tukas, -tuvas**.

1. Dėl svetimų kalbų, kuriose asmenų ir daiktų priesagos neskiriamos, įtakos painiojamos asmenų ir daiktų priesagos. Plg.: rus. *учитель* (**mokytojas**) ir rus. *учреждение* (**naikintuvas**), rus. *деятель* (**veikėjas**) ir rus. *разбавитель* (**skiediklis**), rus. *искаатель* (золота) (**aukso ieškotojas**) ir rus. *выключатель* (**jungiklis**).

Priesagos **-ėjas, -a, -tojas, -a** vartojamos asmenų (veikėjų) pavadinimams daryti: *šokėjas, -a, siuvėjas, -a, mokytojas, -a*, todėl, kai su jomis sudaromi įrankių, prietaisų ar daiktų pavadinimai, šios priesagos yra taisomos: *naikintojas* (= **naikintuvas**), *drabužių balintojas* (= **baliklis, balalas**), *liepsnos paskirstytojas* (= **skirstytuvas**), *lako nuėmėjas* (= **valiklis**).

2. Daiktavardžiai su priesaga **-ietis, -ė** apibūdina asmenis pagal gyvenamąją vietą:

- žemynus: *europietis, -ė, afrikietis, -ė*;
- miestus: *vilnietis, -ė, kaunietis, -ė, pasvalietis, -ė*;
- pagal bendrinę vietą: *miestietis, -ė, kaimietis, -ė, užsienietis, -ė*.

Be priesagos **-ietis, -ė** vedinių, žyminčių asmens ryšį su vieta, šios priesagos vediniai gali rodyti ir priklausymą kolektyvui ar žmonių grupei (pvz., *tautietis, -ė*), tačiau šia reikšme minėtos priesagos vis dėlto turėtume vengti: *sąjūdietis* (= *sąjūdžio narys, sąjūdžio dalyvis*), *švietimietis* (= *švietimo darbuotojas, pedagogas*), *geležinkelietis* (= *geležinkelininkas*), *darbiečiai* (= *Darbo partijos nariai*).

Netaisyklingai, pagal kitų kalbų pavyzdį, vartojama priesaga **-ietis, -ė** vediniuose, padarytuose iš dvižodžių pavadinimų, pavyzdžiui, *naujavilnietis, -ė* (= *Naujosios Vilnios gyventojas, -a*), *vaiknamietis, -ė* (= *vaikų namų auklėtinis, -ė*).

Su priesaga **-ietis, -ė** daromi daiktavardžiai iš daiktavardžių, todėl ji neturėtų būti dedama prie būdvardžių, pavyzdžiui, *blogietis, -ė* (= *blogiuokas, -ė, blogutis, -ė, bloguolis, -ė*), *gerietis, -ė* (= *gerutis, -ė, geruolis, -ė, geruolis, -ė*).

3. Priesaga **-iškis, -ė** apibūdina asmenis pagal gyvenamąją vietą: *varniškis, -ė, plungiškis, -ė, klaipėdiškis, -ė, palangiškis, -ė* arba pagal bend-

rinę vietą, pavyzdžiui, *namai* – *namiškis*, -ė. Netaisyklingai ši priesaga vartojama asmenų pareigoms, statusui, rangui ar pan. pavadinti, pavyzdžiui: *Manoma, kad joks dvasiškis (= dvasininkas) neturėtų dalyvauti politikoje. Kariškiams (= karininkams) įprasta gera laikysena.*

Kartais priesagų **-ietis**, -ė ir **-iškis**, -ė vediniai gali būti vartojami sinoniškai, pavyzdžiui, *kaunietis*, -ė ir *kauniškis*, -ė, *šiaulietis*, -ė ir *šiauliškis*, -ė (tačiau tik *šilutiškis*, -ė, *palangiškis*, -ė, *ukmergiškis*, -ė).

Pastaba: *Rokiškis* – *rokiškėnas*, -ė, *Kupiškis* – *kupiškėnas*, -ė, *Anykščiai* – *anykštėnas*, -ė.

Priesagos **-iškis**, -ė vediniais galima apibūdinti ir asmenį, ir daiktą, pavyzdžiui: *Į derybas atvyko vilniškis psichologas. Renginį filmavo vilniškė televizija. Buvo iškviestas kauniškis konsultantas. Jau atvyko kauniškis autobusas.*

4. Darant asmenų pavadinimus iš valstybių bei kraštų pavadinimų, turinčių priesagą **-ija**, ši išmetama ir pridamos galūnės **-as**, **-is**: *Latvija* – *latvis*, -ė, *Lenkija* – *lenkas*, -ė, *Indija* – *indas*, -ė, *Japonija* – *japonas*, -ė. Todėl ir *Kinija* – *kinas*, -ė, *Australija* – *australas*, -ė, *Brazilija* – *brazilas*, -ė. **Išimty:** *Gambija* – *gambietis*, -ė, *Kolumbija* – *kolumbietis*, -ė, *Nigerija* – *nigerietis*, -ė arba *Nigerijos gyventojas*, -a, *Zambija* – *zambietis*, -ė.

Jeigu šalies ar žemyno pavadinimas nesibaigia **-ija**, tai gyventojas vadinamas su priesaga **-ietis**, -ė: *Amerika* – *amerikietis*, -ė, *Europa* – *europietis*, -ė, *Kanada* – *kanadietis*, -ė. **Išimtis:** *Lietuva* – *lietuvis*, -ė.

Priesagą **-ija** turi kuopiniai daiktavardžiai: *studentija*, *dvasininkija*, *gyvūnija*. Kai norima pasakyti, kad veiksmą atlieka daugelis asmenų, nežymint jų visumos, vartojama atitinkamo žodžio daugiskaita, bet ne žodis su priesaga **-ija**: *Studentija (= Studentai) vis dažniau renkasi užsienio universitetus. Visais laikais dvasininkija (= dvasininkai) turėjo savų rašytojų.*

5. Su priesagomis **-imas** ir **-ymas** daromi abstraktieji daiktavardžiai iš veiksmažodžių. Tokie daiktavardžiai vartotini kanceliarinėje ar mokslo kalboje, tačiau kitų stilių kalboje veiksmažodinių daiktavardžių reikėtų vengti. Dėl kitų kalbų įtakos išplitusius veiksmažodinius daiktavardžius su priesagomis **-imas** ir **-ymas** geriausia keisti:

- veiksmazodžiais: *Šį kartą sveikimas vyksta (– **sveikstama**) sunkiai. Reikia siekti tėvų įtraukimo (– **įtraukti tėvus**) į moksleivių užklasinę veiklą. Auklėjant vaikus geriausia pradėti nuo mokymo (– **pradėti mokyti**) gerbti kitokį;*
- kitų priesagų vediniais: *Pravažiavome savo sustojimą (= **stotelę**). Didelėse „Iki“ parduotuvėse dažniausiai veikia batų taisymas (= **taisykla**) ir valiutos keitimas (= **keitykla**). Priesagų **-imas** ir **-ymas** vediniai nusako veiksmą, o ne veiksmo vietą;*
- galūnių vediniais: *Stresą galima apibūdinti kaip organizmo reagavimą (– **reakciją**) į tam tikrus įvykius. Psichoterapija nėra tik žinojimo (– **žinių**) perdavimas. Per kompiuterius turime puikų priėjimą (– **prieigą**) prie informacijos šaltinių. Patarčiau neieškoti naujų patyrimų (– **potyrių, patirčių**). Savininkai dažniausiai turi įvairių įsiskolinimų (– **skolų**);*
- kitais žodžiais: *Psichikos išsivystymo (– **raidos**) ir mokymo(si) santykis. XXI amžių labiausiai apibūdina mokslo išsivystymas (– **plėtra, raida, pažanga**). Ant nukentėjusiojo kūno buvo matomi sumušimai (– **mėlynės, kraujosrūvos**).*

Vadinasi, ir konkretiems, ir abstraktiems dalykams pavadinti daugeliu atvejų galima pavartoti galūnės vedinį ar net kitą žodį, pavyzdžiui: *Jai būdinga originali jausmų raiška (ne **reiškimas**). Visiems neįgaliesiems privaloma sveikatos patikra (ne **patikrinimas**). Pajutai paskatą (ne **paskatinimą**) skambinti ir iš karto skambink. Tyrimo aprašai (ne **aprašymai**) turi būti pateikti nedelsiant. Galūnės vediniai **patikra, pastaba, raiška** yra konkretesni už **-imas** ir **-ymas** vedinius **patikrinimas, pastebėjimas, reiškimas**, todėl jie yra tinkamesni kuriant terminus. Kita vertus, veiksmazodinių daiktavardžių kategoriškai taisyti negalima (vartojama **keliavimas** ir **kelionės**, **žinojimas** ir **žinios**, **pasakymas** ir **posakis**) – priklausomai nuo konteksto, reikia parinkti tinkamiausią variantą.*

Tas pat tinka ir kitoms daiktavardžių priesagoms: jeigu vietoj neklaidingo priesaginio žodžio gali tikti nepriesaginis, geriau rinktis nepriesaginį, pavyzdžiui: *Tyrinėtojų (|| **tyrėjų**) nuomone, sveikatos sutrikimų priežastis yra žmogaus psichikos nedarna.*

6. Priesaga **-umas** vartojama abstraktiems daiktavardžiams daryti taip pat, kaip ir priesaga **-imas** ir **-ymas**. Su priesaga **-umas** daromi daiktavardžiai iš būdvardžių: *sunkus* → *sunkumas*, *silpnas* → *silpnumas*, *aklas* → *aklumas*, *kurčias* → *kurtumas* ir iš būdvardinę reikšmę turinčių dalyvių: *patikimas* → *patikimumas*, *tinkamas* → *tinkamumas*. Mokslo kalbai reikia abstraktų, kad galima būtų pavadinti įvairius reiškinius ir vykstančius procesus, todėl darybos su priesaga **-umas** būdas yra tinkamas: *Vaiko neįgalumas buvo akivaizdus nuo pat gimimo*. *Žmonių sergamumas kraujo ligomis nemažėja*. Tačiau kartais vediniai su priesaga **-umas** daromi be reikalo, plg.: rus. *аварийность* > *avaringumas*, rus. *бытность* > *būtiškumas*, rus. *рождаемость* > *gimstamumas*, rus. *перспективность* > *perspektyvumas*.

Taigi priesaga **-umas** netaisyklingai vartojama dėl dviejų priežasčių: 1) kai pagal kitų kalbų pavyzdį daromi nauji sudėtingi ir griozdiški abstraktai; 2) kai šiam reiškiniui pavadinti kalboje jau yra žodis, bet dar daromi kiti abstraktai su priesaga **-umas**.

Vedinius su priesaga **-umas** taisyti nėra sunku – reikia grįžti prie trumpesnio žodžio, nusakančio šią sąvoką: *Norime išsiaiškinti avaringumo* (– *avarijų*) *priežastis*. *Daugelį žmonių domina būtiškumo* (– *būties*) *tema*. *Pastaraisiais metais gimstamumas* (– *gimimų skaičius*) *Lietuvoje smarkiai sumažėjo*. *Viskas priklauso nuo jo perspektyvumo* (– ar jis *perspektyvus*). Daugelis priesagos **-umas** vedinių turi sinonimišką galūnės vedinį: *gražumas* ↔ *grožis*, *gilumas* ↔ *gylis*, *dažnumas* ↔ *dažnis*. Be to, kai kurie priesagos **-umas** abstraktai yra artimi **-imas** ir **-ymas** vediniams ir gali būti jais keičiami: *Per pavasario semestrą paskaitų lankomumas* (– *lankymas*) *labai suprastėjo*.

7. **-acija** ir **-avimas**. Tarptautinis baigmuo **-acija** vartojamas įvardyti ir pabrėžti rezultatą, o lietuviškas baigmuo **-avimas** – patį procesą: *Susikūrė dar viena studentų organizacija*. *Didžiausias jo pomėgis – renginių organizavimas*. Socialinių mokslų terminai sudaromi ir su viena, ir su kita priesaga. Pavyzdžiui, su **-acija**: *Į akis krinta visų gamybos sričių globalizacija*. *Sociologai pastebi, kad Europos Sąjungoje, kaip ir JAV, sparčiai vyksta tautų asimiliacija*. *Psichologų nuomone, norint, kad asmuo būtų psichiškai sveikas, būtina kuo ankstesnė jo socializacija*; su **-avimas**: *Silp-*

ną žmogų išduoda jausmų demonstravimas. Lietuvoje sparčiai populiarėja žmonių konsultavimas psichologijos klausimais.

Reikšmės atspalviai tarp priesagų **-acija** ir **-avimas** nėra labai ryškūs, pvz., galima sakyti: *Pacientų registravimas laikinai atidėtas. Pacientų registracija prasidės nuo kito mėnesio pirmos dienos.*

8. **-istas, -ė** ir **-ininkas, -ė**. Priesagos **-istas, -ė** žodžiai reiškia apibendrintų krypčių ar grupių narių arba šiaip asmenų pavadinimus, pavyzdžiui, *taksistas, -ė, ekonomistas, -ė, juristas, -ė, žurnalistas, -ė*. Žodžiai su šia priesaga lietuvių kalboje gali būti paimti iš kitų kalbų arba padaromi iš tarptautinių žodžių. Psichologijos ir sociologijos leidiniuose vartojami terminai ir su **-istas, -ė**, ir su **-ininkas, -ė**.

Pateiksime šių priesagų vartojimo pavyzdžių su vienu ir tuo pačiu žodžiu. Su priesaga **-ist-**: *Gešaltistai (– gešaltininkai) atrado daug suvokimo dėsnų. Anot gešaltistų (– gešaltininkų), išmokimas yra naujas situacijos suvokimas. Be abejonės, gešaltistai (– gešaltininkai) psichologijos mokslą praturtino gausių eksperimentinių tyrimų duomenimis, ypač suvokimo, mąstymo, išmokimo, asmenybės bei motyvacijos srityse. Su priesaga -inink-: Atvyko amerikietė, filosofijos profesorė, ir gešaltininkė psichoterapeutė S. F. Crocker. Gešaltininkai teigė, kad suvokimo procese nuolat vienas objektas atsiduria žmogaus dėmesio centre, paskui jis tampa fonu, o kitas objektas – figūra. Gešaltininkai tvirtino, kad žmogui įgimtas užbaigtumo principas.*

Kai konkuruoja priesagų **-ininkas, -ė** (*finansininkas, -ė, futbolininkas, -ė, kompiuterininkas, -ė, kontrabandininkas, -ė*) ir **-istas, -ė** (*finansistas, -ė, futbolistas, -ė, kompiuteristas, -ė, kontrabandistas, -ė*) ar kitos tarptautinės priesagos vediniai, palaikytini pirmieji.

5.2.1.1. Raskite būdų, kaip pakeisti priesagų *-imas / -ymas ir -umas* vedinius, ir ištaisykite.

1. Psichoterapija nėra žinojimo perdavimas, bet veiksmas ir savotiškas žygdarbis. 2. Negerai, jei sveikimas vyksta nenatūraliai. 3. Kompiuteriai ir mobilieji telefonai sukūrė puikų priėjimą prie pasaulinių informacijos, meno, kultūros šaltinių. 4. C. G. Jungas teigė, kad mūsų sąmoningumas kalba su mumis archetipų balsais. 5. Pasak E. C. Tol-

mano, stimulus yra vientisa situacija, o reagavimas yra vientiso organizmo atsakas į tokios situacijos poveikį. 6. Kiekvienais metais mieste organizuojami savęs švietimo seminarai. 7. Yra toks taiklus pasakymas: geriausiai gydo tie vaistai, kurie ir lieka kišenėje. 8. **Psichoterapijos metodai** padeda stabtelėti, skirti dėmesį tam, kas yra, o ne ieškoti vis daugiau naujų patyrimų. 9. Įmonių savininkai dažnai neigia turį problemų bei įsiskolinimų valstybei. 10. Pasikalbėjus su savimi ir sukūrus prieglobstį savo įaudrintiems nervams, geriausia imtis veikimo. 11. Psichiatrijoje į pasveikimą einama siauru ir vingiuotu keliu per erškėčius, o ne lekiamą greitkelį. 12. Sukurti nusiteikimą ir įsivaizdavimą gali padėti žodžiai: „Jei nori daryti pasaulį geresnį, pažvelk į save ir pakeisk save“ (M. Jacksonas). 13. **Isteriku tampa tas, kuris, peržengęs ištvermingumo ribą, kenčia nuo fizinės negalios.** 14. Kai asmuo atskleidžia savo emocijas, tokia komunikacija vadinama jausmų reiškimu. 15. **Ramybė ne tik saugo žmogų nuo negatyvaus patyrimo, bet ir padeda kitam, kuris negali atsispirti agresyvumui.** 16. Užduotys mokiniams skiriamos pagal jų pajėgumą. 17. Stresą galima apibūdinti kaip reagavimą į tam tikrus įvykius, kuriuos mes laikome grėsmingais ir sunkiais. 18. Dėl slaugės neišmanėliškumo teko atsiprašyti visam personalui.

5.2.1.2. Raskite ir ištaisykite daiktavardžių priesagų vartojimo klaidas.

1. Kiekvienas nori sėkmingai gyventi, todėl ieško pasisekimo.
2. Nepaisant didelio apkrovimo, keliavimas po svetimas šalis yra daugelio žmonių didžiausias pomėgis.
3. Alternatyvios koncepcijos pasiūlymas gali gerokai paspartinti gijimą.
4. Mylėti galima tik realų žmogų, o ne susikurtą įsivaizdavimą.
5. Kai yra viso organizmo išsiderinimas ir išsekimas, nelogiška kalbėti apie naujus įsipareigojimus.
6. Grupės vadovas inicijuoja grupės narių kokią nors veikimą ir prašo, kad kiekvienas narys pasakytų kitam, ką jam ar jai jaučia.
7. Gavau rimtą pamoką ir didelį paskatinimą tobulinti savo viešojo kalbėjimo raišką.
8. XX a. perdėto reikumo etalonas – Hitleris, tačiau Hitleris – žmogus, o ne Hitleris – kariškis.
9. Socialinių žmonių bendruomenių tyrinėtojai yra priėję prie išvados, kad laimėjimai nesuteikia laimės, nes gyvenimas vis dėlto nėra varžybų

arena. 10. Kulinarijos meno žinovai turi būti gerai išstudijavę kiniečių valgiaraštį. 11. Žmogaus vidinio ir išorinio pasaulio sąlyčio momentai priklauso nuo asmens įsivaizdavimo apie save ir kitą. 12. C. G. Jungas ypač kreipė dėmesį į sąvokas *sąmoningumas* ir *pasąmoningumas*. 13. Tai buvo „Žalgirio“ krepšininkų patikrinimas, jų dvasinių jėgų išmėginimas. 14. Asmeninių tyrimų aprašymai dažniausiai pateikiami darbo priede. 15. Yra didžiulis skirtumas tarp subrendimo ir pasenimo. 16. Neurozėmis šiame beprotiško greičio pasikeitimų pasaulyje dažniausiai suserga vyresnio amžiaus žmonės.

5.2.1.3. Raskite ir ištaisykite priesagos *-ietis*, *-ė* vartojimo klaidas.

Anykštietis, ansamblietis, australietis, blogietis, čiurlionietis, darbietis, dinamietis, gediminietis, geležinkelietis, gerietis, jurbarkietis, kinietis, kraštietis, kudirketis, kupiškietis, partietis, pasaulietis, pasienietis, rokiškietis, sąjūdietis, spartietis, švietimietis, tautietis, žalgirietis.

⇒ Kontroliniai klausimai

---

1. Kokia yra priesagų pagrindinė funkcija?
2. Kokių vedinių gali būti netaisyklingai vartojama priesaga *-ietis*, *-ė*?
3. Kokios daiktavardžių priesagos gali būti vartojamos netaisyklingai ir kodėl?
4. Kaip gali būti taisomi abstraktieji veiksmažodiniai daiktavardžiai su *-imas* ir *-ymas*?
5. Kokios priesagos vartojamos sudarant asmenų pavadinimus, o kokių negalima vartoti?

5.2.2. Priesaginiai būdvardžiai

Gana dažnai neaišku, ką rinktis: priesagos **-inis**, **-ė** vedinį ar daiktavardžio kilmininką. Kai kuriuos priesagos **-inis**, **-ė** vartojimo atvejus galima apibrėžti taisyklėmis.

1. Jeigu labiau pabrėžiamas daiktas (veikėjas ar objektas), turintis tam tikrą ypatybę, vartojamas kilmininko linksnis, o jeigu labiau pabrėžiama to daikto (veikėjo ar objekto) ypatybė, vartojamas priesagos **-inis**, **-ė** būdvardis, plg.: *psichoterapijos priemonės* (*poveikis, kursas, seansas, konsultantas*), bet *psichoterapinis veiksmas* (*žodis*), *psichoterapiniai santykiai*; *aktorinis* (= *aktoriaus*) *talentas*, *oratorinis* (= *oratoriaus*) *menas*, *klausytojų psichologinis* (= *psichologijos*) *pažinimas*; *psichinės* (= *psichikos*) *raidos samprata*. Tais atvejais, kai galima vartoti ir daiktavardžio kilmininką, ir priesagos **-inis**, **-ė** būdvardį, patartina pirmenybę teikti kilmininko linksmui: *pedagoginės* (– *pedagogikos*) *žinios*; *politinis* (– *politikos*) *apžvalgininkas*; *medicininė* (– *medicinos*) *pagalba* (*priežiūra, procedūra*).

2. Įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, kabinetams pavadinti vartojami ne priesagos **-inis**, **-ė** vediniai, o daiktavardžio kilmininkas: *psichologinė* (= *psichologo*) *konsultacija*; *odontologinis* (= *odontologijos*) *kabinetas*; *onkologinė* (= *onkologijos*) *klinika*.

3. Priesaga **-inis**, **-ė** lietuvių bendrinėje kalboje nevartojama su dvišakniais būdvardžiais: *dvikasetinis* (– *dvikasetis*) *magnetofonas*, *mažagabaritinis* (– *mažagabaritis*, *mažų gabaritų*) *kroviny*, *stambiablokinis* (– *stambiablokis*, *stambių blokų*) *namas*. Tačiau yra nemažai sudurtinių žodžių, tarptautinių psichologijos mokslo terminų, turinčių pirmąjį dėmenį *psicho* (gr. *psychē* siela), kurie išlaiko ir priesagą **-inis**, **-ė**: *psichofizinis* ↔ *susijęs ir su psichiniais, ir su fiziniais reiškinais*; *psychogeninis* ↔ *psichinės kilmės*; *psychosedatyvinis* ↔ *raminamasis*, *psychosedatyviniai* ↔ *raminamieji vaistai*; *psychotropinis* ↔ *veikiantis psichiką* ↔ *psychotropiniai vaistai*; *psychosomatika* (gr. *psychē* siela + gr. *sōmatikos* kūniškas) mokslas, tiriantis somatinių (kūno) ligų, susijusių su psichiniais išgyvenimais, kilmę ir gydymą → *psychosomatiniai sutrikimai*; taip pat gali būti ir kitų sudurtinių žodžių su priesaga **-inis**, **-ė** dėmenų: *transpersonalinė psichologija*, *parapsichologiniai reiškiniai*.

4. Prie priesagos **-inis**, **-ė** būdvardžių nededamas priešdėlis **be-**; reikėtų arba pakeisti priešdėlį, arba atsisakyti priesagos: *bealkoholinis* (– *nealkoholinis*, *bealkoholis*) *valiklis*, *beprecedentinis* (– *beprecedentis*) *įvykis*. Tokių darinių atsirado dėl netinkamo vertimo iš rusų kalbos, plg.: rus. *безалкогольный* > *bealkoholinis* (– *nealkoholinis*).

5. Neretai painiojami priesagų **-inis**, **-ė** ir **-iškas**, **-a** vediniai, kurie savo reikšme kartais yra artimi, beveik sinonimiški, pvz.: *Tai jo asmeninis pasirinkimas. Tai jo asmeniškas reikalas*. Tačiau jų reikšmės skiriasi: priesagos **-inis**, **-ė** būdvardžiai žymi išskiriamąją, arba rūšinę, ypatybę, o priesagos **-iškas**, **-a** būdvardžiai rodo būdingas, arba esmines, daiktų ypatybes, plg.: *šiuolaikiški drabužiai ir šiuolaikiška* (= *šiuolaikinė*) *literatūra*. Pateiksime kelis priesagų **-inis**, **-ė** ir **-iškas**, **-a** painiojimo atvejus: *Sociologų nuomone, negerai, kai nėra aiškios asmeniškos* (= *asmeninės*) *atsakomybės. Kiekvienas žmogus turėtų žinoti išorišką* (= *išorinę*) *savo baimės išraišką. Pacientas labai paviršutinis* (= *paviršutiniškas*) ir *konfliktinis* (= *konfliktiškas*) *žmogus*.

6. Būdvardžio priesaga **-iškas**, **-a** nevartotina su kai kuriais tarptautiniais žodžiais: *moderniškas* (– *modernus*), *privatiškas* (– *privatus*); taip pat su dvišakniais žodžiais (dūriniais): *aiškiaregiškas* (– *aiškiaregis*), *daugiareikšmiškas* (– *daugiareikšmis*), nes dūrinuose priesagos **-inis**, **-ė**, **-iškas**, **-a** neturėtų būti.

Būdvardžiai su priesaga **-iškas**, **-a** taip pat nevartotini tautybei ar kitam kokiam nors priklausymui reikšti: *Sovietmečiu psichoterapijoje buvo diegiama pavloviška* (= *Pavlovo*) *sistema, viską aiškinanti per refleksus. Rusiškieji* (= *rusų*) *metodai buvo orientuoti į tai, kad net ir psichoterapijoje viską galima paaiškinti racionaliai*.

7. Kartais prieš priesagą **-inis**, **-ė** dar yra tarptautinis formantas **-al**, **-ar**, **-at**, **-et**, **-it**, **-ij**, **-ik**, **-yv**, **-or** (**-arinis**, **-ė**, **-atinis**, **-ė**, **-etinis**, **-ė**, **-ijinis**, **-ė**, **-ikinis**, **-ė**, **-yvinis**, **-ė**, **-orinis**, **-ė**). Lietuvių kalboje šių dvigubų priesagų populiarumui įtakos turėjo rusų kalba, kurioje tarptautiniai formantai išlaikomi, plg.: rus. *энергетический* < *energetinis*, rus. *интеллектуальный* < *intelektualinis*, rus. *функциональный* < *funkcionalinis*, rus. *пенсионный* < *pensijinis*, rus. *тематический* < *tematinis*, rus. *проблематический* < *problematiškas*.

Taisyti galima dvejopai: 1) atsisakyti tarptautinių formantų *-al-*, *-ar-*, *-at-*, *-et-*, *-ij-*, *-ik-*, *-yv-*, *-or-*: *energetinė* (– *energinė*) *vertė*, *intelektualinis* (– *intelektinis*) *lygis*, *akcijnės* (– *akcinės*) *prekės*; 2) tarptautinius formantus palikti, bet vietoj priesagos *-inis*, *-ė* rinktis galūnes *-us*, *-i* ir *-usis*, *-oji*: *individualinė* (– *individuali*, *individualioji*) *veikla*, *operatyvinis* (– *operatyvus*) *sprendimas*.

Dvigubas tarptautinių žodžių baigmuo išlaikomas šiais atvejais:

- kai skiriasi vedinių darybos pamatas, pavyzdžiui, *energetinis*, *-ė* (: *energetika*) ir *energinis*, *-ė* (: *energija*); *klasikinis*, *-ė* (: *klasika*) ir *klasinis*, *-ė* (: *klasė*); *serijinis*, *-ė* (: *serija*);
- jeigu yra vartojamas žodis, turintis terminologinę reikšmę, pavyzdžiui, *dekoratyvinis* (– *dekoratyvusis*) *augalas*, *kognityvinė psichologija*, *operatyvinė grupė*, bet *dekoratyvus paveikslas*, *operatyvus veiksmas*;
- jeigu daiktavardis, iš kurio darytas būdvardis, šį dvigubą formantą turėjo, pavyzdžiui, *kriminalinis* (: *kriminalas*), *memorialinis* (: *memorialas*), *ritualinis* (: *ritualas*).

8. Prieš priesagą *-inis*, *-ė* gali būti dar kita lietuviška priesaga, kurios vartojimas priklauso nuo pamatinio žodžio reikšmės, pavyzdžiui, *šeiminis* (: *šeima*) ir *šeimyninis* (: *šeimyna*). Šie abu būdvardžiai, būdami taisyklingos darybos, skiriasi savo reikšme: *šeimyninis* (: *šeimyna*) – visi namų žmonės (ir ne tik tradiciškai suprantama šeima); kartu su globėjais vienoje šeimoje gyvenantys globojami svetimi vaikai. Pavyzdžiui: *Asocialių šeimų vaikai kartais randa naujus šeimyninius* (: *šeimyna*) *namus ir gyvena laimingai. Žmonėms, kurių šeimyninė* (= *šeiminė*) *padėtis sunki, mokamos pašalpos. Gydimui taikoma taip pat šeimyninė* (= *šeiminė*) *psichoterapija*.

Reikėtų taip pat skirti būdvardžius *paviršinis* (: *paviršius*) ir *viršutinis*, pavyzdžiui: *Paaiškėjo, kad tik paviršutinis* (= *paviršinis*) *vanduo buvo nuodingas. Gydytojai teigia, kad pažeistas tik paviršutinis* (= *viršutinis*) *odos sluoksnis*.

Jei būdvardžio reikšmė aiški ir be priesagos *-inis*, *-ė*, geriau rinktis nepriesaginį būdvardį, pavyzdžiui: *Tėvai turėtų įsisąmoninti, kad niekam nevalia brautis į privatų kasdieninį* (|| *kasdienį*) *vaikų šeimos gyvenimą*.

5.2.2.1. Raskite ir ištaisykite netinkamai pavartotą priesagą -inis -ė. Paaiškinkite taisymo priežastį.

1. Psichologinis terminas *geštaltas* apibūdinamas kaip uždara (vien-tisa) forma; vientisas, nedalomas ir neskaidomas į dalis psichinis reiškiny-s (darinys, procesas). 2. Kaip rodo psichoterapiniai tyrimai, juo labiau klientas pasiryžta išgyti, tuo psichoterapinis poveikis jam yra didesnis. 3. Ir nors pats A. Gesellas pripažino, kad kiekvieno vaiko tam tikros mo-torinės funkcijos subręsta kiek skirtingai – vienų truputį anksčiau, kitų vė-liau, jis per menkai įvertino svarbų aplinkinį poveikį net ir šių motorinių funkcijų raidai. 4. Didėjanti technikos pažanga bei gerėjanti medicininė priežiūra sudaro sąlygas išgyventi net ir neišnešiotiems naujagimiams. 5. Nacionalinio dramos teatro aktorinis meistriškumas sužavėjo ne tik paprastus žiūrovus, bet ir kritikus. 6. E. Polsterio ir M. Polster teigimu, geštaltinis psichoterapeutas tiki dviem aksiomomis: „Tai, kas yra, yra“ ir „Vieną momentą keičia kitas“. 7. Humanistinė psichologija atsirado po Antrojo pasaulinio karo kaip atsakas į karinį žiaurumą. 8. Žinoma, trene-ris turi išmanyti, kaip sportininkui suteikti pirmąją medicininę pagalbą. 9. „Žemynos“ gimnazijoje veikia odontologinis kabinetas, kuriame dirba patyrusi specialistė. 10. Pedagoginio išsilavinimo ir pedagoginių žinių neturintys asmenys iš pradžių turėtų įgyti išsilavinimą edukologijos pro-filio universitetuose, turėti pedagoginės praktikos patirties ir tik tada ryž-tis dirbti mokykloje. 11. Klaipėdoje statomas naujas onkologinis centras, globojamas Kretingos pranciškonų. 12. Politinis apžvalgininkas turi būti nuovokus ir išsilavinęs. 13. Nuo XX a. vidurio psichologijoje daugiau dėmesio kreipiama į loginį mąstymą ir klausytojų psichologinį pažinimą. 14. Iki šiol iš paauglių galima išgirsti, kad pas psichologus lankosi tie, ku-rie turi rimtų psichinių sutrikimų. 15. Tyrimai rodo, kad iš visų apklausų būdų patogiausia yra daryti telefoninę apklausą. 16. Statistiniai duomenys gali rodyti net ir tai, kada yra geriausias metas skyryboms. 17. Psichi-niai procesai laikomi vientisais ir neskaidomais į elementus. 18. Beveik visi psichoterapiniai mokytojai smarkiai kritikuoja bet kokius dvigubus psichoterapeuto ir paciento santykius. 19. Paaugliams ir jaunimui leng-viau ir paprasčiau verstis svetimais sporto ar kompiuteriniais terminais. 20. Didžiųjų universitetų Psichologijos katedros darbuotojams organizuo-jamos psichoterapinės konsultacijos.

5.2.2.2. Raskite ir ištaisykite klaidingai pavartotas būdvardžių priesagas.

1. Vilniaus universitetas buvo vienas reikšmingiausių Baroko epochos kultūros reiškinių Lietuvoje, svarbiausias XVI–XVIII a. intelektualinės veiklos centras. 2. Terapeutinio seanso metu, atsižvelgdamas į strateginius terapijos tikslus, terapeutas gali taikyti įvairias technines priemones. 3. Nepagydomomis ligomis sergančių žmonių konsultavimas ir gydymas tebėra problematiškas. 4. Gali būti įvairiaprasmiškos žodžių reikšmės, charakterizuojančios asmenį nuo intelektualinių iki etinių ir dorovinių jo kvalifikacijų. 5. Konsultuojant žmones, ypač sprendžiant sutuoktinių konfliktus, dažnai pasitaiko problematinės situacijos, reikalaujančios iš psichologo profesinės brandos ir gebėjimo ieškoti išeities vengiant vertinimo. 6. Vienareikšmiško atsakymo į gyvenimo dramas nėra turėjusi jokia civilizacija nei kultūra. 7. Ir sveikų, ir sergančių cerebraliu paralyžiumi vaikų savęs aš įvaizdis ir savęs vertinimas priklauso nuo ankstyvojoje vaikystėje jį supančių suaugusių žmonių. 8. Labiausiai praturtėji bendraudamas su tais, kurie tave sugeba praturtinti nematerialiais dalykais, nes gyvenime turėjau progos ne kartą įsitikinti, kad nematerialiniai dalykai yra svarbiausi. 9. Visuomenei reikėtų plačiau aiškinti, kad būtina maisto sąlyga – jo energetinė vertė. 10. Tiriant dirbtinį intelektą dažnai pagal gyvų organizmų nervų sistemos pavyzdį yra kuriami supaprastinti teoretiniai modeliai. 11. Transcendentalinė Kanto filosofija skirstoma į estetiką, analitiką ir dialektiką. 12. Vienas iš pagrindinių moterų organizacijų siūlymų – kad smurtas šeimose būtų laikomas kriminalistiniu nusikaltimu. 13. Mano nuomone, reikia susitikti su ligonio šeimos nariais ir išbandyti šeimyninės psichoterapijos galimybes. 14. Jei-gu laikysimės tik teoretiškų prielaidų, tai religiniai dalykai ir psichoterapija turi būti atskirti, tačiau iš tikrųjų jų atskirti neįmanoma. 15. Pamažu internetinės paslaugos įsipynė ne tik į įstaigų, bet ir į privatų kasdieninį gyvenimą. 16. L. Vekeris atkreipia dėmesį į tai, kad dar yra energetinis grįžtamumas. 17. Yra daug psichoterapeutinių metodų, kurie primena stebuklus, pažadinančius sąmonės potencialą. 18. Anksčiau psichoterapijoje viską buvo mėginama aiškinti visiškai racionalistiškais būdais. 19. Norėdamos nuraminti vaikus, nervuotos moterys griebia juos ant rankų ir ima sūpuoti.

5.2.2.3. *Atskliauskite ir pasirinkite tinkamas formas. Paaiškinkite, kada vartojamas priesagos, o kada galūnės vedinys.*

1. Kalbėdami apie (*asmens, asmenybinę*) laisvę, turime pripažinti, kad virsmas jau yra įvykęs. 2. Žmonės turi būti tikri, kad prireikus jiems bus suteikta (*teisės, teisinė*) pagalba. 3. Skyrybų atveju daugiausia keblumų kelia (*turto, turtiniai*) santykiai. 4. Reklama skelbia, kad paroduodami kokybiški (*automobilių, automobiliniai*) dažai. 5. Dažniausiai didžiausia (*metų, metinė*) palūkanų norma būna tų bankų, kurių finansinė padėtis nestabili. 6. Visoje Šengeno zonoje galioja (*bevizis, bevizinis*) režimas. 7. Žiniasklaidos atstovų nuomone, toks viešas įstaigos vadovų kivirčas yra (*beprecedentis, beprecedentinis*) atvejis. 8. (*Reklamos, reklaminio*) stendo tikslas – patraukti praeivių dėmesį. 9. Kiekvienos šalies gyventojų migracijos tendencijas rodo (*statistikos, statistiniai*) duomenys. 10. Per šimtą neaiškios kilmės piliečių kirtu (*valstybės, valstybinę*) sieną. 11. Europos Sąjungos šalyse taikomi tie patys (*Europos, europiniai*) standartai. 12. Prieš rinkimus į Seimą kai kurie kandidatai organizuoja (*reklamos, reklaminę*) kampaniją. 13. Jauną žmogų labiau domina ne prekė, bet (*prekės, prekinis*) ženklas. 14. (*Vietos, vietinė*) valdžia už įvažiavimą į centrą nutarė imti mokesį. 15. Dažniausiai (*tarnybos, tarnybiniai*) automobiliai skiriami Seimo nariams arba klestinčių įstaigų vadovams. 16. Kai šalyje vyrauja nedarbas, kaip gali būti turtingi (*pensijų, pensiniai, pensijiniai*) fondai? 17. Ar jūs manote, kad šiuolaikinė (*rinkimų, rinkiminė*) sistema yra originali? 18. Nors ir skelbiamos įvairios pataisos, tačiau (*įstatymų, įstatyminių*) spragų nemažėja. 19. Manoma, kad teisinga būtų įvesti turto (*progresinius, progresyvinius*) mokesčius. 20. Kas teisus, o kas ne, spręs (*ekspertų, ekspertinė*) komisija.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kokioms būdvardžių priesagoms būdingi vartosenos variantai?
2. Išvardykite visus galimus priesagos *-inis*, *-ė* vartojimo normos pažeidimus.
3. Kokiais atvejais pateisinamas dvigubų priesagų vartojimas?
4. Parinkite iš savo specialybės tekstų sakinių su būdvardžių priesagomis ir paaiškinkite jų vartojimo variantus.

5.2.3. Priesaginiai veiksmažodžiai

Iš veiksmažodžių priesagų vedinių kalbos normos pažeidimų dažniausiai būna vartojant priesagą **-inėti / -dinėti**. Su priesaga **-inėti / -dinėti** daromi tik kartotiniai veiksmažodžiai. Kai nereikia kartotinio veiksmo reikšmės, priesagos **-inėti / -dinėti** vediniai netinka: *Organizmas ryšį su aplinka palaiko per nervų sistemą, kuri iš išorės ir kūno vidaus nuolat priiimina (= priiima) dirginimus. Todėl informacijos perkėlinėjimas (= perkėlimas) į ilgalaikę atmintį nėra galimas. Taigi tikėtina, kad problemos atsiradinėjo (= atsirado) ne dėl auklėjimo ypatybių, bet dėl kur kas gilesnių priežasčių. Žalingų įpročių lietuviai labai sunkiai atsikratinėja (= atsikrato). Iš pagrindinių religijų pradeda atskilinėti (= atskilti) įvairios sektos ir kiti mažiau paplitę tikėjimai.*

Reikėtų atkreipti dėmesį į kai kurių veiksmažodžio priesagų vartojimą: *nervuoti, nervuoja (– nervinti, nervina), paralyžuoti, paralyžuoja, paralyžavo (= paralyžiuoti, paralyžiuoja, paralyžiavo), nuomuoti, nuomuoja, nuomavo (= nuomoti, nuomoja, nuomojo), dalinti, dalina, dalino (– dalyti, dalija, dalijo), mokinti, mokina, mokino (– mokyti, moko, mokė), vardinti, vardina, vardino (– vardyti, vardija, vardijo).*

5.2.4. Netinkamas prieveiksmių priesagos -(i)ai / -in(i)ai vartojimas

1. Netaisyklingai vartojami būdo prieveiksmai su **-(i)ai / -in(i)ai**, padaryti iš būdvardžių su priesaga **-inis, -ė**, imituojant kitų kalbų prieveiksmių darybos modelį, plg: rus. *лично* > *asmeniniai*, rus. *существенно* > *esminiai*, rus. *нечувственно* > *psichiniai*. Taisyti reikėtų priesagos **-išk-** vediniais, prielinksninėmis konstrukcijomis ar žodžių junginiais, todėl būdo prieveiksmai su **-(i)ai / -in(i)ai** keistini:

a, b

asmeniniai (= asmeniškai) pažinti;

bet *begaliniai*, nes prieveiksmais *begaliniai* yra kilęs iš priesaginio būdv. *begalinis*; kita vertus, oficialiesiems kalbos stiliams jis netinka,

pavyzdžiui: *Kompleksai yra natūralūs ir būtini psichikos dariniai, tačiau begaliniai (= labai, nepaprastai, be galo) varginantys. Anksčiau viską buvo mėginama aiškinti racionaliai, o dabar, kaip ir tada, begaliniai (= nepaprastai, be galo, visiškai) ignoruojant sielą, viską bandoma surašyti į schemas;*

besąlyginiai (= besąlygiškai, be sąlygų, griežtai) reikalauti;

d, e, f

dalinai (= iš dalies) pateisinti;

dvasiniai (= dvasiškai) subręsti;

ekonominiai (= ekonomiškai) sutvirtėti;

eksperimentiniai (= eksperimentiškai) patvirtinti;

esminiai (= iš esmės, savo esme, iš tiesų, iš tikrųjų) skirtis;

faktiniai (= faktiškai) įrodyti;

fiziniai (= fiziškai) subręsti;

i, m, n

išoriniai (= išoriškai) išsiskirti;

materialiniai (= materialiai) klestėti;

meniniai (= meniškai) įforminti;

nuotoliniai (= nuotoliniu būdu) studijuoti;

necenzūriniai (= necenzūriškai) kalbėti;

o, p, s, š

orientaciniai (= apytikriai, maždaug) turėti;

principiniai (= iš principo) sutarti;

psichiniai (= psichiškai) sveikti;

sąlyginai (= sąlygiškai) sutikti;

šimtaprocentiniai (= šimtu procentų) atsakyti;

t, v

teoriniai (= teoriškai) išmanyti;

tiesioginiai (= tiesiogiai) vadovauti;

tradiciniai (= tradiciškai, iš tradicijos, pagal tradiciją) elgtis;

vidiniai (= **iš** *vidaus*, *vidumi*) stiprėti;

vidutiniai (= **vidutiniškai**) uždirbti.

2. Būdo prieveiksmai, padaryti iš santykinių būdvardžių, kurių vienaskaitos vyriškosios giminės vardininko galūnė **-is**, o daugiskaitos naudininko **-(i)ams**, netaisyklingai vartojami dėl svetimos kalbos pavyzdžio, plg.: rus. *бесчувственно* > *bejausmiai*, rus. *бессильно* > *bejėgiai*, rus. *бессмысленно* > *beprasmiai*. Šie prieveiksmai irgi taisomi priesagos **-išk-** vediniais, prielinksninėmis konstrukcijomis ar žodžių junginiais:

abipusiai (= **abipusiškai**, **abiem pusėms**) gerai;

bejausmiai (= **bejausmiškai**, **be jausmo**) reaguoti;

bejėgiai (= **bejėgiškai**) sutikti;

beprasmiai (= **beprasmiškai**, **be prasmės**) gyventi;

dviprasmiai (= **dviprasmiškai**) elgtis;

civiliai (= **civiliškai**) apsirengti.

3. Taisyklingai vartojama tada, kai būdo prieveiksmai daromi iš kokybinių būdvardžių, kurių vienaskaitos vyriškosios giminės vardininko galūnė **-is**, o daugiskaitos naudininko **-(i)ams**:

apykvailis, apykvailiams → apykvailiai;

apysveikis, apysveikiams → apysveikiai;

apytikris, apytikriams → apytikriai;

pusdykis, pusdykiams → pusdykiai.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kokios veiksmazodžių priesagos vartojamos netaisyklingai?
2. Kaip galima taisyti netinkamai pavartotą būdo prieveiksnių priesagą **-(i)ai / -in(i)ai**?
3. Parašykite po keletą savo specialybės sakinių su tais būdo prieveiksnių priesagos **-(i)ai / -in(i)ai** žodžiais, kuriuos galėtumėte netinkamai pavartoti.

5.2.5. Dūriniai (sudurtiniai žodžiai)

Tarptautiniai terminai negali visiškai patenkinti konkrečios mokslo srities terminų poreikio, todėl būdingesni kuriai nors mokslo sričiai terminai yra specialiai kuriami. Kuriant terminus svarbu laikytis dalykinių ir loginių reikalavimų, nes terminai turi būti norminiai – kodifikuoti žodžiai ir žodžių junginiai.

Lietuviški **dūriniai (sudurtiniai žodžiai)** gali būti daromi iš įvairių kalbos dalių:

- iš dviejų daiktavardžių: *akiratis, katžolė, kryžiažodis, vilkdalgis*;
- iš daiktavardžio ir veiksmazodžio: *batsiuovys, laiškanešys, žinia-sklaida*;
- iš būdvardžio ir daiktavardžio: *geraširdis, menkavertis, silpnaprotytis, šviesiaplaukis*;
- iš būdvardžio ir veiksmazodžio: *geradarys, labdara, piktdžiuga, plikšala*;
- iš skaitvardžio ir daiktavardžio: *dviveidis, trinaris, vienareikšmis*;
- iš prieveiksmio ir daiktavardžio: *pusgalvis, puskvailis, pusprotis, pusvalandis*;
- iš prielinksnio ir daiktavardžio: *aplinkkelis, pokaris, pogrupis, priešaušris*;
- iš įvardžio ir veiksmazodžio: *savianalizė, savitvarda*.

Dūriniai gali būti padaromi keliais būdais:

- dviejų žodžių kamienai gali būti sujungti tiesiogiai, t. y. be jungiamųjų balsių: *tarpasmeninis, vienmetis, trečdalis, hiperkinezija, hiperaktyvumas*;
- dviejų žodžių kamienai gali būti sujungti netiesiogiai, t. y. su jungiamuoju balsiu: *saviraiška, savigarba, saviaukla, savikontrolė, logoterapija, metamotyvacija*.

Suduriant du žodžius, keičiasi antrojo žodžio galūnė. Sudurtinių žodžių (dūrinių) galūnė vyr. g. yra **-is**, mot. g. **-ė**: *silpnas protas* → *silpnaprotytis*, *-ė*, *bendras autorius* → *bendraautoris*, *-ė*. Jei antrasis dėmuo

yra veiksmazodis, tada dažniausiai vartojama galūnė *-a*: *save stebėti* → *savistaba*, *save šviesti* → *savišvieta*, *sau įteigti* → *savitaiga*;

- sudėtiniai terminai gali būti dvižodžiai arba trižodžiai žodžių junginiai, kurių komponentus sieja sintaksiniai derinimo, valdymo ar šliejimo ryšiai: *lytinis brendimas*, *skersinis pjūvis*, *pamatinis pasitikėjimas*, *autogeninė treniruotė*, *psichologinis konsultavimas*, *koreliacinė analizė*, *transpersonalinė psichologija*, *verbalinis mazochizmas*;
- dvišakniai terminai gali būti sudaryti vien iš tarptautinių žodžių (*logopedija*, *hidrofobija*, *neurolingvistika*, *psichotechnika*), arba vien iš lietuviškų žodžių (*savijauta*, *savistaba*, *savitvarda*, *savitaiga*);
- terminai gali būti kombinuoti – dūriniai, sudaryti iš tarptautinio ir lietuviško žodžio (*makrojudesiai*, *saviaktualizacija*), arba žodžių junginiai (*paranormalūs reiškiniai*, *parapsichologiniai reiškiniai*, *psichosomatiniai sutrikimai*, *psichotropiniai vaistai*).

Vis dėlto lietuvių kalboje dūryba, palyginti su vedyba, nėra populiarius darybos būdas. Norint sudaryti terminą, kurio pirmas dėmuo yra tarptautinis žodis, reikia atsižvelgti į tarptautinio žodžio vartoseną lietuvių kalboje. Jeigu tarptautinis žodis vartojamas atskirai ir yra kaitomas, pavyzdžiui, *elektra* (*elektros*), *hipnozė* (*hipnozės*), tai daromi žodžių junginiai, o ne dūriniai, pavyzdžiui, *elektrošokas* (= *elektros šokas*), *hipnoterapija* (= *hipnozės terapija*), tačiau, jei jis išreiškia mokslo terminą, su juo sudaromas dūrinys (*elektrodinamika*, *elektrotechnika*). Panašiai yra ir su dėmeniu *radio-* (*radijo imtuvas*; *radiotechnika*, *radioaktyviosios dalelės*). Jei tarptautinis žodis nekaitomas ir atskirai nevartojamas, daromas tik dūrinys (*monospektaklis*, *mikroautobusas*, *fotajuosta*, *vibromasažas*, *mikroinsultas*);

- terminai daromi iš žodžių, neturinčių priesagų ir priešdėlių: *daugiatautinis* (– *daugiatautis*). Tačiau tarp psichologijos ir sociologijos mokslų terminų pasitaiko nemažai dvišaknių priesaginių terminų, ypač su priesaga *-umas*: *geranoriškumas*, *nesavanaudiškumas*, *menkavertiškumas*, *hiperaktyvumas*.

Nevartotina:

- „sutrauktiniai“ dūriniai, plg.: rus. *нарконсихслужба* > *narkopsichtarnyba* (= ***narkologijos ir psichologijos pagalba***);
- dūriniai, kuriems sudaryti imama pirmo žodžio pradžia ir antras visas žodis, pavyzdžiui: rus. *гештальттерапевты* > *geštaliterapeutai* (= ***geštalto terapeutai***), rus. *гештальтпсихология* > *geštaltpsichologija* (= ***geštalto psichologija***), rus. *концлагерь* > *konclageris* (= ***koncentracijos stovykla***), rus. *соуработники* > *socdarbuotojai* (= ***socialiniai darbuotojai***), rus. *всеохватывающий* > *visaapimantis* (= ***viską apimantis***), rus. *всезнающий* > *visažinantis* (= ***visažinis, viską žinantis***); rus. *благосостояние* > *gerbūvis* (= ***gerovė***);
- taisytini dvizodžiai terminai, tarp kurių dėmenų rašomas brūkšnelis, pavyzdžiui: *geštalt-terapeutai* (= ***geštalto terapeutai***), *humanistinė-egzistencinė* (= ***humanistinė ir egzistencinė psichologija, Humanistinės ir egzistencinės psichologijos institutas Birštone***).

⇒ Kontroliniai klausimai

1. Iš kokių kalbos dalių gali būti daromi lietuviški dūriniai (sudurtiniai žodžiai)?
2. Kokiais būdais dūriniai sudaromi?
3. Kokių taisyklių reikia laikytis suduriant žodžių kamienus?
4. Kokių gali būti dūrinių vartosenos normos pažeidimų?
5. Pateikite sudurtinių įvairios sandaros savo specialybės terminų.

* 5.2.5.1. *Ištaisykite netaisyklingai pavartotus sudurtinius terminus ir paaiškinkite taisymo priežastį.*

1. Dėl demonstrantų savivaliavimo Anglijoje labiausiai nukentėjo gatvių prekybininkai. 2. Kai studijavau universitete, hipnoterapijos tada niekas nemokė. 3. Šalies ekonomikos augimas ir efektyvus pajamų pa-

naudojimas socialinėms reikmėms yra šalies ir jos piliečių gerbūvio pagrindas. 4. Vėliau geštalt-terapeutai savo planams realizuoti skolinosi kūno terapijos, šokio terapijos, meno ir muzikos terapijos technikas. 5. Savivertiškumo formavimosi laikotarpiu laikomas ankstyvasis mokyklinis amžius nuo šešerių iki vienuolikos metų. 6. Asocialiose šeimose gyvenantiems vaikams į pagalbą ateina ne tik socdarbuotojai, bet ir psichologai. 7. Beje, elektrošokas iš psichiatrijos neišnyko, tik dabar jis vadinamas elektros impulsų terapija, kuri atliekama taikant narkozę. 8. Tada jau galima buvo kalbėti apie sapnų reikšmę, apie hipnozę ir autotreningą. 9. Kovai su paastrėjusiais demografijos iššūkiais būtinas visaapimantis valstybės požiūris. 10. Bene didžiausia šiuolaikinės inžinerinės technikos sėkmė galima laikyti tiltą-tunelį po Lamanšo sąsiauriu. 11. Įdomu, kaip visanugalintis Amerikos kapitalizmas paveikia daugiau nei dešimt metų šioje šalyje gyvenančių svetimšalių pasaulėžiūrą. 12. Kai kurios humanistinės-egzistencinės psichologijos kryptys laikosi požiūrio, jog nepriklausomybė yra vienas iš svarbiausių brandžios asmenybės požymių. 13. Žiniasklaidoje buvo skelbiama versija, kad autoavarija greičiausiai buvo suorganizuota sąmoningai. 14. Niekas, išskyrus brolių, negalėjo atvažiuoti nei į kalėjimą, nei į konclagerį. 15. Laikoma, kad dėkingumą patiria gavėjas, kai suvokia iš geradario naudą – kažką, ką geradarys nesavanaudiškai jam suteikė, kad padidintų jo gerbūvį. 16. Europos Sąjungos kontekste proforientavimas laikomas vienu iš svarbiausių veiksmų, skatinančių užimtumą bei geriausią darbo jėgos panaudojimą rinkos sąlygomis. 17. Įvairūs šaltiniai teigia, jog specskyriuje, rengiančiame karininkus, buvo išduoti asmeniniai ginklai. 18. Nors ir gyvendamas svetur, Jonas išliko naujaakmenietis, tikras savo gimtojo krašto sūnus. 19. Profesoriumi atminti surengta konferencija ir parengta videojuosta, bylojanti apie jo mokslinę veiklą. 20. Įprasta, kad šalia automagistralių įrengiamos ir autoplovyklos.

* 5.2.5.2. Ištaisykite netaisyklingai pavartotus sudurtinius terminus. Nurodykite taisyklingus sakinius.

1. Čia turima omenyje ne techninės priemonės ir individualūs ryšiai, o metafizinės sąvokos: kolektyvi dvasia, kolektyvi sąmonė ir energoinformaciniai laukai. 2. Šių dienų sociopsichologinės tarnybos ir centrai su-

siduria su neproгноzuotais iššūkiais – vis didėjančiu asocialių šeimų skaičiumi. 3. Naujavilniečiai dėl prastos darbo kokybės ir per didelių tarifų turi pretenzijų ir šilumininkams, ir namus administruojančioms įmonėms. 4. Fizkultūra kaip tik ir teikia galimybę patirti stipraus ir sveiko organizmo, dailaus ir išlavinto kūno bei grakščių judesių džiaugsmą. 5. Pirminių sveikatos priežiūros centrų, kuriems pavaldūs rajonų medpunktai, gydytojai informuoja, kad juose liko itin mažai žmonių, galinčių laiku suteikti kaimo gyventojams medicinos pagalbą. 6. Naujazelandiečių supratimas ir požiūris į gyvenimą ir pomirtinį pasaulį niekuo nesiskiria nuo kitų šio žemyno gyventojų supratimo. 7. Žinoma, labai svarbu hipnoterapeuto sugebėjimai ir patirtis, nes profesionalus hipnozės seansas nėra paprastas dalykas. 8. Dėl netinkamų darbo sąlygų ligoninės personalo vyrų gydytojas dažnai gauna netgi skundų. 9. Dėkingumas yra susijęs su žmonių gerbūviu ir laime ir turi svarbių sąsajų su dvasingumu ir optimizmu. 10. Iš istorijos žinoma, kad daugiatautėje šalyje dažniausiai gyvena keliakalbiai žmonės. 11. Paskambinus šiuo numeriu, autoatsakovas prašo įvesti mokėjimo kortelės numerį ir kitą konfidencialią informaciją, kuri iškart patenka į sukčių rankas. 12. Kadangi suprasti neverbalinę kliento kalbą gana sudėtinga, geštaliterapeutas privalo mokėti skaityti visus kūno siunčiamus ženklus. 13. Tie patys videoįrašai milžinišku greičiu plinta ne tik eurozonoje, bet ir viso pasaulio virtualioje erdvėje. 14. Apie įžymią tragiško likimo lietuvių aktorę Unę Babickaitę pastatytas monospektaklis. 15. Po Vilniaus centrą važinėja Senamiesčio mikroautobusas. 16. Į autorinės dainos vakarą dalyviai atsivežė moderniausią audioaparaturą. 17. Naudodami fotojuosų medžiagą ir piešinius, neįgalūs vaikai kartais sukuria tikrus meno šedevrus. 18. Kai buvau jaunas gydytojas, man siūlė pereiti į specligoninę. 19. Anksčiau buvęs gamyklos direktorius, o dabar firmos bendrasavininkas kreipėsi į psichiatrą, nes nebesusitvarkė su stresu, kadangi, anot jo, tvarkant firmos reikalus ir konkuruojant su kitomis firmomis, streso ir įtampos padaugėjo kokį šimtą kartų. 20. Manyta, kad Europarlamente lietuvius galima bus pažinti iš to, kad jie yra šviesiaplaukiai ir mėlynakiai.

5.2.5.3. Raskite ir ištaisykite įvairias žodžių darybos klaidas.

1. Psichoneurologinio dispanserio pacientams dažniausiai būdinga besimptominė ligos forma, čia beveik nėra uždegiminių atvejų. 2. Žmo-

gus, lipantis iš krizės dugno, visuomet turi kelias kryptis: tolimesnį perėjimą į naują lygmenį, kuomet vyksta gyvenimo vertybių patikrinimas, arba grįžti prie senojo gyvenimo būdo ir susirgti psichikos liga. 3. Universiteto plėtros plano bei kai kurių įstatyminių nuostatų koregavimas turėtų bent dalinai spręsti atvykstančių studijuoti užsienio studentų problemas. 4. Kiniečių filosofija ir medicina teigia, jog sveikatos sutrikimų priežastis yra nedarna energetinėje sistemoje. 5. Mus džiugina ir stebina baltų, tikėjusių, kad visa energija išsiskleidžia per kalbas, ištikimumas tiesai. 6. Kišenėje žodžio jis niekada neieškojo, jo reagavimas į įvykius būdavo tikslus ir įsidėmėtinas. 7. Žmonės, praėję asmenybės krizę, yra nepaprastai svarbūs visuomenės gyvenime, nes, kaip teigia patarlė: „Už vieną muštą du nemuštus duoda“. 8. Nors dėl šeimyninės padėties moterys dažnai nepriimamos į darbą, bet įprasta laikytis nuomonės, kad įmonių savininkų sprendimai yra galutiniai ir neapskundžiami. 9. Per dešimt metų, praleistų mokykloje, ištaisomas tik paviršutinis nenorminės leksikos sluoksniu, o kita nevertotinos leksikos dalis pereina iš kartos į kartą. 10. Išgydymas neįmanomas tada, kai vaistais bandoma „sunaikinti“ arba kuo greičiau nutildyti ligą. 11. Greitosios medicininės pagalbos automobilis dažnai nepaiso nei šviesoforų, nei apvažiavimų. 12. XXI a. mokslininkai sunerimę, nes dėl klimatinių sąlygų pasikeitimo ėmė sparčiai tirpti ledynai. 13. Nenuostabu, kad Aukštoji techninė mokykla turi patį turtingiausią užsienio techninės literatūros skyrių. 14. Be abejo, sunku tikėtis vienareikšmiško atsakymo, nes humanistinės krypties psichoterapijoje labai daug įvairovės ir nevienareikšmiškų dalykų. 15. Pojūčių įsisąmoninimo mokymai susitelkiant ties jais, atsiribojant nuo aplinkos trukdymo ir minčių. 16. Psichologija iki šiol stengiasi tapti savotišku religijos pakaitalu. 17. Yra toks taiklus pasakymas: gydymas formaliai teisingas, bet savo esme yra pasityčiojimas. 18. J. Nikulinas išgarsėjo kaip komedijinis kino aktorius, nors ne visi žino, kad visą gyvenimą jis pradirbo cirke. 19. Atliktą tyrinėjimą galima užskaityti kaip kursinį darbą ir užtvirtinti dokumentu. 20. Savęs ugdymo kelias yra pilnas netikėtų susivokimo akimirkų, o savęs suvokimas – tai kelias į išmintį.

5.2.5.4. Raskite ir ištaisykite įvairias žodžių darybos klaidas.

1. Psichologijoje adaptyvia situacijos įveikimo strategija laikomas tos situacijos priėmimas. 2. Pirmiausia, kaip kartojų psichoterapijos studentams, turite išmokti nustatinėti tų jausmų šaltinį. 3. Šių autorių tyrimai parodė, kad pacientams sužinojimas apie ligos atsinaujinimą gali būti net stipresnis stresas nei žinia apie onkologinę diagnozę. 4. Kai pradedu hipnoterapijos seansą, sakau žmonėms, kad ramybė, kurią jaus, nėra vaistų slopinimo ar nuovargio sukelta ramybė. 5. Anksčiau elektrošoką taikydavo tik išskirtiniais atvejais. 6. Kitą dieną jis paskambino ir pasakė, kad visą naktį prabuvo kopose. 7. Ekspertinė komisja, atliekanti mokslo įstaiigos patikrinimą, rado įvairaus pobūdžio Lietuvos Respublikos darbo kodekso pažeidimų. 8. Kai buvo baigtas vaistų patikrinimo darbas, medikai liko šimtaprocentiniai įsitikinę, kad tai buvo stresas – ypatingą įtampą kelianti būseną. 9. Seni žmonės dažnai prisiperka akcijinių prekių, o pasakui nežino, kur jas dėti. 10. Žmonės, turintys įvairiapusišką išsilavinimą, net ir susidūrę su grėsmingomis situacijomis, išgyvena dalinai nedidelį nerimo jausmą ir gali kontroliuoti situaciją. 11. Kai norima perteikti intelektualines sampratas ir kultūrą, žodis tampa nepakeičiama komunikacijos priemone. 12. Nors darbiečiai savo rinkiminėje programoje žadėjo dirbti sąžiningai, tačiau per rinkimus į Seimą daug pažeidimų rasta būtent šiose vienmandatinėse apygardose. 13. Sveikose šeimose augę vaikai žino, kad yra tėvų mylimi, todėl kriminalistiniai nusikaltimai jų netraukia. 14. Įprasta, kad aptarnavimo sferoje dirbantys žmonės nešioja specdrabužius. 15. Dabar niekam nekyla abejonių, kad senųjų miestų suplanavimas buvo daugiau stichiškas. 16. Jeigu žmogui nuolat sakoma, kad jis yra niekam tikęs, tai jo potencialas lieka nepanaudotas, nes tie momentai yra žmogaus patyrimo esmė, ir, nors žmogus neturi jokių fizinių trūkumų, dvasiniai jis gali likti nesubrendęs. 17. Retas kuris Europos miestas autobusų-traukinių stotį turi toje pačioje vietoje kaip Vilnius. 18. Jūsų prašymas dėl įvaikinimo gali būti juridiniai apiformintas ir išspręstas teigiamai. 19. Jei vaiko prierašumas prie tėvų yra persipynęs su priešišku jausmu, nuostata tėvų atžvilgiu tampa dvilypė. 20. Visa, ką galima laikyti fundamentaliniais tyrimais, yra tik talentingos asmenybės įsivaizdavimo padarinys.

6. Gramatinių formų ir kai kurių kalbos dalių vartojimas

Gramatinės žodžių formos (giminė, skaičius, laipsnis ir kt.) – morfologijos tyrimo objektas. Palyginti su žodžių vartojimo ir žodžių darybos klaidomis, žodžių formų vartojimo (arba – žodžių formų darybos) klaidų kalboje nėra daug. Svetimų kalbų įtaka žodžių formų darybai nėra didelė. Atvirkščiai – skoliniai prisitaiko prie lietuvių kalbos morfologinės sistemos. Paprastai jie gauna lietuviškas galūnes ir kaitomi pagal kurį nors lietuviškų žodžių linksniavimo ar asmenavimo tipą. Tik nedidelė dalis kitų kalbų kilmės žodžių (*interview*, *ateljė*, *kredo*, *taksi* ir pan.) lietuvių kalboje lieka nekaitomi, todėl dažnam lietuvių kalbos vartotojui kyla klausimas – kaip šiuos svetimos kilmės žodžius derinti su lietuviškais būdvardžiais: *griežtas* ar *griežta žiuri*, *erdvus* ar *erdvi fojė*? Antra vertus, net ir prisegus svetimos kilmės žodžiui lietuvišką galūnę (*senjoras* ir *senjorė*), jo forma dabartinėje lietuvių kalboje gali įvairuoti (plg. *senjora*).

Dažniausiai pasitaiko giminės, skaičiaus, laipsnių, įvardžiutinių ir sangražinių formų vartojimo klaidų. Iš kalbos dalių problemiškesnis yra skaitvardžių, įvardžių, veiksmažodžių ir jų neasmenuojamųjų formų vartojimas.

6.1. Giminė

Daiktavardžiai lietuvių kalboje dabar turi tik **dvi gimines: vyriškąją ir moteriškąją**, o būdvardžiai ir visi būdvardiškieji žodžiai (dalyviai, būdvardiškieji skaitvardžiai ir įvardžiai) savarankiškos giminės neturi, tik yra ja kaitomi: jų giminė priklauso nuo daiktavardžio giminės. Taigi kyla sunkumų, kai reikia parinkti giminę nelinksniuojamiems tarptautiniams žodžiams (*ateljė*, *kupė*, *asorti*, *bistro*, *interview* ir kt.). Žodžiai, kurie gale

turi *-i, -u, -o*, yra laikytini **vyriškosios giminės**, pvz.: *skanus asorti, įdomus interviu, griežtas žiuri*. **Išimtis**: daiktavardis, įvardijantis moteriškosios lyties asmenį – *senoji ledi*. Jeigu tarptautinio daiktavardžio gale yra kirčiuotas *-ė*, tai jis yra **moteriškosios giminės**: *jauki kupė, gili dekolė, erdvi ateljė*. Skirtingos giminės gali būti tik žodžiai, reiškiantys asmenis: *naujasis atašė, naujoji atašė*. Vartoseną rodo, kad tokius iš svetimų kalbų atėjusius žodžius, ypač tuos, kurių paskutinis dėmuo nekirčiuotas, imta lietuvininti ir linksniuoti, pvz.: *didelė žaliuzyų* (ne *ž a l i u z i*) *paklausa, įdomus hobis* (ne *h o b i*), *neturi laiko jokiam hobiui* (ne *h o b i*), *brendžio* (ne *b r e n d i*) *gamyba* ir pan.

Pastaba. Lietuvių kalboje yra daiktavardžių (*akiplėša, dabita, garbėtroška, mušeika, pikčiurna* ir pan.), kuriais galima pavadinti abiejų lyčių asmenis pagal tiems asmenims būdingą požymį. Jų giminė priklauso nuo to, kurios lyties asmenį jais vadiname konkrečiu atveju. Tačiau iš lotynų kalbos atėjęs tarptautinis žodis *kolega* (plg. lot. *college*) tik formaliai sutampa su lietuviškais daiktavardžiais, kuriais galima pavadinti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties asmenis pagal tiems asmenims būdingą neigiamą požymį (*akiplėša, dabita, garbėtroška, mušeika, pikčiurna* ir pan.). *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (2003) teikiamos formos *kolega, kolegos* v. (vyriškoji giminė) ir *kolegė, kolegės* m. (moteriškoji giminė) – „darbo, profesijos, tarnybos ar laipsnio draugas“. Todėl moteriai apibūdinti vartotinas žodis **kolegė** (*Paklausime kolegių (ne kolegų!)* *J. Paukštienės ir A. Bimbaitės...*), vyrui apibūdinti – **kolega**.

Išidėmėtina: pareigų, profesijų, teisinio statuso, rangų, titulų, mokslo laipsnių, kvalifikacinių laipsnių ir pan. oficialūs pavadinimai, kai nėra tiesiogiai derinami su pažymimuoju žodžiu, apibendrintai reiškiami vyriškosios giminės forma: *Jurgita Bimbaitė šiuo metu atlieka skyriaus vedėjo funkcijas*. Žinoma, kai tiesiogiai minimos moterys ir pasakomos jų pareigos, rangai ir pan., vartotina moteriškoji giminė: *skyriaus vedėja Jurgita Bimbaitė*.

Oficialiai senatvės pensinio amžiaus sulaukusiems asmenims pavadinti dalykinio stiliaus tekstuose vartotinas terminas **pensininkas** ir **pensininkė** (*Socialinė darbuotoja nelankė pensininkų (ne pensininkų!)* *Z. Miškinienės ir A. Šilkinienės...*). Tačiau laisvojo stiliaus tekstuose įsigali švelnesnis ir pakilesnis pasakymas **senjorai** „pagyvenę ponai“.

Moteriškosios giminės daiktavardžio forma dabartinėje kalboje įvairuoja – *senjora* ar *senjorė*. Pažymėtina, kad „pagyvenusios ponios“ reikšmę tinkamesnis yra *senjorė* (plg. *majoras* ir *majorė*, *donoras* ir *donorė*), nes variantas *senjora* turi kitą reikšmę – „ispanų ponią“.

Kaip minėta, dažniausiai giminės vartojimo klaidų pasitaiko adaptuojant svetimų kalbų žodžius. Tačiau esama atvejų, kai kitos kalbos yra paveikusios kai kurių lietuviškų žodžių gramatinių formų darybą. Pavyzdžiui, dažnai pamirštami bevardės giminės žodžiai (būdvardžiai, dalyviai, skaitvardžiai ir įvardžiai). Dėl rusų kalbos įtakos jie sutapatinami su vyriškosios giminės galininku ir įnagininku. Šias klaidas būtina taisyti. Dažniausiai jų vietoje teiktinos bevardės giminės formos, konstrukcijos su bevarde gimine ar atitinkamas įvardžio *tas* linksnis su šalutiniu sakiniu: *Remiantis išdėstytu* (= *tuo, kas išdėstyta*), *daroma išvada*. *Pildant blanką, nereikalingą* (= *tai, kas nereikalinga, ko nereikia*) *reikia išbraukti*. *Laikau reikalingu* (= *reikalinga, manau, kad reikia*) *pranešti*. Tačiau būdvardžių ir būdvardiškųjų žodžių vyriškosios giminės forma ir bevardės giminės forma su neapibrėžiamosios reikšmės įvardžiais *kas, kas nors, kažkas, niekas* ir prieveiksmiais *kiek, daug, mažai* laikomos lygiaverčiais normos variantais, pvz.: *Kas naujo* (! *nauja*)? *Ji nieko blogo* (! *bloga*) *nepadarė*. *Žmogus turi dirbti pailsėjęs, nes tik tada jis galės sukurti ką nors vertingo* (! *vertinga*). (*Kalbos patarimai. Gramatinės formos ir jų vartojimas*, 2009, 15).

Dėl rusų kalbos įtakos painiojama kai kurių žodžių giminė. Pavyzdžiui, terminas *smegenys* yra moteriškosios giminės daugiskaitinis daiktavardis, todėl reiktų vengti derinimo klaidų: *Moteriai, nukentėjusiai nuo užpuolikų, sutrenktos* (ne *sutrenkti*!) *smegenys* (*Kalbos patarimai. Gramatinės formos ir jų vartojimas*, 2009, 55). Sakiniuose reikia derinti ir veiksnio bei vardinės tarinio dalies ar priedėlio giminę: *Kambario grindys yra supuvusios* (ne *supuvę*!). *Amerika tapo jų sąjungininke* (ne *sąjungininku*!).

Nevartotinos kelintinių skaitvardžių ir įvardžio *kelintas, -a* vyriškosios giminės kilmininko formos mėnesio dienai nusakyti: *Kelinta* (ne *kelinto*!) *šiandien*? *Sausio pirma* (ne *pirmo*!).

Įsidėmėtina, kad įvardis *keletas* ir kuopiniai skaitvardžiai (priesaga *-et-*) turi tik vyriškąją giminę: *Pritrūko keleto (ne keletos!) dienų. Į kambarį tilps ketvertas (ne ketverta!) lovų.*

6.1.1. Pabaikite rašyti ir pagrįskite giminės formos pasirinkimą.

1. Skirting__ smegenys kuria skirtingą pasaulio vaizdą. 2. Sąmonė tuo džiaugiasi, bet pasąmonė gali signalizuoti ką kit___. 3. Vidai Lenkauskienei suteiktas socialinių mokslų daktar__ laipsnis. 4. Svarstoma, kiek dar šalių ateityje taps Europos Sąjungos nar___. 4. Ne prieš ger__ ši tyla. 5. Kursai vyks nuo rugsėjo dešimt__ iki penkiolikt___. 6. A. Bielinienė eina vietos veiklos grupės metodinink__ pareigas. 7. Akivaizdu, jog kelet__ merginų parašyti projektai bus greit įgyvendinti. 8. Prieš kel__ metus ji pakeitė gydytojų profesiją į socialin__ darbuotojų. 9. Neprisiimu, kelint__ baigiasi terminuota sutartis. 10. Kreipkitės į savo koleg__ Juditą Masalskienę ir Marytę Vilčinskienę. 11. Klientai pageidauja, kad taksii būtų švar__, tvarking__, patog___. 12. Visi „Karališkosios rezidencijos“ gyventojai, ypač šeiminkauti mėgstančios senjor__, prie slaugos kambarių įrengtose jaukiose virtuvėlėse gali pačios ar personalo padedamos išsivirti kavos, arbatos, išsikepti kvapnų pyragą ar kitokių gardumynų, o erdv__ fojė pabendrauti su kaimyn___. 13. Būsimojo globalinio marškinėliai buvo suplyš__, kelnės – nudrisk___. 14. Ledi rinkimuose gražuoles vertino iš žinomų pramogų verslo atstovų sudaryt__ žiuri. 15. Norint dalyvauti konkurse tereikia parašyti trumput__ esė apie klimato kaitą. 16. Su grupės draugais važiuojame vien__ jauk__ kupė.

6.2. Skaičius

Dauguma lietuvių kalbos daiktavardžių turi ir **vienaskaitą**, ir **daugiskaitą**. Pažymėtina, kad yra daiktavardžių, vartotinų tik viena iš formų: vienaskaitos (*auksas, akmenis anglis, depresija, drąsa, ilgesys, vadyba, visuomenė* ir kt.) arba daugiskaitos (*degalai, derybos, Joninės, jungtuvės, laidotuvės, pajamos* ir kt.). **Išimtis** daroma tik meninei kalbai: *Kas tuos žemčiūgus, auksus, sidabrus nupelno?* (Poška D. *Mužikas Žemaičių ir Lietuvos*).

Abstraktieji daiktavardžiai, reiškiantys neskaidomus (neskaičiuojamus) daiktus, yra vienaskaitiniai, nes jie turi tik vienaskaitos formą (*meilė, ilgesys, minėjimas* ir pan): *Jų jaunystės* (= **jaunystė**) buvo skirtingos (= **skirtinga**). Abstrakčiuosius daiktavardžius su priesaga *-imas* (*aptarnavimas, balsavimas, finansavimas, registravimas* ir kt.) linkstama vartoti daugiskaitos forma, tačiau jiems tinkamesnė yra vienaskaita. Pvz.: *Va lingas veiksmas yra žmogaus impulsų ir jų slopinimų* (= **slopinimo**) sąveika. *Firma ieško pardavimų* (= **pardavimo**) ir reklamos vadybininkų.

Net ir skaičiais kaitomų daiktavardžių vienaskaitos forma yra tinkamesnė kalbant apie profesiją, amatą, verslą ar specialybę (*Psichologo (ne psichologų!) specialybė pastaruoju metu tapo labai populiari*), taip pat ir tada, kai kalbame apibendrintai (*Smurtą patiriančios moterys gali kreiptis pagalbos į Motinos ir vaiko pensiją*). Tačiau reiškiant daugiau kaip vieną asmenį neapibendrintai, vartojama daiktavardžių daugiskaita: *Naujai įsteigta institucija rems socialiai remtino žmogaus* (= **remtinų žmonių**) interesus.

Ne vienaskaita, o daugiskaita vartojama reiškiant augalų, gyvūnų ir pan. rūšį didesniai negu vienas kiekis žymėti, pvz.: *Parduodamas gyvas karpis* (= **gyvi karpiai**). *Parduodama silkė* (= **Parduodamos silkės**) su galvomis.

Daugiskaitiniai daiktavardžiai vartojami tik su dauginiais skaitvardžiais (priesagos *-ej-*, *-er-*, pvz., *dveji pataisos namai, treji marškiniai*). Tačiau skaitvardžio *vienas* norminėmis laikomos abi formos: *vieni* arba *vieneri metai*. Dauginio skaitvardžio *vieneri, vienerios* forma bendrinėje lietuvių kalboje pradėta vartoti ne taip jau seniai, t. y. pagal analogiją su kitais dauginiais skaitvardžiais (plg. *dveji, dvejios... devyneri, devynerios*). Pamažu visa paradigma susilygino, ir nauji dauginiai skaitvardžiai *vieneri, vienerios* tapo įprasti (Murinienė, 1997, 7). Nors tinkamos vartoti yra abi žodžio *vieni / vieneri* formos, bet pirmenybė turėtų būti teiktina senajai vartosenai (*vieni metai, vienos durys*).

Su daugiskaitiniais daiktavardžiais vartojamos ir žodžių *keleri, abeji* dauginės formos, pvz.: *Dėl to buvo pralaimėtos kelios* (= **kelerios**) rungtynės iš eilės. *Šioje darbovietėje eina net kelias* (= **kelerias**) pareigas. *Posėdyje dalyvavo atstovai iš abiejų* (= **abejų**) pataisos namų. *Abi* (= **abijos**) lauko durys buvo uždarytos.

6.2.1. Pateiktus daiktavardžius suskirstykite į grupes:

Vienaskaitiniai	Daugiskaitiniai	Turi vienaskaitą ir daugiskaitą

Gynyba, akmenis anglis, socialiniai santykiai, savigarba, reakcija, slopinimas, jaunuomenė, paauglys, gyvybė, nerimas, valia, smegenys, socialinis vaidmuo, paslauga, likvidavimas, apatija, globos namai, globotiniai, gyvenamieji namai, ryšys, pajėgumas, asociacija, apimtis, finansavimas, atvejis, registravimas, rezultatas, bendradarbiavimas, atsakomybė, produktyvumas, lėšos.

6.2.2. Ištaisykite netaisyklingus sakinius.

1. Galimos tokios gynybos: *čia nieko naujo, apie tai mūsų spauda dar pernai rašė* ir pan. 2. Mielieji, saugokite savo gyvybes! 3. Esant šiandienos vaikų globos namų finansavimams, tai bus sunku padaryti per kelis metus. 4. Žaisdamas kompiuteriu, vaikas šaukia mamai, kad jam dar liko trys gyvybės. 5. Socialinio būsto apšildymas kainuoja pigiau, nes jo nuomininkai patys krosnį kūrena anglimi. 6. Nuolat didėja bedarbystės apimtys. 7. Sekančią savaitę teks dalyvauti keturiose derybose. 8. Globos institucijose bus labiau paisoma globotinio teisių. 9. Rinkos tyrimų kompanija RAIT pristato sociologinių apklausų atlikėjų profesiją. 10. Per pertrauką tiriamieji naudojo vieną iš dviejų vaistų. 11. Jei vaikui jau penkeri metukai, tai pats esi jau penkiais metais senesnis. 12. Abiejų globos namų vaikai skundėsi gyvenimo sąlygomis. 13. Dar ir dabar psichologai bando išmatuoti žmogaus smegenų pajėgumus.

6.2.3. Parašykite skaitmenis žodžiais.

1 metai, 8 kalendoriai, 2012 m. vasario 14 d., trūksta 1754 litų, 4 kapinės, 5 kojinės, 6 puodeliai, 9 marškiniai, 2 žirkklės, 7 mėnesiai, nuo 2004 m. iki 2006 m., už 1945 kilometrų, 35 segtuvai, 64 durys, 28 kompiuteriai, 2 vestuvės, 21 kailiniai, 2 metukai.

6.3. Laipsniai

Daikto ypatybės ar būsenos nustatymas lyginant yra laipsniavimas (*darbštus, -i, darbštesnis, -ė, darbščiausias, -ia*). Laipsniuojami kokybiniai būdvardžiai, būdvardėjantys neveikiamieji dalyviai, kai kurie būdvardiškieji skaitvardžiai ar įvardžiai, dalis prievaismių.

Bendrinei kalbai teikiamos **sintetinės** (sudaromos su priesagomis) **laipsnių formos** (*patikim-as, patikim-esn-is, patikim-iaus-ias*), bet tam tikrais atvejais, dažniausiai laipsniuojant veikiamosios rūšies dalyvius, vartojamos **analitinės** (reiškiamos su pagalbiniais žodžiais) **formos**: *patyręs, labiau patyręs, labiausiai patyręs*.

Įsidėmėkite: laipsniuojant būdvardžius, subūdvardėjusius neveikiamuosius dalyvius vartotina vientisinė (sintetinė) forma, pvz.: *Pritaikytas labiau veiksmingas* (= **veiksmingesnis**) *metodas. Tai viena labiausiai perkamų ir skaitomų* (= **perkamiausių ir skaitomiausių**) *knygų. Šiuo metu tai garsiausias ir labiausiai tituluotas* (= **titluočiausias**) *Lietuvos psichologas. Tačiau aukštesniojo laipsnio būdvardžiai nevartotini su prieveiksniu mažiau, pvz.: mažiau nervingesnis* (= **ne toks nervingas**) *pacientas*.

Kai kurių tarptautinių būdvardžių geriau nelaipsniuoti, nes jų semantinė reikšmė jau rodo lyg ir nekintamą ypatybės kiekį: *ekstremalus, -i, elementarus, -i, maksimalus, -i, minimalus, -i, optimalus, -i* ir pan.

6.3.1. Pataisykite netaisyklingas laipsnių raiškos formas.

1. Žmogaus meilė negalėtų būti dar labiau individuali. 2. Frustracija pasireiškia pasikeitusia veikla, t. y. ankstesnioji veikla nutraukiama, imamas kažko kito, paprastai labiau primityvus. 3. *Aš efektyvumo* vertinimai gali būti labiau tikslūs bei adekvatūs, o prieštaringa informacija išvadų procesą daro labiau sudėtingą ir gali padidinti netikslių vertinimų tikimybę. 4. Rezultatai tampa mažiau konkretesni. 5. Pasirinkite optimaliausią galimybę. 6. Labiau mėgstamas bus tas žmogus, kurio simpatija mums sumažėjo, o ne tas, kuris visą laiką mums buvo abejingas. 7. Labiausiai keista buvo tai, kad niekas neprieštaravo. 8. Jis norėtų, kad konsultacija būtų mažiau įtikinamesnė. 9. Nepraėjo konkurso, nes dalyvavo

labiau kvalifikuoti darbuotojai. 10. Šiais metais naudojame minimalesnes darbo sąnaudas. 11. Motyvacijos skatinimas yra labai svarbus uždavinys pačiose įvairiose sferose: darželyje, mokykloje, darbe, šeimoje ir kitur. 12. Tyrimai, atlikti encelografu, yra labiau patikimi negu sapnų analizė. 13. Pastebėta, kad paaugliai berniukai, gyvenantys tik su mama, yra daugiau agresyvūs ir blogiau elgiasi, be to, jaučiasi mažiau saugesni.

6.4. Įvardžiutinės formos

Įvardžiutines formas turi kokybiniai (kintamosios ypatybės) būdvardžiai, dalyviai, kelintiniai skaitvardžiai ir keletas įvardžių (*aukštasis, aukštoji; draudžiamasis, draudžiamoji; trečiasis, trečioji; manasis, manoji*).

Įvardžiutinės formos yra būtinės:

- įvardijant daiktų rūšis, tam tikrą tipą (*aukštoji mokykla, specialieji poreikiai, specialioji psichologija, uždaroji akcinė bendrovė*);
- įvardijant institucijų, įstaigų, pareigybių pavadinimus (*Aukščiausiasis Teismas, vyriausioji buhalterė, atsakingoji sekretorė*);
- pabrėžiant savitą ypatybę, ypač tais atvejais, kai būdvardis ar dalyvis sudaiktavardėjęs (*mirusiųjų minėjimas, suaugusiųjų švietimas, atsiskaitysime grynaisiais*);
- išskiriant vieną daiktą iš kitų vienaarūšių daiktų (*įtakingasis asmuo, garsusis sociologas*);
- pasakant išskirtinę datą (*Kovo vienuoliktoji*);
- kreipiantis oficialiojo stiliaus kalboje (*gerbiamieji kolegos*).

Įvardžiutinė forma neturėtų būti vartojama šiais atvejais:

- kai nurodoma kokybinė daikto ypatybė arba ypatybės nusakymas kartu reiškia ir rūšį, pvz.: *Skelbiamas viešasis (= viešas) konkursas*. Paprastoji forma vartotina todėl, kad šiame žodžių junginyje tiesiogine reikšme apibūdinama daikto ypatybė – konkursas iš tiesų yra neuždaras, nes jame gali dalyvauti visi; tačiau įvardijant renginio rūšį vartojama tik įvardžiutinė forma, plg. *viešasis aukcionas*. Sakinyje *Mėgstu sausus pusryčius* įvardžiutinė forma

nėra reikalinga, nes nusakoma ypatybė kartu reiškia ir rūšį, be to, ji nėra išskirtinė – sausi gali būti ir pietūs, ir vakarienė;

- kai išskiriamoji daikto ypatybė sudėtinuose terminuose reiškia būdvardžiais su priesaga *-(ut)inis, -(ur)inis*: *paskutinysis* (= **paskutinis**) *etapas*, *vidutinis* (= **vidutinis**) *verslas*, tačiau bendrinėje kalboje tokias priesagas turinčių vedinių įvardžiutinės formos gali būti vartojamos pabrėžiamajai ypatybei reikšti (*išanalizavus visus pasiūlymus, sustota prie paskutiniojo*), gretinamajai ypatybei reikšti (*tai buvo pirmasis ir paskutinis kartas*) ir tuo atveju, kai būdvardis suprieveiksmėjęs ir sudaiktavardėjęs (*stengėsi iš paskutiniųjų; ateina paskutinioji*);
- kai vartojant esamojo laiko veikiamąjį dalyvį pavadinamas asmuo pagal nuolatinę jo būseną ar pareigas: *sergantysis* (= **ligonis**), *budintysis* (= **budėtojas**), *vedantysis* (= **vedėjas**) ir pan.

6.4.1. Ištaisykite įvardžiutinių formų vartojimo ir kitas kalbos klaidas.

1. Sociologiniai tyrimai rodo, kad apsisėdę yra laimingesni nei vienišiai, jaunimas – nei pagyvenę, labiau išsilavinę – nei mažiau išsilavinę, dirbantys – nei bedarbiai. 2. Imlios orientacijos žmogus turi būti daug kam lojalus; neproduktyvios orientacijos žmogus nėra laisvas. 3. Aš kognityvinės reprezentacijos modifikacija gali būti naudinga vykdant asociacijos elgesio profilaktiką. 4. Socialiniai tinklai atlieka ne vieną funkciją – paremiamą, blokuojamą, neutralią ir kt. 5. Destruktyviajam konfliktui būdingas plėtojimasis ir stiprėjimas. 6. Šis filmas yra skirtas suaugusiems. 7. Psichologai R. Lazarusas ir S. Folkmanas 9-ame dešimtmetyje pasiūlė platesnį streso modelį. 8. Apskrito stalo derybos dabar yra labai populiarios ir daug kam priimtinos. 9. Dokumentus pasirašė įgaliotas asmuo. 10. Daug pataisos įstaigų apšildomos kietu kuru. 11. Oficialus direktoriaus atstovas spaudai perskaitė pagrindines tezes. 12. Vedantysis puikiai pristatė naują dainininkę. 13. Vyresnė specialistė J. Trinkūnienė laikinai eina vyriausios buhalterės pareigas. 14. Socialinio palengvinimo eksperimentuose tiriamos žmonių individualiosios pastangos atliekant įvairias užduotis. 15. Buvo numalšinta tikinčių protesto akcija. 16. Lanko formos

sritis kaktos skilties užpakalinėje dalyje, kuri tęsiasi nuo vienos ausies per viršugalvį kitos ausies link, vadinama judinama sritim. 17. Pasikeičia valgymo įpročiai: kai kurie depresija sergantieji visiškai praranda apetitą ir valgo tik verčiami, o kai kurie ligoniai jaučia nuolatinį poreikį valgyti ir priauga daug svorio. 18. Bendriausia prasme *išmokimas* apibrėžiamas kaip žmogui arba gyvūnui būdingas individualiosios patirties įgijimas.

6.5. Skaitvardžiai

Skaitvardžiai pagal reikšmę ir gramatines ypatybes skirstomi į:

kiekinius (*du, devyniolika*):

- **pagrindinius** (*penki, vienuolika*);
- **dauginius** (*dveji, devyneri*);
- **kuopinius** (*dvejetas, devynetas*);
- **trupmeninius** (*dvi penktosios*);

kelintinius (*antras, devynioliktas*).

Daugiausia skaitvardžių vartojimo klaidų pasitaiko juos linksniuojant.

Įsidėmėkite:

- linksniuojant kiekičius sudėtinius skaitvardžius, reikia keisti visų galimų linksniuoti žodžių galūnes: *Man reikia tūkstančio dviejų šimtų penkiasdešimt keturių litų* (ne *tūkstantis du šimtai penkiasdešimt keturių litų*);
- vartojant kelintinį sudėtinį skaitvardį, keičiama tik paskutinio žodžio galūnė: *Eilėje jis yra tūkstantis du šimtai penkiasdešimt ketvirtas*;
- žymint datą (pvz., *2010-ieji*), kelintiniai samplaikiniai skaitvardžiai turėtų būti derinami: *du tūkstantis (= du tūkstančiai) dešimtieji*;
- sutrumpėję dešimčių pavadinimai (*dešimt... devyniasdešimt*) teoriškai neturėtų būti kaitomi linksniais, tačiau praktika rodo, kad šalia nekaitomos formos vartojamos ir kaitomos dešimčių pavadinimų formos, pvz.: *dešimčiai psichologų, po trisdešimties metų*. Ir

nors vartoti tinkamos yra abi formos, pirmenybė turėtų būti teiktina senajai nekaitomos formos skaitvardžio *dešimt... devyniasdešimt* vartosenai;

- bendrinėje kalboje skaitvardžių *du / dvi* naudininkas, skirtingai nei kiekinių skaitvardžių *trys... devyni* naudininkas, turi būti vartojamas be galūnės *-s*, pvz.: *kaina dviems (= **dviem**) asmenims, atvyko dviems (= **dviem**) paroms, dviem mokslo darbams paskelbti*, plg.: *trims teiginiams įrodyti, trims atvejams ištirti, keturiems sienos pažeidėjams sulaikyti, penkioms akistatoms surengti, šešioms išvadoms paskelbti*;
- dauginiai skaitvardžiai galininke turi galūnę *-(i)us*, pagrindiniai – *-is*: *dvejus, trejus, penkerius, šešerius, septynerius metus* (ne *dvejis, trejis, penkeris, šešeris, septyneris metus*), *keturis, penkis, šešis vaikus* (ne *keturius, penkius, šešius vaikus*).

6.6. Įvardžiai

Vartojant įvardžius labai dažnai pasitaiko vertinių iš rusų kalbos. Nežymimieji įvardžiai *kas, kažkas, kažkoks, kieno, koks, kuris* dėl rusų kalbos įtakos nepagrįstai vartojami kartu su dalelyte *tai*, pvz.: *Kažkas tai (= **kažkas**) man sakė, kad Jonas emigravo. Kažkada tai (= **kažkada**) ir senelė buvo jauna*. Būna atvejų, kai įvardžiai *kažkas, kažkoks, kažkuris* pavartojami ne ta reikšme: *Vadovaujant iškyla kažkokių (= **tam tikrų**) problemų*.

Dėl rusų kalbos įtakos, nurodant mėnesio dieną, pamirštama įvardį *kelintas, -a* derinti su žodžiu *diena*, todėl klaidingai vartojama įvardžio vyriškosios giminės forma: *Kelinto (= **kelintą**) vyksime į ekskursiją?*

Įvardžiai *mano, tavo, jo, jos, mūsų, jūsų, jų* nevartojami įvardžio savo reikšme: *Pagaliau galiu džiaugtis mano (= **savo**) laime*.

Oficialiojo stiliaus tekstuose taisytina įvardžio *pats* kilmininko forma *pačio*: *atleistas pačio (= **paties**) prašymu; klauskite pačio (= **paties**) apklausos atlikėjo*.

Pažymėtina, kad įvardis *keletas* turi būti linksniuojamas kaip vyriškosios giminės kuopiniai skaitvardžiai (*dvejetas, dvejeta, dvejetui, dveje-*

tą, dvejetu, dvejete ir keletas, keletu, keletui, keletą, keletu, kelete), pvz.: Po keletos (geriau keletu) savaitių prasidės sesija. Susirinkimą atidėsime keletai (geriau keletui) dienų.

6.6.1. Ištaisykite skaitvardžių įvardžių vartojimo ir kitas kalbos klaidas.

1. Kažkuriuo laiku ir kažkurioje aplinkoje žmogus ką nors veikia, kuo nors būna, elgiasi taip, kaip kaž kurios tai grupės narys, t. y. atlieka socialinį vaidmenį. 2. Žmogus patiria stresą, jei yra kažkurį tai laiką uždarytas patalpoje, kurioje gali minimaliai judėti, negirdi jokių balsų, nemato kažkokių vaizdų. 3. H. Selye manymu, visose stresinėse situacijose „suveikia“ bendraadaptacinis sindromas, susidedantis iš trejų stadijų: aliarmo, pasipriešinimo, išsekimo. 4. Po keletos eksperimentų pastebėta, kad šunims imdavo skirtis seilės, vos tik koridoriuje pasigirsdavo šėriko žingsniai. 5. Net ir gyvūnai kartais kokios tai įžvalgos, slapto supratimo dėka atlieka visiškai naują efektyvų veiksmą. 6. Socialiai apleisti kūdikiai, kuriems niekuomet nebuvo leidžiama keltis iš lovytės, net ir būdami dviejų ar trijų metų amžiaus, vaikščioti nemokėjo. 7. Vaikas naudoja kažkokias tai manipuliacijos gudrybes, pavyzdžiui, paverkti, nevalgyti, „susirgti“ ir pan. 8. Du tūkstantis dešimtais metais mūsų mieste atsidarė net du nakvynės namai. 9. Negalutiniais paskaičiavimais dėl atlyginimų, mokamų vokeliuose, valstybė negavo mažiausiai šimtas penkiasdešimt tūkstančių litų mokesčių. 10. Teismą jis bandė įtikinti, kad atleido jį pačio prašymu. 11. Psichologas Rasa Kazlauskienė nuo tūkstančio devynių šimtų aštuoniasdešimtų metų yra publikavusi kelias dešimtis straipsnių.

6.7. Veiksmažodžiai

Veiksmažodžių vartojimo klaidos yra šios:

- asmenuojamųjų formų,
- neasmenuojamųjų formų,
- bendraties vartojimo.

1. Tipiškiausios asmenuojamųjų formų klaidos yra susijusios su sangražinių veiksmažodžių, neigiamų veiksmažodžių formų, laikų ir nuosakų vartojimu.

Išidėmėkite:

- sangražiniai veiksmažodžiai nevartotini neveikiamąja reikšme, jeigu veiksmas negali būti savaiminis, t. y. negali būti atliktas be kitų pastangų, pvz.: *Kitą savaitę nusimato (= numatomas) posėdis. Ar šiame žodyje rašosi (= rašoma) nosinė? Šis tekstas lengvai skaitosi (= skaitomas; tekstą lengva skaityti);*
- savaimine rezultatine reikšme nevartotinas veiksmažodis *gautis*, pvz.: *Visi nori kaip geriau, o gaunasi (= išeina, būna, nutinka) kaip visada. Gali taip gautis (= būti, išeiti, atsitikti), kad šiemet ir nesusitiksime.*
- neigiamos veiksmažodžių formos nevartotinos po santykinių žodžių, kai neigimas nereiškiamas, pvz.: *Kaip nesistengė (= Kad ir kaip stengėsi; Kaip besistengė), vis dėlto neįtikino;*
- vientisinės tariamosios nuosakos formos nevartotinos vietoj sudurtinių praeities veiksmui reikšti, pvz.: *Jeigu tėvai su vaiku kreiptųsi (= būtų kreipęsi) į psichologą laiku, tokių skaudžių padarinių nebūtų (= nebūtų buvę). Jei paklaustumėt (= būtų met paklausęs) prieš pusmetį, suabejočiau (= būčiau suabejojęs), ką atsakyti.*

2. Neasmenuojamosios veiksmažodžio formos yra šios: dalyvis, pusdalyvis ir padalyvis.

Veikiamasis būtojo laiko dalyvis nevartotinas:

- su tarinio veiksmu vykstančiam dabartiniam arba vėlesniam veiksmui nusakyti (vietoje paprastos asmenuojamosios formos arba pusdalyvio, nes painiojama veiksmų seka): *Vakar kalbėjo Prezidentas, paraginęs (= ragindamas; ir ragino) aktyviau dalyvauti gyventojų surašymo procedūroje;*
- ypatybei pabrėžti (vietoje esamojo laiko): *Į Sibirą ištrėmė mūsų kaime gyvenusius (= gyvenančius) žmones;*
- su veikėjo nereiškiančiais daiktavardžiais: *Nusipirkau raminančiųjų (= raminamųjų) vaistų.*

Neveikiamasis būtojo laiko dalyvis navartotinas savaiminei ypatybei reikšti (vietoj veikiamosios rūšies): *Jam buvo nustatytas padidintas (= **padidėjęs**) skrandžio rūgštingumas. Šiai ligai būdinga sulėtinta (= **sulėtėjusi**) medžiagų apykaita.*

Pusdalyvis nevartotinas:

- šalutiniam veiksmui, kuris nesutampa su tarinio veiksmu, reikšti: *Dalyvauti apklausoje pakvietė paauglius nuo 11 iki 16 metų, jiems pasiūlydami (= **ir pasiūlė jiems**) nuolaidų apsiperkant laisvalaikio drabužių parduotuvėje;*
- kito veikėjo atliekamam veiksmui žymėti: *Eidamas namo, jis buvo sužalotas (= **Einantį namo, jį sužalojo; Kai jis ėjo namo, buvo sužalotas**).*

Pastaba. Sangražinių pusdalyvių moteriškosios giminės daugiskaitos galūnė turi būti *-osī*, o ne *-osios*, *-osis*, nes sangražos dalelytė nekaitoma, pvz.: *Vadovaudamosios (= **vadovaudamosi**) Konstitucija ir remdamosios (= **remdamosi**) savo planais gyventi svetimijoje valstybėje, emigrantės paprašė politinio prieglobsčio.*

Padalyvis nevartotinas:

- šalutiniam to paties veikėjo veiksmui reikšti (vietoj pusdalyvio ar dalyvio) asmeniniuose sakiniuose: *Jos elgiasi nepažeidžiant (= **nepažeisdamos**) taisyklių;*
- tikslui reikšti su jungtuku **kad** (taip pat su **idant**): *Reikia perskaičiuoti sąskaitą, kad išvengus (= **kad būtų išvengta; norint išvengti; kad išvengtume**) atsitiktinių klaidų;*
- sąlygai reikšti su jungtuku **jei(gu)**: *Jeigu apskaičiavus (= **Jeigu apskaičiuotume**) nuostolius, išaiškėtų tikroji įmonės padėtis;*
- pažyminiui reikšti su galininku: *Atlikti dideli darbai tvarkant buitines atliekas (= **buitinių atliekų tvarkymo darbai**);*
- su naudininku, kai labiau tinka veikėjo kilmininkas su neveikiamuoju dalyviu: *Vaikai dirba vadovaujant mokytojams (= **mokytojų vadovaujami**);*

- su valdomais žodžiais, kurie sutampa su sakinio veiksnium ar papildiniu: *Vairuotojas, jam pačiam prašant, buvo atleistas iš darbo (= Vairuotojas jo paties prašymu buvo atleistas iš darbo);*
- verstinėse konstrukcijose *nežiūrint į* (|| **nepaisant ko; nors ir; kad ir**), *lyginant/palyginus su* (|| **palyginti su**): *Nežiūrint į kai kuriuos netikėtumus (|| Nors ir pasitaikė šiokių tokių netikėtumų) kelyje, atvykome laiku. Priežastis yra ta, kad emigracijos, palyginus (|| palyginti) su imigracija, mastas yra gerokai didesnis.*

Pastaba. Esamojo ir būtojo laiko padalyvio formos **lyginant (palyginus) su...** lyginimui reikšti yra laikomos šalutiniais normos variantais. Tinkamesnė yra bendraties forma.

3. Bendraties forma nevartotina:

- šalutiniuose sąlygos sakiniuose su **jei(gu)**: *Jeigu kalbėti (= Jeigu kalbėsime, kalbėtume; Kalbant) tiksliau, sugaištas ištisas mėnuo;*
- šalutiniuose tikslo sakiniuose su **kad**: *Kad priimti / priėmus galutinį sprendimą (= Norint priimti galutinį sprendimą; Kad būtų priimtas galutinis sprendimas), reikia dar pasitarti su specialistais;*
- verstiniuose posakiuose neigimui reikšti: *Ne jam pasiekti (= jis nepasieks) gerų rezultatų. Jiems neišvengti (= jie neišvengs) bausmės.*

6.7.1. Pasakykite taisyklingai.

Nusimato santykių pagerėjimas; įsisteigė naujas Psichologinės pagalbos centras; problemos geriau sprendžiasi ryte; pigiai išsinuomoja butas Karoliniškių mikrorajone; gavosi didelis konfliktas; jeigu pasiūlytumėt anksčiau – sutikčiau; kaip nebūtų – neišduosiu; J. Erlickas dažnai spausdinasi šiame laikraštyje; išsistatė naujas dangoraižis; ginčydamosios su vadovu; ugdosi valia; kad išgydžius depresiją, turime prisilaikyti režimo; formuojasi gebėjimai; kad ir kaip nesistengė, padėti jau nesugebėjo; nežiūrint į visas gydytojo pastangas, ligonis mirė; atsidarė paroda; buvo gražus, palyginus su velniu; prisistatė save kaip psichologą; raudos sunykiai klausosi; gražiai žiūrisi nuotraukoje; parsiduoda neįgaliojo vežimėlis.

6.7.2. *Ištaisykite įvairias formų vartojimo ir kitas kalbos klaidas.*

1. Kad užmegzti santykį su žmogumi, pirmiausia su tuo žmogumi turime turėti kokį tai kontaktą. 2. Gydytojas liepė nusirenginėti. 3. Apibūdinant kultūrą, specialistai paprastai skiria du tipus: socialiai standartizuotą elgseną bendrijose ir grupinio aktyvumo materialinius produktus. 4. Iš tokių elementų susideda stereotipinės formos, kurios apibūdinamos kaip palyginus pastovūs ir pasikartojantys suvokimo, mąstymo, veiklos ir elgesio būdai. 5. Siekimas pakelti savęs vertinimo lygį yra įvairiapusiškas veiksnys, kuris gali skatinti skirtingas asocialiojo elgesio formas. 6. Siekiant pakelti savęs vertinimo lygį, žmogus nebūtinai šimtaprocentiniai nuvertina visuotinai pripažintą vertybių sistemą ir perima asocialias vertybes. 7. Jie tai gali daryti žinant, kad turi saugią bazę, kurioje gali pasislėpti kilus pavojui. 8. Žmogus bando išsiderėti kuo labiau palankų pastiprinimą, dar nieko net nepradėjęs daryti. 9. Labiau mėgstamas bus tas žmogus, kurio simpatija mums sumažėjo, o ne tas, kuris visą laiką mums buvo abejingas. 10. Kilus poreikiui, žmogus patiria emocinę įtampą, pergyvena tam tikrą nepatogumą, kažko tai trūkumą. 11. Kadangi įtampa žmogui nemaloni ir nepriimtina, jis siekia atstatyti lygsvarą, t. y. patenkinti poreikį. 12. Direktorius visą dieną mobiliu telefonu skambino į specialios paskirties viešą įstaigą „Psichologinė pagalba“. 13. Tai galima padaryti minimalesnėmis darbo sąnaudomis. 14. Problemos geriau sprendžiasi ryte nei vakare. 15. Kai pasielgiama impulsyviai ir neapgalvotai, ieškoma pateisinančių priežasčių. 16. Galimos tokios gynybos: „čia nieko naujo“, „apie tai mūsų spauda dar pernai rašė“ ir pan. 17. *Ego* gynybos mechanizmai vertinami nevienareikšmiai. 18. Kai vertybė neatlieka elgesio reguliavimo funkcijos, socialinį elgesį atreguliuoja individualus egoistiškas *ego*. 19. Krašutinis imlios orientacijos žmogus yra kleptomanas. 20. Kaupimo orientacijos žmogus eikvojimą mato visur ir skaito tai pavojingu dalyku. 21. Už prasižengimus nuo pareigų nuimtas vyrgydytojas kreipėsi į teismą. 22. Šios dvi savybės (sugebėjimas mylėti ir dirbti), aišku, glaudžiai susiję ir su aukščiau minėtomis. 23. Šis išmokymas stebimas tuomet, kai dirgiklis, į kurį sureaguojame atitinkama reakcija, labai stipriai siejamas su išlikimu, padidinta grėsme gyvybei.

⇒ Kontroliniai klausimai ir užduotys

---

1. Kokios giminės forma vartotina nusakant asmens pareigas, rangą, laipsnį, titulą?
2. Kokiais atvejais vartotinos įvardžiutinės formos? Pateikite pavyzdžių.
3. Paaiškinkite daugiskaitinių daiktavardžių vartojimo su skaitvardžiais ir įvardžiais atvejus. Pagrįskite pavyzdžiais.
4. Ką galima ir ko negalima laipsniuoti?
5. Kaip linksniuojami sudėtiniai kiekiniai skaitvardžiai? Pateikite pavyzdžių.
6. Kokios yra dažniausios įvardžių vartojimo klaidos? Pateikite pavyzdžių. Paaiškinkite šio tipo klaidų priežastis.
7. Pateikite dalyvio, pusdalyvio ir padalyvio painiojimo pavyzdžių. Pakomentuokite ir ištaisykite klaidas.

7. Sintaksinių konstrukcijų taisyklingumas

Įvairios sintaksinės konstrukcijos (pirmiausia – žodžių junginys ir sakiny) yra sintaksės mokslo objektas. Sintaksės klaidos labai pavojingos, nes griauinama pati kalbos sistema! Kadangi žodžių junginys gali būti sudaromas iš įvairiausių žodžių, nors kartą sintaksinėje konstrukcijoje pažeidus jungimo būdą (santykį), kalboje įsivyrąja daugybė netaisyklingos vartosenos variantų (*atitikti kotui* (= **kotų**), *poreikiams* (= **poreikius**), *reikalavimams* (= **reikalavimus**) ir t. t.). Ypač dažnai nusižiūrima į svetimų kalbų modelius ką nors verčiant; daug tokių netinkamų variantų vartojama ir šnekamojoje kalboje. Blogiausia, kad tokias klaidas yra sunku ne tik taisyti, bet ir atpažinti. Dažniausiai klaidingai sudaromi ar netinkamai vartojami žodžių junginiai, rečiau – sakiniai. Sintaksės klaidų pasitaiko vartojant linksnius, prielinksnius ir polinksnius, žodžių junginius, jungiant sakinius ir sakinio dalis.

7.1. Linksnių vartojimas

Vardininkas (V.) įvardija kalbamąjį dalyką. Nors kalboje šis linksnis yra dažniausias, tačiau reikšmių turi nedaug. Dažniausiai vardininkas reiškia sakinio veikėją (*Atvyko socialinis darbuotojas.*), neretai – būvį (*Jis buvo gydytojas. Būk atidus ir susikaupęs.*), tačiau pažymėtina, kad būdvardiškųjų žodžių būvio vardininkas nekeistinas įnagininku, pavyzdžiui, *buvom linksmas* (= **linksmi**), *būk atidžiu* (= **atidus**), *likome antrais* (= **antri**) ir pan.

Nevartotinas:

- kreipiniui reikšti: *Dėstytojas* (= **dėstytojau**), *ar galėčiau Jūsų paklausti...* **Pastaba.** Daiktavardžio „ponas“ vardininku išreikštas priedėlis nėra klaida: **Ponas** *dėstytojau*, *ar galėčiau paklausti...*;

- neapibrėžtam kiekiui ar daikto daliai reikšti (vietoj dalies kilmininko) su veiksmažodžiais *atsirasti, atsitikti, atvykti, būti, daugėti, įvykti, kilti, mažėti, pasitaikyti*: *Globos namuose mažėja gyventojai (= gyventojų)*. *Slidžiame kelyje dažniau įvyksta eismo nelaimės (= nelaimių)*;
- veiksmažodiniam daiktavardžiui reikšti: *Įėjimas draudžiamas (= Įeiti draudžiama)*.

Pastaba. Virsmo reikšmės veiksmažodžiai *tapti, virsti, pasidaryti* ir kt., kai būvis nusakomas daiktavardžiu ar kitu daiktavardiškuoju žodžiu, valdo ne vardininko, bet įnagininko linksnį: *Berniukas pavirto princas (= princu)*. *Jis tapo psichologas (l psichologu)*. Tačiau jei po šių veiksmažodžių eina būdvardis ar kitas būdvardiškasis žodis, nusakantis būseną, jis turi būti suderintas su daiktavardžiu ar įvardžiu, kuris įvardija būsenos turėtoją (žr. įnagininko linksnio vartojimą): *Tu svetimu (= svetimas) daraisi. Nereikia darytis tokiu įžūliu (= tokiam įžūliam)*. *Pinigai jį tokiu (= tokį) padarė*.

7.1.1. Raskite ir ištaisykite vardininko vartojimo ir kitas klaidas.

1. Jaunų merginų, norinčių gyventi ir dirbti užsienyje, „medžiojimas“ pastaruoju metu yra labai populiarus. 2. Dėl priklausomybės ir kyla identiškumo problemos. 3. Jo manymu, tarp kaimyninių tautų dažnai kyla nesutarimai, kurie padeda dalinai „nekaltu“ būdu patenkinti agresyvius potraukius ir išlaikyti savosios grupės vieningumą. 4. Spėjama, kad nuo narkotikų įvyksta pokyčiai smegenyse. 5. Ponas, ar jūs pirksite? 6. Ponas vairuotojau, ar Jūs parduodate važiavimo bilietus? 7. Dėl nedarbo daugelis žmonių pasidarė ubagai. 8. Per posėdžius dažnai kyla ginčai. 9. Ar dar yra parduotuvėje mėsa? 10. Žmogus invalidas gali tapti, pavyzdžiui, dėl girtavimo ar venerinės ligos. 11. Vairuotojas, sustokit prie sankryžos. 12. Jei žmogus vadovaujasi pirma į galvą šovusia mintimi, tuomet dažnai pasitaiko įvairūs nesusipratimai. 13. Dėl minties, jog mokomasi asociacijų dėka, kilo didelės diskusijos, tačiau tik XX amžiuje tai buvo patvirtinta keliais žymiausiais psichologiniais tyrimais.

Kilmininkas (K.) vartojamas:

- kai nusakoma tiesioginė priklausomybė ar priklausomybė pagal vietą, veiklos sritį, rūšį ar pan. (*senelių namai, skolos raštas*);
- su neiginį turinčiais veiksmažodžiais ir kalbant apie ko nors dalį ar neapibrėžtą kiekį (*nemylėjo senelių, turėjo problemų*);
- po slinkties veiksmažodžių tikslui nusakyti (*atėjo skolos, atvyko oficialaus vizito*);
- kokybės turiniui reikšti su gausą žyminčiais žodžiais (*gausu ežerų, turtingas pinigų, dosnus pažadų, kupina laimės*).

Nevartotinas:

- objektui reikšti, kai nėra dalies reikšmės, po veiksmažodžių *prieiti, (pa)siekti, reikšti*: *Priėjome bendros nuomonės (= prie bendros nuomonės, bendrą nuomonę). Pasiekiau tikslo (= tikslą). Reiškiamame užuojautos (= užuojautą)*;
- kiekybei su aukštesniojo laipsnio prieveiksmais ir būdvardžiais nusakyti: *Susirinko daugiau / mažiau šimto (= daugiau / mažiau kaip / nei / negu šimtas; per šimtą; šimtas su viršum) žiūrovų. Kelias ne ilgesnis dešimties kilometrų (= kaip / nei / negu dešimt kilometrų)*;
- mėnesio datai, laikui žymėti: *Atlyginimus moka penkiolikto (= penkioliktą [dieną])*;
- asmeniui priklausančiam požymiui nusakyti; tokiu atveju reikėtų pabrėžti, į ką krypsta veiksmas: *Paglosčiau vaiko (= vaikui) galvą*;
- verstiniuose pasakymuose, nusakant kokybę: *Filme vaidina pirmo ryškumo (= ryškiausios) žvaigždės. Labiausiai mėgstu mažo sūdyto (= mažai sūdytą) dešrą*;
- viso (= iš viso).

7.1.2. Raskite ir ištaisykite kilmininko vartojimo ir kitas klaidas.

1. Jeigu žmogus didelę įtampą laiko nerimo būsenos požymiu, jis gali prieiti išvados, kad nepajėgs tinkamai susidoroti su iškelta užduotimi.
2. Psichologas pacientui konsultuoti turėtų skirti ne mažiau vienos valandos.
3. Šis psichologas per vieną dieną viso sugebėjo prakonsultuoti

net 20. 4. Tik per vieną dieną jis sugebėjo užsidirbti daugiau 1 000 litų. 5. Kelinto turime paskelbti apklausos rezultatus? 6. Daugelį metų tyrinėjęs gyvūnų elgseną, K. Lorenzas priėjo išvados, kad agresija yra įgimta. 7. Susirinkimo metu priėti bendros nuomonės buvo sunku todėl, kad visi jautėsi esą pirmo ryškumo žvaigždės. 8. Jei turtingas pinigais, labai prašau paskolinti. 9. Į lagaminą susikrovė tik pirmo būtinumo daiktus ir skubiai išvyko. 10. Alzheimerio liga suserga daugiau 3 procentų 75 metų sulaukusių žmonių. 11. Vienas iš pirmo svarbumo analitinės psichologijos bruožų – kažkokių tai bendrų visiems žmonėms kompleksų, susijusių su paveldimais instinktais, paieška ir identifikavimas. 12. Pavaduotojas atkakliai tvirtino, jog šis socialinis pedagogas ilgiau pusmečio neišsilaikys.

Naudininkas (N.) vartojamas:

- kai pabrėžiama paskirtis (*pinigai kelionei*);
- kai naudininkas eina papildiniu ir rodo, į ką krypsta veiksmas (su veiksmazodžiais *atstovauti, duoti, kenkti, pavydėti, prieštarauti, skirti, vadovauti* ir kt., pavyzdžiui, *paramą skirti globos namams*);
- su naudininką valdančiais būdvardžiais *analogiškas, atviras, gabus, ištikimas, kenksmingas, naudingas, pavojingas, proporcingas* ir kt. (*atviras visuomenei, naudingas sveikatai*);
- beasmeniuose sakiniuose veikėjui reikšti (*man čia patinka*);
- kai nusakoma pareigūno ar institucijos paskirtis pagal veiklos vietą bei teritoriją (*ambasadorius Lietuvai*).

Nevartotinas:

- veiksmo objektui reikšti su žodžiais *atitikti, kreipti (sutelkti) dėmesį, linkti, pasitikėti, tikėti, užjausti*: Rezultatai dažniausiai atitinka pastangoms (= *pastangas*). Daugiausia dėmesio kreipki-me mokslui (= *į mokslą*). Reikia pasitikėti vadovui (= *vadovu*). Tiki Dievui (= *Dievą, Dievu*) ir jo įsakymams (= *įsakymais*). Visi užjau-tėme bendradarbei (= *bendradarbę*);
- konkretaus laiko ribai ir laiko tarpui nusakyti, kai nėra paskirties: *Spalio dvidešimtai dienai* (= *iki spalio dvidešimos dienos*) nuka-sėme visas bulves. Antradieniui (= *iki antradienio, antradienį*) visi atnešė referatus. Akimirkai (= *akimirka*) visi sustingo. Stabte-

lėkime minutėlei (= minutėlę). Pastaba. Apibrėžiant laiko ribą ar veiksmo trukmę, kai yra ryškus paskirties atspalvis, naudininkas nėra klaida: *Referatus atneškite antradieniui. Kalėdoms sugrįšiu. Išvažiavo vienai dienai. Posėdį atidėjo kitai savaitei. Lėšų skyrė tik šiam mėnesiui;*

- daikto rūšiai ar daiktui pasakyti, kai nereiškiama nei aiški paskirtis, nei objektas, dažniausiai su žodžiais *dėmesys, kaina, paklausa, pomėgis, polinkis, poreikis, suma, žinia* ir kt.: *Pateiksiu jūsų dėmesiui (= jums) informaciją. Kainos batams (= batų kainos); prekės turizmui (= turizmo prekės). Padarė nuostolį 2 000 litų sumai (= 2 000 litų nuostolį). Siunčiame informaciją jūsų žiniai (= jums susipažinti);*
- tikslui reikšti su slinkties (judėjimo) ir siekimo veiksmazodžiais *eiti, rinktis, važiuoti, vykti* ir pan.: *Direktorius išėjo pietums (= pietauti, pietų). Delegacija atvyko oficialiam vizitui (= oficialaus vizito, su oficialiu vizitu);*
- tikslui ir paskirčiai reikšti vietoj bendraties: *Priima daiktus saugojimui (= saugoti). Šie produktai jau netinkami vartojimui (= vartoti). Pirkau baldus išsimokėjimui (= išsimokėtinai). Telefonas pasiteiravimui (= pasiteirauti);*
- su būdvardžiais *godus, šykštus, panašus*: *Jis visada buvo godus (šykštus) pinigams (= pinigų). Petriukas labai panašus tėvui (= į tėvą).*

Pastaba. Įmonių, įstaigų ir organizacijų vadovų, padalinių ir veiklos barų vadovų pareigų pavadinimai sudaromi su kilmininko formos priklausomuoju žodžiu, pvz.: *direktorius komercijai (= komercijos direktorius), direktorius teknikai (= technikos direktorius).* Palyginkime: *departamento direktorius, inspekcijos viršininkas* ir pan. Kai nusakomas pavaldumo santykis (*prezidento patarėjas, direktoriaus pavaduotojas, ministro padėjėjas*) ir veiklos sritis, pavadinimas reiškiamas naudininku: *direktoriaus pavaduotojas turizmui, prezidento atstovas spaudai, mero patarėjas kultūrai.* Kilmininkas tokiais atvejais būtų kone dviprasmiškas (plg. *mero kultūros patarėjas?*). Šie pavadinimai gali būti sudaromi ir su žodžiu *reikalams* (*direktoriaus pavaduotojas gamybos reikalams*). Pa-

tarėjų, referentų, konsultantų pareigų pavadinimai gali būti sudaromi su žodžio *klausimai* įnagininku (*patarėjas užsienio politikos klausimais*).

7.1.3. Raskite ir ištaisykite naudininko vartojimo ir kitas klaidas.

1. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms, taip pat visuomenės saugumo užtikrinimui. 2. Šiam tikslui buvo atlikti tiriamųjų intelekto testai. 3. Šis pilietis vengia mokėti alimentus dukros išlaikymui. 4. Labai apsidžiaugė, kai pamatė skelbimą „Butas išsimokėjimui“, tačiau telefonas pasiteiravimui jau buvo išblukęs. 5. Žinios kaupimo orientacijos žmogui nėra paskata naujų idėjų generavimui. 6. Žmogus norėtų atitikti priimtiems išsilavinusios, populiarios bei sąžiningos asmenybės standartams. 7. Tarptautiniu mastu šiam tikslui pasitelkiamos taikos palaikymo jėgos. 8. Ambasadoriai rinkosi oficialiai audiencijai. 9. Biuro remontui buvo nupirktas statybinių medžiagų vieno milijono litų sumai. 10. Būsimuosius psichologus praktikai siunčiame į įkalinimo įstaigas. 11. Tarptautinėje konferencijoje jie atstovaus mūsų šaliai. 12. Stichija valstybei padarė nuostolių vienam milijardui eurų. 13. Kambarių apsaugojimui įrengti moderniškai užraktai duryse. 14. Įvertinti save – reiškia palyginti savo savybę arba poelgį perimtais vertinimo standartais ir nustatyti, kiek jie atitinka pasirinktam atskaitos taškui. 15. Situacijos valdymo jausmas yra labai svarbus žmogaus psichologiškam funkcionavimui. 16. Tiek realūs, tiek simboliniai modeliai gali daryti stiprią įtaką agresyvaus elgesio išmokimui, skatinimui ir reguliacijai. 17. Elgesys laikomas sutrikusiu, jei jis neatitinka visuomenėje priimtoms normoms, lūkesčiams. 18. Norint padėti žmogui išgydyti jo ligą, pradžia tenka atsakyti į klausimą, kodėl šis žmogus serga šia, o ne kita liga. 19. Grakščios svogūno formos aksono kūno ataugų galūnėlės skirtos cheminių medžiagų išskyrimui į sinapsinį plyšį. 20. Dabar sutelkime dėmesį šios problemos sprendimui.

Galininkas (G.) kalboje vartojamas dažnai, bet reikšmių turi nedaug. Galininkas dažniausiai reiškia objektą ir eina papildiniu su daugybe galininko reikalaujančių veiksmažodžių (*pažiūrėta pavaldinius, rengia raštą* ir

kt.). Taisyklingai galininkas vartojamas ir laiko aplinkybei reikšti (*atvyko pirmą kartą*).

Nevartotinas:

- neapibrėžtam daiktų kiekiui ar daikto daliai reikšti (vietoje dalies kilmininko): *Visi mes darome klaidas (= klaidų)*. Reikalinga sekretorė, mokanti užsienio kalbas (= kalbų). *Prašom atnešti dvi juodos kavos (= du (puodelius) juodos kavos) ir vieną arbatą (= vieną (puodelį, stiklinę) arbatos)*;
- tiesioginiam objektui reikšti greta neigiamojo veiksmažodžio (vietoje kilmininko): *Nedarinėk duris (= durų)!* *Mes neužsisakėme jūsų žurnalą (= žurnalo)*;
- su judėjimo reikšmės veiksmažodžiais tikslui arba siekiniui reikšti, kai tas galininkas vienas, be bendraties, neįmanomas: *Atvyko skaityti paskaitas (= paskaitų)*. *Nuvažiavo atsiimti dokumentus (= dokumentų)*;
- paskirčiai reikšti kartu su bendratimi: *Reikalingas kambarys apgyvendinti studentą (= studentui apgyvendinti)*. **Pastaba.** Konstrukcija su bendratimi yra teiktina dokumentų pavadinimuose: *Prašymas užimti pareigas. Leidimas laikyti šautuvą*.
- tiesioginiam objektui reikšti su veiksmažodžiais *atstovauti, padėkoti, pakenkti, sekti*: *Jie atstovaus Lietuvą (= Lietuvai)*. *Leiskite padėkoti gerbiamą direktorę (= gerbiamai direktorei)*. *Reikia sekti jo gerą pavyzdį (= geru pavyzdžiu)*.

7.1.4. Raskite ir ištaisykite galininko vartojimo ir kitas kalbos klaidas.

1. Socialinį tinklą sudarantys žmonės savo ruožtu turi ryšius su kitais žmonėmis. 2. Jis nebijo pripažinti, kad daro klaidas. 3. Mūsų jutimo organai nuolat patiria stimuliaciją, tačiau ne visa ta stimuliacija pasiekia sąmonės lygį ir yra suvokiama kaip informacija. 4. Ši bihevioristinė nuostata turėjo lemiamą įtaką pagrindžiant socialinių mainų teoriją. 5. Technologijos yra skirtos kurti objektus, nuo kurių pobūdžio priklauso jų skirstymas. 6. Jis yra stebėjimo objektu, nes atstovauja aukštuomenės socialiniam sluoksniui. 7. Kaip ir visos teorijos, šiuolaikinės sociologijos

teorijos turi pranašumus ir trūkumus. 8. Šio principo laikymasis įpareigoja sociologą, vykdančią sociologinę tyrimą, būti etišku. 9. Net aukščiausios kvalifikacijos psichiatrai daro klaidas. 10. Sociologas išvyko į kaimą atlikti ūkininkų apklausą. 10. Sudarytą sutartį mes nesugebėjome pilnai įvykdyti. 11. Rytoj visi darbuotojai rinksis aptarti konkurso rezultatus. 12. Šios užduotys skirtos atminčiai lavinti. 13. Yra situacijų, kuriose konformizmas yra pageidautinas kaip niekada, o nekonformizmas gali sukelti nemalonumus ir pačiam asmeniui, ir aplinkiniams. 14. Jeigu kūdikis gautų maistą, atsigerti, yra ramioje aplinkoje, nejaučia skausmo, tai beveik visi jo poreikiai yra patenkinti. 15. Programa skirta rengti socialinio darbo specialistus, gebančius užtikrinti ir atstovauti vaiko teises, tarpininkauti ir ginti vaiko interesus teisme, bendruomenėje, šeimoje.

Įnagininkas (Įn.) vartojamas:

- priemonei reikšti (vartojama ir forma su prielinksniu *su*: *dirba kompiuteriu* ir *dirba su kompiuteriu*);
- objektui reikšti su veiksmažodžiais *didžiuliotis*, *džiaugtis*, *girtis*, *grožėtis*, *skųstis*, *vadovautis* ir kt. (*skųstis blogomis sąlygomis*, *vadovautis sveiku protu*);
- virsmui, tapsmui (ir nenuolatiniam būviui) reikšti (*tapo diplomuotu psichologu*, *metus buvo mokytoju*);
- požymiui su būtinuoju pažyminiu reikšti (*šuo trumpomis kojomis* / *su trumpomis kojomis* / *trumpakojis*);
- įvairioms (vietos, laiko, būdo, priežasties) aplinkybėms reikšti (*ėjau gatve*, *vyko praėjusiais metais*, *dirba dviem etatais*, *sukasi ratu*, *mirė badu*);
- įterpiniams sudaryti (*mano nuomone*, *jo teigimu*) ir kt.

Nevartotinas:

- nuolatiniam būviui reikšti su veiksmažodžio *būti* formomis ir daiktavardžiais: *Jis visą gyvenimą buvo vadovu* (= *vadovas*);
- būdvardžių (ir būdvardiškai vartojamų žodžių) įnagininkas – būviui reikšti su veiksmažodžiais *padaryti*, *būti*, *likti*, *dėti*, *tapti* ir pan.: *Dar niekad pinigai nepadarė žmogaus protingu* (= *protingo*). *Norintiems būti sveikais* (= *sveikiems*), *siūloma daugiau*

*judėti. Visada reikia likti sąžiningu (= sąžiningam). Pastaba. Pa-
teisinamas tik daiktavardžių įnagininkas laikinam būviui reikšti
(bus mokytoju), o būdvardžių ir būdvardiškųjų žodžių įnaginin-
kas būsenai nusakyti netinka, tam vartojamos dvejetainių linksnių
formos.*

Įsidėmėkite: su veiksmažodžiais *laikyti, (pa)skelbti, (pa)vadin-
ti, pripažinti* būdvardiškųjų kalbos dalių įnagininkas nėra klaida:
*Medikai ir psichologai kaltinamąjį pripažino neveiksniu. Jį laikė
mirusiu. Teismas paskelbė jį dingusia be žinios;*

- veikėjui ar būsenos sukėlėjui (bet ne priemonei) reikšti su nevei-
kiamosios rūšies dalyviais: *Buvome nuliūdinti tokiu jo elgesiu
(= tokio jo elgesio; Mus nuliūdino toks jo elgesys);*
- objektui nusakyti su pilnumo reikšmę turinčiais veiksmažodžiais
gausėti, daugėti, prikimšti, prigrūsti, prikrauti ir kt. Pvz.: *Biblio-
teka gausėja knygomis (= Bibliotekoje gausėja, daugėja knygų).
Kišenės prikimštos pinigais (= pinigų);*
- kokybės turiniui reikšti su gausą žyminčiais būdvardžiais *dosnus, -i,
gausus, -i, turtingas, -a* ir pan.: *Jis dosnus pažadais (= pažadų).
Kraštas gausus miškais ir upėmis (= Krašte gausu miškų ir upių).*

7.1.5. Raskite ir ištaisykite įnagininko vartojimo ir kitas klaidas.

1. Meilė imlios orientacijos žmogui reiškia būti mylimu. 2. Yra bū-
tina ne tik pačiam būti pasirengusiu priimti kitą su jo vaidmenimis, bet
ir būti to kito priimtu su savaisiais vaidmenimis. 3. Būdama mokslu apie
istoriją kaip visumą, sociologija nustato ne tik tai, kas buvo, bet ir tai, kas
bus. 4. Svarbiausias rinkos orientacijos žmogaus tikslas – būti paklausiu.
5. Laisvė reiškia buvimą nepriklausomu nuo kito. 6. Empatija visada iš-
liks bendravimo pamatu. 6. Kai tinkle mažai žmonių, jie būna perkrauti
socialiniais vaidmenimis. 7. Pagrindinės vaikų teisės yra būti išklausy-
tais, suprastais ir įvertintais. 8. Motyvacinį komponentą sudaro poreikis
būti vadovaujamu ir palaikomu kitų. 9. Priklausomybė nuo kito žmogaus
ir pasitenkinimas tarpusavio santykiais gali būti skirtingais dalykais.
10. Vaikas greitai išmoka būti priklausomu nuo tėvų ir kitų šeimos na-
rių. 11. Kyla noras atrodyti logišku ir nuosekliu. 12. Konfliktuodami daž-

nai nusistatome ribą, iki kurios leidžiame sau būti agresyviais. 13. Dienos buvo gausios įvykiais ir šiaip nutikimais. 14. Mane pavadino neišmanėliu, bet aš neįsižeidžiau. 15. Ar kas kada nors jį matė supykusiu? 16. Meilė ir prierašumas – tai gebėjimas mylėti, būti mylimu, būti ilgalaikiuose, pastoviuose santykiuose su artimu žmogumi. 17. Neretai viduje šie žmonės jaučiasi itin menkaverčiais, be to, nelaimingais, yra nuolat įsitempę. 18. Dažniausiai spaudimą jaučia žmonės, kurie patys sau kelia didelius reikalavimus (nors aplinka, pasirodo, iš jų reikalauja kur kas mažiau), siekia tobulybės (kuriai ribų, deja, vis nėra, o pasiektu nemokama pasidžiaugti) arba yra nuolat nepatenkinti savo produktyvumu. 19. Hipnozė privertė ją būti ramesne. 20. Lengva žmogui būti geru, sunkiau – teisingu. 21. Žmogus skundžiasi, kad yra perkrautas vaidmenimis.

Vietininkas (Vt.) turi tik dvi normines reikšmes: vietos (*lauke, kabinete*) ir laiko (*praeityje, ateityje, vaikystėje, senovėje, XVIII amžiuje*), tačiau jį vartojant klystama dažniausiai. Visos svetimos reikšmės, teršiančios šio linksnio semantinę sistemą, atsirado dėl rusų kalbos įtakos.

Nevartotinas:

- laiko tarpui reikšti kaip prielinksnis ar polinksnis: *bėgyje, eigoje, laike, laikotarpyje* (= *per...*; *...metu*), pvz.: *Darbą turime baigti metu bėgyje* (= *per metus; šiais metais*). *Susirinkimo eigoje* (= *metu; Per susirinkimą*) kalbėta apie darbo rezultatus. *Sprendimas gali būti apskundžiamas laike 10 dienų* (= *per dešimt dienų*). *Atsakymą gausite trijų dienų laikotarpyje* (= *per tris dienas*);
- apibendrinant (veiksmo būdai ar laikui reikšti): *daugumoje, esmėje, pagrinde, pilnumoje, principe, tikrumoje, visumoje* (= *daugiausia, iš esmės, visiškai, iš principo, iš tiesų, apskritai* ir kt.). Pvz.: *Operacijos daugelyje atvejų* (= *daugeliu atvejų; daugiausia; dažniausiai*) pavykdavo. *Bendrovėje dirba daugumoje* (= *daugiausia*) moterys;
- būsenos priežastiai reikšti: *išdavoje, įtakoje, pasekmėje, poveikyje, rezultate* (= *dėl ko nors*), pvz.: *Pervargimo išdavoje* (= *Nuo pervargimo; Dėl pervargimo; Pervargęs*) organizmas nusilpsta. *Sausros įtakoje* (= *Dėl sausros*) gausime menkesnį derlių. *Šalčių*

pasėkoje (= *dėl šalčių, pašalus*) padaugėja avarijų. *Vaistų poveikyje* (= *Nuo vaistų*) ligoniui palengvėjo. Tokio *apsileidimo rezultate* (= *Dėl tokio apsileidimo*) kilo gaisras (= *Tokio apsileidimo rezultatas – gaisras*). Jis *atleistas iš pareigų sąryšyje su perėjimu* (= *dėl to, kad perėjo; nes perėjo*) į kitą darbą;

- būsenos patyrėjui reikšti: *Jame* (= *Jam*) netikėtai kilo puiki mintis. *Mokytoja nuolat diegia savo mokiniuose* (= *mokiniams*) grožio supratimą ir ugdo juose (= *jų*) gėrio pradus;
- būviui (būsenai), požymiui ir kiekiui reikšti: *Atlikome tyrimus plačioje apimtyje* (= *plačios apimties, didelius tyrimus*). *Jai mokykla nuo namų buvo trijų kilometrų atstume* (= *atstumu; už trijų kilometrų*). *Vakar tu pasirodei aukštumoj* (= *gerai, puikiai, pagirtinai*). *Namas yra avarinėje būklėje* (= *avarinis; avarinės būklės; Namu būklė avarinė*). *Išspausdink penkiuose egzemplioriuose* (= *penkis egzempliorius; penkiais egzemplioriais*). *Dirba dviejuose etatuose* (= *dviem etatais; Turi du etatus*). *Serga tymais lengvoje formoje* (= *lengva forma; lengva tymų forma*). *Šis įstatymas tebėra galioje* (= *tebegalioja*). *Skaitė paskaitą lietuvių kalboje* (= *lietuvių kalba; lietuviškai*). *Kame čia reikalas* (= *Koks čia reikalas; Kas (čia) yra; Kas (čia) nutiko*)? *Konkursas vyko aukštame lygįje* (= *buvo aukšto lygio; vyko puikiai; buvo gerai organizuotas*). *Kraujospūdis normoj* (= *normalus, geras*). *Šiandien pardavime yra trijų rūšių mėsos* (= *parduodama trijų rūšių mėsa; turime (parduoti) trijų rūšių mėsos*). *Šokite valso ritme* (= *ritmu*). *Jis mėgsta rengtis sportiniame stiliuje* (= *sportiniu stiliumi, sportiškai*). *Jį rado girtame stovyje* (= *girtą*). *Komanda žaidžia tokioje sudėtyje* (= *tokios sudėties*). *Bendroje sumoje turime 3 000 litų pelno* (= *Bendra pelno suma – 3 000 litų; Iš viso turime 3 000 litų pelno*). *Statybai skirta 9 000 tūkst. litų, tame skaičiuje* (= *iš jų; iš to skaičiaus*) *500 tūkst. litų montavimo ir apdailos darbams*. *Tokių konkursų, tame tarpe* (= *tarp jų; iš jų ir*) *senamiesčiui restauruoti, reikėtų skelbti daugiau*. *Apsvarstykime tolesnius veiksmus įvairiuose variantuose* (= *įvairiais variantais; įvairius veiksmų variantus*);

- veikimo, būsenos ar požymio sričiai (bet ne vietai) reikšti: *Ji gabi ir moksle, ir sporte, ir muzikoje* (= **ir mokslui, ir sportui, ir muzikai**). *Jis neblogai nusimano ekonomikoje* (= **apie ekonomiką; išmano ekonomiką**). *Prisipažino meilėje* (= **Prisipažino mylis, kad myli; Pasisakė mylis, kad myli**).

7.1.6. Raskite ir ištaisykite vietininko vartojimo ir kitas klaidas.

1. Problema tame, kad žmogus anaip tol ne visada įsisąmonina, kokius vaidmenis atlieka bendraudamas. 2. Žmogui yra svarbu puikiai atrodyti ne tik aplinkinių, bet ir savo paties akyse. 3. Pastaruoju metu psichologų tarpe tapo populiari *aš efektyvumo* sąvoka. 4. Visi dalykai yra dėstytojuje, kai jis įeina į auditoriją. 5. Man reikia gero pažymio egzamine. 6. Pirmoje eilėje svarstykime įstatymų pakeitimus, paskutinėje eilėje – einamuosius reikalus. 7. Jeigu politikai geriau nusimanytų sociologijoje, tai žmonių gyvenimas būtų lengvesnis. 8. Psichologo kabinetas yra kelių metrų atstume nuo direktorės. 9. Žmonės, sergantys autizmu, dažnai turi neįprastai puikių sugebėjimų, pavyzdžiui, nusimano matematikoje ar muzikoje, nors apie tai nieko nesimokė. 10. Problema tame, kad išlaidos daromos dabar, o pelnas bus tik ateityje. 11. Įvairių psichologinių tarnybų atstovų delegacija iš JAV buvo priimta aukščiausiam lygįje. 12. Nuotaikos sutrikimai pasireiškia tuo, kad mes ilgą laiką būname ne nuotaikoje, suirzę, nuliūdę, prislėgti ar, atvirkščiai, labai pakilioje nuotaikoje. 13. Daugumoje bausmė, net nuslopinus nepageidaujamą elgesį, nenukreipia pageidaujamo elgesio link. 14. Žmonės, esantys depresijoje, neigiamai vertina save, aplinkinį pasaulį ir ateitį. 15. Daugelyje atvejų mes esame linkę manyti, jog kitos grupės nariai tarpusavyje yra labai panašūs, tiesiog vienodi. 16. Etniškai mišrios šeimos talpina savyje daug sociologams rūpimų klausimų. 17. Konkretios priežastys, sukeliančios stresą, pagrinde vadinamos stresoriais. 18. Egzistencinės nuostatos, mirties neišvengiamumo ir geopolitinio vienišumo psichologija principu formavo santykių su civiliais gyventojais pobūdį. 19. Egzistencinė psichologija yra asmeninės psichologijos kryptis ir yra glaudžiam sąryšyje su egzistencializmo filosofija. 20. Skriaudžiami vaikai auga tokiose sąlygose, kurios neskatina moralės, sąžinės, pilietiškumo vystymosi, neskatina gebėjimo laisvai gal-

voti, galvoti be baimės, neskatina gebėjimo mylėti. 21. Daugumoje depresija sergama rudenį ir pavasarį.

7.1.7. Išbraukite netinkamą (-us) vartoti variantą (-us). Pakomentuokite.

1. Už konsultaciją klientai turi sumokėti (*5 dienų eigoje; 5 dienų bėgyje; per penkias dienas; 5 dienų laikotarpyje; 5 dienų tarpe; 5 dienų metu*). 2. Administracija darbą pradėjo (*nauja sudėtimi; naujos sudėties; naujoje sudėtyje*). 3. Visi šią apklausą atliekantys sociologai susirinko (*posėdžio; į posėdį; posėdžiui; posėdžiauti*). 4. (*Trūkumų padengimui; Trūkumams padengti; Trūkumus padengti*) į sąskaitą įnešta vienas tūkstantis litų. 5. Studento darbas neatitiko kursiniam darbui (*keliamiems reikalavimams; keliamus reikalavimus; keliamų reikalavimų*). 6. Prezidentas išvyko (*oficialiam vizitui; oficialaus vizito; su oficialiu vizitu*). 7. (*Šiai valandai; Šią valandą; Iki šios valandos*) nuomos sutartis dar nepasirašyta. 8. Turėjo (*daugiau kaip šimtą; daugiau nei šimtą; daugiau šimto; virš šimto; šimtą su viršum; per šimtą*) sąsiuvinį. 9. Apie įmonės veiklą informacija bus pateikta (*sausio pirmą dieną; sausio pirmą dieną; iki sausio pirmos dienos*). 10. Sutartį išspausdino (*dviejuose egzemplioriuose, dviem egzemplioriais*). 11. (*Pirmojo etapo eigoje; Per pirmąjį etapą; Pirmojo etapo bėgyje; Pirmojo etapo metu; Pirmojo etapo rezultate*) turi būti suvienodinti reikalavimai. 12. (*Pirmiausia; Pirmoje eilėje; Visų pirma*) mes čia užeisime.

7.1.8. Įrašykite tinkamas galūnes ir ištaisykite klaidas.

1. Būtina ne tik pačiam būti pasirengus_ „priimti kitą su jo vaidmenimis“, bet ir būti to „kito“ priimt_ su savaisiais vaidmenimis. 2. Tiriamieji baltaodę lėlę, palyginę su spalvot_, apibūdino kaip panašesn_ į juos, nors kiti testai parodė, kad vaikai puikiausiai susigaudė, kuri lėlė kur_ ras_ atstovauja. 3. Pabėgėlio vaidmuo sukelia asmenybės identiškumo (dgs.) problem_. 4. M. Seligmanas prieina išvad_, kad atsparumas neigiamai patirčiai priklauso nuo galimybės valdyti situaciją. 5. Stresą sukelia ir socialinis spaudimas, tokių profesijų atstovams reikia būti bebaim_ ir mokėti tvardyti. 6. Daugel_ atvejų teikti pagalbą yra žmogaus profesija.

7. Žmogus gali būti laikomas atsaking_ ne vien tik už tai, kiek jis susijęs su kritinės situacijos priežastimi, bet ir už tai, kiek sutelkia pastangų kilus_ problem_ spręsti. 8. Socialinės normos įpareigoja pagalbą gaunantį asmenį būti dėking_. 9. Ataskaitin_ laikotarp_ padaryta daug. 10. Matydamas, kad kiti žmonės nieko nedaro, žmogus gali bijoti atrodyti juoking_, bail_. 11. Miesto žmogus yra perkrautas informacij_. 12. Agresyvos reakcijos gali pasireikšti tada, kai keliama tikslai neatitinka konkrečios socialinės situacijos reikalavim_ ir / ar nukrypsta nuo prosocialių elgesio normų. 13. Profesorius iš JAV atvyko skaityti sociologijos (dgs.) paskait_. 14. Norint įsidarbinti, reikia būti pakankamai sveik_.

7.1.9. Raskite ir ištaisykite linksnių vartojimo ir kitas klaidas.

1. Šiam tikslui buvo atlikti tiriamųjų intelekto testai. 2. Dėl menkavertiškumo kenčiantys asmenys net palyginus neutralų žmonių elgesį laiko pretenzingą ir priešišką. 3. *Aš efektyvumo* vertinimai gali būti labiau tikslūs bei adekvatūs, o prieštaringa informacija vertinimo procesą daro sudėtingesniu ir gali padidinti netikslių vertinimų tikimybę. 4. Žmonės, pasižymintys aukštu *aš efektyvumu*, palyginus su tais, kurių suvoktas *aš efektyvumas* yra žemas, daug geriau panaudoja savo kognityvinius resursus, tai leidžia jiems geriau ir greičiau išspręsti įvairias problemas bei pasiekti labiau reikšmingus rezultatus. 5. Sėkmė ar nesėkmė labiausiai išgyvenama toje veikloje, kurią žmogus skaito kaip pagrindinę. 6. To pasėkoje nemiga yra depresijos priežastis. 7. Šiam tikslui gali būti taikomos pačios įvairiausios priemonės – ribojamas seksualinis gyvenimas, keliama idealūs reikalavimai, iš esmės prieštaraujantys žmogaus prigimčiai. 8. Atsakymą dėl Jūsų diagnozės gausite trijų dienų laikotarpyje. 9. Žmogus gali laikyti save gabiu matematikoje, bet, nežiūrint į tai, bendro autoįvertinimo lygis yra žemas. 10. Psichologijos literatūroje išskiriamos įvairios priežastys, dėl kurių žmonės gali pateikti kitiems kokį nors savojo *aš* variantą vietoj to, kad būti patys savimi. 11. Žmonės gali pateikti save kompetetingais, siekiant įbauginti kitus. 12. Paprastai ši taktika yra naudojama tada, kai žmogus jaučiasi principu stipresnis ir labiau pranašus už kitus. 13. Stebėjimo eigoje šie mokslininkai sudarė žmogaus galvos „žemėlapi“.

7.2. Prielinksnių vartojimas

ANT

Prielinksnis *ant* dažniausiai **vartojamas** vietai kaip paviršiui, kur kas nors vyksta ar į ką krypsta veiksmas (*uždėjo antspaudą ant dokumento*), objektui, į kurį nukreiptas veiksmas (*pyko ant globotinių*), reikšti. Šis prielinksnis gali rodyti ir veiksmo atlikimo būdą (*ant galvos dėvi*).

Ant nevartotinas:

- veiksmo ar būsenos pobūdžiui reikšti: *Dirba ant dviejų etatų* (= *dviem etatais*; *turi du etatus*; *eina dvejus pareigas*). *Esu ant biuletenio* (= *turiu nedarbingumo lapelį*). *Jau porą metų ji gyvena ant buto* (*ant kambario*) (= *nuomoja butą, kambarį*). *Pirkau televizorių ant išsimokėjimo* (= *išsimokėtinai*);
- laikui reikšti: *Susitiksime ant rytojaus* (= *rytoj; rytojaus dieną*). *Ant dienų* (= *Šiomis dienomis; Greitai; Netrukus*) *pasirodys naujas žurnalo numeris. Atidėkim šį reikalą ant pirmadienio* (= *pirmadieniui; iki pirmadienio*). *Vaistus liepė gerti du kartus ant dienos* (= *per dieną; dienoje*). *Iš pradžių pykosi, bet ant galo* (= *galų gale; pagaliau*) *susitaikė*;
- verstiniuose pasakymuose: *Yra skundas ant direktoriaus* (= *prieš direktorių; dėl direktoriaus elgesio*). *Jis gauna ant rankų* (= *į rankas*) *tūkstantį litų. Ant kiek* (= *Kiek*) *jis gabus, ant tiek* (= *tiesk*) *nedrausmingas. Mūsų vaikai jau ant savęs* (= *savarankiškai*) *gyvena. Jis ant savęs prisiėmė kito kaltę* (= *Jis prisiėmė kito kaltę*);
- paskirčiai, siekimui, veiksmo tikslui reikšti: *Pasilik pinigų ant maisto* (= *maistui*). *Ar užteks duonos ant šešių žmonių* (= *šešioms žmonėms*)? *Pakvietėme svečių ant pietų* (= *pietų; pietauti*). *Mokosi ant mokytojo* (= *mokytoju; mokytojo specialybės*);
- vietai reikšti, kai žymimas ne paviršius, o nurodoma kryptis į vidų arba buvimas viduje: *Nuvažiavo ant stoties* (= *į stotį*), *bet pavėlavo ant autobuso* (= *į autobusą*);
- daikto matmenims ar dydžių santykiui žymėti: *Kambario matmenys 2 ant 3 metrų* (= *du iš trijų metrų; du ir trys metrai*). *Kraujospūdis 80 ant 120* (= *80 ir 120; 80 su 120*). *Žemėlapiu mastelis*

1 ant 1 000 (= 1 su 1 000). Vaistų imkite vieną šaukštelį ant pusės stiklinės (= pusei stiklinės, į pusę stiklinės) vandens;

- veiksmo įrankiui, priemonei, nesusijusiai su vieta, reikšti: *Ji puikiai griežia ant smuiko (= smuiku);*
- objektui reikšti su būdvardžiais *apstus, -i, gabus, -i, godus, -i, šykštus, -i, turtingas, -a: Kaimynų vaikas gabus ant muzikos (= muzikai). Ji visada šykšti ant pinigų (= pinigų);*
- veiksmo objektui reikšti su veiksmažodžiais *keisti, mainyti: Paprašė pakeisti batus ant mažesnių (= į mažesnius; mažesniais);*
- daikto požymiui, nesusijusiam su vieta, reikšti: *Batai ant aukštų kulnų (= aukštais kulnais; Aukštakulniai batai).*

7.2.1. Ištaisykite prielinksnio „ant“ ir kitas kalbos klaidas.

1. Negerai, kad ant visos psichiatrinės ligoninės yra skirtas tik vienas psichologas. 2. Šio tipo asmenys dažnai viską daro ant pykčio. 3. Savi-valdybėje yra gautas skundas ant globos namų direktoriaus. 4. Jo liga yra ant nervinio pagrindo. 5. Ant galo mes priėjome vieningos nuomonės. 6. Mano pažįstama dirba net ant dviejų etatų, todėl namuose viską daro ant greičio. 7. Čekis buvo išrašytas ant šimto litų. 8. Senolė mirdama namus užrašė ant dukters vardo. 9. Pasikeisk litus ant eurų. 10. Ant veido visi jie panašūs. 11. Neužteko pinigų ir ant duonos. 12. Globos namų vadovo automobilis buvo pirktas ant išsimokėjimo. 13. Prie dokumentų pridėkite tris nuotraukas, kurių dydis 3 cm ant 4 cm. 14. Mano pažįstama dabar mokosi ant socialinio darbuotojo.

APIE

Šis prielinksnis **vartojamas** nusakant vietą, aplink kurią ar ties kuria kas vyksta (*apie Vilnių*), apytikrį laiką (*apie vidurnaktį*), apytikrį kiekį (*apie dvidešimt globotinių*), objektą, apie kurį pranešama ar žinoma (*informavo apie renginį*).

Apie nevertotinas:

- tiesioginiam objektui reikšti su galininkiniais veiksmažodžiais *liudyti, skelbti, kalbėti, sakyti, rodyti, prisiminti, sapnuoti* ir kt.,

kai pasakoma ne informacija apie skelbtus dalykus, bet patys tie dalykai: *Apie tai* (= **Tai**) *liudija jo elgesys. Reikia paskelbti apie tai* (= **tai**) *visiems. Sapnavau apie egzaminą* (= **egzaminą**);

- veiksmo objektui reikšti su žodžiais **domėtis, ginčytis (ginčas), rodyti, skųstis (skundas)**: *Direktorius per mažai domėjosi apie darbo sąlygas* (= **darbo sąlygomis**). *Kilo ginčas apie pelno paskirstymą* (= **dėl pelno paskirstymo; kaip paskirstyti pelną**). *Ši lentelė rodo apie gamybos tempų kitimą* (= **gamybos tempų kitimą; kaip kinta gamybos tempai**). *Nėra ko tau skųstis apie gyvenimą* (= **gyvenimu**). *Gauname nemaža skundų apie duonos kokybę* (= **dėl duonos kokybės**).

Pastaba. Šis prielinksnis vartotinas su informacinio pobūdžio dokumentų pavadinimais (*Informacija apie darybų eigą; Pranešimas apie atleidimą iš darbo; Pažyma apie pajamas ir pan.*), tačiau nevartotinas teisės aktų (įsakymų, potvarkių, nutarimų, sprendimų) pavadinimų antraštėse: **Nutarimas apie pastato rekonstrukciją** (= **dėl rekonstrukcijos**).

7.2.2. *Atskliauskite. Kur tinka, pavartokite prielinksnius „apie“, „aplink“, „dėl“.*

1. Reakcijų įvertinimo kriterijai dažniausiai yra susiję su jų socialiniu pageidaujamumu, prognozuojamomis pasekmėmis bei sprendimu (*aš efektyvumas*).
2. Padaviau savo klientą į teismą (*žalos atlyginimas*).
3. Direktorius per mažai domėjosi globotinių (*psichinės sveikatos būklė*).
4. Man atrodo, kad ta statistika (*savižudybės*) nėra tiksli.
5. Matyt, turėsiu pasiaiškinti (*agresijos prieuolis*).
6. Vilniaus miesto savivaldybei mūsų bendrija išsiuntė skundą (*atsiskaitymo už suvartotą elektros energiją tvarka*).
7. Dažnai kildavo ginčų (*gyvenimo sąlygos*) vaikų globos namuose.
8. Skiltis ataskaitoje rodo (*socialinio draudimo įmokų sumažėjimas*).
9. Norint gauti lengvatinę būsto paskolą, abiem sutuoktiniams reikia pristatyti pažymą (*deklaruota gyvenamoji vieta ir šeiminė sudėtis*).
10. Senolis svėrė vos (*40–45 kilogramai*).
11. Netrukus kilo ginčų (*pelno paskirstymas*).

I

Šis prielinksnis dažniausiai rodo vietą, į kurios vidų kas patenka, kurios link krypsta veiksmas (*atvyko į nakvynės namus*). Prielinksnis *į* dar gali reikšti apytikrį laiką (*į metų pabaigą*), objektą, į kurį krypsta veiksmas (*grąžino į pareigas*), veikimo būdą (*paskelbtas kandidatu į Seimo narius*).

Į nevertotinas:

- laikui, per kurį trunka, kartojasi vyksmas, reikšti: *Vaistus liepė gerti tris kartus į (= per) dieną*;
- veiksmo objektui reikšti su žodžiais *atsiliepti, daryti įtaką (poveikį, spaudimą), įsimylėti, nurodyti, tikėti, veikti, žaisti*: *Nemiga visada neigiamai atsiliepia į darbingumą (= darbingumui)*. *Tėvų elgesys visada daro įtaką į vaikus (= vaikams)*. *Aptarė naujų vaisių poveikį į organizmą (= organizmui)*. *Visi mokiniai įsimylėję į naująjį mokytoją (= naująjį mokytoją)*. *Vadovas nurodė į keletą darbo trūkumų (= keletą darbo trūkumų)*. *Tikiu į Dievą (= Dievą, t. y. tikiu jį esant, tikiu, kad jis egzistuoja) / (= Dievu, t. y. tikiu jo žodžiais, tikiu tuo, ką jis skelbia)*. *Tikiu į šviesią ateitį (= šviesią ateitimi)*. *Žaiskime į karą (= karą) arba į futbolą (= futbolą)*.

7.2.3. Išbraukite netinkamą (-us) vartoti variantą (-us). Pakomentuokite.

1. Šio mokslininko teorijoje pagrindinis dėmesys skiriamas (*į žinių schemų įgijimą ir vėlesnį jų taikymą; žinių schemų įgijimui ir vėlesniam jų taikymui; žinių schemoms įgyti ir vėliau joms taikyti*). 2. Slėgis labai veikia (*į paciento nervus; paciento nervus*). 3. Rūkymas atsiliepia (*į jūsų sveikatą; jūsų sveikatai*). 4. Psichotropinės medžiagos daro įtaką (*į dėmesio koncentraciją; dėmesio koncentracijai*). 5. Jis smogė (*į saugos darbuotoją; saugos darbuotojui*). 6. Kvalifikaciniai egzaminai turi būti rengiami ne rečiau kaip du kartus (*į metus; per metus; metuose*). 7. Skiriamas dėmesys (*į svarbius socialinės paramos aspektus; svarbiems socialinės paramos aspektams*). 8. Atskleistas narkotikų (*veikimo į smegenis; poveikio smegenims*) mechanizmas. 9. Vėtra nurimo tik (*į vakarą; vakarop; vakarėjant*).

IKI, LIGI

Prielinksniai *iki*, *ligi* **vartojami** vietai, iki kurios judama, iki kurios kas plinta (*iki / ligi valstybės sienos*), laikui, iki kurio kas vyksta, atsitinka (*galioja iki / ligi sausio pirmos*), būdai, iki kokio intensyvumo didėja, plinta veiksmas (*įgriso iki / ligi gyvo kaulo*), reiškinio kiekiui, kiekio ribai (*eksportuos iki 50 procentų produkcijos*) reikšti.

Iki, ligi nevartotini:

- būviui beasmeniuose sakiniuose reikšti: *Dabar jam ne iki (ligi) egzaminų* (= *ne egzaminai rūpi; ne egzaminai galvoje*);
- kokybės laipsniui nusakyti: *Nusišnekėjo iki tiek (iki tokio laipsnio)* (= *taip; tiek*), *kad baisu klausyti*.

IŠ

Šis prielinksnis **vartojamas** vietai, iš kurios kyla veiksmas (*išvyko iš Vilniaus*), kilmės vietai (*esu iš Biržų*), laikui, nuo kurio prasideda veiksmas (*iš vakaro susitarė*), objektui, į kurį krypta veiksmas (*iš savivaldybės nuomojo*), būdai (*vyksta iš lėto, pažinau iš balso*), priežastčiai (*trenkė iš pykčio*) reikšti.

Iš nevartotinas:

- su žodžiais *nutarimas, pranešimas, protokolą, raštas* ir pan. parašymo datai žymėti: *Remsimės nutarimu iš spalio 17 dienos* (= *spalio 17 dienos nutarimu*). *Reikia patikrinti protokolą iš kovo 5 dienos* (= *kovo 5 dienos protokolą*);
- veiksmo atlikėjui reikšti: *Jis neturėjo jokių priekaištų iš vadovybės* (= *vadovybės priekaištų*);
- medžiagos požymiui nusakyti: *Kepa duoną iš rupių miltų* (= *rupių miltų duoną*);
- neteiktinuose verstiniuose žodžių junginiuose: *Iš vienos pusės* (= *viena vertus*), *tu man patinki, bet iš kitos pusės* (= *antra / kita vertus*), *aš negaliu su tavimi draugauti*.

NUO

Prielinksnis *nuo* rodo priežastį (*nukentėjo nuo vėtros*), vietą (*nuo kalvos buvo matyti*), laiką (*nuo 12.00 iki 13.00 valandos*). Gali reikšti apytikrą kilmės vietą (*kilo nuo pajūrio*), tikslų kiekį (*po litą nuo kiekvieno šimto litų pajamų*), daikto požymį (*vaistai nuo skausmo*) ir kt.

Nuo nevertotinas:

- atstovavimui reikšti: *Nuo (= iš) mūsų organizacijos į suvažiavimą vyko keturi atstovai*;
- vertiniuose su būdvardžiu *laisvas*: *Žmonės buvo laisvi nuo išnaudojimo (= neišnaudojami)*;
- kituose verstiniuose pasakymuose: *Laikas nuo laiko (= retkarčiais; kartais; kartkartėmis) ir jis į teatrą nueina. Už tokį elgesį jį nuėmė nuo pareigų (= atleido iš pareigų). Laikas nusiimti nuo įskaitos (= išsibraukti; išsirašyti; išsiregistruoti iš įskaitos)*;
- asmeniui (kartais vietai), iš kurio kas nors gaunama, sužinoma, patiriama, reikšti: *Jis visada nuo manęs (= iš manęs) ko nors nori. Mes patyrėme pralaimėjimą nuo varžovų (= pralaimėjome varžovams)*.

PAGAL

Šis prielinksnis žymi vietą (*ribaėjo pagal geležinkelį*), būdą, t. y. rėmimosi pagrindą (*ne pagal kišenę gyvena, dirba pagal sutartį*).

Pagal nevertotinas:

- veiksmo būdai, sąlygai reikšti: *Pinigus galima gauti tik pagal pasą (= su pasu; pateikus pasą). Jis diskusijoje dalyvaus pagal savo galimybes (= jei galės; kiek galės)*;
- priežasčiai nusakyti: *Tave pažinau pagal eiseną (= iš eisenos)*;
- informacijos šaltiniui nurodyti: *Pagal mane (= Mano nuomone / supratimu / manymu; Man rodos; Manau) kalta yra meilė*.

7.2.4. Ištaisykite prielinksnių „iš“, „nuo“, „pagal“ vartojimo ir kitas kalbos klaidas.

1. Nors Lietuvoje dažniausiai kalbama apie abortus iš neigiamos pusės, bet kas ketvirtas nėštumas mūsų šalyje nutraukiamas būtent šiuo būdu. 2. Remdamiesi sutartimi iš 2011 m. vasario 12 d., siunčiame jums pranešimą. 3. Nuo išgąsčio kasininkė patyrė šoką. 4. Delspinigiai skaičiuojami nuo įsiskolintos sumos. 5. Po šio įvykio direktorių nuėmė nuo pareigų. 6. Specialistą pažinsi pagal darbą. 7. Pinigus galima paimti tik pagal pasą. 8. Pagal mane kaltas yra pats klientas. 9. Nuo mūsų įmonės į pasitarimą vyko Personalo skyriaus direktorius. 10. Iš kitos pusės didesni dividendai reiškia, kad reinvestavimui pelno lieka mažiau. 11. Jis yra giminė pagal motiną. 12. Automobilį vairuoja pagal įgaliojimą. 13. Mūsų įmonė gamina papuošalus iš vario. 14. Šis vairuotojas dar neturi nei vieno įspėjimo iš policijos pusės. 15. Aš dabar jums skambinu iš mobiliojo telefono. 16. Pagal Jungą, tai galimybė suvokti, kad pačiame žmoguje glūdi iki šiol apleista sritis – pačio žmogaus vidus, jo dvasinis pasaulis.

PAS

Prielinksnis *pas* paprastai žymi vietą (*palikau pas kaimynus*) ar veiksmo kryptį (*važiuoju pas senelius*).

Pas nevertotinas:

- nuosavybei, priklausymui, turėjimui žymėti: *Kiek pas tave (= (tu) turi) pinigų? Pas ją (= Jos) gražūs plaukai. Neseniai pas jį (= jam) išoperavo apendiksą;*
- asmeniui, kuriam kas nors nutinka, reikšti: *Pas juos (= Jų) nervai neišlaikė. Pas seserį (= Seseriai) gimė dvynukai (= Sesuo pagimdė dvynukus);*
- veiksmo adresatui, šaltiniui, nesusijusiam su vieta, reikšti su veiksmazodžiais *aiškintis, atsiprašyti, gauti, imti, įsigyti, klausti, kreiptis, mokytis, pirkti, prašyti, reikalauti, skolintis, skųstis, sužinoti, teirautis, vogti* ir kt.: *Atsiprašyk pas mokytoją (= mokytoją, mokytojo) už įžeidimą. Jis paė-*

mė pas mane (= iš manęs) pieštuką. Prašysiu pas direktorių (= direktorių; direktoriaus), kad išleistų atostogų;

- santykiui su savimi nusakyti (verstiniuose pasakymuose): *Šiuo metu vedėjas pas save (= savo kabinete; savo darbo vietoje). Pasižymėk pas save (= savo užrašuose).*

7.2.5. Ištaisykite įvairias kalbos klaidas. Paaiškinkite, kur ir kodėl netinka prielinksnis „pas“.

1. Pacientai pas psichologą tikisi patarimų. 2. Atėjau prašyti pas jus pagalbos. 3. Nukreipimą galite įsigyti pas savo šeimos gydytoją. 4. Pas mane nervai jau nelaiko. 5. Pas sociologus kreipiasi ir verslininkai, prašydami padėti atlikti rinkos tyrimus. 6. Dekanas pas save, galite užėti. 7. Pas mane nesigavo diagrama. 8. Pas kai kuriuos socialinius darbuotojus nėra net pirmosios medicininės pagalbos žinių. 9. Vasarą atvažiuokite pas mus į svečius ant viso savaitgalio. 10. Vaikas nedrįsta atsiprašyti pas globotoją, o jo kojos dreba nuo susijaudinimo. 11. Kai kurie pensiono gyventojai mylėjo alkoholį, o jam pinigų skolindavosi pas slaugę Marytę. 12. Pas psichopatą nuolat vyksta kova tarp savo vidinių įsitikinimų ir išorinio pasaulio. 13. A. Adleris teigė, kad vaikystėje patiriamas nepilnavertiškumo jausmas gali skatinti stipresnį negu pas kitus asmenis norą pirmauti, konkuruoti.

PER

Šis prielinksnis gali reikšti vietą (*brenda per vandenį, per barzdą varvėjo*), veiksmo trukmę (*pasveiko per mėnesį*), ko nors perdavimo būdą ir tarpininkavimą (*perdavė per kurjerį*), perviršį (*skaitė pranešimus per šimtą dalyvių*) ir kt.

Per geriau nevartoti:

- veiksmo priemonei žymėti: *Mus informavo per telefoną (– telefonu);*
- kryptčiai kiaurai žymėti: *Iššoko per (|| pro) langą.*

PO

Vartojamas vietai, kur kas nors vyksta, po kurią plinta veiksmas (*po pievas vaikščiojau*), apačiai po kuo nors (*palindo po lova*), laikui (*ateik po paskaitų*), objektui (*gavo po užduotį*) reikšti.

Po nevertotinas veiksmo būdai ar pagrindui reikšti: *Kiek jis jau laikomas po areštu* (= *areštuotas, suimtas*)? Čia stovi įrenginiai po įtampa (= *su įtampa*).

PRIE

Šis prielinksnis paprastai vartojamas vietai (*sustojo prie sienos*) nusakyti.

Prie nevertotinas:

- verstiniuose pasakymuose veiksmo sąlygai reikšti: *Nusikaltimas padarytas prie sunkinančių aplinkybių* (= *sunkinančiomis aplinkybėmis*). *Prie aukštos temperatūros* (= *aukštoje temperatūroje; kai aukšta temperatūra; esant aukštai temperatūrai*) ši medžiaga lydos. *Posėdis vyko prie uždary durų* (= *už uždary durų; neviešai; buvo uždaras*). *Ir prie geriausių norų* (= *ir geriausių norų turėdamas; kad ir labai norėdamas*) negalėsiu tavęs pasitikti. *Prie progos* (= *pirma proga; progai pasitakius; radę, turėdami progą*) aplankykite šią parodą;
- *prie ko čia mes* (= *kuo čia mes dėti*);
- valdymo ar atmenamam laikui reikšti: *Prie caro* (= *carui valdant; caro valdymo metais*) Lietuvoje buvo...;
- keitimo santykiui reikšti: *Pinigai bus keičiami santykiu vienas prie šimto* (= *vienas už šimtą; vienas su šimtu; šimtas į vieną*).

PRIEŠ

Šis prielinksnis paprastai vartojamas pirmumui ir priešingumui vietos, laiko ir kitais atžvilgiais nusakyti (*balsavo prieš kandidatą, pasielgė prieš tėvo valią, pasitarė prieš susirinkimą*).

Prieš nevertotinas:

- veiksmo objektui reikšti su veiksmažodžiais, nusakančiais moralinius ar konfliktų reikšmės santykius (*atsakyti, atsiprašyti, atsiskaityti, atsipirti, bylinėtis, gintis, įsipareigoti, kariauti, kelti bylą (klausimą, uždavinį), kovoti, pralaimėti, nusikalsti, priešin-tis, žaisti* ir kt.); su daiktavardžiais (*atsakomybė, įsipareigojimas, kaltinimas, pareiga, neapykanta, nusikaltimas, mūšis, žaidimas* ir kt.): *Atsakysi prieš teismą (= teismui). Teko atsiprašyti prieš draugą (= draugą; draugo). Teismas iškėlė prieš juos (= jiems) bylą. Tai visai nepagrįstas kaltinimas prieš savivaldybę (= savi-valdybei);*
- paskirčiai žymėti su veiksmažodžiais *gydyti, skiepyti, vartoti* ir iš jų padarytais daiktavardžiais: *Gydytoja jam išrašė vaistų prieš uždegimą (= nuo uždegimo);*
- verstiniuose pasakymuose: *Neilgai prieš (= prieš pat) karo pra-džių rašytoja emigravo į Kanadą. Aš neturiu nieko prieš (= ne-prieštarauju).*

PRO

Šis prielinksnis vartojamas su galininku vietai, daiktui, pro kurio šalį judama (*praėjo pro mane*), pro ką prasiskverbama (*pralindo pro plyšį*), reikšti.

Pro nevertotinas:

- informacijos priemonei žymėti: *Šį filmą rodė ir pro (= per) tele-viziją;*
- vietai reikšti, kai judama viduriu, o ne pro šalį: *Autobusas važiuo-ja pro (= per) centrą;*

SU

Šis prielinksnis paprastai vartojamas buvimui kartu, drauge žymėti (*kartu su Ministru Pirmininku*).

Su nevertotinas:

- objektui, kuriam kas nors nutinka, reikšti su veiksmažodžiais **būti, atsitikti, nutikti, darytis, pa(si)daryti**: *Nežinau, kas su tais pavaldiniais (= tiems pavaldiniams) pasidarė;*
- veiksmo objektui bei šaltiniui reikšti su žodžiais ir žodžių junginiais **girtis, džiaugtis, rūpintis, skųstis, sukti / kvaršinti galvą**: *Su manimi (= man) dar ne taip buvo nutikę. Kas su tavimi (= tau) atsitiko? Nesuk tu man galvos su ta savo kelione (= dėl tos savo kelionės);*
- požymiui, būsenai, kokybei nusakyti su abstrakčiųjų daiktavardžių įnagininku: *Pica su pristatymu į namus (= Picą pristatome į namus). Priimami žmonės su aukštuoju išsilavinimu (= turintys aukštąjį išsilavinimą). Mokausi mokykloje su sustiprinta anglų kalba (= kurioje yra sustiprintas anglų kalbos mokymas; anglų kalbos profilio mokykloje);*
- priežasčiai, susijusiai su liga, diagnoze, reikšti: *Paguldė į ligoninę su skrandžiu (= dėl skrandžio skausmų; sergantį skrandžio liga);*
- priemonei nusakyti vertinyje su žodžiu **pagalba**: *Rankenėlių pagalba (= rankenėlėmis) reguliuojamas garsas;*
- su posakiais **prasti reikalai, blogi popieriai, maža naudos, gerai, blogai, su laiku, su tikslu** ir pan.: *Prasti reikalai su tavo mokslais (= prasti tavo mokslų reikalai). Su laiku (= laikui bėgant; ilgai-niui) viskas susitvarkys. Vykstu su tikslu (= norėdamas, siekdamas) užsidirbti (= kad užsidirčiau).*

Už

Šis prielinksnis vartojamas su kilmininku vietai (**už durų**), atstumui (**už poros kilometrų**), laikui po kokio nors tarpo (**už kelių dienų**), veiksmo atlikimo būdai (**už šiaudo griebiasi**), pavadavimui (**už penktadienį atidirbsime kitą šeštadienį, už mane dirbs Onutė**) žymėti.

Už nevertotinas:

- laiko tarpui, per kurį kas vertinama, atlyginama, nusakyti: *Pateikė ataskaitą už praėjusius metus (= praėjusių metų ataskaitą);*

- kiekui kaip rezultatui reikšti (jeigu nereiškiama pirkimo ir pardavimo santykiai): *Padarė nuostolį už 1 000 Lt (= 1 000 Lt nuostolį)*. Plg. *Pirkau paltą už 1 000 litų*;
- vietai prie darbo priemonės, kai nėra tarpo, nusakyti: *Jis visą gyvenimą sėdėjo už (= prie) vairo (= vairavo)*;
- laikant, priimant ką kuo: *Siūloma nutarimą priimti už pagrindą (= pagrindu)*;
- pakeitimui (nesant pavadinimo) nusakyti: *Šiomet jis žais už „Žalgirį“ (= „Žalgirio“ komandoje)*.

VIRŠ

Šio prielinksnio konstrukcijos paprastai vartojamos vietai, aukščiau kurios kas vyksta ar yra, reikšti (*herbo rekvizitas forminamas virš dokumento sudarytojo pavadinimo*).

Virš geriau **nevertoti**:

- kiekio, mato, saiko viršijimui reikšti: *Konfiskavo virš vieno kilogramo (– daugiau kaip / nei / negu vieną kilogramą) narkotikų*;
- ypatybės, būsenos viršijimui nusakyti: *Tai virš mano jėgų (– ne mano jėgoms; viršija mano jėgas)*.

Šis prielinksnis nevartotinas prieveiksmio **anksčiau** reikšme: *Virš (= aukščiau išdėstytos; ankstesnės) mintys yra svarbios*.

7.2.6. *Ištaisykite įvairias prielinksnių vartojimo ir kitas kalbos klaidas.*

1. Žmonės su galvos smegenų pažeidimais dažnai vėliau turi organinių ir simptominių sutrikimų. 2. Generalizuotas nerimo sutrikimas diagnozuojamas, kai virš šešių mėnesių nuolat ir įvairiose situacijose jaučiama nepaaiškinama įtampa ir nerimas. 3. Dalinai turimų psichologinių gynybos mechanizmų brandumas ir įvairumas paaiškina asmens psichinę sveikatą, jo pajėgumą tvarkytis su stresinėmis situacijomis. 4. Psichologai neturi vieningos nuomonės apie pažintinių veiksnių įtaką emocijoms. 5. Aš atsiprašiau prieš ją, bet ji parašė skundą ant manęs. 6. Tėvų elge-

sys visada daro įtaką į vaikus. 7. Jeigu blogai jaučiatės, turite kažkokių tai problemų su sveikata, tuojau skubėkite į medpunktą ir kreipkitės pas kompetentingą medikę. 8. Turbūt daugelis suvokia, kad pensijinis amžius toli gražu nėra prioritetinis klausimas pas lyčių lygybės kontrolierius. 9. Šis aprašymas pirmiausiai skirtas praktiniam naudojimui, tai nauji intelektualiniai rezervai, nes mąstome su vaizduote. 10. Tokie sprendimai priimami prie informacijos deficito sąlygų.

7.3. Polinksnių vartojimas

Atgal nevartotinas žodžių junginiuose, nusakant laiką: *Kelios dienos atgal (= prieš kelias dienas) jis kreipėsi į policiją.*

Dėka nevartotinas:

- po abstrakčių dalykų: *Naujos technologijos įdiegimo dėka (= įdiegus naują technologiją) buvo gauta papildomų lėšų;*
- priemonei reikšti: *Neįgalieji juda vežimėlių dėka (= vežimėliais);*
- kalbant apie blogą veiksmo baigtį: *Tavo dėka (= per tavo) patekau į bėdą. Lietaus dėka (= Dėl lietaus; Nuo lietaus) supuvo bulvės.*

Pagalba nevartotinas priemonei reikšti: *Mygtuko pagalba (= mygtuku; paspaudus mygtuką) galima sustabdyti liftą. Pastaba.* Kalbant apie padedantį ką atlikti asmenį, šis polinksnis vartotinas tik kartu su prielinksniu **su**: *Uždavinį išsprendžiau su brolio pagalba arba padedamas brolio.*

7.4. Sakinių ir sakinio dalių jungimo klaidos

Gi nevartojame priešinamajam sujungimui vietoj jungtuko **o**: *Vienos moterys negali atsidžiaugti patogiais žemakulniais batais, gi (= o) kitos tebeieško aukštakulnių.*

Ir nevartotinas stiprinamosiose konstrukcijose žodžiams jungti: *Tūkstančiai ir tūkstančiai (= Tūkstančių tūkstančiai; Labai daug) žmonių susirinko pagerbti Prezidento.*

Ir taip nevartotinas sakinio pradžioje išvadai reikšti: *Ir taip* (= ***Taigi***) *iškilmingą posėdį pradėsime*.

Jei..., ***tai...*** nevartotinas sudėtiniame prijungiamajame sakinyje, jeigu nėra reiškiamą sąlyga: *Jeigu pernai mes dirbome pelningai, tai šiemet patyrėme daugybę nuostolių* (= ***Pernai mūsų įmonė dirbo pelningai, o šiemet patyrė daugybę nuostolių***).

Jei(gu) nevartotinas šalutiniuose sąlygos sakiniuose su bendratimi arba su padalyviu: *Jeigu kalbėti* (= ***Jeigu kalbėsime, kalbėtume; Kalbant***) *tiksliau, sugaištas ištisas mėnuo*.

Kad nevartotinas šalutiniuose tikslo sakiniuose su bendratimi arba su padalyviu: *Kad priimti / priėmus galutinį sprendimą* (= ***Norint priimti galutinį sprendimą; Kad būtų priimtas galutinis sprendimas***), *reikia dar pasitarti su specialistais*.

Kaip nevartotinas su neigiamu tariniu: *Kaip nebūtų keista* (= ***Keista; Kad ir kaip būtų keista, bet...***), *jis man paskambino*.

Kuomet nevartotinas reikšme ***kai*** laikui reikšti: *Kuomet* (= ***Kai***) *nuštos lyti, eisime pasivaikščioti*.

O tai nevartotinas reikšme ***nes*** šalutiniam priežasties sakiniui sieti: *Skubėk, o tai* (= ***nes***) *pavėluosi į traukinį*.

O taip pat nevartojame žodžiams ir sakiniams sieti: *Jis skundėsi galvos skausmais, o taip pat* (= ***taip pat***) *pykinimu*.

Prie (viso) to; Priedo nevartotinas reikšme ***be to***: *Jis gražus, prie to / priedo* (= ***be to***), *ir protingas*.

Sykį nevartotinas reikšme ***jei(gu)*** šalutiniam sąlygos sakiniui jungti: *Sykį* (= ***Jei; Jeigu jau***) *susitikome, turime pasišnekėti*.

Tuo tarpu kai, kaip... taip nevartotinas reikšme ***o, bet, tačiau*** greitinimui ar lyginimui reikšti: *Ją atleido iš darbo, kai tuo tarpu* (= ***o; bet; tačiau***) *ji buvo visai nekalta*.

Vienok (= ***o, bet, tačiau***): *Aš tau viską paaiškinau, vienok* (= ***o, bet, tačiau***) *tu nesiklausei išvis nevartotinas*.

Vietoj to, kad... nevartotinas reikšme ***užuot*** su bendratimi ar padalyviu: *Vietoj to, kad paaiškinti* (= ***Užuot paaiškinęs***), *dar labiau viską supainiojo*.

7.4.1. *Ištaisykite įvairias sintaksės ir kitas kalbos klaidas.*

1. Išspręsti narkomanijos ir alkoholizmo problemas prievartos pagalba neįmanoma. 2. Laimingi žmonės pasaulį mato šviesesnėmis spalvomis, suvokia jį esant saugiu. 3. Jau šimtą metų atgal prancūzų inžinierius M. Ringellmannas pastebėjo, jog kolektyvinio darbo produktyvumas nesiekia pusės to, ką galėtų padaryti nariai atskirai per tą patį laiką. 4. Materialinės padėties pagerėjimas kartais žmones padaro ir mažiau laimingais. 5. Asimiliacija ir akomodacija vyksta nuolat, viso žmogaus gyvenimo eigoje: dėka jų mes įgyjame naujas žinias ir deriname jas su jau turimomis, šias dar ir peržiūrėdami. 6. Vidinė motyvacija – tai noras būti veiksmingu ir veikti dėl pačios veiklos, o išorinė motyvacija – tai siekis išorinio atlygio ir noras išvengti bausmės. 7. Kodėl jie, net būdami išsilavinusiais ar normalių pažintinių gebėjimų, nepajėgia pasirūpinti savimi? 8. Tačiau yra ir kitokių situacijų, kai žmogus paklūsta grupės įtakai, nepasipriešina jai ir tampa nusikaltimo bendrininkas. 9. Pavyzdžiui, darbdavys tam, kad sustiprinti darbuotojų motyvaciją, turi gerai žinoti, kokie paskatinimai kuriam yra svarbiausi. 10. Keli psichologai pradėjo eksperimentuoti, ieškant būdų, kaip išmokyti žmogų sąmoningai kontroliuoti širdies ritmą bei kraujospūdį, nežiūrint į tai, kad daugelis jų kolegų žiūrėjo į tai gana skeptiškai. 11. Vietoj to, kad stengtųsi suprasti savo tėvus, paaugliai juos vertina kritiškai, mano, kad tėvai tiesiog negali jų suprasti. 12. Vyresnių klasių mergaitės, kurių santykiai su motinomis yra labiau šilti, paprastai artimiau bendrauja ir su draugėmis. 13. Palyginus su Vakarų kultūra, Rytų kultūroje senėjimo požymiai yra paprasčiau priimami. 14. Priklausomybė svaigalams ar narkotikams gali būti paveldima. 15. Pateikiamuose straipsniuose naudojama ir statistikos analizė, ir empirinių tyrimų duomenys, o taip pat ir teorinis šeimos tyrimo pagrindas. 16. Vis dažniau prieinama išvados, jog lytinės orientacijos neįmanoma nei pačiam valingai pasirinkti, nei pakeisti. 17. Veido išraiškos stebėjimai prasidėjo virš šimto metų atgal, kai pagrindinis dėmesys buvo skiriamas veido raumenims. 18. Generalizuotą nerimo sutrikimą turinčiam žmogui gali atrodyti, jog jis nerimauja dėl to, kad paraus prieš auditoriją, kad neturės, ką pasakyti, kad kiti pamatys jo pasimetimą ir pasijus nepatogiai, tačiau iš tiesų tikrąja, nors neišsąmoninta, nerimo priežastimi gali būti žmogaus baimė parodyti savo pyktį frustruojančioje situacijoje. 19. Psichikos sutrikimai apibūdinami kaip nesėkmingas, nepavykęs streso įveikimas, kaip pavyz-

džiui, užsisklendimas, atsiribojimas nuo kitų žmonių ir alkoholio vartojimas. 20. Su tėvų, draugų, artimųjų pagalba (socialinė parama) žmogus gali sumažinti streso padarinius. 21. Streso metu iš pradžių eikvojasi tik paviršinė energija, kurios rezervai, beje, gali būti atstatomi pailsėjus, tinkamai maitinantis, atliekant nesudėtingus fizinius ar atsipalaidavimo pratimus. 22. Vaikas, kuris nusivilia savo įgūdžiais ir gebėjimu veikti arba nusivilia savo padėtimi bendraamžių grupėje, gali prarasti norą tapatintis su jais, būti darbščiu ir veikiančiu, smalsiu ir besidominčiu. 23. Apart jau minėtų regos, klausos, skonio, uoslės jutimų, žmogui yra svarbūs ir kiti – kinestezijos, vestibuliariniai, spaudimo, skausmo, temperatūros jutimai. 24. Psichoterapija sėkminga tiek, kiek padeda žmogui realiai įvertinti iškilusius sunkumus ir juos pergyventi, o kartas nuo karto, deja, susitaikyti su jų neišvengiamumu. 25. Norint paneigti nuomonę, kad nėra nejutiminio suvokimo, užtektų vieno žmogaus, galinčio pademonstruoti vieną galimą pakartoti nejutiminio suvokimo reiškinių, vienok, kol kas nė vienas šito nepademonstravo. 26. Psichologinių tyrimų metodų pagalba norima ne atkurti tikslų kasdieninį elgesį, bet ir patikrinti teorinius dėsnius. 27. Baigiau universitetą, įgydamas socialinio darbuotojo specialybę.

8. Apibendrinamieji pratimai

8.1. Išrinkite iš teksto, suskirstykite į atskiras grupes (leksikos, žodžių darybos, morfologijos, sintaksės) ir ištaisykite visas kalbos klaidas.

Nuteistųjų socialinė rehabilitacija visada buvo ir bus viena iš labiausiai aktualių mūsų visuomenei temų. Žinoma, kad asmuo, atlikęs bausmę, dažniausiai nežino, kaip gyventi visuomenėje teisingai, nekartoiant jo pačio klaidų.

Pirmoje eilėje reikėtų panagrinėti sąvokų reikšmes. Socializacija – tai socialinių vertybių ir normų priėmimas; socialinis išmokymas ir socialinių vaidmenų įsisavinimas; tai socialinė integracija, socialinė adaptacija; socialinės aplinkos įvaldymas ir jos keitimas, o rehabilitacija – tai ieškojimas būdų, kaip pagerinti nusikaltėlio charakterį ir kaip pasiekti, kad jis ar ji galėtų gyventi visuomenėje nedarant kitų nusikaltimų. Galbūt rehabilitaciją dar galėtume apibūdinti ir kaip nuteisto asmens gero vardo, teisių grąžinimą, teistumo nuėmimą. Taigi, apjungus šiuos terminus, galime apibendrintai pasakyti, kad nuteistųjų socialinė rehabilitacija – tai visuomenės kultūros, pataisos įstaigų darbuotojų, valstybės bei savivaldybinių institucijų ir įstaigų, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių, bendrijų, kitų juridinių bei fizinių asmenų, iš vienos pusės, ir nuteistųjų, iš kitos pusės, konstruktyvioji sąveika, apimanti nuteistųjų gero vardo, humanistinių santykių su auka atstatymą, teisių grąžinimą, teistumo nuėmimą, fizinį, psichologinį, pedagoginį, ekonominį, medicininį, dorovinį, teisinį parengimą integruojantis į visuomenę, socialinio statuso atstatymą, pilnateisio piliečio parengimą, kad nuteistas galėtų pakankamai gerai funkcionuoti visuomenėje ir taptų naudinga bei vertinga asmenybė kaip sau pačiam, taip ir šeimai, visuomenei.

Išsiaiškinus sąvokų reikšmes, reikėtų paminėti pagrindinius socialinės rehabilitacijos tikslus. Kaip pavyzdžiui, reikia išmokyti nuteistuosius gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis.

Nuteistųjų socialinė rehabilitacija yra bendro ugdymo dalis. Ją įtakojo pastarųjų dešimtmečių Lietuvos istoriniai ir kultūriniai veiksniai: socializmo idėjų, autoritarinio komandinio ugdymo, poveikio (ugdytojų autoritariskumo, vienpusiško aktyvumo ir ugdytinių pasyvumo, jų iniciatyvos, laisvės slopinimo) keitimas į laisvą ugdymą prie demokratinės valstybės sąlygų, skatinančių ugdytinių aktyvumą, iniciatyvą, kūrybingumą, tobulinimąsi, ugdytojų ir ugdytinių konstruktyvų bendradarbiavimą, bendrą veiklą.

Ir taip – nuteistųjų socialinė rehabilitacija yra svarbus visuomenės veiksnys. Asmens gero vardo atstatymas yra tikslas, kurio išsilavinusi ir siekianti tobulėti tauta turėtų siekti, nors tas žmogus ir buvo nusižengęs visuomenei.

8.2. Ištaisykite įvairias kalbos klaidas.

1. Norėdami, kad užsimegztų santykis su žmogumi, pirmiausia su tuo žmogumi turime turėti kokį tai kontaktą. 2. Nežiūrint į tai sociologijos siekiai išlieka tie patys. 3. Sociologų polinkį į psichologiją inspiravo, iš vienos pusės, socialinės politinės to meto visuomenės raidos sąlygos, sociologijos mokslo dinamika, iš kitos pusės, naujų filosofijos kryptių įtaka. 4. Pilnavertei asmenybei būdingi šie bruožai: kryptingumas, savęs vertinimas, tikslų gyvenime turėjimas, savęs įsivaizdavimas dabar ir ateityje. 5. Sociologinio pažinimo dalyko skiriamoji ypatybė yra ta, kad jis išreiškia visa aibę ryšių ir santykių, kuriuos galima priskirti socialiniams. 6. Rašant apie visuomenės statinę ir dinaminę būklę, mokslininkas naudojo *tvarkos* ir *pažangos* sąvokas. 7. Empirinis tyrimas apjungia gautų rezultatų apibendrinimą ir teorines žinias, reikalingas išankstinei tiriamo socialinio objekto analizei. 8. Pagal G. Tardą, elementariausiu socialinių santykių pavyzdžiu galėtų būti individo tikėjimo ir troškimo atskleidimas. 9. Visa, kas nauja, ką galima skaityti intelektualinės kūrybos produktu, yra talentingos asmenybės vaizduotės padarinys. 10. Taigi plėtojantis kultūrai priešpriešinamos dvi epochos: visuomenės epocha pakeičia bend-

rijos epochą. 11. Sociologijoje nėra vieningos nuomonės, kuri socializacijos sąlyga – prigimtis ar kultūra – yra labiau reikšminga. 12. Kūdikiai, kuriuos augino ne žmonės, yra įrodymas, kad be socialinių kontaktų tokie kūdikiai netampa pilnaverčiais žmonėmis. 13. Siekimas pakelti savęs vertinimo lygį yra įvairiapusiškas veiksnys, kuris gali skatinti skirtingas asocialiojo elgesio formas. 14. Žmonės, pasižymintys aukštu *aš efektyvumo* vertinimu, net ir susidūrę su grėsmingomis bei iššūkį keliančiomis situacijomis, pergyvena dalinai nedidelį nerimo jausmą ir gali kontroliuoti situaciją. 15. Teisė liepti, reikalauti, prašyti iš tikrųjų gali būti juridiniai apiforminta. 16. Jei vaiko palankumas tėvams persipina su priešišku jėms, nuostata tėvų atžvilgiu tampa ambivalentiška.

8.3. Ištaisykite įvairias kalbos klaidas.

1. Bendravimas ir bendradarbiavimas su kitais žmonėmis yra būtinas, kad patenkinti savo poreikius. 2. Bendraujant taip pat atliekame socialinius vaidmenis. 3. Abi šias funkcijas realizuoja kiek teoriniai, tiek ir empiriniai tyrimai. 4. Kaip fizika užsiima judėjimo dėsnių atradimu, taip sociologija atranda socialinių pokyčių dėsnius. 5. Pyktį galima išreikšti, kad parodyti savo liūdesį. 6. Paaugliai sugeba pateikti parodomąjį *aš* gana įtikinančiai, gi suaugę gali pradėti skirti jiems mažiau dėmesio. 7. Jeigu *savęs vertinimo* sąvoka akcentuoja vienos arba kitos savybės atitikimo interiorizuotiems vertinimo standartams laipsnį, tai suvoktas *aš efektyvumas* yra siejamas su asmenybės sprendimu apie savo sugebėjimus sėkmingai atlikti tam tikrą veiklą. 8. Galim išskirti keturis pagrindinius informacinius šaltinius, kuriais remiantis žmonės sprendžia apie savojo *aš efektyvumą*. 9. Jeigu S. Freudas mirties instinktą traktavo kaip destruktivų pradą ir priešpriešino jį gyvenimo instinktams, tai K. Lorenzas teigė, kad agresija yra toks pat instinktas kaip ir visi kiti. 10. Jei adekvaciai save vertinti, niekas tavęs nenukriaus. 11. Tam, kad nepapulti į šitą santykį, reikia pačiam turėti kantrybės. 12. Apibūdinant kultūrą, specialistai paprastai skiria du tipus: socialiai standartizuotą elgseną bendrijose ir grupinio aktyvumo materialinius produktus. 13. Iš tokių elementų susideda stereotipinės formos, kurios apibūdinamos kaip palyginus pastovūs ir pasikartojantys suvokimo, mąstymo, veiklos ir elgesio būdai. 14. Eks-

perimento pagalba buvo atliekami įvairūs žmogaus psichikos tyrinėjimai. 15. Jie tai gali daryti žinant, kad turi saugią bazę, kurioje gali pasislėpti kilius pavojui. 16. Žmogus bando išsiderėti kuo labiau palankų pastiprinimą, dar nieko net nepradėjus daryti. 17. Labiau mėgstamas bus tas žmogus, kurio simpatija mums sumažėjo, o ne tas, kuris visą laiką mums buvo abejingas. 18. Aš truputį tas strategijas pririšu prie studentų.

8.4. Ištaisykite įvairias kalbos klaidas.

1. Mirties, arba destruktivūs, instinktai pasireiškia ne taip aiškiai, tačiau nežiūrint į tai, jie galiausiai pasiekia savo tikslą – kiekvienas žmogus miršta. 2. Vėliau kai kurios S. Freudo prielaidos buvo tikrinamos eksperimentiškai. 3. Jeigu iš karto eiti į kontaktą su žmogumi, kai jauti nerimą, gali būti blogas rezultatas. 4. Pyktį galima išreikšti, kad parodyti savo liūdesį. 5. Demonstruojant liūdesį ir nusiminimą, žmonės gali stengtis parodyti savo bejėgiškumą ir kartu betarpiškai prašyti kitų pagalbos ar paramos. 6. Paauglys nustebina aplinkinius padarant sunkų prasižengimą ar net nusikaltimą, tačiau dažnai vidinės sąlygos, įtakojusios jo poelgį, būna brandusios jau senai. 7. Tai neišvengiamai skatina vaikui vidaus konfliktą. 8. Tačiau bene labiausiai neigiamą įtaką savęs vertinimo formavimuisi turi negatyvūs suaugusiųjų vertinimai. 9. Siekimas pakelti savęs vertinimo lygį yra įvairiapusiškas veiksnys, kuris gali skatinti skirtingas asocialiojo elgesio formas. 10. Asmenybės siekimas pakelti savęs vertinimo lygį yra vienas iš pagrindinių veiksnių, įtakančių asocialaus elgesio formų įvairovę bei pasireiškimo stiprumą. 11. Empatija yra pergyvenimas tokio jausmo, kuris tuo metu yra apėmęs partnerį. 12. Vieningo *asimetinės priklausomybės* apibrėžimo nėra. 13. G. Baco teigimu, kiekvienam žmogui yra būdingos tam tikros psichologinės ribos, atstatančios tarpusavio santykių atstumą. 14. Jei vaikas tampa savarankišku, tėvai gali pasijusti nereikalingais, reiškia, beverčiais. 15. Pranašumą demonstruojantis žmogus su kitais nenori bendrauti kaip lygus su lygiais, tarsi pateikia ultimatumą: arba tu pripažįsti mano pranašumą, arba mes apsimylame nebendraudame. 16. Tarpasmeninis konfliktas gali būti slepiamas, užslopintas dėl daugybės priežasčių: konfrontacijos baimės, vengimo pripažinti konfliktą ir kt. 17. Iš vienos pusės, agresiją galima apibūdinti

kaip veiksmus, kurie kitam žmogui ar gyvūnui sukelia skausmą. 18. Šiais atvejais agresija yra instrumentinis veiksmas, nes ji leidžia pasiekti tam tikrų tikslų neskaitant tiesioginės žalos aukai. 19. Adresatas dažnai būna įtakotas adresanto psichologinės būsenos. 20. Tarp bendro ir konkretaus savęs vertinimo egzistuoja tamprūs tarpusavio ryšiai.

8.5. *Ištaisykite įvairias kalbos klaidas.*

1. Problema tame, kad žmogus anaip tol ne visada įsisąmonina, kokius vaidmenis atlieka bendraudamas. 2. Kad išspręsti vaidmenų konfliktus, paprastai pasirenkamas kažkuris tai vienas vaidmuo ir laikomasi su juo susijusių vertybių, o atmestojo vaidmens vertybės ignoruojamos. 3. Apart dažnai minimų bendravimo, įsitvirtinimo ir saviraiškos poreikių, išvardysime ir keletą kitų. 4. Kilus poreikiui, žmogus patiria emocinę įtampą, pergyvena tam tikrą nepatogumą, kažko tai trūkumą. 5. Kadangi įtampa žmogui nemaloni ir nepriimtina, jis siekia atstatyti lygsvarą, t. y. patenkinti poreikį. 6. Polinkį pasitraukti, atsiradus kliūčiai, galima įveikti tik dalinai. 7. Kilus frustracijai, pagrindinė žmogaus veiklos kryptis tampa labiau primityvia. 8. Kai pasielgiama impulsyviai ir neapgalvotai, ieškoma pateisinančių priežasčių. 9. *Ego* gynybos mechanizmai vertinami nevienareikšmiai. 10. Kai vertybė neatlieka elgesio reguliavimo funkcijos, socialinę elgesį atreguliuoja individualus egoistiškas *ego*. 11. Kraštutinis imlios orientacijos žmogus yra kleptomanas. 12. Kaupimo orientacijos žmogus eikvojimą mato visur ir skaito tai pavojingu dalyku. 13. Paklausa ir mada įtakoja žmogaus prestižą. 14. Jei žmogus paklausus, jis ir vertina save gerai, o jei ne – pergyvena menkavertiškumą. 15. Daleiskim, jeigu žmogus galvoja, kad jis yra stiprus, patrauklus, protingas ir pan., tai jis ir aplamai bus geros nuomonės apie save. 16. Tuomet jis ir atskirose veiklos srityse bus labiau aktyvus, labiau pasitikės savimi. 17. Žmogus gali laikyti save gabių matematiku, bet, nežiūrint į tai, bendro autoįvertinimo lygis yra žemas. 18. Kai kurie eksperimentinai tyrimai liudija, kad įgyta patirtis gali įtakoti net plėšrių gyvūnų agresijos instinkto pasireiškimą. 19. Galima pasakyti, kad žmonės agresyviai elgtis išmoksta dėka tiesioginės patirties. 20. Žmogus, norėdamas paaiškinti, kas jis yra, naudoja įvairius žodžius: *piliėtis, berniukas* ir kt. 21. Dalinai galima teigti, kad šių

žodžių visuma nusako žmogaus tapatybę. 22. Prisistatant žmogus ne vien tik pasako savo vardą. 23. Iš kitos pusės, jiems būdingas nepasitikėjimas savimi. 24. Vienos *aš* schemas yra susijusios su konkrečiomis situacijomis, kitos – labiau apibendrintos ir labiau abstrakčios. 25. Vaikas laipsniškai suformuoja apie save tam tikrą žinių sistemą, kuri papildo dalinai nediferencijuotą savosios vertės jausmą.

9. Priedai

9.1. Psichologijos ir sociologijos mokslų tarptautinių terminų ir jų lietuviškų atitikmenų žodynėlis

a

adaptacija ↔ pri(si)taikymas

adaptuotis ↔ pri(si)taikyti

adekvatumas ↔ tapatumas; atitikimas

adekvatus, -i ↔ tapatus, -i; (visiškai) atitinkantis, -i

adekvačiai ↔ tolygiai, nepėrdetai

adresatas, -ė ↔ gavėjas, -a

afektas ↔ susijaūsminimas, jausmų pritrūkis

aglomeracija ↔ 1. sukibimas; 2. grupė susijungusių gyvėnėčių

akcentas ↔ 1. pabrėžimas; išrėškimas; 2. kirtis

akcentuoti ↔ pabrėžti; išrėškinti

akceptuoti ↔ 1. priiėti; 2. pritaėti, sutikti

aklimatizacija ↔ pri(si)taikymas (ppr. prieš kokių nors sąlygų)

aklimatizuoti(s) ↔ pri(si)taikyti (ppr. prieš kokių nors sąlygų)

akomodacija ↔ 1. prisitaikymas; 2. *kalbot.* gretimų garsų dalinė asimiliacija

akomoduoti ↔ prisitaikyti, prisidėrinti

aksioma ↔ savėime suprantamė tiesė, teiginys, nereikalaujantis įrodymų

aktėvinti ↔ žėdinti, skėtinti (veikti)

aktyvūs, -i ↔ veiklūs, -i, gėvas, -ė; judrūs, -i

aktualūs, -i ↔ svarbūs, -i; reikėmingas, -a

aliuzija ↔ užuomina

- alternatyvā ↔ galimybė (ppr. vienā iš dviejų); išeitis
 alternatyvūs, -i ↔ kitas, -à, gālimas, -à; siūlomas, -a
 altruizmas ↔ nesavanaudiškumas, rūpinimasis kitais, pasiaukojimas
 dėl kitų
 ambivaleñcija ↔ jaūsmo dvilypūmas, prieštarūgū emocijų būsena
 ambivaleñtiškas ↔ dvilypis, tūrintis prieštarūgū elementų
 amoralūs, -i ↔ nedōras, -à; nepadorūs, -i
 amplitūdė ↔ 1. *fiz.* didžiausias nūokrypis nuō pusiaūsvyros;
 2. ūžmojis, plōtis; kitimo rībos
 anālizė ↔ nārstymas, nārpliojimas, nagrinėjimas
 analōgija ↔ panašūmas
 analōgiškas, -a ↔ panašūs, -i; tōks, -ià pāt
 anotūoti ↔ (trumpaī) apžvelgti
 antitēzė ↔ priešara
 anuliūoti ↔ panaikinti; paskēlbtī negaliōjančiu, -ia; atšaūkti
 apātija ↔ abejingūmas, nejautrūmas, interēsų stoka
 aplikācija ↔ 1. *dail.* pridėjimas (odōs, āudinio); 2. *med.* gydymas
 ūždėjimū aīt kūno
 apriōrinis, -ė ↔ išankstīnis, -ė; nepriklaūsantis, -i nuō patirtiēs
 apriōriškai ↔ iš aīksto; neatsižvelgiant (i niēkā)
 aprobūoti ↔ 1. pritaīti; 2. patvirtinti; lēisti
 argumēntas ↔ įrōdymas, įrōdomasis teiginys
 argumentūotai ↔ pagrīstai
 argumentūoti ↔ įrōdyti; (pa)grīsti
 aspēktas ↔ ātžvilgis; pōžiūris
 aspirācija ↔ 1. lūkestis, troškīmas, vylīmasis; 2. *med.* išsiurbīmas
 atribūcija ↔ 1. kūrinių autentiškūmo nustātymas; 2. *psychol.* eīgesio
 priežasčiū āiškinimas
 autoagrēsija ↔ saviagrēsija
 autonōmija ↔ 1. savarankiškūmas; 2. savivalda
 autonōmiškas, -a ↔ 1. savarañkiškas, -a; nepriklaūsomas, -a, savi-
 valdis, -ė
 autosugēsija ↔ *psychol.* savitaiga

b

barjeras ↔ kliūtis, kliuvinys; užtvaras; riba

bazė ↔ pagrindas; pamatas; *komp.* duomenynas

bazinis, -ė ↔ pagrindinis, -ė; pamatinis, -ė; atmininis, -ė; esminis, -ė, svarbiausias, -ia

biheviorizmas ↔ elgsenos psichologinė analizė, XX a. JAV psichologijos kryptis

c

chaotiškas, -a ↔ netvarkingas, -a; supainiotas, -a; nedarnus, -i

charakteringas, -a ↔ būdingas, -a

charakteris ↔ 1. būdas; 2. pobūdis

charakteristika ↔ 1. apibūdinimas, nusakymas; 2. duomenys

charakterizuoti ↔ apibūdinti, nusakyti

cirkuliacija ↔ 1. apytaka; 2. *fin.* apyvarta

cirkuliuoti ↔ 1. tekėti (apiš kraujotaką); 2. *fin.* būti apyvartoje

d

defektas ↔ yda, trūkumas

deficitas ↔ trūkumas; stoka

deklaruoti ↔ (pa)skelbti

demonstratyviai ↔ pabrėžtinai

demonstratyvus, -i ↔ pabrėžtinas, -a

deprivacija ↔ *psichol.* praradimas, atėmimas

detaliai ↔ išsamiai; nuodugniai, smulkiai

detalizavimas ↔ tikslinimas

detalizuoti ↔ tikslinti

detalus, -i ↔ išsamus, -i; nuodugnus, -i; smulkus, -i

diadà ↔ dū, dviejų asmenų grupė

diferencijuoti ↔ skirstyti

disonansas ↔ nedarna

disponuoti ↔ valdyti, tvarkyti (savo nuožiu)ra)
 dispozicija ↔ 1. pólinkis į ką nors; 2. *psichol.* individo pastovūs
 pólinkis; 3. téisė tvarkyti(s)
 distáncija ↔ nuotolis; atstumas
 distáncinis, -ė ↔ nuotolinis, -ė
 dominuoti ↔ výrauti; būti svarbiausiam, -iai

e

eféktas ↔ 1. rezultátas; 2. didelis íspūdis, póveikis
 efektingas, -a ↔ íspūdingas, -a, stėbinantis, -i
 efektyvūs, -i ↔ veiksmingas, -a
 egoizmas ↔ savanaudiškumas, savimeilė
 egzistėncija ↔ būtis, buvimas
 egzistuoti ↔ 1. būti, gyvoti; 2. gyvėnti ténkinant tik būtiniáusias
 reikmės
 eidas ↔ *filos.* sávoka, idéja, váizdas; E. Huserlio *filos.* grynóji esmė
 eidetinis, -ė ↔ vaizdinis, -ė
 eksperimentas ↔ 1. *moksl.* bándymas, mėgėnimas; 2. naujové
 eksploatuoti ↔ (iš)naudóti
 eksprėsia ↔ 1. raiškà; íšraiška; 2. vaizdingumas, išraiškingumas
 ekspresyvūs, -i ↔ raiškūs, -i, išraiškingas, -a
 ekstremalus, -i ↔ ribinis, -ė, kraštutinis, -ė; ypatingas, -a
 ekvivalėntas ↔ 1. lygiavėrtis dýdis; 2. atitikmuó
 ekvivalėntiškas, -a ↔ lygiavėrtis, -ė
 ekvivalentūs, -i ↔ lygiavėrtis, -ė
 elastingumas ↔ tamprumas
 elastiškumas ↔ tamprumas
 elementarus, -i ↔ páprastas, -à; pagrindinis, -ė; pradinis, -ė
 eliminuoti ↔ 1. pašálinti, išstūmti; 2. išbraukti
 empírija ↔ pažinimas (pàremtas jutimais)
 empírinis, -ė ↔ patyrimù pagrįstas, -à
 epizódas ↔ 1. ívykis, atsitikimas; 2. tařpsnis

epizodiškas, -a ↔ 1. atsitiktinis, -ė; nereikšmingas, -a; 2. trumpalaikis, -ė

f

faktas ↔ tikras įvykis, atsitikimas, reiškinyš

faktinis, -ė ↔ tikras, -à; nepramanytas, -a

faktiškai ↔ iš tikrųjų

faktorius ↔ 1. veiksnys; priežastis; 2. fiz. daugiklis

fakultatyvus, -i ↔ pasirenkamas, -à; nepriválomas, -a

falsifikátas ↔ klastotė; padirbinys

falsifikúoti ↔ klastóti; padirbti

fragmeñtas ↔ 1. dalis, núotrupa; 2. núolauža; gabalėlis; 3. ištrauka

frustrācija ↔ nusivylimas, nemalonė įtampa

fundamentalūs, -i ↔ tvirtas, -à, solidūs, -i, patvarūs, -i, svarbūs, -i, esminis, -ė

fundameñtinis, -ė ↔ 1. esminis, -ė, svarbiausias, -ia; 2. pagrindinis, -ė, pamatinis, -ė

fūkcija ↔ paskirtis, veiklės sritis

funkcionúoti ↔ veikti, dirbti; atlikti kokią nors paskirtį

g

garántas ↔ 1. laidúotojas, -a; 2. laidas

garántija ↔ laidāvimas; užtikrinimas, tikrūmas

garantuoti ↔ laidúoti; užtikrinti

generúoti ↔ gaminti, (su)kėlti, (su)žādinti, (su)kurti

genèzė ↔ kilmė, kilimas

globalūs, -i ↔ 1. pasáulinis, -ė; visúotinis, -ė; 2. didžiulis, -ė, mišžiniškas, -a

h

harmoningas, -a ↔ darnūs, -i

hòbis ↔ pomėgis

holizmas ↔ visybiška pažiūra, visybiškas réiškinio suvokimas
 holistinis, -ė ↔ visuminis, -ė, visybiškas, -a
 horizontalūs, -i ↔ gulščias, -ia
 humániškas, -a ↔ žmōgiškas, -a; žmōniškas, -a
 humanizuoti ↔ sužmōginti; padaryti žmogiškėsnį

i

identifikuoti ↔ atpažinti, nustatyti tapatybę
 ideñtiškas, -a ↔ tapatūs, -i, tóks, -ia pāt; vienódas, -a
 identitėtas ↔ 1. tapatybė, tapatūmas; 2. savimōnė
 ignoruoti ↔ nepaisyti; nekreipti dėmesio; neatsižvelgti
 imponuoti ↔ daryti įspūdį
 imaneñtinis, -ė / -iškas, -a ↔ vidinis, būdingas iš prigimties, ne
     išorinių veiksmių sukėltas
 indifereñtas, -ė ↔ abejingas, -a, nesidomintis, -i, neveiklūs, -i
 indifereñtiškas, -a ↔ abejingas, -a, nesidomintis, -i, neveiklūs, -i
 individas ↔ žmogūs, asmuō; būtybė
 individualūs, -i ↔ paviėnis, -ė; ātskiras, -ā; asmeninis, -ė
 informācija ↔ pranešimas; žinios
 informuoti ↔ pranešti
 iniciātorius, -ė ↔ sumanýtojas, -a; pradiniñkas, -ė
 inicijuoti ↔ sukėlti; siūlyti
 inovācija ↔ naujovė
 inovācinis, -ė ↔ naujóviškas, -a; naūjas, -ā
 instrūkcija ↔ nuródymai; paáiškinimas
 integrācija ↔ į(si)traukimas, į(si)liejimas; jungimas, siejimas;
     viėnijimas
 integruoti(s) ↔ į(si)tráukti, į(si)liėti
 inteñcija ↔ ketinimas, veiklōs motývas
 intensyvūs, -i ↔ įtemptas, -ā; gausūs, -i; našūs, -i; stiprūs, -i;
     smarkūs, -i; didelis, -ė
 interākcija ↔ tarpusavio sáveika, supratimas, grįžtamasis ryšys

interferencija ↔ *kalbot. sąveika; psychol., med.* slopinimas, blokavimas
 interpretacija ↔ aiškinimas, komentavimas; sąvitas atlikimas
 interpretuoti ↔ aiškinti; savitai atlikti
 introjėkcija ↔ *psychol.* (kito asmeiis) nūostatų, pažiūrų pėrėmimas
 introspekcija ↔ savistaba
 intuicija ↔ nūojauta
 intuityvūs, -i ↔ nujaūčiamas, -a
 invėrsija ↔ atvirkštiniė tvarkà, apvertimas, pėrstatymas
 invėrsinis, -ė ↔ atvirkštiniis, -ė
 izoliuoti ↔ atskirti; apsàugoti

k

kardinalūs, -i ↔ pagrindiniis, -ė, svarbiàusias, -ia, esmingiàusias, -ia
 kardinaliai ↔ višiškai, iš esmės
 kàzusas ↔ 1. atsitikimas; 2. àtvejis, dalỹkas, fàktas
 kinėzė ↔ judėjimas
 kineziteràpija ↔ gýdymas jùdesiu
 klieñtas ↔ nuolatiniis pirkėjas, užsakōvas
 kognityvūs, -i ↔ pažiniimo; pažintiniis, -ė
 komentàras ↔ paaiškinimas, išaiškinimas
 kompàktiškas, -a ↔ 1. màžas, -à; glaudūs, -i; 2. tánkus, -i
 kompànija ↔ 1. bendrōvė; 2. draugijà, bendrijà
 kompaniōnas, -ė ↔ 1. bendratuĩtis, -ė, daliniĩnkas, -ė;
 2. pasilĩnksminimų draūgas, -ė
 kompensuojamas, -a ↔ atlỹginamas, -a
 kompetėncija ↔ išmànymas
 kompetėtingas, -a ↔ išmànantis, -i; išmanĩngas, -a; išmanūs, -i
 komplikúotas, -a ↔ sunkūs, -i; sudėtingas, -a; painūs, -i
 komplikuoti ↔ suĩkinti; páinioti
 komponeĩtas ↔ dėmuō; sudedamóji dalis
 kompromisas ↔ sántarvė, susitarimas su abipusė nūolaida

komunikabilūs, -ī ↔ bendrājušais, -i; liņķes, -usi, gēbantis, -i
 bendrāuti
 komunikācija ↔ bendrāvimas
 komutācija ↔ kaitā
 koncepcija ↔ sāmprata; pāžiūros
 koncepcijas ↔ sāvoka, beņdras vaīzdas
 konformizmas ↔ 1. *polit.* prisitāikymas; 2. *etik.* individualūmo
 nebuvīmas
 konfrontācija ↔ 1. priešprieša; priešinimas; 2. akistata; grētinimas
 konfrontuoti ↔ priešintis; susipriešinti; nesutařti
 konkurencija, -ē ↔ varžōvas, -ē
 konkuruoti ↔ varžytis
 konstatuoti ↔ (pa)tvirtinti; teĩgti; nustatyti
 konstruktyvus, -i ↔ naudingas, -a, duodantis, -i teigiamų rezultātų
 kontaktas ↔ 1. sąlytis; 2. ryšys, ryšiai
 kontaktinis, -ė ↔ 1. sąlytinis, -ė; sąlyčio; 2. rỹšio, ryšių
 kontaktuoti ↔ 1. bendrāuti; 2. susisiekti
 kontraktas ↔ sāndoris, sutartis, susitarimas
 kontrolinis, -ė ↔ tikrinamasis, -oji
 konvergeñtinis, -ė ↔ suartējēs, -usi, supanašējēs, -usi
 konvergūoti ↔ artēti, panašēti
 koreguoti ↔ taisyti, tikslinti
 korekcija ↔ pataīšymas, patikslinimas
 koreliācija ↔ 1. ryšys; sāntykiai; 2. (tarpūsavio) priklausomýbē
 koreliuoti ↔ siēti(s) tarpūsavyje

I

labilūs, -ī ↔ nepastovūs, -ī, netvirtas, -ā, lengvai kiñtantis, -i
 lakōniškas, -a ↔ glaūstas, -ā
 legalizūoti ↔ pripažinti teisētu, -a; laikyti teisētu, -a
 legalūs, -i ↔ teisētas, -a
 likviduoti ↔ 1. naikinti; šalinti; 2. gesinti (gaīsrą)

limitas ↔ 1. leidžiamoji ribà; 2. ribótas kiėkis; nòrma
 limituoti ↔ 1. (ap)ribóti; 2. normúoti
 logoneuròzė ↔ mikčiojimas
 lokālinis, -ė ↔ viėtos; viėtinis, -ė
 lokalizuoti ↔ 1. nustatýti (viėtà); 2. apribóti (gaĩsrą, epidėmiją)
 lokalus, -i ↔ viėtos; viėtinis, -ė

m

maksimalus, -i ↔ didžiausias, -ia
 māsinsis, -ė ↔ visúotinis, -ė; labai paplitęs, -usi
 māsiškai ↔ plačiai, visúotinai
 māsiškas, -a ↔ visúotinis, -ė; labai paplitęs, -usi
 materialus, -i ↔ 1. daiktinis, -ė, medžiaginis, -ė; 2. realus, -i,
 egzistuojantis, -i už sąmonės ribų
 migrācija ↔ kėlimasis; krāustymasis
 migrāntas, -ė ↔ pėrsikėlėlis, -ė
 migruoti ↔ pėrsikelti; kėisti gyvėnamąją viėtà
 minimalus, -i ↔ mažiausias, -ia
 modernus, -i ↔ šiuolaikiškas, -a, šiuolaikinis, -ė; naujoviškas, -a
 modifikācija ↔ atmainà
 modifikúoti ↔ kėisti
 momeñtas ↔ akimirka
 monumentalus, -i ↔ didingas, -a; reikšmingas, -a
 motyvúoti ↔ pagrĩsti

n

niuānsas ↔ atspalvis
 niveliuoti ↔ vienódinti, lýginti

o

oāzė ↔ iš aplinkos išsiskirianti vietà, reiškinyš, malonì išimtis
 objėktas ↔ dáiktas, reiškinyš

objektyvūs, -ī ↔ nešāliškas, -a, be išankstinio nusistatymo
 operatyvūs, -ī ↔ greičias, -à
 opīnija ↔ viešoji nuomonė
 oponeītas, -ė ↔ priešininkas, -ė ginčė, diskusijoje
 opozīcija ↔ priešprieša
 optimalūs, -ī ↔ tinkamiausias, -ia, geriausias, -ia
 ordinārinis, -ė ↔ 1. etātinis, -ė; 2. paprastas, -à
 organizātorius, -ė ↔ 1. rengėjas, -a; 2. steigėjas, -a
 organizuoti ↔ 1. reñgti, ruðšti; 2. steigti
 orientuoti ↔ kreipti
 orientuotis ↔ 1. išmanyti, nusimanyti; 2. gaudytis

P

paralelūs, -ī ↔ 1. lygiagretūs, -ī; 2. grėtimas, -à
 periferinis, -ė ↔ 1. šalutinis, -ė; 2. išorinis, -ė; 3. pakraštinis, -ė
 periòdas ↔ laikotarpis
 percèpcija ↔ *psichol.* suvokimas
 perspektyvā ↔ 1. ateitis; 2. (ateitiès) galimybės
 polemizuoti ↔ svarstyti; ginčytis
 populiārinti ↔ skleisti, plātinti
 populiarūs, -ī ↔ 1. suprañtamas, -à; 2. žinomas, -a; 3. mėgstamas, -a, paplītęs, -usi
 portatỹvinis, -ė ↔ 1. nešiojamas, -a; 2. kilnójamas, -a
 poteñcija ↔ pajėgumas, vidinė galià
 potenciālas ↔ pajėgumo, gālios lỹgis
 potencialūs, -ī ↔ gālimas, -à, gālintis, -i pasirinkti
 pozityvūs, -ī ↔ teĩgiamas, -à, naudingas, -a, palankūs, -ī
 praktikuoti ↔ táikyti žiniàs
 prāktiškas, -a ↔ 1. mókantis, -i pritáikyti, panaudóti; 2. patogūs, -ī
 pragmātikas, -ė ↔ asmuð, kuris vadováujsi prāktiniais išskaičiāvimais
 pragmātinis, -ė ↔ prāktiškas, -a, síekiantis, -i naudõs

precizinis, -ė ↔ tikslūs, -i
 preciziškas, -a ↔ tikslūs, -i
 prelegetas, -ė ↔ pranešėjas, -a
 preliminarūs, -i ↔ 1. išankstinis, -ė; 2. parengiamasis, -oji,
 parengtinis, -ė
 pretėkostas ↔ dingstis
 prezentacija ↔ pristatymas, supažindinimas
 prezentuoti ↔ pristatyti; pateikti
 prioritetas ↔ pirmenybė; pirmumas
 problema ↔ uždavinys, sudėtingas klausimas, rūpestis, bėda
 probleminis, -ė ↔ sudarantis, -i problemą, kėliantis, -i rūpesčių
 procentas ↔ nuošimtis
 procesas ↔ vỹksmas
 produktyvūs, -i ↔ našūs, -i; vaisingas, -a
 profilaktika ↔ išankstinis veikimas; apsidraudimas
 profilaktinis, -ė ↔ susijęs, -usi su profilaktika
 prognozuoti ↔ numatyti, spėti, tikėti
 progresas ↔ pažangà
 progresuoti ↔ daryti pažangà; vystytis, stiprėti
 projėkcija ↔ *psichol.* (sàvo) jausmỹ, nũostatų pėrkėlimas (į kĩtà,
 į išorę)
 provokuoti ↔ 1. tỹčia kũrstyti; 2. dirbtinaĩ sukėlti arba paspaĩtinti
 (kókį nòrs procėsà)
 pseudonimas ↔ slapỹvardis
 publikuoti ↔ 1. skėlbti; 2. spàusdinti

r

racionalūs, -i ↔ 1. protingas, -a; 2. pagrĩstas, -à; apgalvotas, -a;
 3. tikslĩngas, -a
 radikalūs, -i ↔ 1. pagrĩdĩnis, -ė, esmĩnis, -ė, grĩėžtas, -à;
 2. beatódairĩškas, -a
 reabilitacija ↔ atgavĩmas, atitaĩsymas

realybė ↔ tikrovė
 realistas, -ė ↔ blaiviai, tikroviškai vertinantis, -i
 realistiškas, -a ↔ tikroviškas, -a
 reakcija ↔ atoveikis
 reaguoti ↔ 1. atsakyti, atsiliėpti į dirgiklį; 2. sąveikauti
 realūs, -i ↔ 1. tikras, -a; 2. tikroviškas, -a; 3. įgyvendinamas, -a
 realizuoti ↔ įgyvendinti
 redukuoti ↔ sumąžinti, susilpninti, supaprastinti, pėrtvarkyti,
 apriboti, pašalinti
 reemigrantas, -ė ↔ sugrižėlis, -ė
 reflėksija ↔ (ap)mąstymas
 reglamentuoti ↔ sutvarkyti (tám tikras taisyklės)
 regrėsas ↔ atžangà
 reitingas ↔ įvertis
 rekomendacija ↔ 1. siūlymas, teikimas; 2. patarimas
 rekomenduoti ↔ 1. siūlyti, teikti; 2. patarti
 rekonstruoti ↔ 1. atkurti; atstatyti; 2. pėrtvarkyti
 rekreacija ↔ 1. atgaivà; póilsis; 2. sveikàtos, jėgų atgavimas
 rekreacinis, -ė ↔ atgaivòs; póilsio
 reliatyvūs, -i ↔ santykiniš, -ė
 reorganizuoti ↔ pėrtvarkyti
 reprezentuoti ↔ (oficialiai) atstováuti
 resursai ↔ ištekliai, atsargos
 retroflėksija ↔ *psichol.* kažkadà slopintų jausmų raiškà
 retrospėkcija ↔ 1. praeitiės fàktų prisiminimas; 2. *men.* praeitiės
 įvykių pėrkėlimas į dābartį
 revėrsas ↔ atvirkščióji pùsė
 rezėrvas ↔ atsarga, vartójama prireikus, pvz., žaliavų
 rezonansas ↔ atgarsis
 rezultatas ↔ padarinys
 rigidiškas, -a ↔ nelankstùs, -i, sustabarėjęs, -usi

rigidiškumas ↔ 1. *med.* sustingimas dėl raumenų įtampas; 2. *psichol.* nepakaŋkamas gebėjimas pakeisti veiklės programą

S

saviaktualizacija ↔ saviraiška

sensòrinis, -ė ↔ jutiminis, -ė

simptòmas ↔ požymis

sinòpsis ↔ apžvalgà; žinių, stráipsnių (tà pačią temà) rinkinys

situacija ↔ 1. padėtis, būklė, būsenà; 2. aplinkybė

specifika ↔ savitumas

specifinis, -ė ↔ sàvitas, -à

specifiškas, -a ↔ sàvitas, -à

spėktras ↔ įvairòvė

spontàniškai ↔ savàime

spontàniškas, -a ↔ saváiminis, -ė

stichija ↔ gaivalas

stichinis, -ė ↔ gaivalinis, -ė

stichiškas, -a ↔ gaivališkas, -a

stimulas ↔ àkstinas, paskatà; pòstūmis

stimuliuoti ↔ skàtinti; pastūmėti; (pa)gývinti

strėsas ↔ įtampa, įtampos būsenà

strėsorius ↔ įtampos sukėlėjas

subjėktas ↔ asmuò, veikėjas

subjektyvūs, -i ↔ àsmeniškas, -a; šàliškas, -a

sugėstija ↔ įtaiga; įtaigumas

sugestijuoti ↔ įteĩgti

supervizija ↔ *psichol.* àtvejų anàlizė

Š

šablònas ↔ pavyzdys

šablòniškas, -a ↔ nuválkiotas, -a, įgrisęs, -usi, nusibòdęs, -usi

šansas ↔ sėkmės galimybė, tikimybė

t

taktilinis, -è ↔ lytėjimo

tendeņcija ↔ pólinkis; kryptis

tolerāncija ↔ 1. pakantà, pakantūmas; 2. *med.* galējimas pakélti

tolerāntišķas, -a ↔ pakantūs, -ī

tolerúoti ↔ pakēsti

transformācija ↔ pasikeitīmas

transformúoti(s) ↔ pakīsti, pasikeīsti, viřsti kitókiu

triadà ↔ 1. trejybē, trinarišķūmas; 2. *filosof.* trīs raidōs stādijos;

3. *muz.* trīs pagr. akōrdai

u

unifikācija ↔ vienódinimas

unifikúoti ↔ vienódinti

unikalūs, -ī ↔ vienīņtelis, -è, išskirtīnis, -è, nepakartójamās, -a,
rētas, -à

universalūs, -ī ↔ 1. visúotinis, -è; 2. viskām tiņkamas, -à

v

verbālinis, -è ↔ žōdinis, -è

verbalizúoti ↔ (iš)rēikšti žōdžiais

verifikúoti ↔ įrōdyti (dokumeņto, teōrijos) teisingūmā, nustatýti
kvalifikācijā

vertikalūs, -ī ↔ stātmenas, -à; statūs, -ī

virtualūs, -ī ↔ netikras, -à, mēnamas, -à

vizualiaĩ ↔ regimaĩ; iš pažiūrōs

vizualūs, -ī ↔ rēgimas, -à

ž

žiuri ↔ vėrtinimo komisiija

9.2. Pratimų atsakymai

2.2.1. *pratimas.*

1. šalto atsinešimo (= abejingo santykio); vaiko vystymuisi (– raidai).
2. iššaukia (= sukelia); ryšium su (= dėl). 3. gavosi (= atsitiko, išėjo).
4. iš kitos pusės (= kita | antra vertus). 5. įtakoja (= turi įtakos, daro įtaką).
6. pergyventi (= išgyventi); kartas nuo karto (= retkarčiais, kartais, kai kada).
7. kokį tai (= kažkokį, kokį nors, tam tikrą). 8. Nežiūrint į tai (= Nepaisant to).
9. Kaip bebūtų (= Kad | Nors ir (kaip) būtų).
10. reiškia (= vadinasi).
11. lygsvarą (= pusiausvyrą).
12. Nepilnavertiškumo (– nevisavertiškumo).
13. kaip taisyklė (= dažniausiai, paprastai).
14. Kas liečia (= Kalbant apie | Kas dėl | O dėl).
15. Kaip nekeista (= Kad | Nors ir (kaip) keista).
16. ant tiek (= tiek).
17. Kaip žinia (= Kaip žinoma | žinome).
18. Laikas nuo laiko (= Retkarčiais).
19. su tikslu (= norint | siekiant, kad).
20. taip vadinama (= vadinamoji).

2.2.2. *pratimas.*

1. visą eilę (= daug, daugybę).
2. išsireiškė (= sakė, teigė).
3. pasi-metusių (= sutrikusių).
4. giliai (= labai, smarkiai).
5. matomai (= matyt, tikriausiai).
6. Bendrai (= Apskritai).
7. eilė (= nemažai, daug).
8. eilę (= nemažai, daug); atskiri (= kai kurie).
9. draugiškame rate (= draugiš-ka).
10. vietoj to, kad susitelktų (= užuot susitelkę).
11. įtakoja (= le-mia, turi įtakos).
12. iš nukentėjusių žmonių pusės (= nukentėjusių žmo-nių priekaištų); vis tik (- vis dėlto).
13. neina klausimas (= nekalbama).
14. pastovi (= nuolatinė).
15. tamprus (= glaudus).
16. patalpintas (= iš-spausdintas).
17. iš vienos pusės (= viena vertus); iš kitos pusės (= kita | antra vertus).
18. įtakoti (= turėti įtakos).
19. liečia klausimą (= kelia | gvildena klausimą).
20. kaip pavyzdžiui (= pavyzdžiui).

5.2.5.1. *pratimas.*

1. savivaliavimo (= savivalės). 2. hipnoterapijos (= hipnozės terapijos). 3. gerbūvio (= gerovės). 4. geštalt-terapeutai (= geštalto terapeutai). 5. Savivertiškumo (= Savivertės). 6. socdarbuotojai (= socialiniai darbuotojai). 7. elektrošokas (= elektros šokas). 8. autotreningą (= autogeninę treniruotę). 9. visaapimantis (= visa | viską apimantis). 10. tiltą-tunelį (= tunelinį tiltą). 11. visanugalintis (= visa | viską nugalintis). 12. humanistinės-egzistencinės (= humanistinės ir egzistencinės). 13. autoavarija (= eismo įvykis). 14. konclagerį (= koncentracijos stovyklą). 15. gerbūvį (= gerovę). 16. proforientavimas (= profesinis orientavimas). 17. specskyriuje (= specialiajame skyriuje). 18. naujaakmenietis (= Naujosios Akmenės gyventojas). 19. videojuosta (= vaizdo juosta). 20. autoplovyklos (= automobilių plovyklos).

5.2.5.2. *pratimas.*

1. energoinformaciniai (= energiniai informaciniai). 2. sociopsichologinės (= socialinės psichologijos). 3. Naujavilniečiai (= Naujosios Vilnios gyventojai). 4. Fizkultūra (= Kūno kultūra). 5. medpunktai (= medicinos punktai). 6. Naujazelandiečių (= Naujosios Zelandijos gyventojų). 7. hipnoterapeuto (= hipnozės terapeuto). 8. vyrgydytojas (= vyriausiasis gydytojas). 9. gerbūviu (= gerove). 10. keliakalbiai (= keliomis kalbomis kalbantys). 11. autoatsakovas (= automatinis atsakiklis). 12. geštaltterapeutas (= geštalto terapeutas). 13. videoįrašai (= vaizdo įrašai); eurozonoje (= euro zonoje). 16. audioaparaturą (= garso aparaturą). 18. specligoninę (= specialiąją ligoninę). 19. bendrasavininkas (= bendraturtis). 20. Europarlamente (= Europos Parlamente).

Taisyklingi sakiniai 14, 15, 17.

9.3. Pratimai tarties ir kirčiavimo įgūdžiams lavinti

9.3.1. Taisyklingai, raiškiai intonuodami perskaitykite tekstą, atlikite įvairių kirčiavimo užduočių.

Lietuviškai kalbant

Lietuvių kalbai indoeuropiečių kalbų šeimoje tenka ypatinga vieta. Ji yra dar išlaikiusi tokį gramatinį bruožą kaip dviskaita ir net septynis linksnius, kurie atitinka sanskrito kalbos ypatybes. Daugelį stebina lietuvių kalbos galimybės vartoti deminutyvus: jie yra pripildę visą kalbą, be jų neįmanomos nei lietuviškos dainos, nei pasakos. Victoras Jungferis pastebi, kad toks deminutyvų vartojimas apsupa kalbą kaip spalvingas vainikas. Jis išreiškia lietuvių kalbos grakštumą ir psichologinį jautrumą gamtai. Pasirodo, kad lietuvis supranta pasaulį tiesiogiai, be intelektualių tarpininkų: jis yra pastabus žmogiškoms ir gamtinėms išraiškoms, jo kalba turtinga niuansų, kurių neišreiškia kitos kalbos; o jeigu ir būtų bandymų išreikšti, reikėtų vartoti daugybę sunkiai susiejamų būdvardžių. Lietuvių kalba turi įaudusi daugybę sufiksų ir prefiksų, kurie pagauna mažiausius gamtinius šešėlius ir jų išraiškas. Šiuo būdu lietuvių kalba yra realistiška ne vakariečių realizmo supratimu, teigiančiu, kad pasaulis yra daiktiškas ir nepriklausomas nuo žmogaus patirties, bet žmogaus priklausymo pasauliui ir jo niuansams prasme. Žmogus lietuvių galvosenoje sutampa su savo siela ir savo pasauliu; jis jiems priklauso. Bet šitas sutapimas kalboje taip išlavėjęs, kad žmogus išreiškia daugybę to sutapimo spalvų, ir šios išraiškos lemia itin vaizdingą, draugišką ir net džiaugsmingą lietuvio būdą. Tai priveda prie išvados, turinčios sąryšio su filosofijos šaltiniais. Antanas Maceina teigia, kad filosofija turi tris šaltinius: nuostabą, abejonę ir skausmą (arba kančią). Bet vis dėlto, įvertinus lietuvių kalbą, ypač jos galią perduoti spalvingus niuansus ir išraiškas, pasirodo, kad filosofijos šaltinis gali būti sutapatinamas su pasauliu ir su savo siela. Tokia nuostata visa daro priimtina, džiaugsminga, apdainuotina ir net šoktina. Lessingas net sako, kad lietuvių kalboje glūdi kažkas draugiška, patrauklu ir būtina, bet šis vertinimas yra kilęs iš kultūros, kuri jau buvo filosofiškai abstrakti,

tai yra nutolusi nuo realaus pasaulio pažinimo net ir filosofinėse teorijose, kuriose dar buvo kalbama apie realizmą.

Kita kalbos ypatybė susijusi su jos balsų / garsų gausumu ir dainingumu. Galima sakyti, kad lietuvių kalbos garsai realizuojami įtampoje tarp dviejų vienas kitą veikiančių ritmų. Pagrindinis ritmas sudarytas iš ilgųjų ir trumpųjų balsių kaitos; bet, be jo, dar yra pokytis iš aukšto balso į žemą: sūnus, upė. Įvairiuose deriniuose balsas „keliauja“ nuo vienos sudedamosios dalies į kitą ir tuo būdu keičia žodžių reikšmę. Tai suteikia kalbai dainingumą. Šis dainingumas, anot Vilhelmo Storosto Vydūno, leido lietuvių kalbai išlaikyti daugybę savo formų be sutrumpinimų ir galūnių nukirtimo. Toks ritmiškumas parodo, kad lietuviai supranta gamtą kaip savarankišką visumą, o žmogų suvokia kaip priklausantį gamtai, su gamta susietą. Tai nulemia ypatingą lietuvių kalbos ryšį su daina. Daina kilo iš žmogaus sutapimo / susigyvenimo su mišku, žeme, saule ir visa gamta. Lietuvių kalboje gyvena Lietuvos gamta, paukščiai, ežerai ir miškai, dalgį žvangėjimas, vasaros vakarai ir ilgesys, darbo sunkumai ir derliaus džiaugsmas. Ypatinga tai, kad net ir liūdesyje slypi džiaugsmas ir labai jautri siela; net ir liūdesyje lietuvis randa džiaugsmo, nes jaučiasi priklausęs gamtai ir žemei, kur net jo „bakūžės“ šiaudiniais stogais atrodo lyg jaugusios į gamtos topografiją. Dar Vydūnas rašė, kad lietuvių dainos, nors kartais ir atrodo liūdnos, nėra pripildytos kančios arba skausmo, bet kupinos sutapimo su savimi ir visata. Nors filosofškai kalbant (t. y. vakerietišškai filosofškai kalbant), dainos priklauso estetikos, arba meno sričiai, lietuvių žodis *daina* turi gilesnę prasmę nei vien savo estetinė raiška. Lietuvių kalba išreiškia lietuvio pasaulio pmaštymą dainomis ir poezija, o ne teorijomis, nes šios nėra lietuviškas kūrinys.

Kad lietuvis nebuvo egocentriškas, visa kildinęs vien iš savęs, matome iš to, kad tokie įvardžiai kaip *aš*, *tu*, *jis*, *ji* gali būti įtraukti į veiksmažodžius, išreiškiančius žmogaus veiklą pasaulyje. *Jis* dar yra sutapęs pasaulyje su gamta ir jos įvykiais, yra orientuotas jų takuose. Ši kalbinė ypatybė rodo, kad žmogus dar nėra nutolęs nuo pasaulio, nuo žemės ir nuo kitų, dar gyvena visuomenėje, jai priklauso ir yra jos dalis. Jo veiksmas yra ne privatus, bet vieši, visų matomi ir visiems įtakingi. *Jam* pasaulis nėra „objektas“, nuo kurio jis atsitraukęs ir jį išnaudojantis savo „laimei“ ir troškimams. Jo troškimas dar yra susietas su visa gimusia gamta ir jos

troškimais, su pusiausvyra, kuri yra dosni; ten patekęs, jis dar gali būti pamylėtas, kiek leidžia ištekliai. Jis yra tikras *demokratas*, nes leidžia visatai vystytis savo tekėjimo takuose. Būdamas viešas, *priklausomas* (*klausa*) giminei ir kaimynystei, lietuvis yra vaišingas, nes to reikalauja dosni motina žemė. Lietuvių kalba tiesiogiai ir tyrai išreiškia viską, apie ką kalbama; tik tos kalbos reikia *pasiklausyti*, nes per ją mums *priklauso* mūsų pasaulis ir mes jam (Mickūnas, 2011, 195–214).

9.3.2. Sukirčiuokite. Taisyklingai tardami, perskaitykite tekstą.

Gynybos mechanizmai

Pirmasis gynybos mechanizmų tyrinėtojas buvo S. Freudas. Jis teigė, kad žmogus savo prigimtimi yra gyvūnas, kuris nori patirti pasitenkinimą ir nėra linkęs slopinti savo seksualinių ir agresyvių potraukių. Tačiau vieni dalykai jam nuo gimimo yra leidžiami, kiti – draudžiami. Tam, kad patenkintų *Id* reikalavimus ir nenusižengtų *Superego* reikalavimams, *Ego* pasitelkia „gudrybes“, vadinamuosius gynybos mechanizmus.

Psichoanalitikų manymu, tai yra sąmoningosios asmenybės dalies *Ego* (aš) būdai kaip nors tvarkytis, įveikti nerimą keliančius impulsus, norus, troškimus ir atsilaukyti prieš išorinius reikalavimus, aplinkos spaudimą. Jie pradeda formotis vaikystėje. Iš pradžių žmogus išmoksta gana paprastų ir primityvių gynybos mechanizmų, kai tenka gerokai iškreipti arba nuneigti tikrovę, kad pasijustų saugiau ir geriau, kad priimtinau išreikštų pyktį arba palengvintų nerimą keliančios situacijos išgyvenimą. Štai kai kurie dažniausiai pasitaikantys psichologiniai mechanizmai, pradedant nuo nebrandžių ir pereinant iki brandžių.

Vienas svarbiausių yra *ištūmimas* – skausmingų išgyvenimų ir nepriimtinių impulsų ištūmimas į pasąmonę. Nemalonius konfliktus ir išgyvenimus žmogus „pamiršta“, paslepia pats nuo savęs, neprisimena to, kas įvyko. Į pasąmonę ištumti išgyvenimai niekur nedingsta, jie primena apie save nuolat pasikartojančiais nemaloniais sapnais, tam tikrose situacijose žmogus gali nesusivaldyti arba be aiškos priežasties gali išgyventi stiprias emocijas. Tam, kad to nebūtų, reikia prisiminti, įsisąmoninti tai, kas buvo pašalinta iš sąmonės.

Neigimas – tai atsisakymas priimti tikrovę ir pripažinti tai, kas akivaizdu. Pavyzdžiui, vaikai, sudaužę uogienės stiklainį ir išsigandę bausmės, neigia jį sudaužę, nors akivaizdu, kad niekas kitas to padaryti negalėjo. Jei žmogus nuolat naudoja neigimo būdą ir neturi brandesnių gynybos mechanizmų, tokia būseną gali baigtis sunkiais psichikos sutrikimais.

Projekcija – tai savotiškas tikrovės iškreipimas, kai nepriimtinius impulsus, troškimus, bruožus, jausmus matome kituose, bet nematome patys juos turį. Pavyzdžiui, kai iš tiesų esame suirzę, bet nenorime to pripažinti, mums atrodo, kad kiti yra suirzę, pikti, priekabiaujantys. Manoma, kad nuolat naudojant projekciją, gali atsirasti paranoja.

Regresija – tai dalinis grįžimas į ankstesnę raidos stadiją, kai tampa labiau priklausomu, ne tokiu savarankišku. Dažnai mes „regresuojame“ po didelės įtampos, labai nuvargę arba apsirgę: reikalaujame, kad mumis pasirūpintų, prižiūrėtų. Kartais regresija iš tiesų padeda atsipalaiduoti, užsimiršti nuo rūpesčių ar sulaukti aplinkinių paramos, ypač sergant, tačiau nuolat regresijos besigriebiantis žmogus atrodo gana nebrandus ir tampa priklausomas nuo kitų.

Sublimacija – tai gana sudėtingas, brandus gynybos mechanizmas, kai įtampą, nerimą keliančius jausmus arba mintis sugebame nukreipti į priimtina, vertingą veiklą. Pavyzdžiui, susikaupusią įtampą išliejame sportuodami ar tapydami paveikslus. Tarkime, perdėtas seksualinis smalsumas nepalankiomis sąlygomis vėliau gali tapti seksualiniu sutrikimu, bet palankiomis sąlygomis gali būti sublimuotas aktų fotografavimu.

Taigi gynybos mechanizmai veikia netiesiogiai, jų neįsisąmoninant. Jie mažina nerimą, paslėpdami grėsmingus impulsus. Niekados nesakome: „Jaučiu nerimą, geriau jau užslėpsiu savo seksualinius ar priešiškus jausmus ir priskirsiu juos kam nors kitam“. Gynybos mechanizmai neveiktų, jeigu mes juos atpažintume. Kaip kūnas nesąmoningai ginasi nuo ligų, taip ir *Ego*, Freudo nuomone, nesąmoningai ginasi nuo nerimo.

9.3.3. Sukirčiuokite. Taisyklingai tardami, perskaitykite sakinius.

Bendraamžių įtaka paauglio asmenybei

Paauglystė yra ypatingas amžius, kada žmogus ieško savęs, kovoja ne tik su aplinka, pačiais artimiausiais, brangiausiais žmonėmis, bet ir pačiu savimi. Šiame amžiaus tarpsnyje svarbu pasirinkimas: paauglys visada renkasi, jis visada dvejoja, abejoja. Būtent todėl labai reikšminga bendraamžių įtaka. Nublanksta dar taip neseniai labiausiai mylimi ir brangiausi pasaulyje tėvai, nuo kurių nesinorėjo nė per žingsnį atsitraukti, kuriais buvo beatodairiškai pasitikima.

Kokią įtaką paauglių asmenybei formuoti daro bendraamžiai, kurie šiame gyvenimo tarpsnyje yra nuolatiniai jo palydovai? Pradėkime nuo tapatumo jausmo. Paauglys ne pats pasiskiria vietą bendravimo sistemoje, ją parenka draugai, atsižvelgdami į tam tikrus veiksnius, kurių jie patys tiesiogiai nesuvokia. Išskiriami tokie veiksniai, lemiantys socialinį moksleivio statusą kolektyve:

1) nuo paties mokinio priklausantys individualūs veiksniai: išvaizda (anatominiai duomenys ir apranga), lytis, amžius, charakteris, temperamentas, gabumai, pažangumas, inteligencija, informuotumas, arba mokinio išprusimas;

2) išoriniai veiksniai, turintys įtakos mokinio statusui: klasės ypatumai, mokytojas, draugai, šeima, bendravimo patirtis.

Individo galutinis tikslas, kurio jis siekia – tapti pačiu savimi. Kiekvienas žmogus galų gale klausia, kas jis yra, kaip jis gali tapti savimi. Remiantis C. Rogerso mintimis, tapatumo jausmas leidžia mums pamatyti save tokius, kokie mes esame: kuo mes buvome, kas mes esame šiandien, kokie būsimie rytoj. Ypač aktuali tapatumo paieška paauglystėje siekiant identifikuoti savo vaidmenį suaugusiųjų visuomenėje. Sėkmingai asmeninis tapatumas pasiekiamas tada, kai tampama savarankiškai funkcionuojančia asmenybe. Rogerso nuomone, ar tokia asmenybe tampama, priklauso iš dalies nuo pasirengimo būti atviriems patirčiai. Paauglystė – tai laikas tokiam atvirumui pasiekti. Paauglys linkęs eksperimentuoti naujomis idėjomis, siekia pažinti skirtingus gyvenimo aspektus.

Paauglys pereina prie asmeninės, individualios pažiūrų sistemos. Šiuo požiūriu įdomi A. Adlerio „gyvenimo stiliaus teorija“, kurioje pa-

brėžiamos individualios žmogaus galimybės, individualios pažiūros. Prasmingas savęs atradimas priklauso nuo didėjančios protinės brandos, savo galių bei talentų tobulėjimo ir pasaulėžiūros plėtotės.

Ne visų paauglių vertybių sistema būna unikali. Nemažai jų tiesiog mechaniškai kartoja savo tėvų pažiūras, vertybes, įsitikinimus, jie paprastai yra gynybiški. Tie, kuriems nepavyksta susikurti asmeninės idealų sistemos, paprastai saugosi naujesnės patirties, nesistengia tobulėti, negali pasinaudoti savo patirtimi ir įvertinti savo galimybių. Tokie paaugliai iškreipia realybę, kuria stereotipus, ribotus problemų sprendimo būdus. Kartais paaugliai priima sprendimus skubotai, per daug anksti pereina į suaugusiųjų visuomenę, visai tam nepasiruošę. Jie neįsisąmonina savo unikalaus asmeninio tapatumo ir priima jam priskiriamus vaidmenis, tėvų vertybes.

Kai kurie paaugliai patiria tapatumo difuziją, prisiėmę kelis skirtingus tikslus ar vertybes (tėvų, bendraamžių ar platesnės visuomenės), nesistengia surasti savo individualaus tapatumo, ir tada sunku vykdyti įprastinius šiam amžiui keliamus reikalavimus (atlikti mokyklinės užduotis, susirasti draugų, mąstyti apie ateitį). Paauglys, kuriam nesiseka išspręsti tapatumo krizės, būna visiškai sutrikęs, nesupranta, kas jis, kuo nori būti, koks jis kitų žmonių akyse.

Galimas dar vienas paauglio tapatumo variantas. Tai neigiamas identiškumo krizės sprendimo būdas, kai paauglys renkasi negatyvų tapatumą. Jis negali atlikti tų vaidmenų, kokių iš jo tikisi tėvai, visuomenė, todėl jis elgiasi priešingai nei iš jo reikalaujama.

9.3.4. Sukirčiuokite, raiškiai intonuodami, perskaitykite.

Kaip užauginti savimi pasitikinčius vaikus?

Svarbiausi ir tvirčiausi santykiai gyvenime atsiranda tuomet, kai į šį pasaulį ateina vaikai. Pajamos, darbas, draugystė, sveikata ir net vedybos gali būti, o gali jų ir nebūti, o vaikai lydi visą gyvenimą ir galiausiai tėvus pergyvena. Todėl auklėjimo dalykai yra turbūt patys svarbiausi iš visų tų, kurių tenka imtis suaugusiajam.

Jeigu norite užauginti ypatingus vaikus, kasdien sakykite jiems, kad juos mylite. Žodžių „Myliu tave“ niekada nebūna per daug. Net tada,

kai vaikas apsimeta, kad jį negirdi. Kiekvieną sykį, išgirdęs iš savo tėvų „Myliu tave“, vaikas pasijunta daug saugiau ir tvirčiau, stiprėja jo pasitikėjimas savimi.

Nuolat sakyti vaikams, kad juos mylime, mes galime trimis būdais. Akių kontaktas yra pirmasis būdas pranešti meilės žinią. Nesulaukę šiltų tėvų žvilgsnių, vaikai niekuomet nesijaučia iš tikrųjų mylimi. Tuomet jiems atrodo, kad vyksta kažkas negera ir su jais, ir su jų tėvais. Jie jaučiasi nesaugiai, nusižengę ir nusikaltę. Antrasis būdas – tai fizinis kontaktas. Lytėjimu – apkabinimais ir bučiniais – lengviausia įtikinti vaikus, kad jie tikrai mylimi ir vertinami. Trečiasis būdas yra skirti kuo daugiau dėmesio. Augantiems vaikams reikia būti drauge su tėvais. Jiems reikia bendrauti, pasipasakoti, būti šalia.

Nepamirškite nuolat pagirti ir paskatinti savo vaikų, nepraleiskite menkiausios smulkmenos. Tokiu būdu stiprinatė jų savivertę ir pasitikėjimą savo jėgomis. Jeigu mokykloje vaikas gauna įvairių pažymių, girkite jį už geruosius ir skatinkite uoliau mokytis tų dalykų, kurie sekasi silpniau. Pagyrimas vaiko psichinę sveikatą veikia tarsi eliksyras arba tonizuojantis preparatas. Vaiko asmenybę formuoja iš tėvų gaunama meilė ir paskatinimai. Pagirtas ir paskatintas vaikas motyvuojamas siekti dar daugiau, nes suvokia, kad tuomet išgirs dar daugiau pagyrimų ir sulauks palaikymo.

Niekuomet vaikams nesakykite griežtų žodžių. Juos itin žeidžia bet kokia tėvų kritika. Ji tarsi išdrasko jų vidų. Jie gali neišsiduoti, kad sureagavo jautriai, tačiau, nesvarbu dėl kokios priežasties kritikuojami savo svarbiausių savo gyvenimo žmonių, jie jaučiasi siaubingai. Neretai tėvai kritikuoja vaikus, tikėdamiesi taip juos paskatinti. Tačiau kritika tik sumenkina vaiko pasitikėjimą savo gebėjimais ir savivoką. Kuo menkesnis savo vertės suvokimas, tuo atitinkamai menkesni ir pasiekimai. Bet kokia kritika galima tiek sumenkinti vaiko gebėjimus, kad jie nebenorės nieko imtis.

Vaiko savivertę turime stiprinti nuo mažų dienų – mokykite ir skatinkite jį kartoti „Aš sau patinku“. Taip jie geriau įvertina save ir savo tikrąsias galimybes, todėl jiems puikiai sekasi mokytis, jie pajėgesni atsisipirti neigiamai bendraamžių įtakai, jų tvirtesnis charakteris. Taip pat tokie vaikai pasižymi mąstymo laisve. Jie linkę galvoti savo galva ir geba

patys save skatinti siekti sėkmės, realizuoti savo galimybes. Kai vaikas puikiai jaučiasi, būdamas savimi, jis pajėgus pats nuspręsti, kas jam geriausia, koks bus jo rytojus. Jis atsisako tenkintis menkais pasiekimais ir nusibrėžia didelius ateities tikslus.

Jeigu norite užauginti tikrai laimingus, sveikus ir savimi pasitikinčius vaikus, privalote rodyti jiems gerą pavyzdį, patys būti tokie, kokius norite matyti užaugusius vaikus. Daugelio dalykų vaikai išmoksta mėgdžiodami. Jie stebi tėvų elgesį, klausosi žodžių, o paskui visa tai bando pakartoti. Todėl tėvai negali leisti sau kalbėti ir elgtis kaip panorėję. Jie privalo ypač atidžiai kontroliuoti savo elgesį ir turėti galvoje jų poveikį vaikams.

Svarbiausias auklėjimo tikslas yra ugdyti save gerbiančius ir savimi pasitikinčius vaikus. Tai nukreips juos laimės ir sėkmės keliu. Vaikams būtina nuolat jausti besąlygišką tėvų meilę ir pritarimą, todėl negailėkite švelnių prisilietimų, dėmesio ir laiko. Nepamirškite, kad vaikai seka tėvų pavyzdžiu. Sąmoningai ar nesąmoningai jie visą savo gyvenimą sieks būti tokie, kokie buvo jų tėvai. Jeigu su vaikais bus elgiamasi kantriai, meiliai ir pagarbiai, jie užaugę sugebės realizuoti visas savo galimybes.

Literatūra

1. Akelaitis G., Pečkuvienė L., Žilinskienė V. (2009). *Specialybės kalba: administracinės kalbos vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
2. Auchter Th., Strauss L. V. (2003). *Psichoanalizės terminų žodynėlis*. Vilnius: Vaga.
3. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (2000). IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
4. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (2006). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
5. Džežulskienė J., Kazlauskienė A. (1997). *Kalbos kultūros pratimai*. Kaunas: Aesti.
6. Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
7. Gaivenis K. (2002). *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
8. Phaner S. (2005). *Psichoanalizės žodynas*. Vilnius: Aidai.
9. Halder A. (2000). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera.
10. *Kaip nereikia kalbėti* (1991). Sudarė D. Mikulėnienė. Vilnius: Mokslo.
11. *Kalbos patarimai. Sintaksė: įvairūs dalykai* (2003). Sudarė R. Miliūnaitė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
12. *Kalbos patarimai. Leksika: skolinių vartojimas* (2005). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
13. *Kalbos patarimai. Gramatinės formos ir jų vartojimas* (2009). Sudarė R. Miliūnaitė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
14. *Kalbos praktikos patarimai* (1985). Sudarė A. Pupkis. Vilnius: Mokslo.
15. *Kanceliarinės kalbos patarimai* (2002). Parengė P. Kniūkšta ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas.
16. Kaulakienė A., Petrėnienė A., Rutkienė L., Žukienė R. (2010). *Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika.
17. Kazlauskienė A. (2012). *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologijos pagrindai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
18. Kazlauskienė A., Rimkutė E., Bielinskienė A. (2007). *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
19. Kniūkšta Pr. (2004). *Ištaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

20. Kontutytė E. (2007). Ką apima sąvoka „dalykinė kalba? *Kalbotyra*, 57(3), p. 149–159.
21. Kuzavinis K., Savukynas Br. (2003). *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
22. Laigonaitė A. (2002). *Lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Gimtasis žodis.
23. Markas Aurelijus. (2010). *Sau pačiam*. Vilnius: Alma littera.
24. Mickūnas A. (2011). *Estetika: menas ir menininko patirtis*. Vilnius: LLTI.
25. Mickūnas A. (2012). Grožis kultūroje ir ritualuose. *Grožio fenomenas kultūroje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
26. Miliūnaitė R. (2006). Kodifikacijos ir vartosenos santykiai dabartinėje lietuvių kalboje. *Lituanistica*, 67(3), p. 50–59.
27. Miliūnaitė R. (2009). *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
28. Murinienė L. (1997). Ar klaida: Penki tvartai, vienos durys? *Gimtoji kalba*, 10, p. 7–8.
29. Paulauskienė A. (2000) *Lietuvių kalbos kultūra*. KTU: Technologija.
30. Paulauskienė A. (2004). *Teisininkų kalba ir bendrosios normos*. Vilnius: Justitia.
31. Paulauskienė A. (2000). Morfologija. *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa, p. 78-223.
32. Pruskus V. (2004). *Sociologija*. Vilnius: Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla [Vilnius: Ciklonas].
33. *Psichologijos žodynas* (1993). Spec. redaktoriai R. Augis, R. Kočiūnas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
34. Pupkis A. (2005). *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
35. Rudaitienė V. (2008). *Leksikos skoliniai administracinėje kalboje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
36. Rudaitienė V., Vitkauskas V. (1998). *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*. Vilnius: Enciklopedija.
37. *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba* (2004). Mokslo straipsnių rinkinys. Sudarė Jurgita Girčienė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
38. *Sociologijos žodynas* (1993). Parengė J. Leonavičius. Vilnius: Academia.
39. Suslavičius A. (2006). *Socialinė psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
40. Stundžia B. (2000). Kirčiavimas. *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa, p. 381-427.
41. Šukys J. (2003). *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa.
42. Šukys J. (1998). *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosenos ir normos*. Kaunas: Šviesa.

43. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2001). Vilnius: Alma littera.
44. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų metodologija*. Vilnius. Lietuvos teisės universitetas.
45. *Vietovardžių žodynas* (2002). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
46. Vitkauskas V. (2001). *Lietuvių kalbos tarties žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas.
47. Žemaitis V. (2005). *Etikos žodynas*. Vilnius: Rosma.
48. Žemienė A., Navickienė V. (2006). *Specialybės kalba socialinių mokslų studentams*. Vilnius: Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla [Vilnius: Biznio mašinų kompanija].

Brūzgienė R., Čekmonienė I. E., Žemienė A.

SPECIALYBĖS KALBA. Vadovėlis psichologijos ir sociologijos kryptių programų studentams. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. 224 p.

Bibliogr. 220–222 p.

ISBN 978-9955-19-555-9

Vadovėlis skirtas aukštųjų mokyklų studentams, studijuojantiems pagal psichologijos ir sociologijos studijų kryptių studijų programas. Leidinys parengtas pagal Mykolo Romerio universiteto specialybės kalbos dalyko programą. Teorinė medžiaga išdėstoma septyniuose pagrindiniuose skyriuose, kurie yra apibendrinami kontroliniais klausimais ir praktinėmis užduotimis (pratimais). Pirmame skyriuje supažindinama su bendrinės, valstybinės, specialybės ir profesinės kalbos sąvokomis, kalbos norminimo ir informaciniais šaltiniais, institucijomis, aprobuojančiomis valstybinės kalbos normas ir prižiūrinčiomis jų įgyvendinimą. Kiti skyriai skirti psichologijos ir sociologijos terminijos vartojimo klausimams: terminų tarčiai, kirčiavimui, rašybai, lietuviškų ir skolintų terminų vartosenos problemoms, specialybės terminų darybos ir tvarkybos principams, terminų konkurencinių formų ir sintaksinių jų konstrukcijų vartojimo aspektams. Dauguma pateikiamų pavyzdžių yra išrinkti iš psichologijos ir sociologijos mokslų mokomosios literatūros arba iš šnekamosios profesinės kalbos. Leidinys skirtas ne tik aukštųjų mokyklų studentams, bet ir visiems, besidomintiems bendrinės lietuvių kalbos kultūra.

UDK 811.172'276.6(075.8)

Rūta Brūzgienė
Irena Elžbieta Čekmonienė
Aušra Žemienė

SPECIALYBĖS KALBA

Vadovėlis psichologijos ir sociologijos
krypčių programų studentams

Maketavo Aušrinė Ilekytė

SL 585. 2013 06 04 10,5 leidyb. apsk. l.

Tiražas 200 egz. Užsakymas 18 882.

Išleido Mykolo Romerio universitetas,

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“,

Kareivių g. 13b, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“,

Kurpių g. 5–3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt